

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱԴԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

**ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ**

**ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION**

Գիտական հանդես
Научный журнал
Scientific Journal

1 (16)

Երևան – 2014

Հանդեսը հրատարակվում է ԵՊՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ
Вестник издается по решению Ученого совета ЕГУ
The Bulletin is published by the decision of YSU Scientific Council

Գլխավոր խմբագիր՝ ր.գ.դ., պրոֆ. Երզնկյան Ե.Լ.

Խմբագրական խորհուրդ.

ր.գ.դ., պրոֆ. Գասպարյան Ս.Բ., ր.գ.դ., պրոֆ. Գաբրիելյան Յու.Ս., ր.գ.դ., պրոֆ. Մակարյան Ա.Ա., ր.գ.դ., դոց. Միմոնյան Ա.Ա., ր.գ.դ., դոց. Պարոնյան Շ.Հ., ր.գ.թ., դոց. Առաքելյան Ա.Հ., ր.գ.թ., դոց. Բաղդասարյան Հ.Գ., մ.գ.թ., դոց. Կարապետյան Կ.Ս., մ.գ.թ., դոց. Հարությունյան Զ.Հ., դոց. Թովմասյան Ն.Ս. (պատասխանատու քարտուղար):

Главный редактор: д.ф.н., проф. Ерзинкян Е.Л.

Редакционная коллегия:

д.ф.н., проф. Гаспарян С.К., д.ф.н., проф. Габриелян Ю.М., д.ф.н., проф. Макарян А.А., д.ф.н., доц. Симонян А.А., д.ф.н., доц. Паронян Ш.А., к.ф.н., доц. Аракелян А.Г., к.ф.н., доц. Багдасарян А.Г., к.п.н., доц. Карапетян К.М., к.п.н., доц. Арутюнян З.Г., доц. Товмасын Н.М. (ответ. секретарь).

Editor-in-chief: Doctor in Philology, Prof. Yerznkyan Y.L.

Editorial Board:

Doctor in Philology, Prof. Gasparyan S.K., Doctor in Philology, Prof. Gabrielyan Y.M., Doctor in Philology, Prof. Makaryan A.A., Doctor in Philology, Associate Prof. Simonyan A.A., Doctor in Philology, Associate Prof. Paronyan Sh.H., PhD, Associate Prof. Arakelyan A.H., PhD, Associate Prof. Baghdasaryan H.G., PhD, Associate Prof. Karapetyan K.M., PhD, Associate Prof. Harutyunyan Z.H., Associate Prof. Tovmasyan N.M. (Executive Secretary).

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հաղեսն ընդգրկված է ատենախոսությունների արդյունքների տպագրման համար ընդունելի ամսագրերի ՀՀ Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի ցանկում:

Научный журнал «Иностранные языки в высшей школе» включен в список периодических изданий, допущенных Высшей аттестационной комиссией РА для публикации результатов диссертационных работ.

Scientific journal "Foreign Languages in Higher Education" is included in the list of journals approved by RA Supreme Certifying Commission to publish the main findings of dissertations.

**PREFERRED AND DISPREFERRED SECOND PARTS OF
QUESTION-ANSWER ADJACENCY PAIRS**

The present article is devoted to the study of adjacency pairs as units of conversation organization in modern English. The choice of the topic is conditioned by the rising interest to the linguistic studies of conversation organization. Thus, the purpose of the research has been the examination of the function of adjacency pairs as conversational units. The aim of the study was to discover how adjacency pairs function in and assist to the organization of conversation. In addition the analysis of semantics and pragmatics of adjacency pairs with preferred and dispreferred second parts was carried out.

Key words: pragmatics, discourse analysis, adjacency pairs, general questions, special questions, disjunctive questions, rhetorical questions, dispreferred responses, preferred responses

People are not entirely at liberty as to what they are saying during a conversational exchange; their utterances are constrained in various ways by the context, most notably the utterances of other interactants. Thomas Holtgraves brings an example to illustrate the above mentioned. He mainly claims that if Bob makes a request of Andy, then Andy's subsequent turn at talk is constrained. The second interlocutor cannot perform the act of greeting the first one. If he does, he will indicate a lack of understanding, a refusal to comply with the request, etc. through his utterance. Thus, Holtgraves states that the significance of Andy's action, as part of a jointly produced interaction, is constrained by Bob's prior action. According to him, the smallest structural unit exhibiting this quality is termed as adjacency pair. It is worth noting that adjacency pairs were paid much attention in early analytical writings, and they are still crucial nowadays due to their fundamental importance in structuring talk /Holtgraves, 2008: 93/.

According to Schegloff and Sacks, adjacency pairs have the following general features.

1. They consist of two utterances, a first-pair part and a second-pair part.
2. The two utterances are spoken by different speakers.
3. The utterances are paired so that a first-pair part must precede the second-pair part.
4. The first-pair part constrains what can occur as a second-pair part.
5. Given the first-pair part, the second-pair part becomes conditionally relevant /Schegloff, Sacks, 1973/.

Common types of adjacency pairs are question-answer, apology-minimization, offer-acceptance, greeting-greeting, summons-answer, request-promise, and so on. These minimal units obviously regulate people's talk. This simply means that people return greetings, answer questions, accept offers, and so on. But the concept, and what it reveals about talk, extends far beyond this simple superficial description. Holtgraves

claims that first of all the emphasis is on how people display their understanding of one another's talk and how they ground their conversational contributions. This understanding is observed not through an assessment of the interactants' internal states, interpretations, emotional reactions, and so on, but understanding is to be seen in the talk itself, and this view becomes quite clear with adjacency pairs /Holtgraves, 2008: 93/.

The occurrence of an answering response to a question displays the second interactant's understanding of what was accomplished with the first speaker's utterance. If an answer is not forthcoming, the second speaker, through a failure to answer, displays a lack of understanding of the first speaker's utterance. It is this emphasis on the structural and sequential regularities as a reflection of understanding that is the hallmark of this approach. It's worthwhile to note that the second-pair part of an adjacency pair is not immediately followed by the first-pair part. This is because embedded insertion sequences or side sequences, can occur between the first- and second-pair parts. These sequences involve issues raised by the first-pair part and can themselves be ordered as adjacency pairs, /Schegloff, Jefferson, 1972/.

Preference organization lays in the basis of the division of adjacency pairs into those with preferred second parts and those with dispreferred second parts.

It should be mentioned that Holtgraves counts the second-pair part something of an issue. This is because the range of utterances that can serve as a second-pair part is quite large and they might also be unlimited. But there is an interesting feature of adjacency pairs that goes some way toward resolving this issue. It's noteworthy that not all second-pair parts are of equal status. Holtgraves states that some second-pair parts are preferred over others, e.g. agreements are preferred over disagreements, acceptances over refusals, answers over no answers, and so on. It is vital to add that Holtgraves considers dispreferred turns to be marked (in the linguistic sense) in some way, such as when they are delayed. In addition he claims that preferred turns are unmarked ones. The validity of this concept stems in part from the fact that the manner in which dispreferred seconds are marked is remarkably constant overall adjacency pairs. These markings have been documented for disagreements, blamings, rejections, and many other actions as well. Holtgraves then states that the preferred-dispreferred construct appears to be a very general one /Holtgraves, 2008: 96/.

Speaking about the types of dispreferred second parts it is important to note that in question-answer adjacency pairs the questions can be happily followed by partial answers, rejection of the presupposition of the question, statements of ignorance, denials of the relevance of the question and so on.

General Questions with Preferred Second Parts

In linguistics general or *yes-no* questions, formally known as polar questions are questions that expect a "yes" or "no" answer. In English such question can be formed in both positive and negative forms.

The answer "yes" asserts a positive answer, and the answer "no" asserts a negative one irrespective of the form of the question. But in fact simple "yes" or "no" word sentence answers to *yes-no* questions can be ambiguous in English. For example, a "yes" response to the question "*Don't I always pay half?*" could have either "*Yes, you don't always pay half*" or "*Yes, you do always pay half*" answer depending on

whether the respondent is replying with the truth-value of the situation, or is replying to the polarity used in the question.

Franklin: "Actually, I think it's cruel to keep them in the city. I have never seen that boy to be on time. We are going to see Cocteau's 'Beauty and the Beast' and it's the one film there you really should get on time. I mean if u don't, the whole charm of it is gone. Have you seen it?"

Gianni: "No."

(Salinger, "Just before the war with Eskimos", p. 5)

Gianni: "Did you work in the airplane factory too?"

Franklin: "God, yes. For years and years and years. Let's not talk about it, please."

(Salinger, "Just before the war with Eskimos", p. 4)

Both in the first and in the second dialogues we have question-answer adjacency pairs, the first parts of which are questions, and the second parts are expected answers, i.e. preferred, unmarked seconds. In the first example Franklin is interested in whether the girl watched the film or not. Here we can speak about Franklin's expectations about the answer. As judging from the nature of the general question, either yes or no was expected. His expectations are fully justified. In the first examples both, positive and negative answers are preferred second-pair parts, thus the answer to question-answer adjacency pairs could easily be each one of them.

In the second example Gianni asks for a piece of information about Franklin's work-place. She gets a preferred second-pair part to the question. Taking the background knowledge into account it is interesting to note the girl definitely expects a positive rather than a negative answer. In the example mentioned above we have a positive answer to the general question, which is considered to be a preferred second part to a question-answer adjacency pair.

From the point of view of presupposition that underlies general questions they can be considered in the following way. As these questions require "Yes" or "No" as an answer, this means that the presupposition contains two possible variants of proposition proper.

In the *yes/no* type it is only the polarity that is in question. The speaker asks for confirmation or denial of the clause content, to be expressed by yes or no. And as we already know, this reply is a preferred second to a question. But "yes" could also be a preferred second part, as *any*-forms expect either a negative or a neutral response. However, sometimes such minimal replies sound rather curt. A feature of spoken English is the use of elliptical responses such as *Yes, it is*, *No, we don't*, and sometimes they sound more polite. In dialogues the answers *Yes or No* are generally used, but to be on the safe side other variations can be utilized.

Zurito: "Is it the nocturnal tomorrow?"

Manuel: "That's it."

(E. Hemingway, "The Undefeated", p. 6)

Macomber: "Can't we send beaters?"

Wilson: "Of course we can."

(E. Hemingway, "The Short Happy Life of Francis Macomber", p. 12)

In the last two examples we have a general question, which is followed by an elliptical response. One of the most interesting characteristic features of this response is that they already contain the information which is necessary for the hearer, but they do not mention it once more. In other words, these kinds of responses are closely connected with Grice's maxim of quantity, i.e. *do not make your contribution more informative than is required*, and with the maxim of manner, i.e. *be brief*. Thus, in the last two examples Manuel's and Wilson's contributions are not more informative than is required. Here we have two examples of question-answer adjacency pairs that receive their expected next acts, i.e. their preferred second-pair part.

Sometimes general questions may be used in negative-interrogative forms. Negative questions are always conductive. Negative orientation is complicated by an element of surprise, disbelief. The implication is that the speaker had originally hoped for a positive response, but new evidence suggests that the response will be negative. In written style this type of questions are rare, instead they can be found in oral speech.

Nick: "Don't you want me to go and see the police?"

Ole Anderson: "No."

(E. Hemingway, "The killers", p. 7)

The policeman: "Haven't you heard from your friend since you left?"

Bob: "Well, yes."

(O. Henry, "After Twenty Years", p. 1)

The first sentence *don't you want me to go and see the police means surely you want me to go and see the police, don't you? I would have thought that you want to*. In fact such questions have a mixture of positive and negative bias as we have in the second example. This combination of a positive and a negative attitude may be distinguished as the OLD EXPECTATION (positive) and NEW EXPECTATION (negative). Because the old expectation tends to be identified with the speaker's hope or wishes, such as in the second example, negatively oriented questions often express disappointment or annoyance, such as in the first case.

General Questions with dispreferred second parts

Within the general questions, we have analyzed examples which contain dispreferred second parts as well. It's noteworthy that they are followed by certain characteristic feature.

Noah: Hey Allie, you want some cotton candy?

Allie: Umm, well, I don't think that is of any good.

(Movie, "The Notebook", 2004)

This is the scenario taken from a well-known film, “The notebook”. In the scene the boy wanted to persuade the girl to go out with him, to attract her attention. In fact he did his best dancing, jumping, trying to converse with the young lady, but she seemed heartless. She wanted to know nothing about him, let alone going out. In the example, we witness a denial, rejection of the offer, made by the boy. She refused the offer of the boy by not taking the cotton candy. The speech act of refusal is used in the example which is a dispreferred second part followed by the use of the markers of dispreferred second parts, like *Umm*. In fact, here we have an elliptical general question, instead of asking *Do you want some cotton candy?*, the boy gives an elliptical answer, i.e. *you want some cotton candy?*

Noah: Now, will you go out with me?

Allie: Uh, hmmm, ...you know I have already told you that I am not into you, and kinda I can't..no..I can but....u know...

(Movie, “The Notebook”, 2004)

This is an example of a general question with a dispreferred second, which is followed by various forms of hesitations, most notably by an account why the girl doesn't want to go out. The boy asks her to go out for the third time, but as we see the girl does not give a preferred answer. So it makes the boy go into extremes, to make her go out with him and to get the preferred positive answer from the girl.

Special Questions with Preferred Second Parts

Special questions or *wh*-questions are built up on the same interrogative pattern as general questions. The difference is that an interrogative word precedes the auxiliary or semi-auxiliary verb (the structural part of the predicate). But unlike general questions, special questions are spoken with a falling intonation. In comparison with general questions special questions are not limited, because any number of answers can be given, as long as they give information required by the *wh*-word (*what, who (m), whose, when, why, how, where etc.*) *Wh*-interrogatives contain an element of missing information which is embodied in the *wh*-word. What the speaker is seeking in this type of interrogative is the identity of that element. The rest is presupposed, that is, taken as given.

As we already know special questions are unlimited because any linguistic form can be given as an answer.

Retana: “Who’s there?”

Manuel: “Me, Manolo.”

“What do you want?” asked Renata.

“I want to work,” Manuel said.

(E. Hemingway, “The Undeclared”, p. 1)

In this dialogue we have a question-answer adjacency pair, the first part of which, i.e. the question, is answered by a preferred, expected second. The presupposition, or the background assumption of the first question is that there was someone outdoors,

and the background assumption of the second question is that the person named Manuel wants something, in this case work.

"Who's there?" said someone in the office.

"Me, Manolo," Manuel said.

(E. Hemingway, "The Undefeated", p. 1)

Harry: "Where did we stay in Paris?"

The woman: "At the Crillon. You know that."

(E. Hemingway, "The snows of Kilimanjaro", p. 5)

In the examples given above, we have special questions with their preferred answers. In the first question the presupposition is that there was a knock at the door and Renata presupposed that there was someone behind the door. The answer is an informative preferred second to the first-pair part of the question-answer adjacency pair. The second-pair can be analyzed in the same way, Harry asks for a piece of information about the place where they had been before, and the woman gives the preferred informative answer.

In the answer mentioned above, like in answers to general questions, part of the information already contained in the preceding special question is generally dropped in the response where the interrogative word is normally replaced by new information. In other words, the answer can be elliptical.

Special Questions with Dispreferred Second Parts

We already know that special or *wh*-questions are not limited unlike general questions. They can receive any possible answer depending on the *wh*-word. As it was mentioned the answers may be happily followed by a partial answer, rejections of the presupposition of the question, statements of ignorance, and denials of the relevance of the question and so on.

The boy: "About how long will it be before I die?"

The father: "You aren't going to die."

(E. Hemingway, "A Day's Wait", p. 2)

Whose novillos?" Manuel asked.

"I don't know." Renata answered.

(E. Hemingway, "The Undefeated", p. 5)

There is a rejection of the presupposition of the question in the first examples. The presupposition is that the boy presupposes that he is going to die because of his temperature, and asks a special question to learn the exact time he dies. The answer to this question is an evident rejection of the presupposition of the question. The boy's father rejects the assumption that he is going to die, which is the presupposition of the question asked by the boy. So it is clear that we deal with a dispreferred second-pair to the first question.

There may be statements of ignorance as an answer to the question as in the second example. It contains a statement of ignorance as an answer. Manuel wants to

know whose novillos he must kill. By asking the question he presupposes that he has to kill someone's novillos, but gets a statement of ignorance as a second part to the question. This is considered to be a dispreferred part as it again doesn't provide information that the question requires.

Disjunctive (Tag) Questions with Preferred Second Parts

Maximum conduciveness is expressed by a tag question appended to a statement. The tag question has a form of a yes-no question consisting of merely an operator and a subject pronoun, the choice of operator and pronoun depending on the statement. The nuclear tone of the tag occurs on the operator and is either rising or falling. For the most common types of tag questions, the tag question is negative if the statement is positive and vice versa.

Al: "You're a pretty bright boy, aren't you?"

George: "Sure."

(E. Hemingway, "The Killers", p. 2)

Helen: "You won't talk to me like that again, will you? Promise me?"

Harry: "No."

(E. Hemingway, "The snows of Kilimanjaro", p. 9)

Tag questions added to the end of a statement ask for a conformation to the truth of the statement. The answer expected is Yes if the statement is positive, and No if the statement is negative.

In the first example the girl makes a statement, and then asks for confirmation or denial, the boy confirms with an elliptical positive answer. Here question-answer adjacency pairs receive expected answers. In this type of questions there is also a concept of uncertainty that is why it is quite evident from the example that the girl is not sure whether Harry will talk to her like that again, so she asks him and then makes him promise not to talk to her like that again.

Macomber's wife: "Well, that's what you're out here for, isn't it?"

Francis Macomber: "Yes."

Macomber's wife: "You're not afraid, are you?"

Francis Macomber: "Of course not."

(E. Hemingway, "The Short, Happy Life of Francis Macomber", p. 8)

The question-answer adjacency pairs given above contain the expected answers. The first question may be interpreted in the following way: *I assume that is what you are out here, am I right?* Macomber's wife gets a positive preferred answer to her question. The assumption of the second question is the following: *"I assume that you are not afraid. Am I right?"* And again there is a question of confirmation of the truth of the statement, and a preferred positive second-pair part to the first-pair part.

Tag Questions with Dispreferred Second Parts

As we have already mentioned, tag questions added to the end of a

statement ask for a conformation to the truth of the statement. In the case of dispreferred second parts they will not have yes/no as an answer, they will have other forms that will be considered dispreferred second parts instead.

Mary Jane: "How're her eyes now? I mean they're not any worse or anything, are they?"

Eloise: "God! Not that I know of."

(J. Salinger, "Uncle Wiggly in Connecticut", p. 2)

The above mentioned example is a disjunctive question with a dispreferred second part. In the given example the dispreferred second part contains a statement of ignorance, i.e. instead of answering, *yes they are*, or *no, they are not*, Eloise gives a dispreferred answer to the question. From the point of view of presupposition it is evident that as the main part of the disjunctive question is negative, and the following tag is positive, it is clear that the speaker expected a negative, or at least a preferred second. But the expectations were not justified.

Selena: "I always bring the tennis balls, don't I?"

Gianni: "Your father makes them or something."

(J. Salinger, "Just Before the War with Eskimos", p. 1)

In this example it is quite clear that the answer is dispreferred. The tag question in the given example comes to assert the truth of the statement of the question. But if we analyze the example from a different perspective it will have the following interpretation: *yes, you bring, because your father makes them, if he didn't you wouldn't bring*. The answer does not in fact state *Yes, you do* or *No, you do not*. By this type of answer the speaker indicates that there is another aspect of the story which he/she is aware of.

Helen: "You don't have to destroy me. Do you? I'm only a middle-aged woman who loves you and wants to do what you want to do. I've been destroyed two or three times already. You wouldn't want to destroy me again, would you?"

Harry: "I'd like to destroy you a few times in bed."

(E. Hemingway, "The Snows of Kilimanjaro", p. 5)

In the aforementioned example there is a statement of ignorance contrary to the presupposition of the statement, i.e. from the context and from the woman's further explanation it is obvious that the woman didn't mean *being destroyed in bed*, she just meant something about her life. So it is obvious that the answer is dispreferred second part to the question, the man evidently ignored the presupposition of the statement of the question asked.

Rhetorical Questions with Preferred Second Parts

The rhetorical question is a special syntactical stylistic device the essence of which consists in reshaping the grammatical meaning of the interrogative sentence. In other words, the question is no longer a question but a statement expressed in the form of an interrogative sentence. The rhetorical question is usually defined as any question

asked for a purpose other than to obtain the information the question asks. For example, "Why are you so stupid?" is likely to be a statement regarding one's opinion of the person addressed rather than a genuine request to know. Similarly, when someone responds to a tragic event by saying, "Why me, God?!" it is more likely to be an accusation or an expression of feeling than a realistic request for information. A rhetorical question describes a question often based on rhetoric that does not necessarily require an answer. In fact, it is often a way of making a tentative statement but phrasing it in the form of a question. Frequently, a rhetorical question is a tool people use in debate to avoid making an outright declaration, but at the same time still being able to make a point. If called out on the point later, or shown that it was not accurate, the speaker can then claim it was only a question. Let us consider an example taken from Obama's speech addressed to the tragedy in Tucson.

How can we honor the fallen? How can we be true to their memory?

(<http://abcnews.go.com>)

Here the questions are considered to be rhetorical with a preferred second, as there is no verbal or non-verbal reply to the question.

I. Galperin states "According to Prof. Popov the rhetorical question is equal to a categorical pronouncement plus an exclamation. Galperin agrees saying that if we compare a pronouncement expressed as a statement with the same pronouncement expressed as a rhetorical question by means of transformational analysis, we will find ourselves compelled to assert that the interrogative form makes the pronouncement still more categorical, in that it excludes any interpretation beyond that contained in the rhetorical question". From the examples given above, we can see that rhetorical questions are generally structurally embodied in complex sentences with the subordinate clause containing the pronouncement.

We reflect on the past. Did we spend enough time with an aging parent, we wonder. Did we express our gratitude for all the sacrifices they made for us? Did we tell a spouse just how desperately we loved them, not just once in awhile but every single day?

(<http://abcnews.go.com>)

The example taken from Obama's speech, was addressed to console the people who suffered the tragedy in Tucson, who lost relatives, friends during that tragedy, he expresses a very optimistic view to the issue, saying that it is time to value every single minute of life, to value anything that is possible, as they cannot bring back what has been lost. All the questions asked by him are rhetorical questions, as in fact they do not require answers back. In the example the questions are not answered, thus the example is a rhetorical question with its preferred, expected "second part".

Rhetorical Questions with Dispreferred Second Parts

We have already mentioned that as a preferred answer to rhetorical questions there is no answer. But sometimes people do answer the rhetorical questions, and by this means it becomes a rhetorical question with a dispreferred answer.

Now, what did they get in return? Declining wages, less than one-fourth as many new jobs as in the previous eight years, smaller health care and pension benefits, rising poverty, and the biggest increase in income inequality since the 1920s.

(AUDIENCE BOOS)

American families by the millions are struggling with soaring health care costs and declining coverage.

I will never forget the parents of children with autism and other serious conditions who told me on the campaign trail that they couldn't afford health care and couldn't qualify their children for Medicaid unless they quit work and starved or got a divorce.

Are these the family values the Republicans are so proud of?

What about the military families pushed to the breaking point by multiple, multiple deployments? What about the assault on science and the defense of torture? What about the war on unions and the unlimited favors for the well-connected?

(AUDIENCE BOOS)

And what about Katrina and cronyism?

(AUDIENCE BOOS)

(http://www.nytimes.com/2008/08/27/us/politics/27text-clinton.html?pagewanted=print&_r=0)

This example is taken from Bill Clinton's speech. Rhetorical questions in his speech get reaction from the audience, which is booing. Dictionaries define booing as an act of showing displeasure for someone or something, by loudly yelling "boo" (and holding the "oo" sound) or making other noises of disparagement, such as hissing. This is a rather special example because strictly speaking this is not a conversation proper. However we can say that making a public speech Bill Clinton gets into interaction with the audience. The audience reacts to the rhetorical question made by him showing displeasure, and by this act they produce a dispreferred second to the rhetorical question.

To conclude, the function of adjacency pairs in conversation organization is of utmost importance. Adjacency pairs play a significant role in the dialogue and conversation organization. From the analysis of the examples taken from various conversational settings we may sum up saying that when we have a preferred second part the dialogue or conversation is going on without any delays, hesitations, i.e. it goes on smoothly. On the contrary, when there is a dispreferred second part, there follows a delay, hesitation, and appeal for understanding, which are considered to be one of the most interesting features of dispreferred seconds. These seconds express doubt; they are performed after a preface. Another compelling feature which was observed from the analysis of the examples was that dispreferred seconds give an account why the preferred second cannot be performed.

REFERENCES

1. Grice P. Logic and Conversation // *Syntax and Semantics*, Vol. 3, Speech Acts, ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. New York: Academic Press, 1975.
2. Jefferson G. Side sequences // D. Sudnow (ed.), *Studies in social interaction*: New York: The free press, 1972.
3. Schegloff E., Sacks H. Opening up Closings // *Semiotica* 8, 1973.
4. Schegloff E. Notes on a Conversational Practice: Formulating Place // D. N. Sudnow (ed.)//*Studies in Social Interaction*. New York: The Free Press, 1972.
5. Гальперин И. Стилистика английского языка: Москва: Высшая школа, 1981.
6. Hemingway E. The Complete Short Stories. New York: Simon & Schuster Inc. 1987.
7. Henry, O. After Twenty Years. (<http://www.samaenglishcollege.ir/upload/download/8f66b0h.pdf>)
8. The Black Swan, Movie (2010).
9. The Notebook Movie (2004).
10. Salinger J. Nine Short Stories (http://materlakes.enschool.org/ourpages/auto/2013/2/25/50973306/Nine_Stories_by_J_D_Salinger.pdf)

Ա. ԱԼՈՅԱՆ – Հարց-պատասխան հարակից զույգեր՝ նախընտրելի և ոչ նախընտրելի պատասխանով. – Հոդվածը նվիրված է հարակից զույգերի վերլուծությանը ժամանակակից անգլերենի համատեքստում: Խոսքի փոխկապակցվածությունն ապահովող կառուցվածքային միավորները կոչվում են հարակից զույգեր: Զննարկվել են հարակից զույգերին տրվող նախընտրելի և ոչ նախընտրելի պատասխանները: Ուսումնասիրության նպատակն է վերլուծել հարակից զույգերի գործառույթը որպես հաղորդակցման միավորներ: Հաղորդակցումը համալիր երևույթ է և դրա բաղկացուցիչ յուրաքանչյուր խոսքային միավոր հսկայական դեր ունի խոսակցության հետագա ընթացքի վրա: Խոսքի բարեհաջող շարունակությունը կախված է հաղորդակցման միավորներից, որոնք խիստ փոխկապակցված են:

Բանալի բառեր. պրագմատիկա, դիսկուրսի վերլուծություն, հարակից զույգեր, ընդհանուր հարցեր, հատուկ հարցեր, անջատական հարցեր, նախընտրելի պատասխաններ, ոչ նախընտրելի պատասխաններ

Ա. АЛОЯН – Вопросно-ответные речевые единства с предпочтительным и непредпочтительным ответным элементом. – Статья посвящена анализу речевых единств в современном английском языке. Структурные единицы, которые обеспечивают взаимосвязанность речи, называются речевыми единствами. Обсуждены предпочтительные и не предпочтительные ответы к речевым единствам. Целью исследования является анализ функции речевых пар как единиц коммуникации. Коммуникация – это сложное явление, и каждая составляющая словесная единица может сыграть большую роль в дальнейшем развитии диалога. Успешное продолжение речи зависит от коммуникационных единиц, которые тесно взаимосвязаны.

Ключевые слова: прагматика, дискурсивный анализ, речевые единства, общие вопросы, специальные вопросы, разделительные вопросы, риторические вопросы, предпочтительные ответы, непредпочтительные ответы

THE OPPOSITION BETWEEN THE “OWN” AND THE “OTHER” AT THE METALINGUISTIC LEVEL OF CROSS- CULTURAL COMMUNICATIVE ACTS

The paper is a theoretical overview of the opposition between the “own” and the “other” at the metalinguistic level of cross-cultural communicative acts. The topic is discussed within the theoretical frameworks of Translation Studies, Cultural Semiotics and Pragmalinguistics. Special attention is paid to the concept of intentionality in the process of delineating the “own” from the “other”, which in its turn is viewed as a culture-bound phenomenon emerging on the cross-cultural discourse level through culture-bound elements.

Key words: *identity, meta-communication, ownness, otherness, ego, alter, culture-bound element (CBE), management of CBEs, cross-cultural communication, cultural semiotics, translation*

The research on the binary opposition of “own vs. other” usually revolves around the concepts of “ego” and “alter”, gaining importance within the studies of modern societies. The theoretical background of the topic has been enriched considerably by contributions from the fields of Semiotics and Sociology, particularly, thanks to the works of Bakhtin, Lotman, Sonesson and others. Generally, this theoretical background develops in response to a number of issues that prove to be of paramount importance for ensuring the stability and sustainable development in the globalizing world – the interrelation between different groups and subcultures in societies, as well as the interaction between the majority and the minorities of a given society. Still, the perception of the “other” and man’s automatic or deliberate “classification” of people, things and phenomena as “close/familiar” (own) or “distant/alien” (other’s), according to their origin, function and/or character, constitute the core of the problem. The study of the following topics adds to the knowledge on the workings of human mind in modern societies, as well as sheds light on the ways in which human world outlook is being built up.

Theories remotely describing “otherness” were proposed in various disciplines ranging from Sociology to Translation Studies and Cultural Semiotics. However, an interdisciplinary study of the topic would necessitate the development of a comprehensive approach based on general theories existing in the sphere of Cultural Semiotics and Anthropology. The justification behind this “bias” is based upon the fact that Cultural Semiotics represents a unique synthesis of modern theories developed within the ever-expanding disciplines of Cultural Studies, Intercultural Communication and Translation Studies, linking also to Linguistics and Semiotics. It offers a blend of ideas that have resulted in such groundbreaking theories as those of the representatives of the Tartu School. Echoing to the findings of the mentioned school are those of Göran Sonesson who has researched the topic of “ego” and “alter” viewing it within the context of the globalizing world /Sonesson, 2002/.

Cultural Semiotics, on the other hand, provides a wider framework for explaining

the opposition between the “own” and the “other”. Here, the anthropological viewpoints are also included according to which the mentioned opposition is bound up with the concept of self-identification. To clarify what has been said, we can take the example of any ethnic group which represents a minority in a given society. For instance, the Yezidi population constitutes an ethnic minority in Armenia. The seclusion of the Yezidi people in socio-cultural terms (in certain cases also demographically), can lead to them being perceived as “other” by native Armenians and vice-versa. The perception of the “other” in the relationship between the minorities and the majority of a society is explained within the framework of the theory on “*canonical*” vs. “*inverted canonical*” models developed by the followers of the Tartu-Moscow School of Semiotics /Sonesson, 1999/.

The problem of perception of the “other” closely relates to the problem of ethnic and cultural identity as well. The latter is also an important issue in Translation Studies where identity is actually perceived through the translated work. Translation, according to Jiri Levy, is a process of decision-making where the translator makes a choice whether to lay the emphasis on the source culture or on the target one. Moreover, in Intercultural Studies the notion of ‘culture’ is defined as the ‘whole way of life of a distinct people...’ /Williams, 1981: 11/, its ‘total set of beliefs, attitudes, customs, behaviour, social habits’ /Richards et al., 1985: 70/. It is obvious how closely Translation Studies relates to Intercultural Communication and Sociology, contributing to a unified arsenal of theoretic material for the whole sphere of the Humanities.

Consequently, the topic of “ownness” and “otherness” can be studied through translators’ experience as well. Unlike people of other professions, translators regularly deal with the mentioned dichotomy, where the preservation of identity remains among one of the biggest challenges: suffice it to mention the difficulty of preserving the complete bundle of characteristics of the original work while trying to recreate the author’s idea in conformity with the TL culture (formal equivalence vs. dynamic equivalence). Although Translation Studies provides a linguistic and extra-linguistic study of the linkages between two or more cultures, it does not cover the issue of the opposition between the “own” and the “other” if we delve into further/other subdivisions of ‘culture’, e.g. subcultures or ‘idiocultures’ (the level of the individual) and ‘diacultures’ (the level of a group/organisation) as opposed to the ‘paraculture’ (national or ethnic culture).

Hence we suggest that a theory of “ownness” and “otherness” should encompass the idea of belonging to a *culture*, be it on an *individual*, *organizational*, or *ethnic* level of the mentioned phenomenon. If we take the mentioned levels as points between which the communication is deemed as *intercultural*, then the opposition between the “own” and the “other” can be traced across any two levels. Moreover, it can and should be studied through the discourse phenomena pertaining to any of those levels (idiocultural, diacultural or paracultural discourse). An example from the diacultural discourse level would be a political party leader using the word “we” to denote the party and its followers, as opposed to “them” – the opposition.

In order to explain the reflection of the opposition between the “own” and the “other” in cross-cultural communicative events, we have suggested to use for the notion of *culture-bound elements* (CBE) as features representing the effect or outcome

of the act of delineating cultural spheres (Compare with Lotman's concept of *semiosphere*). The management of culture-bound elements by human mind starts with the realization of points of equivalence vs. non-equivalence across two different cultures. At the pure linguistic level it is generally characterized by the notion of foreign language competence. Roger Bell describes the correlation of L1 and L2 from the perspective of the development of language skills in bilinguals. The author maintains that the *subordinate* bilingual constructs a sentence by establishing a link of equivalence between L1 and L2 units which is characteristic of foreign language learners in the early stage and is quite different from the conceptual approach implemented by *compound* and *coordinate* bilinguals. In fact, in the process of second language acquisition all the individuals outlive a progress moving from the group of subordinate bilinguals to that of coordinate bilinguals, where communicating in the foreign language they actually start to feel that they are "thinking in the given language" rather than "translating from their own" /Bell, 1976: 123/.

Proceeding from and building on the concept of bilingual competence we have proposed to consider also the factor of intentionality, which has resulted in the following explanation of the occurrence of CBEs. Whatever the level of the aforementioned competence (both pure linguistic and intercultural communicative competence), CBEs are managed by each individual in the process of their communication with the representatives of their own or other cultural spheres. Merely because of the level of competence, plus the presence or absence of intentionality, we can deal with either *active* or *passive management of CBEs*. Active management of CBEs is understood as the "conscious" use of loan-patterns (in the broadest sense of the word) in light of their function and adaptability to the TL context. Examples of active management of CBEs can be observed from pure linguistic to paralinguistic and extralinguistic levels: e.g. morpho-syntactic calques – "nonnative approximations" or negative transfers, the introduction/preservation of accent and speaking habits, including the processing of nonnative linguo-cultural data in one's native linguo-cultural dimensions (turn talking rules, body language, spacio-temporal perceptions, etc.).

As opposed to the active management of CBEs, passive management bespeaks a low level of cross-cultural awareness or pragmatic competence in Chomsky's terms and implies a low degree of intentionality from the speaker's part, thus taking the meaning of the message to the meta-communicative level. A very basic mechanism in which it is reflected at the linguistic level is represented by calque or borrowing.

Viewing these features in light of the information-communication distinction, we can clearly define that in the case of the active management of CBEs we deal with *communication*, whereas passive management of CBEs simply yields *information*, since if in the first case CBEs are intended, in the second case they happen as completely unintended elements /Anolli e Ciceri, 1992: 46/.

Bearing in mind the parallel between Translation Studies and Intercultural Communication, we may describe the process of transfers at the idiocultural level through the use of statements formulated in direct speech which pertain to the meta-linguistic subconscious level. Below, the shift from the conventions of one linguo-cultural sign-system to those of another is conventionally marked by the word "translate":

1. *“I don't know that I am translating”* - in this case the bilingual is not conscious of the transfer, be it on phonetic, morphological, syntactic or pragmatic levels. Consequently, the CBEs penetrate into the communication stream in an automatic way. Such is the case of compound bilinguals or individuals who were brought up in bilingual families; besides the ordinary cases of code-switching, their speech contains a vast number of CBEs.

2. *“I don't want to translate: it takes place as a mechanical process”* - in this case the bilingual acknowledges his/her mistake after backtracking in an analytical recourse to the communicative act. In such cases we deal with a passive management of CBEs, where the message yields interpretation at the meta-communicative level which may not be intended by the speaker.

3. *“I know that I am translating and I am doing it intentionally”* - this model includes all the instances when the shift from one sign-system to another is a purposeful action. The speaker not only realizes the shift, but has planned it before. This is the case of active management of CBEs.

The third model can be further discussed against the theoretical backdrop from TS (interlingual, intralingual and intersemiotic translation) and Cultural Semiotics (application of the canonical or inverted canonical models).

Both in the case of the active management (communication) and in that of the passive management of CBEs (information) taking place in a communicative event, we deal with an act of prescribing a specific value to the linguocultural element simply by having/preferring it instead of something else (e.g. having/preferring an accent in one's own speech).

The discussion above leads us to infer that linkages between several philological disciplines can provide justification for the use of a comprehensive theory to study the topic of 'otherness'. However, given the fact that language as a sign-system for human communication, is the first and foremost means of contact with the "other" it is also a means of identification, as long as through language, we indicate group membership and mark group boundaries, whether at the national, regional or local, ethnic, political, or religious level /Clyne, 1994: 2/.

At the level of the message culture-bound elements imply the inherent opposition between the "own" and the "other", outlining boundaries to the semiospheres, defined by Yu. Lotman. Operating at the meta-communicative level, CBEs have a decisive impact on the outcome of communication proper.

REFERENCES

1. Anolli L., Ciceri R. *La voce delle emozioni*, Milano: Franco Angeli, 1992.
2. Berman R. A. *Cross-Linguistic First Language Perspectives on Second Language Acquisition Research // Second Languages: Across Linguistic Perspective*, (Ed.) R. Anderson. London: Routledge, 1984.
3. Clyne M. *Intercultural Communication at Work*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
4. Ghazaryan G. *On Some Aspects of Culture-Bound Elements within the Italian-English Intercultural Context // Օտար լեզուները Հայաստանում 2010*, N 1.

5. Richards J., Platt J., Weber H. Longman's Dictionary of Applied Linguistics. Harlow: Longman, 1985.
6. Sonesson G. On Modeling the Complexity of Cultural Models // Sign Processes in Complex Systems, Proceedings of the 7th International Congress of the IASS Dresden, 1999.
7. Sonesson G. Does Ego Meet Alter – in the Global Village? A View from Cultural Semiotics // Cultural identity in transition. Proceedings of the 1st Semiotics of Culture conference, Univesitatea din Bacău, Romania, November 1 - 4, 2001, published as Semiologia Culturii, N 7, 2002.
8. Williams R. Culture, Glasgow: Fontana 1981.
9. Ղազարյան Գ. Մշակութային պայմանավորվածություն ունեցող տարրերի կառավարումը ոչ մայրենի անգլերեն խոսքում, թեկնածուական ատենախոսության սեղմագիր, Երևանի պետական համալսարան, Երևան, 2010:

Գ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ – «Յուրայինի» և «օտարի» հակադրությունը միջմշակութային հաղորդակցական ակտերի վերլուծական մակարդակում. – Հոդվածում քննության է առնվում «յուրայինի» և «օտարի» հակադրության խնդիրը միջմշակութային հաղորդակցության վերլուծական մակարդակում: Այն քննվում է թարգմանաբանության, մշակութային նշանագիտության և գործաբանական լեզվաբանության տեսական դրույթների շրջանակներում: Առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվում նպատակայնության հասկացությանը՝ որպես «յուրայինի» և «օտարի» գատորոշման գործընթացի մաս: Վերջինս իր հերթին դիտարկվում է որպես մշակութային պայմանավորվածություն ունեցող երևույթ, որն իր արտահայտությունն է գտնում միջմշակութային դիսկուրսի մակարդակում՝ մշակութային պայմանավորվածություն ունեցող տարրերի միջոցով:

Բանալի բառեր. ինքնություն, վերհաղորդակցություն, յուրային, օտար, մշակութային պայմանավորվածություն ունեցող տարր (ՄՊՏ), ՄՊՏ կառավարում, միջմշակութային հաղորդակցություն, մշակութային նշանագիտություն, թարգմանություն

Г. КАЗАРЯН – Оппозиция «свой-чужой» в металингвистическом плане межкультурного коммуникативного акта. – В статье описывается оппозиция «свой-чужой» в металингвистическом плане межкультурного коммуникативного акта. Изучение проблемы проводится в рамках теории переводоведения, семиотики культуры и прагмалингвистики. Особое внимание уделяется концепту интенциональности в процессе разграничения «свой-чужой», что в свою очередь рассматривается как культурно-обусловленный феномен, выявляющийся на уровне межкультурного дискурса через культурно-обусловленные элементы.

Ключевые слова: идентичность, метакоммуникация, свой, чужой, культурно-обусловленный элемент (КОЭ), управление КОЭ, межкультурная коммуникация, семиотика культур, перевод

INDIRECT SPEECH ACTS IN THE ENGLISH AND ARMENIAN LANGUAGES

The present paper is devoted to the study of indirect speech acts in modern English discourse and across different cultures. An attempt has also been made to understand how these constructions are translated into Russian and Armenian. The basis of a speech act is the speaker's intention to influence the hearer in a desired way and this intention can be manifested or latent. Indirect speech acts are acts that contain the illocutionary force indicators for one kind of illocutionary act but perform another type of illocutionary act.

Key words: *indirect speech acts, speech act theory, cross-cultural analysis*

One of the founders of Speech Act Theory John R. Searle characterized indirect speech acts by the fact that there is no direct mapping between their linguistic form and illocutionary meaning.

According to Searle's hypothesis in indirect speech acts, the speaker communicates the non-literal as well as the literal meaning to the hearer. /Searle, 1969/

The basis of a speech act is the speaker's intention to influence the hearer in a desired way. The intention can be manifested and latent. According to G. Pocheptsov, latent intentions cannot be linguistically analyzed while manifested intentions can be divided into evident and inferable. The illocutionary intention of indirect speech acts is inferable /Pocheptsov, 1986/.

The illocutionary force of any utterance is detected by an inferential process that goes through the speaker's tone of voice, prosody, context of utterance, the form of the sentence, knowledge of the language being spoken and of the conversational conventions as well as general encyclopedic knowledge.

Searle's classical example of an indirect speech act is the utterance "Can you pass the salt?" Without breaking any linguistic norms, we can regard it as a general question and give a yes/no answer but generally it is interpreted as a request to pass the salt.

Some relatively easy forms of indirection to interpret are whimperatives and hedged performatives /Fraser, 1975/.

Whimperatives are indirect requests of the form Can you...? and Will you...? For example, sentences (1) and (2) would often be understood not as questions about the hearer's ability or willingness to close the door, but as actual requests to do so. /Bach and Harnish, 1979: 174-98/

1. Can you shut the door?
2. Will you shut the door?

The inference from the literal meaning of these expressions and their intended, non-literal meaning does not seem too difficult. In fact, the proposition of the intended meaning, shut the door, is conveyed within the literal expressions themselves.

Hedged performatives have the form of explicit performatives with a modal verb in the main clause. For example, sentences (3), (4) and (5) appear to be a request, a promise and a suggestion respectively.

1. I must ask you to leave.
2. I can promise you I shall be back.
3. I would suggest you try some

Each of these expressions seems to refer to an immediate precondition for performing a speech act. In this case, the explicit speech acts indirectly used are I ask you to leave, I promise you I'll be back, and I suggest you try some, which are all contained within the text of the literal expressions.

Somewhat more difficult to interpret are embedded performatives /Sadock, 1974/.

Embedded performatives contain the proposition to which they refer indirectly, but that proposition may be embedded arbitrarily deep within the literal expression. For example, sentences (1), (2), and (3) indirectly perform the acts of informing, reminding, and congratulating respectively.

1. I regret that I must inform you of your dismissal.
2. May I remind you that your account is overdue?
3. I would like to congratulate you

Thus we can say that indirection is the main way in which the semantic content of a sentence can fail to determine the full force and content of the illocutionary act being performed in using the sentence.

According to Grice and Searle, the implicit meaning of an utterance can always be inferred from its literal meaning. But according to the relevance theory developed by Sperber and Wilson, the process of interpretation of indirect speech acts does not at all differ from the process of interpretation of direct speech acts. Furthermore, it is literal utterances that are often marked and sound less natural than utterances with an indirect meaning.

In interpersonal communication directness is a sign of familiarity and closeness, indirectness is taken as tact or a lack of closeness and usually signals distance and denotes power.

When choosing between a direct and/or indirect speech act the speaker usually takes into consideration the following factors:

- the social distance between the speaker and the hearer
- the power that the hearer has over the speaker
- the degree to which a certain face-threatening act is rated an imposition in a specific culture.

The observation of politeness often results in the speaker's use of indirect speech acts.

Indirect speech acts are frequent when a person of a lower social status addresses a person of a higher social status. Often they contain additional markers of politeness like apologies, etc.

Sociolinguistic research shows that everywhere in the civilized world women tend to use more indirect speech acts than men. Educated people, regardless of their gender, prefer indirect speech acts to direct ones.

Indirect speech acts can serve different communicative intentions on the speaker's part. Thus, a sentence having the syntactic form of a question may express various

illocutionary forces: suggestion, request, reproach, order, invitation, etc.

It is impossible to reach a high level of linguistic competence without understanding the nature of indirect speech acts and knowing typical indirect speech acts of a particular language.

Preconditions on illocutionary acts defined for one language cannot be expected to be universal. Intercultural miscommunication arises from the assumption that the language strategies appropriate to the delivery of the intended meaning in one language can be used with equal efficacy in another language.

In different societies, and in different communities, people speak differently – not only because they speak different languages, but also because their ways of using language are different. These differences reflect different cultural values, which may often lead to a communication failure between individuals and between social groups. By studying different cultural traditions manifesting themselves in different ways of speaking, we can improve our ability to communicate with others more effectively.

The heavy restrictions on the use of the imperative in English and the wide range of interrogative forms in performing acts other than questions constitute striking linguistic reflexes of the Anglo-Saxon socio-cultural attitude. In English, the imperative is mostly used in commands and in orders. Other kinds of directives tend to avoid the imperative or to combine it with an interrogative and/or a conditional form.

In Armenian the use of interrogative forms outside the domain of questions is very limited, and since the interrogative form is not culturally valued as a means of performing directives, there has been, so to speak, no cultural need to develop special interrogative devices for performing speech acts other than questions, and in particular, for performing directives.

Thus, we may say that specific differences between languages in the area of indirect speech acts are motivated, to a considerable degree, by differences in cultural norms and cultural assumptions.

To understand the linguistic and cultural differences mentioned above, we have analyzed some examples of indirect speech acts in English and their translations into Armenian and Russian taken from fiction.

In the example below, we can see that the following speech act is framed like a question but has the illocutionary force of a suggestion. It is interesting that the word ‘said’ in this example is translated into Russian as ‘asked’ which is typical for questions (as the syntactic form of the English variant is that of a question), while the Armenian translator decided to use the word ‘suggest’ which indicates the illocutionary force of the given utterance.

1. ‘What d’you say to a battle of pop to celebrate?’ he said. /Maugham, 1980: 42/
– Как вы смотрите, не открыть ли нам бутылочку шампанского, чтобы отметить это событие? – спросил он. /Мюэм, 1983: 234/
– Ինչ եք ասում, մի շիշ շամպայյանով չնշե՞նք, – առաջարկեց նա: /Մտեմ, 1985: 38/

In the next example in both Armenian and Russian variants the presence of the word ‘please’ reveals the hidden illocutionary force of request, which can hardly be seen on the surface structure of the original English variant.

2. ‘Will you take off your hat?’ /Maugham, 1980: 154/
– Снимите, пожалуйста, шляпу. /Мюэм, 1983: 349/

– Խնդրեմ, հանեցե՛ք ձեր գլխարկը: /Մոմ, 1985: 168/

In the third example, we can see that the Russian variant is closer to the English than the Armenian, where instead of a question we have the syntactic form of a statement, but still the three variants have the illocutionary force of an invitation.

3. ‘I wonder if we could persuade you to come and eat a chop with us?’/Maugham, 1980: 15/

– Может быть, вы не откажетесь поехать с нами перекусить? /Моэм, 1983: 205/

– Հուսով եմ չեք հրաժարվի նախաճաշել մեզ հետ: Մայքլը ձեզ մեքենայով ետ կբերի: /Մոմ, 1985: 5/

We would like to state that while translating works of verbal art many translators try to stick to clichés, expressions and constructions of the original language of the text thus trying to retain the literary style of the author and the work itself. This may result in the use of many constructions and language patterns, which are not so typical of the target language. That is why to analyze the frequency of occurrence of direct and indirect speech acts in communication, (in both Armenian and English) we have also studied two plays with almost the same number of pages written by authors that belong to almost the same historical period. It should also be noted that we have preferred to study plays as their language is closer to everyday conversational language.

The table presented below illustrates the results of our research.

	Direct speech acts	Indirect speech acts
Armenian	35	27
English	14	26

As we can see, in Armenian we can come across direct speech acts more often than in English. This implies that in Armenian directness is considered as a positive cultural value and the use of direct speech acts may often indicate that the interlocutors are on quiet intimate and close relations. In English, on the contrary, the speakers try to be more indirect and not to threaten the hearer’s face. Clearly, one factor responsible for this difference is the principle of “polite pessimism”, characteristic of Anglo-Saxon culture, but absent from Armenian culture.

It follows that bare imperatives in English are interpreted differently than in Armenian, namely the speakers try not to put any restrictions on the interlocutor’s freedom of action.

As a conclusion, we may say that there exists a number of differences between English and other languages (here Armenian and Russian) in the area of speech acts, which are linked with different cultural norms and cultural assumptions and of course the mentality of the given nation. It is shown that English as different from Armenian and Russian, places heavy restrictions on the use of direct speech acts (especially, direct orders, etc.) and makes an intensive use of indirect speech acts. Features of English are shown to be language specific and due to specific cultural norms and cultural traditions. Linguistic differences are shown to be associated with cultural values such as individualism and respect for personal autonomy in the case of English, and cordiality and collectivism in the case of Armenian and Russian.

REFERENCES

1. Bach K., Harnish R. Linguistic Communication and Speech Acts. Cambridge: MIT Press, 1979.
2. Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
3. Grice H. P. Utterer's Meaning and Intentions // Philosophical Review, vol. 78, No.2. Reprinted in Grice 1986. Duke University Press, 1969.
4. Keith A. Indirect Speech Acts (and off-record utterances) // Encyclopedia of Language and Linguistics, ed. by Ron Asher. Vol.3. Oxford: Pergamon Press, 1994.
5. Levinson S. C. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
6. Sadock J. M. Towards a Linguistic Theory of Speech Acts. New York: Academic Press, 1974.
7. Searle J. R. Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
8. Tannen D. (Ed.) Discourse in Cross Cultural Communication. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1986.
9. Wierzbicka A. Different Cultures, Different Languages, Different Speech Acts: Polish vs. English. Journal of Pragmatics, v. 9, 1985.
10. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991.
11. Почепцов Г. Основы прагматического описания предложения. Киев: Вища школа, 1986.
12. Սովերսեթ Սոմ, Թասթոն, Երևան, Սովետական գրող հրատ. (թարգմ. Ջուլիետ Հովհաննիսյան), 1985:
13. W. Somerset Maugham, Theatre. New York: Penguin Books, 1980.
14. Сомерсет Моэм, Театр. Москва: Изд. Правда, 1983. (Пер. Н. Ман и Г. Островская)

Լ. ՄԱԴՈՅԱՆ – Անուղղակի խոսքային ակտերն անգլերենում և հայերենում. – Խոսքային ակտի հիմքում խոսակցի վրա ցանկալի ազդեցություն ունենալու մտադրությունն է, որը կարող է լինել ակնհայտ կամ թաքնված: Անուղղակի խոսքային ակտերում խոսողը խոսակցին է հաղորդում ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի իմաստը՝ հենվելով իրենց ընդհանուր հենքային լեզվական և արտալեզվական գիտելիքների վրա: Սույն հոդվածում փորձ է արվել ուսումնասիրել անուղղակի խոսքային ակտերը ժամանակակից անգլերենում և այլ մշակույթներում, ինչպես նաև ուսումնասիրել, թե ինչպես են այս կառույցները թարգմանվում հայերեն և ռուսերեն:

Բանալի բառեր. անուղղակի խոսքային ակտեր, խոսքային ակտերի տեսություն, միջմշակութային վերլուծություն

Լ. МАДОЯН – Косвенные речевые акты в армянском и английском. – В основе речевых актов лежит интенция говорящего воздействовать на адресата желаемым образом. Это интенция может быть как латентой (скрытой), так и явной (очевидной). В косвенных речевых актах говорящий передает адресату как прямой, так и косвенный смысл, опираясь на общие фоновые языковые и неязыковые знания. В данной статье предпринята попытка рассмотрения косвенных речевых актов в современном английском языке и при помощи межкультурного анализа определить, как эти структуры переводятся с английского на русский и армянский.

Ключевые слова: косвенные речевые акты, теория речевых актов, межкультурный анализ

VOCABULARY ISSUES AND LEXICAL-GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TECHNICAL TRANSLATION

The paper is devoted to the vocabulary of technical texts and lexical-grammatical transformations occurring in the result of translation through analyzing the constituents of technical vocabulary and grammatical peculiarities common to Source Language (SL) and Target Language (TL). This study shows how to work with the vocabulary of technical texts and the possible grammatical structures in order to make the sentences more comprehensible.

Key words: *terminography, standardization, common scientific and technical words and expressions, transformation*

Knowing by heart the terminology of the field is not enough to be able to translate. Terms are considered to be the most difficult part of translation still they are only one of the constituents of technical vocabulary. The technical vocabulary and grammatical transformations are touched upon in this article.

The vocabulary

The vocabulary of technical and why not scientific text or discourse is not restricted only to terminology and abbreviations as it was believed. Besides terminology it also consists of common scientific and technical words and expressions, tables, images and signs which must be properly and correctly translated and transferred into Target Language (TL).

Terminology and abbreviations

Of course technical translators shouldn't be proficient in terminography as it is a separate discipline, but they must possess at least basic knowledge in terminography, especially in term formation.

Standardization: In all areas of science and technology, there is a need for new terms in order to name new objects, new parts of objects or new procedures. In the context of ISO/TC 37, standards have been prepared intended to provide guidance for the procedure of term formation. The specifications included in these standards recommend quite a wide framework of guidelines, which appear to have inter lingual validity, at least for Indo-European languages, even though they are based primarily on the structures of the English language.

Principles for concept – term connection: Terms are the linguistic representation of concepts. However, contrary to the situation prevailing in general language, where the arbitrariness of the linguistic sign is fully acceptable, LSP endeavor to make the process of designation systematic, based on certain specified linguistic rules so that terms reflect the concept characteristics they refer to as precisely as possible. The aim of the systematization of these principles is to achieve transparency and consistency in linguistic representation of knowledge. The following general linguistic schemes serve to both of those principles:

1. Use of nouns derived from verbs with specific endings to designate concepts which mean procedures and methods, e.g. marking – նիշարկում, verification –

ստուգաչափում, type approval – տեսակի հաստատում, etc.

2. Use of nouns derived from adjectives, as opposed to adjectives more frequently occurring in general language, in order to designate properties, qualities and states, e.g. uncertainty – անորոշություն, selectivity – ընտրողականություն, sensitivity – զգայնություն, etc.
3. Use of regular patterns of complex terms, which reflect the hierarchical relations between concepts. Like the terms:

International measurement standard – միջազգային էտալոն

National measurement standard – ազգային էտալոն

Primary measurement standard – առաջնային էտալոն

Secondary measurement standard – երկրորդական էտալոն

Working measurement standard – աշխատանքային էտալոն

The above mentioned standards designate types of measurement standards.

Other more general recommendations which should be observed when connecting concepts to terms are specified in ISO 704:2000, which are the following:

- Linguistic appropriateness: Proposed terms should follow familiar and established patterns of meaning which are in use, e.g. the terms ստոմային էներգիա (atomic energy) is confusing because it implies that this is energy produced by atoms, as opposed to the term միջուկային էներգիա (nuclear energy) which is semantically and scientifically more precise.
- Linguistic economy: Terms should be concise, in order to facilitate communication in situations which are not purely scientific, e.g. term bank (տերմինների բազա) as opposed to more lengthy terminological data bank (տերմինաբանական տվյալների բազա).
- Derivability: Term formations allowing for potential derivatives, should be chosen according to what is possible in a given language, e.g. vibration amplitude – տատանման լայնույթ; ամպլիտուդային մոդուլ

Methods of term formation: These methods may also refer to the translation of terms as in TL we produce or form a term, doesn't matter whether we create it or find an equivalent in TL. The following term formation mechanisms applied in the English language are recognized, and are apt to be applied in other languages as well:

1. Creating new forms
2. Using existing forms, and
3. Translingual borrowing.

1. *Creating new forms:* New forms are new lexical entities that did not exist before. Some of the mechanisms which can be used are the following:

- Derivation: The process of derivation is the formation of a new term by adding one or more affixes to a stem, e.g.

English	Armenian
Phosphor + -ous = phosphorous	Սահման + - ալին = սահմանային
De- + toxi(n) + -fi- + -cation = detoxification	Պայման + -ական = պայմանական

- Compounding: The process of compounding is a formation effected by combining existing words or lexical elements, leading to a new form.

Compounds can be complex terms, phrases or blends. The roots or words making up a complex term or phrase are joined by a hyphen, or by fusing, or they are cited without any indication of joining between them, e.g.

	English	Armenian
Hyphen	Composer-conductor High-definition television	Կառուցվածքա – հարաբերակցային մեկնաբանությունների ենթաշրջան (are rare in the Armenian language)
Fusion	Downsizing Outflow	Արտահոսք Հաղորդաշղթա Ջերմակիր
No join	Member country Information highway	Առավելագույն թույլատրելի սխալանք Էլեկտրամագնիսական աղմուկ Չափման միավոր
Blend	Paraplegic + Olympics = Paralympics Education + entertainment = edutainment Cybernetics + space = cyberspace	Սոցիալական + ցանց = սոցցանց

- **Abbreviated forms:** On the one hand, shortening serves the purpose of creating more concise forms especially for frequently used terms, while on the other hand, creating names that are easy to remember for lengthy terms which are not clearly recognizable as terminological units. The following types of abbreviated forms can be distinguished:

Short form: The short form is an abbreviated form of a complex term or name of considerable length in words. It uses fewer words to designate the same concept, e.g.

English	Armenian
<i>Court of Justice of the European Communities</i> Court	ՀՀ ԱՆ Դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայություն Հարկադիր կատարման ծառայություն

Abbreviations created by omitting words or parts of the words of which a term consists, e.g.

English	Armenian
Page – p. Et cetera – etc.	Դոկտոր – Դր. Միլիոն – մլն.

Clipped forms: A clipped term is formed by truncating the front, middle or back portion of a single-word term, e.g.

English	Armenian
Parachute – chute	Ավտոմեքենա – մեքենա
Influenza – flu	

Initialism: Initialisms are formed from the first letters of each of the elements of a complex term or name. They are always pronounced letter by letter, e.g.

English	Armenian
United Nations – UN	Մահմանադրական դատարան – ՄԴ
Personal computer - PC	Չափազիտության ազգային ինստիտուտ - ՉԱԻ

Acronym: Acronyms are formed by combining the initial letters or syllables of all or several of the elements of a complex term or name. Acronyms are always pronounced syllabically just like regular words, e.g.

English	Armenian
Light amplification by stimulated emission of radiation - laser	Ձեռքբերովի իմունային անբավարարության համախտանիշ - Ձիսհ

2. Existing forms: New terms can be formed by using existing forms through the following procedures:

- **Conversion**: This is the morphosyntactically differentiated usage of a single form, e.g. when an adjective is used as a noun (very common in Armenian) or a noun as a verb (which never occurs in Armenian, but is quite frequent in English), e.g.

English	Armenian
Output (noun) – output (verb)	Միսալ (adj) – սիսալ (noun)

- **Terminologization**: This is a general procedure through which a word or phrase from general language is transformed into a term designating a concept in a LSP, e.g.

English	Armenian
Circuit Gen. language: a line enclosing a surface	Մեծություն Gen. language: Մեծ լինել, մեծի հատկություն, մեծ քանակ, շատություն
Electrotechnology: an arrangement of	

devices or media through which electric current can flow	Metrology: Երևույթի, մարմնի կամ նյութի բնութագիր, որը կարող է ունենալ թվով կամ չափով արտահայտված արժեք
--	---

- Transdisciplinary borrowing: Transdisciplinary borrowing refers to situations where a designation from one specific subject field is used in another one to represent a different concept, e.g.

English	Armenian
Translation Linguistics: transfer of meaning from one language to another Mathematics: transformation that consists of a shift in spatial coordinates Genetics: process by which a nucleotide base sequence of mRNA is converted into a sequence of amino acids to form a polypeptide chain	Մոդուլ Mathematics: Թվի բացարձակ արժեք Architecture: Պայմանական միավոր ճարտարապետության և շինարարության մեջ Engineering: Տիեզերանավի ինքնուրույն մաս

3. Translingual borrowing

Terms existing in one language can be introduced into another language by means of:

- Direct borrowing: This refers to the full adaptation of terms from contemporary languages, e.g.

English	Armenian
Reservoir (from French) Diameter, spiral (from Ancient Greek)	Սմալլիտուդ, մատրից, օպտիմալացում (from Russian) Կալիբրավորում (from English)

- Loan translation: The morphological elements of a term or whole words from SL are translated literally to form a new term in the target language, e.g.

English	Armenian
Sky scraper Approved type Sealing mark	Երկնաքեր Հաստատված տեսակ Կապարակնիք

Common scientific and technical words and expressions

Both technical terms and common technical expressions are equally necessary to create a coherent and consistent scientific text. Specific terms denote concepts, objects, and processes of particular scientific and technical domains, whereas common technical expressions are domain independent, they are used to organize technical text

narrative by expressing the logic of scientific reasoning, by structuring the text under development, by introducing cross-text references.

Lexicon of common technical words and expressions is a syntactically quite heterogeneous set. It comprises, besides content autosemantic words, functional (auxiliary) words. Noun and verb-noun combinations, adverb and participle expressions, compound prepositions and conjunctions are included as well. Certain common technical words and expressions are known as *discourse markers*, e.g. *Eng. in other words*, *Arm. այլ կերպ ասած*. Some word combinations are stable expressions exploited as ready-for-use colloquial formulas, such as *Eng. as was stated above*; *Arm. վերոնշյալից հետևում է*,

It is worth noting that some colloquial formulas are common for scientific and technical prose, the others are specific for particular genres.

Purpose	English	Armenian
Description or statement	let's point out that characterizing	նշենք, որ բնութագրելով
Elaboration or adding information	to be more precise in addition	ավելի ստույգ ի լրումն
Expressing relations of causal, conditional and concession type	hence provided that however	հետևաբար պայմանով, որ սակայն
Actualization of the topic	as for regarding	ինչ վերաբերում է մասին
Emphasizing	first of all it is necessary to emphasize	առաջին հերթին հարկ է նշել
Presupposition	we would assume it may be admitted	ենթադրենք, որ
Definition	by definition	համաձայն սահմանման
Comparison	in comparison with as compared with	համեմատած
Contraposition	on the one hand..., on the other hand	Մի կողմից..., մյուս կողմից
Illustration or exemplification	as illustrated below for example	օրինակ
Generation or resuming	in general summing up	ընդհանուր առմամբ ամփոփելով
Enumeration or ordering	next the last	հաջորդը վերջինը
Cause – effect relationship	As .... so	Քանի որ ....., ապա

Tables and Images

The translation of tables and images is of highly intertextual character. The task is easier when the table or image is a constituent of the text, but sometimes the translator may be given only a table to translate.

The information in the table or description of the image, which resembles a summary of a text, is pragmatically linked with the field, it is not independent like terms. So when translating a table, the translator must keep coherence not only in the deep structure of the text enclosed in the table, but also with the subject field.

Units of measurements

Another important point in technical translation is the translation of units of measurements. It is accepted at international level that units should be written in Latin letters, still according to Armenian Legislation units of measurements shall be written in Armenian letters.

Example:

Base quantity	Base unit	Symbol
Length	Meter	M
Երկարություն	մետր	մ
Mass	Kilogram	Kg
Չանգված	կիլոգրամ	կգ
Time	Second	S
Ժամանակ	վայրկյան	վ
Electric current	Ampere	A
Էլեկտրական հոսանք	Ամպեր	Ա
Thermodynamic temperature	Kelvin	K
Թերմոդինամիկական ջերմաստիճան	Կելվին	Կ
Amount of substance	Mole	Moll
Նյութի քանակություն	մոլ	մոլ
Luminous intensity	candela	Cd
Լույսի ուժ	կանդելա	կդ

Lexical - grammatical transformations

Having studied the translation of the technical text on specific requirements prescribed to measuring instruments from English into Armenian we can determine some basic features common to English and Armenian technical languages and reveal some lexical–grammatical transformations occurring in the result of translation.

The use of translation transformations is necessary as there are technical texts with sentences, words and phrases with special semantic load which are not translatable or which have no equivalent in the language of translation.

According to L. S. Barkhudarov (1975: 223) there are four types of transformations:

- transposition (a change of the word order in the T text as compared to the S text)
- substitution (any change in the T text at the morphological, lexical and syntactic levels of the language when the elements of certain source paradigms

are replaced by different elements of the Target ones.)

- addition (a device intended for the compensation of structural elements implicitly present in the S text missing in the T language.)
- omission (is the omission of certain "excess" words in translation.)

Let's analyze the application of transformations in the following examples from the above mentioned document.

Examples from English into Armenian:

1. *Source Text (ST). For a gas meter with temperature conversion, which only indicates the converted volume, the MPE of the meter is increased by 0,5 % in a range of 30 °C extending symmetrically around the temperature specified by the manufacturer that lies between 15 °C and 25 °C. Outside this range, an additional increase of 0,5 % is permitted in each interval of 10 °C.*

Target Text (TT). Ջերմաստիճանի կերպափոխման սարքով համալրված գազի հաշվիչի համար, որը ցույց է տալիս միայն կերպափոխված ծավալի արժեքը, հաշվիչի ԱԹՄ մեծանում է 0,5 %-ով 30 °C տիրույթում, համաչափորեն տարածվելով այն ջերմաստիճանի նկատմամբ, որն ընկած է արտադրողի կողմից նշված 15 °C-ից մինչև 25 °C տիրույթում: Տվյալ տիրույթից դուրս՝ թույլատրվում է սխալանքի 0,5 %-ով հավելյալ աճ՝ յուրաքանչյուր 10 °C միջակայքը մեկ:

Comment: In this example we can see that “with” is substituted with the participle «համալրված». The phrase “converted volume” became «կերպափոխված ծավալի արժեք» as a meter is not able to show the volume it can show the value of the volume. So the word value is added or reconstructed in that phrase. And passive voice “is increased by” is changed into «մեծանում է» (active voice) as it is not common to Armenian language to write «մեծացվում է».

2. *ST. A gas meter powered from the mains (AC or DC) shall be provided with an emergency power supply device or other means to ensure, during a failure of the principal power source, that all measuring functions are safeguarded.*

TT. Հաստատուն կամ փոփոխական աղբյուրներից սնվող գազի հաշվիչը պետք է ունենա սնման աղբյուրի օժանդակ սարք կամ այլ միջոցներ՝ հիմնական սնման աղբյուրի աշխատանքի խափանման ժամանակ, չափման բոլոր ֆունկցիաների պահպանումը երաշխավորելու համար:

Comment: The brackets are omitted in the Armenian version. Abbreviations “AC or DC” (փոփոխական կամ հաստատուն հստակ) are opened and translated because there is no equivalent abbreviation in Armenian technical language. “Shall be provided with” is translated as «պետք է ունենա» apart from lexical substitution there is a grammatical substitution from passive into active voice. Another lexical substitution is “an emergency power supply device” which was translated as «սնման աղբյուրի օժանդակ սարք» because later on in the sentence the emergency function of that device is clearly described. And again transposition in the sentence.

3. *ST. A dedicated power source shall have a lifetime of at least five years. After 90 % of its lifetime an appropriate warning shall be shown.*

TT. Նախատեսված սնման աղբյուրը պետք է ունենա նվազագույնը հինգ տարի աշխատանքային ժամկետ: Այդ ժամկետի 90 %-ը լրանալուց հետո՝ պետք է գործի համապատասխան ազդանշան:

Comment: The compound word “lifetime” is changed into «աշխատանքային

ժամկետ» lexical substitution due to technical tone because the life of a device, a mechanism or a source is the time when they do function they are not out of order or invalid and it is quite an odd expression in Armenian «սարքի կամ աղբյուրի կյանքի տևողություն». In the second sentence the adverb of time “after” is translated as «լրանալուց հետո», a lexical and grammatical transformation in the form of substitution. Another lexico-grammatical substitution occurs when translating the phrase “shall be shown” (in the passive voice) is converted into «պետք է գործի» (active voice).

4. *ST. An electronic conversion device shall be capable of detecting when it is operating outside the operating range(s) stated by the manufacturer for parameters that are relevant for measurement accuracy. In such a case, the conversion device must stop integrating the converted quantity, and may totalise separately the converted quantity for the time it is operating outside the operating range(s).*

TT. Էլեկտրոնային կերպափոխման սարքը պետք է հայտնաբերի, որ այն գործում է չափման սխալանքին համապատասխանող պարամետրերի (ցուցանիշների) համար արտադրողի կողմից հաստատած աշխատանքային տիրույթ(ներ)ից դուրս: Այս դեպքում, կերպափոխման սարքը պետք է դադարեցնի կերպափոխված մեծության ինտեգրումը և կարող է, աշխատանքային տիրույթ(ներ)ից դուրս գործելու ժամանակ կերպափոխված մեծությունը հաշվել առանձին:

Comment: The word “capable” is omitted in the result of which the whole phrase “shall be capable of detecting” is substituted with the phrase «պետք է հայտնաբերի». In the second sentence of this example there is a transposition.

5. *ST. Where a Member State imposes measurement of commercial and/or light industrial use, it shall allow such measurement to be performed by any Class 1,5 meter.*

TT. Եթե Անդամ Երկրում առևտրային և (կամ) թեթև արդյունաբերական շահագործման չափումները կրում են պարտադիր բնույթ, սպա այդ չափումները պետք է իրականացվեն 1,5 դասի որևէ հաշվիչի միջոցով:

Comment: In this example the verb “impose” is substituted by the adjective «պարտադիր» and the noun «բնույթ» is added as the state can't impose but the Government of the state may, or it may be obligatory in that State. I would like to point out the cause – effect construction in this sentence which is fixed in the Armenian technical language as «եթե . . . ., սպա . . . .». And in order to keep a conformity between the main clause and the subordinate clause the phrase “it shall allow” that is “the Member State shall allow” is omitted but the obligatory character of that phrase is kept by putting «պետք» in front of the verb which remains in its passive form.

6. *ST. It shall not be possible to reset the general totalisation device to zero.*

TT. Հիմնական գումարային սարքի տվյալների զրոյացումը պետք է լինի անհնար:

Comment. A classical illustration of an impersonal sentence and a total transposition in Armenian sentence in the result of translation. The verb “reset” is translated as a subject and the negative particle «not» is omitted and, instead, a word with negative meaning is written.

Example from Armenian into English:

ST. Գրանցման՝ բլոկի մետաղական պատյանով սահմանափակված 600սմ³ ծավալով խցիկում հանդիպակաժ դիրքերով համառանցք տեղադրված են նախաուժեղացուցիչի մուտքին միացված կոթառ-կցիչը, որում տեղադրվում է ուսումնասիրվող դետեկտորը, և ռադիոակտիվ ճառագայթման աղբյուրի տեղակայման համար նախատեսված շարժական պատվանդանը: Վերջինիս միջոցով հնարավոր է դետեկտորի և ճառագայթման աղբյուրի մակերևույթների միջև հեռավորությունը, հետևաբար և օդում ալֆա մասնիկների վազքի երկարությունը, փոփոխել 0,5սմ-ից մինչև 6սմ տիրույթում:

TT. A socket contact connected to the entry of the preamplifier where the detector under investigation is positioned and a moveable pedestal for the installation of a radioactive radiating source are coaxially situated in opposite positions in the chamber with metallic walls and 600cm³ volume of registration unit. The moveable pedestal allows to change the distance between the detector and the surface of the radioactive source consequently the path length of alpha particles in the air within the range of 0.5 cm. to 6 cm.

Comment: The transposition present in the translated sentences is due to the fixed sentence structure (SVO word order) of the English language. So the first step is to find the subject or subjects in the Armenian sentence, that is «կոթառ-կցիչը (a socket contact)» and «պատվանդանը (a pedestal)», then to position supplementaries to the subjects. There are two supplementaries to the “socket contact” in the first sentence one of which is a participle construction and the other one is a subordinate clause: «նախաուժեղացուցիչի մուտքին միացված (connected to the entry of the preamplifier)» and «որում տեղադրվում է ուսումնասիրվող դետեկտորը, (where the detector under investigation is positioned)». The second step is to find the verb with its adverbial modifiers, the verb is «տեղադրված են (are situated)», the adverbial modifiers are «հանդիպակաժ դիրքերով (in opposite positions)» and «համառանցք (coaxially)». And the third step is to write “where” our subjects are situated. They are situated in a «խցիկում (the chamber)» of «Գրանցման՝ բլոկի մետաղական պատյանով սահմանափակված 600սմ³ ծավալով (with metallic walls and 600cm³ volume of registration unit)» kind. This is what I call “to build a sentence in English”. In order not to destroy cohesion between English sentences, the second sentence starts with “The moveable pedestal” instead of «Վերջինիս», as in the first sentence the pedestal is not the latter word. The expression «Վերջինիս միջոցով հնարավոր է փոփոխել» is translated as “The moveable pedestal allows to change”, which is not only shorter, but also sounds English.

To conclude this paper, it is worth noting that the vocabulary of technical texts can't be approached at the level of terminology, that is mechanical translation of terms. The translator shall also possess basic knowledge in terminography and terminological database (international and national level), use cohesive devices (common technical words and expressions) effectively in the text, and keep connection between the text and included tables and images. Beside the vocabulary work, the translator shall be able to manipulate with the possible grammatical structures allowed by the TL, in order to reduce ambiguity, to produce shorter sentences, of course if it does not affect the meaning, and to avoid introducing foreign, inappropriate grammatical structures into TT.

REFERENCES

1. Ղազանչյան Լ. Հ. Լեզվաբանական տերմինների կառուցվածքա-ինաստային վերլուծության մի քանի հարցեր//Պատմա-բանասիրական հանդես, 1973, № 2:
2. Պետրոսյան Հ. Յ. Հայերեն տերմինաբանություն, Երևան, Հեղ. հրատ., 2010:
3. Սահակյան Ա. Վ. Չափագիտության միջազգային բառարան – Հիմնական և ընդհանուր հասկացություններ և համապատասխան տերմիններ, Երևան, Վան Արյան, 2010:
4. Սահակյան Ա. Վ. Օրենսդրական չափագիտության տերմինների միջազգային բառարան, Երևան, Վան Արյան, 2010:
5. Bolshakova E.I. Common scientific lexicon for automatic discourse analysis of scientific and technical texts//International Journal «Information Theories and Applications», v. 15, 2008:
6. ISO 704:2000, Terminology work – Principles and methods, ISO, Switzerland, 2000:
7. The Directive 2004/22/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on measuring instruments, Official Journal of the European Union L 135, 2004:

Ա. ՍԱՀԱԿՅԱՆ – Բառապաշարը և բառային ու քերականական փոխակերպումները տեխնիկական քարգմանության մեջ. – Սույն հոդվածում դիտարկվում են տեխնիկական տեքստերի բառապաշարը և դրանց քարգմանության մեջ բառային ու քերականական փոխակերպումները՝ տեխնիկական բառապաշարի բաղկացուցիչ մասերի և Սկզբնաղբյուր ու Թիրախ լեզուներին (ՍԼ, ԹԼ) բնորոշ քերականական առանձնահատկությունների վերլուծության հիման վրա: Դիտարկման արդյուքնում պարզաբանվում է տեխնիկական տեքստերի բառապաշարի և քերականական հնարավոր կառույցների հետ աշխատելու ձևը՝ ավելի դյուրըմբռնելի նախադասություններ ստանալու համար:

Բանալի բառեր. տերմինագրություն, ստանդարտացում, գիտական և տեխնիկական ընդհանուր բառեր և արտահայտություններ, փոխակերպում

А. СААКЯН – Словарный запас и лексико-грамматические трансформации при техническом переводе. – В данной статье рассматриваются словарный запас технических текстов и их лексические и грамматические трансформации на основе анализа основных компонентов словарного запаса, а также характерных грамматических особенностей языка перевода (ЯП) и языка оригинала (ЯО). В результате анализа определяется метод работы со словарным запасом и возможными грамматическими структурами технических текстов для получения более всеобъемлющих и эффективных предложений.

Ключевые слова: терминография, стандартизация, научные и технические общие слова и выражения, трансформация

SPORTS TERMS IN AMERICAN JUDICIAL APPELLATE OPINIONS

Sports metaphor-terms are used in law journal article titles and published state and federal court cases (in judicial opinions) to describe the process of litigation, the actions of attorneys, trial strategies and goals, or the courtroom environment. Mostly only few sports metaphor-terms, bouncing around legal arenas in legal instruments, can be easily understood without prior background knowledge of sports, and consequently the unexpected clash between the source and the target domains sets new hurdles in the comprehension process of the complex nature of legal English.

Key words: *metaphor-terms, terminological combinations, sports terms, judicial opinions, source domain, target domain*

Throughout American legal history appellate judges are engrossed in legal writing as part of their work. As professional writers they fulfill their principal task writing huge number of judicial appellate opinions. Entailing the substance of judicial action and expressing the gist of courts' decisions, judicial opinions are abundant not only with lexical, grammatical and stylistic specificities characteristic to legal English but also such figurative means as metaphor-terms. Our research shows that such specific metaphors as various sports metaphor-terms are used in law journal article titles¹ and published state and federal court cases (in judicial opinions) categorized according to the following litigation focuses: criminal, employment, commercial corporate and securities, antitrust, bankruptcy, tort, constitutional, regulatory, estate, tax, domestic relations, and property. Some of these metaphor-terms are part of the trial testimony, chosen by the judge for inclusion in the opinion, and some are the judges' own words /Thornburg, 1995: 225-232/.

Like other kinds of imagery, metaphors can have a useful role in decoding the complex nature of legal proceedings and in giving the audience a context in which to understand an important legal point. In legal instruments only few sports metaphors can be easily understood without prior background, i.e., without knowledge of sports, as the meanings of metaphors are fully or partially explained when the judge gives enough context for the audience to figure out the meaning of the metaphor. But in most cases sports terms are not explained at all and consequently they set new hurdles in the comprehension process of the complex nature of legal English. Therefore, caution about metaphor choices is advised. Perhaps, it is relevant to state that "in law, especially, we can take no step safely without an unrelaxing awareness of the metaphors employed by the judiciary. Non-literal language is often needed to explain the abstraction ... that cannot be conveyed as effectively and persuasively through literal language" /Bosmajian, 1992: 46-47/.

Sports metaphor-terms bouncing around legal arenas in judicial opinions (most frequently in criminal and business cases) present some potentially serious dangers serving as blank walls and causing serious consequences. So, sports metaphor-terms used (consciously or not) in judicial opinions or during court proceedings) create a linguistically unlevel playing field, i.e., create unfair conditions for the audience

ignorant of sports or the idiomatic usage of sports metaphors in general, and unfamiliar with the American sports culture in particular, b) bring to a tricky confusion, c) set new hurdles in the comprehension process of the complex nature of legal English, d) hinder the decoding process of the usage of such sports metaphors in non-sports contexts, thus bringing to an incorrect interpretation of the meaning, and excluding those participants not familiar with the source of information for the metaphor-term from the discussion altogether.

Now, let us examine the use of some vivid sports metaphor-terms in judicial opinions. Our research showed that the source domains of such sports metaphor-terms used in legal cases are baseball, boxing and football. Also, our findings showed that sports terms are used most frequently in criminal and business cases, while in domestic disputes, tax and estates, administrative law, and torts they showed infrequent usage. Moreover, mostly the meanings of only very few metaphor-terms are fully or partially explained with the help of further explanations containing enough details for no doubt about the meaning of the metaphor-term, i.e., judges rarely provide enough context for the reader to figure out the meaning of sports terms in non-sports contexts.

Let us study the usage of a number of frequently appearing sports metaphor-terms in legal contexts retrieved from the LexisNexis database, with the help of which we searched the Mega library and Mega combined files which contain all the published US state and federal court cases.² Also, in each case close attention was paid to the fact whether the judge placed the metaphor within quotation marks: such marking calls attention to the metaphor, thus signaling that the metaphor-term is either a term used by a trial participant (and quoted by the judge) or an unusual vocabulary choice for appellate opinions.

The first sports terminological combination to start with is *Monday-morning quarterback*. It is common knowledge that metaphor is a connection between a source domain and a target domain: the source domain is the category from which the metaphor draws its information and the target domain is the category into which the information is drawn. Hence, the source domain of the sports metaphor-term *Monday-morning quarterback* is football where it means *an unqualified critic who second-guesses the strategy of the weekend football game on the following Monday* /Palmatier, Ray, 1989: 111/. While in the target domain, in law, it stands as a *second-guesser*. This sports term is used most often in discussing the role of appellate courts in reviewing the actions of lower court judges and trial lawyers, and qualifying them as *Monday-morning quarterbacks*. Consequently, in the linguistic metaphor *lawyers are often Monday morning quarterbacks*, the source domain is the category "football" of which *Monday morning quarterback* is a part, and the target domain is the category "lawyers."

Other vivid examples are *cheap shot* and *end run*. Mostly the uses of *cheap shot* were in criminal cases. Most of these were references to litigation tactics and the conduct of one of the attorneys during the trial. As well, lawyers and attorneys were referred to (by the prosecutor) several times as *cheap shot artists* /See Jackson v. Florida (the prosecutor called the lawyer a *cheap shot artist*); Illinois v. Johnson (refusing to criticize a trial judge for calling both attorneys *cheap shot artists*/. In Kramer v. Monogram Models, Inc., the judge states that "*plaintiffs ... are probably*

correct in characterizing that publication as a cheap shot." /Kramer v. Monogram Models, Inc./ Someone familiar with football or boxing, or with the idiomatic meaning of *cheap shot*, could understand the meaning of this quote. However, someone unfamiliar with the above could interpret *cheap shot* to mean *inexpensive publication*. The source domains of this sports metaphor-term are both football and boxing. In the first domain it means *a late hit, a block or tackle after the whistle has blown to end*, and in the second domain it appears as *an unfair blow, at an illegal place* (e.g., low) *or time* (e.g., after the bell), *which is not noticed by the referee and therefore costs no points to the perpetrator* /Palmatier, Ray, 1989: 25/. Meanwhile, in law it acquires the following meaning: *an unfair action or remark*.

In case of *end run*, the source domain is football where it has the following meaning: *to run the ball around the left or right end of the line of scrimmage, rather than straight ahead* /Palmatier, Ray, 1989: 45/, while in the target domain, in law, it means *to take an indirect approach*. In this case, a related point of confusion deals with *making an end run*. While this is a legitimate and positive tactic in football, its use in judicial opinions implies *something inappropriate or negative*. Thus a reader, even one familiar with the actual meaning of the term, might be confused or misled by its use in a different context. The majority of *end run* occurrences are followed with the word *around* (e.g. *the lawyer made an end run around the evidence*) /Whittington v Whittington/. Thus, most instances of this metaphor could be said to be partially explained by context, (i.e., *running around something implies avoidance*).

The meaning of such sports metaphor-terms as *bench warmer*, *blindsides*, *in the bullpen*, *end run*, *first-stringer*, *level the playing field*, *offsides*, *out in left field*, *punt*, *Sunday punch* and *triple threat*, would not be understood easily out of sports domains even if one understands the source domain as in this case sports knowledge should not be well enough to decipher the metaphoric meanings from the original meanings. Let us study the above listed sports metaphor-terms in details.

- *Bench warmer* /Palmatier, Ray, 1989: 12/ → Source domain: FOOTBALL: *a football player who is prepared to perform but seldom or never does, i.e., a reserve player, a third or fourth stringer, who warms the bench but not the turf*. Target domain: LAW: *a nonparticipating participant*.
- *Blindsides* /Palmatier, Ray, 1989: 14/ → Source domain: FOOTBALL: *to hit (block, tackle, sack) an opposing player from their blind side, i.e., when they are looking the other way*. Target domain: LAW: *to deal someone an unexpected blow*.
- *First-stringer* /Palmatier, Ray, 1989: 50/ → Source domain: FOOTBALL: *a member of the starting team, i.e., not a substitute*. Target domain: LAW: *a first-class performer*.
- *Level the playing field* / Palmatier, Ray, 1989: 101/ → Source domain: FOOTBALL: *to mark off or lay out the field of play so that neither team has to start out running uphill*. Target domain: LAW: *to create fairer conditions for a competition: to even the odds*.
- *Offsides* /Palmatier, Ray, 1989: 119/ → Source domain: FOOTBALL: *to be beyond the line of scrimmage when the ball is snapped*. Target domain: LAW: *to do or say something inappropriate or out of line*.
- *Out in left field* → Target domain: LAW: *to be disoriented or deranged*

(Palmatier, Ray, 1989: 126). Source domain: BASEBALL: *the part of the outfield where the sun and the wind play tricks with the ball, and the walls and fans contribute to the terror* /Carnival Leisure Indus. v. Aubin/.

- *Punt* → Source domain: FOOTBALL: *if there is any doubt about making a first down on the next play (usually the fourth down), kick the ball to the other team* /Palmatier, Ray, 1989: 141/. Target domain: LAW: *if in doubt, give the responsibility to someone else* /Young v. Lynaugh/.
- *Sunday punch* /Palmatier, Ray, 1989: 173/ → Source domain: BOXING: *to throw a knockout punch-and end someone's week*. Target domain: LAW: *to attack someone or something with your biggest 'weapons'*
- *Triple threat* /Palmatier, Ray, 1989: 188/ → Source domain: FOOTBALL: *an offensive player who can run, pass, and kick*. Target domain: LAW: *person who is accomplished in three different fields*.

As a result, we can surely state the frequent use of such boxing, baseball, and football metaphor-terms creates a linguistically *unlevel playing field* for those who are unfamiliar with sports or with sports metaphors' idiomatic meanings. And as to the issue of the purposes of the choice of sports terms in non-sports contexts, one should mention the use of particular language which reflects inequalities and social divisions existing in the American culture, or which actually creates those social divisions and inequalities, e.g. the reflection of the historical position of men and women in public life (for instance, the use of the generic male pronoun he or the generic "man" causes the speaker or audience to actually view women as less important than men). So, sports metaphor-terms in legal proceedings have gender-related consequences to the writer and the audience helping to maintain male hegemony. Finally, we can interpret the results and draw some conclusions about the use of sports metaphors in judicial writing. Thus, as a result of our findings on this issue it should be inferred that one of the primary purposes and direct outcomes of the use of much sports terminology in non-sports contexts is, no doubt, the exclusion of women, let alone non-native speaking attorneys, students and litigants. So, after discussing the usage of sports terms and explaining the relationship between gender and the use of such metaphor-terms in American judicial opinions we can state that sports metaphor-terms become not merely ways of revealing people's preoccupation with aggressiveness, with winning and with games, but also ways of perpetuating these preoccupations and glorifying them through their national culture. Moreover, this study showed that American judicial institutions may turn into sports arenas in which the rights of litigants are the objects of the gamesmanship of the attorneys. And, perhaps, it is relevant to conclude by quoting one of the American greatest appellate judges, Benjamin Cardozo: "Metaphors in law are to be narrowly watched, for starting as devices to liberate thought, they end often by enslaving it" /Berkey v. Third Ave. Ry. Co./.

NOTES

1. Such sports metaphor-terms as *end run* and *hardball* are used in law journal article titles, for example, Hamm S. N. Power v. Arlington Hospital: A Federal Court End Run Around State Malpractice Limitations // *Brigham Young University Journal*

of Public Law, v. 7 (335), 1993; Saylor R. N. Rambo Litigation: Why Hardball Tactics Don't Work. // *American Bar Association Journal*, v. 74 (78), Issue 3, 1988.

2. *LexisNexis Group* is a corporation providing computer-assisted legal research services. During the 1970s, LexisNexis pioneered the electronic accessibility of legal and journalistic documents. As of 2006, the company has the world's largest electronic database for legal and public-records related information. The link of the official website is <www.lexisnexis.com>.

REFERENCES

1. Bosmajian H. *Metaphor and Reason in Judicial Opinions*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1992.
2. Palmatier R. A., Ray H. L. *Sports Talk: A Dictionary of Sports Metaphors*, 1989.
3. Thornburg E. G. *Metaphors Matter: How Images of Battle, Sports, and Sex Shape the Adversary System* // *Wisconsin Women's Law Journal*, v. 10. Madison: University of Wisconsin, 1995.

Court Cases

- Berkey v. Third Ave. Ry. Co., 155 N.E. 58, 61 (N.Y. 1926). LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.
- Carnival Leisure Indus. v. Aubin, 53 F-3d 716, 719, 5th Cir, (1995). LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.
- Jackson v. Florida, 421 So.2d 15, 16 (Fla. Ct. App. 1982); Illinois v. Johnson, 326 N.E.2d 69 (Ill. Ct. App. 1975). LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.
- Kramer v. Monogram Models, Inc., 700 F. SUPP. 1348, 1358 (D.N.J. 1988). LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.
- Young v. Lynaugh, 821 F.2d 1133 , 5th Cir., (1987). LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.
- Whittington v. Whittington, 535 So. 2d 573, 588 n.1, Miss., 1998. LexisNexis Academic. Web. 19 Mar. 2012.

L. ՍԱՀԱԿՅԱՆ – Սպորտային տերմինների կիրառությունն ամերիկյան վերաքննիչ դատարանների կարծիքներում. – Դատավեճերի ընթացքը, փաստաբանների գործունեությունը, դատավարության մարտավարությունն ու նպատակները, կամ դատարանի դահլիճի միջավայրը նկարագրելու համար ԱՄՆ-ի նահանգային և դաշնային վերաքննիչ դատարանների կարծիքներում հաճախ կիրառվում են սպորտային տերմին-դարձույթներ, որոնցից յուրաքանչյուրի աղբյուր տիրույթը որևէ սպորտաձև է, օրինակ, ֆուտբոլը, բեյսբոլը կամ բռնցքամարտը, իսկ թիրախ տիրույթը՝ իրավաբանության ոլորտը: Սույն հոդվածում կոնկրետ օրինակների վրա լուսաբանվում է այդօրինակ տերմինների և տերմինաբանական կապակցությունների էությունը՝ ցույց տալով, թե իրենց բնագավառի համատեքստից դուրս եկած և մեկ այլ բնագավառի խիստ մասնագիտական համատեքստում հայտնված տերմիններն ինչպես կարող են թյուրըմբռնման պատճառ դառնալ, խեղաթյուրել միտքը և խաթարել ընկալման գործընթացը: Քննվում են նաև այս երևույթի պատճառահետևանքային կապերը՝ շեշտադրելով այն փաստը, որ մամուլատիպ տերմինների հիմքում, որպես կանոն, ընկած են լինում ազգային մտածողության ինքնատիպ կնիքը կրող երևույթներ՝ հատուկ ամերիկյան մշակույթին և սպորտային կյանքին:

Բանալի բառեր. տերմին-դարձույթ, տերմինաբանական կապակցություններ, սպորտային տերմիններ, դատական կարծիքներ, աղբյուր տիրույթ, թիրախ տիրույթ

Լ. СААКЯН – Спортивные термины в мнениях американских апелляционных судов. – Для описания судебных процессов, адвокатской деятельности, судебной тактики и задач в американских апелляционных мнениях часто используются спортивные термины-тропы. В статье на конкретных примерах из американских штатных и федеральных апелляционных мнений показано, как использование спортивных терминов вне контекста узкоспециализированной области может привести к недоразумениям, искаженному мышлению и препятствовать их адекватному восприятию. В статье также рассматриваются причинно-следственные связи данного явления, подчеркивается тот факт, что такие спортивные термины-тропы, как правило, имеют уникальные “отпечатки” американской культуры и спортивной жизни.

Ключевые слова: метафора-термин, терминологические сочетания, спортивные термины, судебные мнения, исходный домен, домен назначения

**ՉԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՇՄՊԱՏՈՒՄ
ՀԵՔԻԱԹՆԵՐՈՒՄ**

Չափազանցությունները, հանդիսանալով հեքիաթի գեղարվեստական-պատկերավոր համակարգի անբակտելի մաս, զգալի տեղ են զբաղեցնում իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում՝ էականորեն ազդելով սյուժեի և կառուցվածքի վրա: Հեքիաթներում չափազանցությունների ոճական գործառույթները բազմազան են, որոնց շարքում հատկապես առանձնանում է գեղագիտական-ճանաչողական գործառույթը, որը գործածվում է հերոսների, իրերի, բնության երևույթների, իրադարձությունների բացառիկ հատկանիշները մատնանշելու համար: Հեքիաթի պատկերավոր համակարգում չափազանցությունը դիտարկվում է որպես կանխամտածված ոճական հնար, որն ընկալվում է հեքիաթասացի և ընթերցողի փոխադարձ համաձայնության համատեքստում:

***Քանալի բառեր.** չափազանցություն, գեղագիտական-ճանաչողական գործառույթ, չափազանցական համեմատություն, չափազանցական մակդիր, չափազանցական փոխաբերություն, սահմանազանցում, նվազաբանություն*

Գեղարվեստական ոճի տարբեր ժանրերում, իբրև խոսքի պատկերավորության միջոց, հաճախ գործածվում է չափազանցությունը, որի միջոցով հեղինակը ցայտուն ձևով արտահայտում է որևէ գաղափար, զգացմունք կամ երևույթ:

Ըստ Լ. Եզեկյանի սահմանման, «Չափազանցությունը ոճական հնարանք է, արտահայտչական միջոց, որի դեպքում խոսքի պատկերավորության նպատակով որևէ առարկայի կամ երևույթի հատկանիշներն ու չափերը ներկայացվում են միտումնավոր մեծացված ու չափազանցված եղանակով» /Եզեկյան, 2006: 354/:

Ամեն մի չափազանցություն նշանակում է գույների խտացում, հնարավորի և իրականի սահմանի անցում, սակայն իրականության հիմքից այն չի կտրվում: Անհնարինի, չափազանցվածի միջոցով մենք արտահայտում ենք իրականը՝ միայն շատ ավելի մեծ չափերով /Պողոսյան, 1991: 92/: Ինչպես նշում է ռուս նշանավոր լեզվաբան Ա. Պոտեբնյան, «Չափազանցությունը առաջացել է զգացմունքների պոթելման արդյունքում, ինչը թույլ չի տալիս իրերը տեսնել իրենց իրական չափերով: Այդ պատճառով իսկ այն հազվադեպ, միայն բացառիկ դեպքերում է հանդիպում սթափ և հանգիստ դատողությամբ մարդկանց մոտ» /Потебня, 1990: 253/:

Չնայած ոճագիտական տարբեր աշխատություններում կան չափազանցության վերաբերյալ մի շարք ուսումնասիրություններ, այնուամենայնիվ մինչ օրս այդ ոճական հնարը հատուկ քննության առարկա չի եղել, և շատ հարցեր դեռևս մնում են չլուծված:

Որպես խոսքի պատկերավորման միջոց՝ չափազանցությունը ծագում է բանահյուսությունից, որտեղ հերոսները հաճախ օժտված են գերմարդկային գծերով ու հատկանիշներով /Չահուկյան, Խլղաթյան, 2007: 96/: Գեղարվեստական գրականության մեջ այն հերոսներին բնութագրելու, անհատականացնելու, ոճավորելու լավագույն հնարներից է:

Չափազանցությունը սերտորեն կապված է խոսքի հուզական կողմի հետ. նրանում միաժամանակ իրացվում է երկու իմաստ՝ տրամաբանական և հու-

զական: Այստեղ բառը պահպանում է իր տրամաբանական նշանակությունը, սակայն մտքի հսկատրամաբանությունը խոսքին հաղորդում է հուզական նրբերանգ: Շվեյցարացի նշանավոր լեզվաբան Շ. Բալին տալիս է քննվող լեզվական երևույթի հետևյալ սահմանումը. «Չափազանցությունը, որը հատուկ է խոսակցական լեզվին, բնորոշվում է դեպի բացարձակը մշտական ձգտումով, այն չի խուսափում անհեթեթություններից և իր խոսքային դրսևորումներում մշտապես ունի հուզական բնույթ: Այս կամ այն կենսական պահանջից ծնված միտքը իր հիմքում չի կարող լինել զուտ տրամաբանական, իսկ չափազանցությունը, որն օգտագործվում է որևէ միտք արտահայտելու կամ ուշադրություն գրավելու համար, չի կարող իր նպատակին հասնել, եթե չի ազդում զգացմունքների վրա» /Балли, 1961: 336/: Չափազանցության օգտագործումը որպես ոճական հնար իր բովանդակության մեջ ենթադրում է գեղագիտական ուղղվածություն, որը խոսքում դառնում է գերիշխող:

Չափազանցությունը գեղարվեստական հնարանք է, բայց ոչ սովորական սուտ: Ինչպես նկատել է Ա. Ա. Պոտեբնյան, «Սուտը վերաբերում է չափազանցությանը, ինչպես հեզնանքը՝ զավեշտին» /Потебня, 1990: 258/: Այլ կերպ ասած՝ սուտը կարող է լինել չափազանցումն ուժգնացնող տարր, որը նրան հաղորդում է հատուկ գեղագիտական արժեք:

Չափազանցությունը ընդգծում է ստեղծված պատկերի սուբյեկտիվությունը, միտումնավոր պայմանականությունը՝ միաժամանակ պահպանելով կապն իրականության հետ: Այս առումով հեքիաթասացները խախտում են ճշմարտացիությունը, սակայն չեն հեռանում կյանքի ճշմարտությունից: Հնարանքը ի հայտ է գալիս մտքի իրականացման բուռն ցանկության արդյունքում: Սա հեքիաթի էական տարրերակիչ առանձնահատկությունն է /Аникин, 1977: 17/: Չափազանցությունը հեքիաթի գեղարվեստական-պատկերավոր համակարգի անքակտելի մասն է կազմում: Այն հրաշապատում հեքիաթներում զբաղեցնում է զգալի տեղ՝ էականորեն ազդելով հեքիաթի սյուժեի և կառուցվածքի վրա: Հատկապես տվյալ ժանրում չափազանցությունները երբեմն սահման չեն ճանաչում: Հեքիաթներում չափազանցված են ոչ միայն առանձին նկարագրություններ ու արտահայտություններ, այլև առանձին վերցրած կերպարներն ու սյուժեները: Նշված ոճական հնարի գործածությունը հեքիաթի ժանրում ենթադրում է, որ ընթերցողը այն կընկալի որպես կանխամտածված ոճական հնար: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ գեղարվեստական չափազանցությունը ենթադրում է հեքիաթասացի և ընթերցողի միջև փոխադարձ համաձայնություն:

Չափազանցությունների ոճական գործառույթները բազմազան են, որոնցից հիմնականը տեքստի տվյալ հատվածի վրա ընթերցողի ուշադրության հրավիրումն է՝ հերոսի բնավորության որևէ հատկանիշի կամ հեքիաթի գործողության վայրի առավել ցայտուն հաղորդմամբ: Չափազանցությունների բազմատեսակ գեղարվեստական գործառույթներից կարևորվում է հատկապես գեղագիտական-ճանաչողական գործառույթը, որը գործածվում է հերոսների, իրերի, բնության երևույթների, իրադարձությունների բացառիկ հատկանիշները մատնանշելու համար: Կարևորագույններից է նաև պատկերավորության ստեղծման գործառույթը:

Չափազանցությունը հեքիաթներում հանդիպում է ինչպես հերոսների արտաքին տեսքի, նրանց գործողությունների, այնպես էլ շրջապատող միջավայրի երևույթների և առարկաների նկարագրությունների դեպքում: Դրանք ընթեր-

ցողին հասանելի են դարձնում հեքիաթասացի հոգեբանական վիճակը, որի երևակայությանը բնորոշ է գիտակցական անհամամասնությունը:

Ստորև քննենք իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում գործածվող չափազանցությունների որոշ առանձնահատկություններ:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում սյուժետային բնութագիրը, գործող անձանց կերպարները, նույնիսկ ամենափոքր թեմատիկ մանրամասնությունները անհրաժեշտաբար ներառում են իրենց մեջ արտասովոր և չափազանցված երևույթների մասին մտքեր: Օրինակ՝ “Cabeza de burro” հեքիաթում կինը ամուսնուն գտնելու նպատակով պետք է մաշի յոթ զույգ երկաթե կոշիկ, որը իսպանական հրաշապատում հեքիաթներին բնորոշ չափազանցություն է.

-Ya no me desencanto ahora. Ya me voy, y pa encontrarme tienes que gastar siete pares de zapatos de hierro. (Espinosa, p. 397)

Նույն չափազանցությանը մենք հանդիպում ենք նաև “El rey durmiente” հեքիաթում.

-No lo sé, pero mi madre dice que para llegar hasta allí, habría que romper unos zapatos de hierro - explicó la niña. (Espinosa, p. 1)

Այսպիսի հեքիաթներում երկարատև և հեռավոր ճամփորդության վերաբերյալ չափազանցությունը համապատասխանում է այն գաղափարին, որ սերը հաղթահարում է բոլոր խոչընդոտները:

Հաճախ չափազանցության հիման վրա կառուցվում է հեքիաթի ողջ սյուժետային զարգացումը: Այսպես՝ “La negra y la paloma” հեքիաթի սկզբում թագավորի տղան ճանապարհին գտնում է երեք նարինջ, որոնց միջից երեք կին են դուրս գալիս.

Y al partir la salió de la naranja una dama muy guapa.

Y partió otra naranja y salió de ella otra dama más guapa que la otra.

Y partió la última naranja y salió de ella una dama mucho más guapa que las otras. (Espinosa, p. 382)

Հետաքրքիր է նշել, որ նույն չափազանցությանը հանդիպում ենք “Las tres naranjas” հեքիաթում:

Հեքիաթներում չափազանցությունները գործածվում են նաև հեքիաթային հերոսների անսահման ֆիզիկական հզորությունն արտահայտելու համար: Այսպես, “Juanillo el Oso” հեքիաթում Խուանիյոն հանդիպում է հզոր ուժով օժտված երեք մարդու, որոնց ֆիզիկական կարողությունները ներկայացվում են չափազանցված.

Y en el camino ande iba se encuentra un hombre que estaba sacando piedra con los dientes.

Y andando, andando, poco más adelante se encuentra a uno que estaba rodando piedras de Molino sin ojo.

Se fueron tres y ya se encontraron a uno que estaba sacando pinos a puñetazos. (Espinosa, p. 411)

“Marisoles” հեքիաթում հետևյալ կերպ է ներկայացվում փոքրիկ թագաժառանգի ուժը.

Y tan fuerte era el niño que a los tres años ya iba con su padre a matar fieras y mataba más fieras que el padre. Y al volver a casa se saltaba la veleta de la torre de un brinco. (Espinosa, p. 391)

Արտասովոր չափազանցություններով հաճախ հեքիաթում ներկայացվում են հերոսների անիրական, անիրագործելի ցանկությունները: Օրինակ՝ “El diablo maestro” հեքիաթում թագավորը տոնավաճառ գնալուց առաջ հարցնում է, թե ինչ են ցանկանում իր քույրերն ու կինը: Ավագ քույրը ցանկանում է քարերով զարդարված կապույտ զգեստ, կրտսերը՝ կանաչ զգեստ, իսկ կինը՝ ցավի մի քար և սիրո մի դանակ, որը թագավորը երկար որոնումներից հետո այդպես էլ չի կարողանում գտնել: Հեքիաթներում նմանատիպ օրինակները շատ են: Օրինակ՝

- *A mí quiero que me traigas una piedra de dolor y un cuchillo de amor.*
(Espinosa, p. 356)

Հեքիաթներում հաճախ կարելի է հանդիպել ժամանակի չափազանցական արագացման ու երկարաձգման դեպքերի: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներին հատկապես բնորոշ է ժամանակի երկարաձգման միտումը: Շատ հեքիաթներում ժամանակի երկարաձգման նպատակով կարելի է հանդիպել «մաշել յոթ գույգ երկաթե կոշիկներ» արտահայտությանը.

Y para llegar a encontrarle tenía que marchar por mucho tiempo y gastar ella siete pares de zapatos de hierro y otros tantos su niño. (Espinosa, p. 403)

Y porque me has desencantao antes de tiempo no puedes volver a mí hasta que estos zapatos no se acaben, y tienes que ir a buscar el Castillo de Oropé.
(Espinosa, p. 398)

Կախարդական վերափոխումների հետ կապված չափազանցական պատկերավորությունը հաճախ հիմնվում է համաբանության վրա: Օրինակ՝ “Las tres gracias por Dios” հեքիաթում աղջիկն օժտված էր հատուկ շնորհով՝

Cuando lloraba llovía.

Y después cuando se fue a lavar las manos y el agua florecía en rosas y claveles. (Espinosa, p. 372)

Տվյալ դեպքում համաբանությունը ակնհայտ է, քանի որ ջուրը զուգակցվում է թե՛ անձրևի և թե՛ ծաղիկների ծաղկելու հետ:

Հեքիաթներում չափազանցված է ներկայացված նաև կախարդական փայտիկի գաղափարը, որի միջոցով հեքիաթային հերոսները իրագործում են անիրական արարքներ ու ցանկություններ: Օրինակ՝

-*Varita de la siete virtude, por la gracia que tiene y la que Dios te dio, que me pongas mu guapa, mu guapa, con un traje azul de perla que no haiga otro como él.* (Espinosa, p. 368)

Y entonces le pidió la Estrellita de Oro a la varillita de virtud un vestido mu rico de plata, de oro y de encajes y unos zapatos de oro para ir al baile. (Espinosa, p. 370)

-*Varita de virtud, que se ponga aquí una mesa con todos los manjares del mundo.* (Espinosa, p. 381)

Հեքիաթների գործող անձանց հերոսական բնույթը ստեղծվում է նրանց գործողությունների արդյունքների, հնարավորությունների, ունակությունների չափազանցմամբ: Արարքների հերոսականացումը պայմանավորված է մի շարք գաղափարագեղագիտական առաջադրանքներով: Որպես կանոն հեքիաթի հիմքում ընկած է բարդ առաջադրանքի շարժառիթը, որը շատ բնորոշ է կախարդական պատմություններին /Аникин, 1977:85/: Օրինակ՝ “Blanca Flor, la hija del diablo” հեքիաթում երիտասարդը հասնելով դղյակ՝ հանդիպում է սատանային,

որը նրան կենդանի թողնելու համար մի քանի չափազանցված առաջադրանք է հանձնարարում.

-*Mira. Toma este sarmiento y plántalo. Y para medio día tienes que recoger la uva y pisarla y traerme el vino a la mesa. Y si no lo haces te mato.*

-*Güeno; ahora toma este trigo. Vas y lo siembras y para las doce me traes el pan pa la comida.*

- *Güeno, ahora tienes que ir mañana al monte a sembrar esta piña, y pa medio día tienes que traerme leña pa hacer la comida.*

- *Güeno, ahora tienes que sacarme del mar un anillo que se le cayó a mi tataragüelo. (Espinosa, p. 389)*

Վերոնշյալ օրինակներում առաջադրանքների չափազանցությունը ոչ այնքան դրանց անիրագործելիության, որքան մի մարդու կողմից նման կարճ ժամկետներում դրանց իրականացման մեջ է: Նման դեպքերում հեքիաթի հերոսները դիմում են հրաշագործ ուժերի ու կերպարների օգնությանը, որոնք օգնում են նշված ժամկետում լուծել տրված առաջադրանքները: Վերոհիշյալ հեքիաթում օգնության է հասնում Blanca Flor-ը և օգնում լուծել դրանք: “Siete Rayos de Sol” հեքիաթում սատանան տղային տալիս է հետևյալ առաջադրանքները.

-*Vas ahora a aquella sierra de piedra y plantas toas las varillas y pa medio día me traes frutas de toos esos árboles.*

-*Pero ahora tienes que hacerme un molino con siete piedras moliendo a la pal, que al ruido de las piedras me ispierte yo de la siesta.*

-*Una vez que pasaron mis tataragüelos por el estrecho e Gibrartá se las cayó en el mar una sortija, y quiero ahora que vaya uté y la saque y me la traiga. (Espinosa, p. 386)*

Այս հեքիաթում գլխավոր հերոսին օգնության է հասնում սատանայի կրտսեր դուստրը՝ Արևի յոթ շողերը: Ահա մեկ այլ նմանատիպ օրինակ “Cabeza de burro” հեքիաթից, որտեղ արքայադուստրը առաջադրանք է տալիս իրեն կնության առնելու ցանկություն ունեցող տղայի հորը.

- *Dígale usted a su hijo que yo me caso con él, pero que el que quiera casarse conmigo tiene que ponerme un puente de oro desde mi casa al palacio, y un árbol y dos pajaritos, uno pa que me duerma y otro pa que me despierte. (Espinosa, p. 397)*

Խոսելով հեքիաթային առաջադրանքների մասին՝ հարկ է նաև արժարժել եռապատկման հարցը: Հեքիաթում ամեն ինչ եռապատկվում է՝ հերոսները, առարկաները, իրավիճակները: Սովորաբար թագավորն ունենում է երեք տղա, հերոսը հաղթահարում է երեք խոչընդոտ, ճանապարհին նրան հանդիպում են երեք օգնականներ, նշվում են երեք կախարդական առարկաներ և այլն: Ըստ Վ. Յ. Պրոպայի, «երեքը նշանակում էր այնքան «շատ», որքան կարելի է հաշվել: Երեքը դարձել է սուրբ թիվ, կարճ ասած տասնյակներով հաշվարկի ժամանակաշրջանին նախորդել է մինչև երեքը հաշվարկի շատ երկար ժամանակաշրջան: Ըստ երևույթին հեքիաթների սյուժեները ստեղծվել են հենց այդ ժամանակաշրջանում» /Пропт, 2000: 227/:

Հեքիաթն անիմաստ է առանց երևակայական տարրերի, առանց իրականության խեղաթյուրման: Ըստ ռուս բանասեր Վ. Պ. Անիկինի՝ հեքիաթային ֆանտաստիկան զուգակցվում է չափազանցության հետ՝ որպես երևույթների իրակա-

նության միտումնավոր տեղաշարժ՝ նպատակ ունենալով արտահայտել հեքիաթասացի մտքերն ու հուզական վիճակը /АНИКИН, 1975: 24/:

Հեքիաթի գործողության զարգացումը ի սկզբանե ընթանում է երևակայական հունով, սակայն ոչ ամեն մի ֆանտաստիկա է չափազանցված: Չափազանցությունը կարծես տարրալուծված է հեքիաթի մեջ՝ առնչվելով նրա երևակայական գործողությունների գրեթե բոլոր պահերին, բայց ոչ նկատելի բոլոր դեպքերում: Օրինակ՝ “Marisoles” հեքիաթում սարերում որսորդություն անող թագավորը հաջող որսի կապակցությամբ խոստանում է իր առաջնեկին հանձնել սատանային.

- *El primer fruto de bendición se lo prometo al demonio. (Espinosa, p. 391)*

Մեկ այլ՝ “La cueva del dragón” հեքիաթում մի մարդ օգնում է փոթորիկի պատճառով անհայտ վայրում հայտնված մեկ ուրիշին այն պայմանով, որ նա մեկ տարի անց իր դստերը պետք է տանի վիշապի քարանձավ.

- *Yo le saco a té de aquí si me promete que al año me lleva a su hija menor a la cueva del dragón. (Espinosa, p. 400)*

Բազմաթիվ են նման հեքիաթները, որոնցում փորձանքից ազատվելու զինը այնքան մեծ է ու չափազանցված, որ հերոսները նույնիսկ զոհաբերում են իրենց երեխաներին: Նման զոհաբերությունները երբեմն կարելի է շփոթել չափազանցության հետ, բայց դրանք ոչ թե չափազանցություններ են, այլ ֆանտաստիկա: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ հեքիաթի հիմքում ընկած են մի շարք անհամաչափություններ ու անոմալիաներ, առանց որոնց անհիմաստ կլինի չափազանցությունների գործածությունը: Անհամաչափությունը ընկած է իրականության նորմայի խախտման հիմքում և հեշտությամբ կարող է վերածվել չափազանցության: Հեքիաթում ֆանտաստիկ սկիզբը ինքնըստիմքյան ենթադրում է չափազանցության առաջացման հնարավորություն, և հետագա գործողության մեջ դրա ի հայտ գալը ամենևին էլ անսպասելի չէ: Օրինակ՝ կարելի է հաճախ հեքիաթներում հանդիպել այնպիսի դրվագների, երբ հերոսն ընկնելով սատանայի ձեռքը, ստիպված պետք է լինի կատարել նրա կողմից տրված չափազանցված առաջադրանքները: Այսինքն՝ առաջին դրվագը, երբ հերոսն ընկնում է սատանայի ձեռքը, արդեն իսկ ֆանտաստիկա է, որին տրամաբանորեն հաջորդում են մի շարք չափազանցված գործողություններ: Շատ դեպքերում չափազանցված հասկացությունների ծավալը լիովին համընկնում է հեքիաթային ֆանտաստիկայի ծավալի հետ:

Գեղարվեստական չափազանցությունների հիմքը ինչ-որ չափով կապված է հնագույն դիցաբանության, ավանդույթների հետ, սակայն մեծամասամբ այն երևակայության ազատ ստեղծագործ խաղի, գեղարվեստական հնարանքի արտահայտման արդյունք է: Ըստ էության, հեքիաթային չափազանցությունը առաջանում է որպես երևակայության մեջ հնագույն պատկերացումների դրսևորման հետևանք, որը հեքիաթային արվեստի մեջ սկսեց հանդես գալ զուտ պոետիկ հնարի դերում /АНИКИН, 1975:34/: Ահա այստեղից էլ հեքիաթային չափազանցությունների հատուկ գաղափարագեղարվեստական գործառույթը:

Հեքիաթի գեղարվեստական աշխարհը երբեմն թվում է իդեալականացված: Այստեղ գործում են իդեալական հերոսներ՝ իդեալական հարաբերություններով: Սակայն միշտ չէ, որ դա այդպես է, քանի որ հեքիաթները կառուցված են բարու և չարի մշտական պայքարի հիման վրա: Չարի և բարու պայքարում հաճախ չարը ներկայացվում է չափազանցված հատկանիշներով, որպեսզի բարու տարած

հաղթանակն ավելի տպավորիչ լինի: Մի դեպքում չափազանցությունը հանդես է գալիս որպես իդեալականացման միջոց, իսկ մյուսում՝ որպես կերպարի ծայրահեղ նվաստացման միջոց /Селиванов, 1975: 18/:

Հեքիաթներում չափազանցված պատկերները հաճախ արտահայտվում են այլաբերությունների միջոցով, որոնք գեղարվեստական խոսքում հաճախ համատեղ գործածվելով հարստացնում են ստեղծագործությունը: Հենց դրա հիման վրա էլ որոշ լեզվաբաններ մերժում են չափազանցությունների անկախ գործածության հնարավորությունները: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում չափազանցության գործածության մեր ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տվյալ ոճական հնարը զուգակցվում է տարբեր լեզվական մակարդակների հնարների հետ, որոնցից հատկապես լայն տարածում ունեն չափազանցական համեմատությունները, փոխաբերությունները, ինչպես նաև չափազանցական մակդիրները:

Չափազանցական համեմատության մեջ դրսևորվում է թե՛ համեմատությանը բնորոշ պատկերավոր գործառույթը, թե՛ համեմատվող առարկայի հատկանիշի չափազանցման լրացուցիչ գործառույթը: Չափազանցական համեմատությունների միջոցով արտահայտվում են առարկայի և գործողության ծայրահեղ աստիճանը, վիճակը, հատկանիշը: Իսպանական հեքիաթներում չափազանցական համեմատությունները առավելապես օգտագործվում են գեղեցկություն կամ տգեղություն պատկերելու համար: Օրինակ՝

Y la madre le escribió a su hijo que su mujer había dao a luz dos niños como dos rosas. (Espinosa, p. 350)

Y el diablo cogió la carta y puso otra donde decía que la niña había dao a luz dos niños como dos diablos. (Espinosa, p. 350)

Y estando el rey en la guerra dio a luz su mujer dos niños preciosos que parecían dos estrellas. (Espinosa, p. 352)

La niña tuvo dos niñitos más hermosos que el sol. (Espinosa, p. 354)

Salieron corriendo como el viento. (Espinosa, p. 390)

Չափազանցություն-փոխաբերություն զուգակցումները հաճախ կրում են հուզական-գնահատողական բնույթ:

Չափազանցական մակդիրները արտահայտում են հատկանիշի դրսևորման բարձրագույն աստիճանը, ստեղծում տեսողական վառ պատկերներ, պահպանում դրանց լարվածությունն ու համապատասխան ռիթմը: Օրինակ՝

Y entonces salió la otra novia y le preguntó cuánto quería por las gallinas de oro. (Espinosa, p. 398)

-Mira; si quieres desencantar a tus hermanitos, anda a aquella montaña de cristal donde viven en la casa del enano, y lleva contigo una calabaza. (Espinosa, p. 434)

-Pu, mira; de aquel lao e los siete mares hay una serpiente de siete cabezas. (Espinosa, p. 447)

Y como no era entonces tiempo de rosa salió la hija y le dijo a su mare. (Espinosa, p. 369)

Հաճախ չափազանցությունը գործածվում է այնպիսի ոճական հնարի հետ, ինչպիսին է անձնավորումը.

Y la piedra de dolor y el cuchillo de amor decían. (Espinosa, p. 357)

Y la piedra se partía de dolor al decir que sí. (Espinosa, p. 357)

Y vino entonces la justicia y a todos los mató. (Espinosa, p. 410)

Այլ ոճական հնարների հետ չափազանցության համատեղ գործածության արդյունավետությունն հիմնականում պայմանավորված է մի շարք գործառույթների միաժամանակյա դրսևորմամբ, ինչն էլ ուժգնացնում է հեքիաթի լեզվի արտահայտչականությունը:

Ոճական հնարների շարքում տարբերակում են մաս չափազանցության մեկ այլ տարատեսակ, որը կոչվում է սահմանազանցում (գրոտեսկ): Դա չափազանցության այն տեսակն է, երբ միտումնավոր կերպով խախտվում է իրականության արտաքին համամասնությունը՝ նրան տալով ծիծաղելի, անսովոր տեսք: Շատ ուսումնասիրողներ գրոտեսկը սահմանում են որպես պատկերի ստեղծման միջոց, որի ընթացքում տեղի է ունենում պատկերի խեղաթյուրում, ճշմարտացիության սահմանների խախտում /Савушкина, 1975: 41/: Օրինակ՝

Y la tiró él y se grovió un montarral de navajas que el pobre diablo salió hecho peazos de las heridas que llevaba. (Espinosa, p. 387)

-A ti ¿qué quieres que te regale?

-A mí una piedra de tusón y un cuchillo sin honor. (Espinosa, p. 388)

Y caminando, caminando, llegó a la casa de la luna. (Espinosa, p. 398)

Y caminando, caminando, llegó al fin a la casa del sol y llamó a la puerta. (Espinosa, p. 399)

Չափազանցությունը հաճախ գործածվում է մաս երգիծանք ստեղծելու նպատակով: Ըստ Էդ. Ջրբաշյանի՝ «Ժողովրդական բանահյուսության երկերից հետո, հիպերբոլն ամենից շատ օգտագործվում է երգիծանքի մեջ, իբրև կյանքի կոմիկական կողմերը սրելու անփոխարինելի միջոց» /Ջրբաշյան, 1967: 230/:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում հերոսների արտաքին տեսքի երգիծական նկարագրության դեպքում չափազանցությունը հաճախ վերափոխվում է գրոտեսկի: Այսպես օրինակ՝ չափազանցվում են այն դրվագները, երբ երեսալա ունենալու փոխարեն հերոսները կենդանիներ են ունենում: Օրինակ՝

Su mujer había parido dos monstruos. (Espinosa, p. 353)

La reina había dao a luz siete perros. (Espinosa, p. 380)

Decía que la mujé del rey había dao a luz dos bichos, un bicho y una bicha. (Espinosa, p. 401)

Y Dios pa castigarla le dio de hijo un lagarto. (Espinosa, p. 402)

Հաճախ չափազանցությունների տեսքով հանդիպում են մաս հերոսների կերպարանափոխությունները.

Y la hermanita no quiso comer, pero los hermanos sí comieron, y luego que comieron se volvieron bueyes. (Espinosa, p. 375)

Y cuando se acercó la negra a limpiarla la cabeza la metió un alfiler de camota negra por la cabeza y la reina se volvió paloma. (Espinosa, p. 375)

Y llegaron las tres palomas al río y se volvieron tres muchachas muy hermosas y se desnudaron y entraron a bañarse. (Espinosa, p. 391)

Y otro día por la mañana cuando fueron a buscarla hallaron a todas las gallinas convertidas en oro. (Espinosa, p. 397)

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում հանդիպում է մաս չափազանցության հակառակ երևույթը՝ նվազաբանությունը (լիտոտա), երբ առարկայի հատկանիշը կամ որևէ երևույթ ներկայացվում են նվազեցման, թուլացման,

չափերի փոքրացման եղանակով, ինչպես նաև երբ որևէ հատկանիշ արտահայտվում է հակիմաստ երևույթի ժխտմամբ: Օրինակ՝

Y como no era entonces tiempo de rosa. (Espinosa, p. 369)

Y al fin tuvo una niña del tamaño de un ajo. (Espinosa, p. 452)

Y ese mismo día tuvo un hijo del tamaño de una abuja, tan pequeñito que casi no se podía ver. (Espinosa, p. 452)

Այսպիսով, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում լայն տարածում գտած չափազանցությունները հանդիսանում են դրանց գեղարվեստական-պատկերավոր համակարգի անքակտելի մաս՝ էականորեն ազդելով հեքիաթի սյուժեի և կառուցվածքի վրա: Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ ոչ թե չափազանցումն է, որ ընկած է հեքիաթային պատկերավորության հիմքում, այլ անդրաշխարհիկ ուժերի երևակայական գոյության վրա հիմնված ֆանտաստիկ-կախարդական հնարանքը, առանց որի չեն կարող լինել ո՛չ հեքիաթային աշխարհ և ո՛չ էլ հեքիաթային հերոսներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Аникин В. П. Гипербола в волшебных сказках // *Фольклор как искусство слова / Под редакцией профессора Н. И Кравцова. Выпуск 3.* Москва: Издательство Московского университета, 1975.
2. Аникин В. П. Русская народная сказка. Москва: Просвещение, 1977.
3. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Издательство иностранной литературы, 1961.
4. Եզեկյան Լ. Շ. Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2006:
5. Espinosa A. M. Cuentos populares recogidos de la tradición oral de España, Madrid, Editorial: Consejo superior de investigaciones científicas (CSIC), 2009.
6. Պողոսյան Պ. Մ. Խոսքի մշակույթի և ոճագիտության հիմունքներ, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1991:
7. Пропп В. Я. Русская сказка. Москва: Лабиринт, 2000.
8. Потеня А. А. Теоретическая поэтика. Москва: Высшая школа, 1991.
9. Ջահուկյան Գ. Բ., Խլղաթյան Ֆ. Հ. Հայոց լեզվի ոճաբանություն, Երևան, «Ջանգալ» հրատարակչություն, 2007:
10. Ջրբաշյան Է. Մ. Գրականության տեսություն, 3-րդ հրատարակչություն, Երևան, «Լույս» հրատարակչություն, 1967:
11. Селиванов Ф. М. Гипербола в былинах // *Фольклор как искусство слова / Под редакцией профессора Н. И Кравцова. Выпуск 3.* Москва: Издательство Московского университета, 1975.
12. Савушкина Н. И. Гиперболизация в социально-бытовых сатирических сказках // *Фольклор как искусство слова / Под редакцией профессора Н. И Кравцова, Выпуск 3.* Москва: Издательство Московского университета, 1975.

3. АЗИЗБЕКЯН – Некоторые особенности употребления гиперболы в испанских волшебных сказках. – Гиперболы, являясь неотъемлемой частью художественно-образной системы сказки, занимают значительное место в испанских волшебных сказках, существенно влияя на сюжет и структуру. В сказках стилистические функции гипербол многообразны, среди которых особенно выделяется эстетическая-познавательная функция, которая используется для указания необыкновенных свойств героев, предметов, явлений природы, событий. В образной системе

сказки гипербола рассматривается как преднамеренный стилистический прием, который воспринимается в контексте взаимного согласия сказочника и читателя.

Ключевые слова: гипербола, эстетическая - познавательная функция, гиперболическое сравнение, гиперболический эпитет, гиперболическая метафора, гротеск, литота

Z. AZIZBEKYAN – *Some peculiarities of hyperbole use in Spanish fairy tales.* – Hyperboles being an integral part of artistic figurative system of tales, occupy a significant place in the Spanish fairy tales, considerably affecting the plot and structure. Stylistic functions of hyperbole in fairy tales are diverse, among which stands out aesthetic-cognitive function, which is used to specify unusual behaviour of characters, objects, natural phenomena and events. In the figurative system of fairy tale hyperbole is seen as a deliberate stylistic device, which is perceived in the context of the mutual consent of the storyteller and the reader.

Key words: hyperbole, aesthetic-cognitive function, hyperbolic comparison, hyperbolic epithet, hyperbolic metaphor, grotesque, litotes

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳԵՐՄԱՆԵՐԵՆԻ ԷՐԳԱՏԻՎ ԲԱՅԵՐԸ

Սույն հոդվածում փորձ է արվում բացահայտել գերմաներենի էրգատիվ բայերի կառուցվածքային-շարահյուսական յուրահատկությունները: Ընդ որում հեղինակի կողմից առաջ է քաշվում այն դրույթը, որ այս լեզվում էրգատիվությունը հիմնականում դրսևորվում է որպես շարահյուսական հատկանիշ՝ և նախադասության կառուցվածքում այն իրացվում է անցողական և անանցողական բայերի տարբեր ձևերով: Համապատասխան վերլուծությունից հետևում է նաև, որ էրգատիվության երևույթը պայմանավորված է առաջին հերթին գերմաներեն լեզվի կրողների յուրահատուկ լեզվամտածողությամբ:

***Բանալի քառեր.** էրգատիվություն, էրգատիվ բայեր, անցողական բայ, անանցողական բայ, գործող անձ, գոյականացում, առկայացում, սերումնային քերականություն*

Գերմանագիտության մեջ էրգատիվ բայերի յուրահատկություններին անդրադարձել են բազմաթիվ գիտնականներ՝ ինչպես Գ. Գրեվենդորֆը, Պ. Այզենբերգը, Կ. Վելկեն և ուրիշներ: Մակայն մինչ այժմ այդ բայերի էության վերաբերյալ տեսակետներում միասնականություն գոյություն չունի և հաճախ դրանք միանշանակ չեն մեկնաբանվում: Այդուհանդերձ, կարծում ենք, որ էրգատիվությունն առաջին հերթին շարահյուսական հատկանիշ է: Գ. Գրեվենդորֆը էրգատիվ է համարում գերմաներենի երկարժույթ բայերը, որոնք տրական խնդրի կողքին ունեն նաև հայցական խնդիր, ինչպես՝

ա) helfen, gefallen, fehlen, begegnen, unterlaufen, gehören, entsprechen.

բ) stören, ärgern, interessieren, beeindrucken, überraschen, erstaunen և այլն /Grewendorf, 1989: 27/:

Սերումնային քերականության մեջ, հետևելով վերաբերական քերականության դրույթներին, որպես էրգատիվ են դիտարկվում անանցողական կամ գործողության ընթացք ցույց տվող բայերի մի մասը: Այս խմբի մեջ են մտնում նաև այն բայերը, որոնք չունեն անցողական բնույթ, սակայն որոշակի շարահյուսական պայմաններում ընկալվում են որպես էրգատիվ և բխեցվում են որևէ անցողական բայից: Գ. Պերլմուտերը /Perlmutter, 1978: 17/ տարբերակում է անանցողական բայերի երկու տեսակ՝ *ոչ հայցական* և *ոչ էրգատիվ*: Անցողական բայերն ունեն երկու շարահյուսական իրացումներ՝ լրացում - ենթակա և լրացում - ուղիղ խնդիր: Ոչ հայցական բայերն ունեն միայն երկրորդ լրացումը, իսկ ոչ էրգատիվ բայերը՝ առաջինը: Խոսքն այստեղ որոշ անանցողական բայերի ենթակաների մասին է, այն է՝ էրգատիվ բայերի, որոնք խնդրի են հանգում: Ասվածը նշանակում է, որ էրգատիվ բայերի ենթական ավելի շուտ անցողական բայերի խնդրի հետ է ընդհանրանում (երկուսն էլ նշույթավորված չեն), քան անցողական և անանցողական բայերի ենթակաների հետ: Այս առանձնահատկությունները շատ հեղինակների կողմից կարևոր են համարվում: Էրգատիվ բայերի նման օրինակների ենք հանդիպում Գրեվենդորֆի, Վելկեի, Այզենբերգի աշխատություններում: Հատկանիշների վերհամման համար նրանց կողմից կիրառվել է նաև թեստային եղանակը: Քերականությունների մեծ մասում հետևյալ բայերը համարվում են էրգատիվ.

1. ankommen, verblühen, wachsen, fallen, ertrinken, ersticken, entstehen, sterben, verwelken (սառանց տրական հոլովի).

2. unterliegen, unterlaufen, auffallen, gelingen, passieren, zustoßen, einfallen (տրական հոլովով).

Գերմաներենի բարդ ժամանակային ձևերի կազմության ժամանակ անցողական բայերն ընտրում են haben օժանդակ բայը (ինչպես sehen, kaufen, schreiben բայերը), իսկ անանցողական բայերը՝ ինչպես haben, այնպես էլ sein օժանդակ բայը (ինչպես arbeiten, tanzen, helfen, ankommen, sterben բայերը): Perfekt ժամանակաձևի կազմության համար էրգատիվ բայերն ընտրում են sein օժանդակ բայը, ոչ էրգատիվ բայերը՝ haben օժանդակ բայը: Այդպիսի բայեր են օրինակ՝ ankommen, verblühen, wachsen, fallen, ertrinken, ersticken, entstehen, unterlaufen, auffallen, gelingen, einfallen, zustoßen և այլն: Ի տարբերություն դրանց, ոչ էրգատիվ են arbeiten, schlafen, blühen, zuhören, helfen բայերը: Էրգատիվ բայերի ենթական իրացվում է այնպես, ինչպես սովորական անցողական բայի ուղիղ խնդիրը: Այս ամենը կարելի է համեմատել այն իրողության հետ, երբ ուղիղ խնդիրը որպես ենթակա փոխակերպվելիս, կրավորական սեռի Perfekt ձևում և վիճակի կրավորականում ընտրում է sein օժանդակ բայը, ինչպես, օրինակ՝

անցողական, կրավորական Perfekt – Das Fenster ist geöffnet worden.

անցողական, վիճակի կրավորական – Das Fenster ist geöffnet.

էրգատիվ, ներգործական Perfekt – Die Blume ist verblüht.

ոչ էրգատիվ (անանցողական), ներգործական Perfekt – Die Blume hat geblüht. և այլն:

Էրգատիվ բայերը չունեն նշույթավորված լրացում և, ինչպես վերը նշվեց, ընտրում են sein օժանդակ բայը՝ որպես Perfekt ժամանակաձևի օժանդակ բայ: Բայց կան մաս անցողական բայեր, որոնք ունեն անանցողական տարբերակ և ընտրում են sein օժանդակ բայը: Օրինակ, sein օժանդակ բայով հետևյալ ձևերը համարվում են էրգատիվ բայեր, հմմտ.՝

ա) Die Sonne hat den Schnee geschmolzen.

բ) **Der Schnee ist geschmolzen.**

ա) Hans hat das Glas zerbrochen.

բ) **Das Glas ist zerbrochen.**

Էրգատիվ բայերի դեպքում հարակատար դերբայը որոշիչ դերում հնարավոր է կիրառել որպես ենթակայի որոշիչներ: Ոչ էրգատիվ անանցողական բայերը, սակայն, նման հնարավորություն չեն ընձեռում, հմմտ.՝

ա) verblühte Rosen, eingeschlafenes Kind, entstandene Ursachen, սակայն՝

բ) *geblühte Rosen, *geschlafenes Kind, *gearbeiteter Mann

Էրգատիվ բայի ենթական դրսևորվում է սովորական անցողական բայի խնդրի պես: Անցողական բայերի դեպքում որոշիչ հարակատար դերբայը հանգում է նախնական խնդրին, իսկ էրգատիվ բայերի դեպքում՝ նախնական ենթակային: Այսինքն՝ անցողական բայերի Partizip II-ը «խնդրային» է, իսկ էրգատիվ բայերինը՝ «ենթակայական»: Պատճառն այն է, որ հարակատար դերբայը որպես որոշիչ միայն բայի ոչ նշույթավորված լրացմանը կարող է վերաբերել, ինչպես՝

անցողական – Das Mädchen hat das Buch gelesen. →das gelesene Buch, *das gelesene Mädchen

երգատիվ – ա) Das Mädchen ist eingeschlafen. →das eingeschlafene Mädchen
բ) Dem Max ist ein Schaden entstanden. →*der entstandene Max, der entstandene Schaden

նչ էրգատիվ անանցողական – Das Mädchen hat gearbeitet. →*das gearbeitete Mädchen և այլն:

Էրգատիվ բայերը կրավորական, ինչպես նաև անդեմ կրավորական սեռ չեն կազմում, քանի որ ոչ մի նշույթավորված լրացում չեն ունենում: Ոչ էրգատիվ անանցողական բայերի դեպքում հնարավոր է անդեմ կրավորական սեռի կազմությունը, օրինակ՝

ա) *Es wird angekommen. *Es wird gewachsen.

բ) **Es wird geschlafen. Es wird gearbeitet.**

Էրգատիվ բայի ենթական և սովորական անցողական բայի խնդիրը ունեն նույն գործածությունը, իսկ դա նշանակում է, որ անցողական բայի խնդիրը կարող է կրավորական նախադասության մեջ որպես քերականական ենթակա և ոչ von - կառույցով հանդես գալ: Էրգատիվ բայի ենթական չի կարող լինել իրական ենթակա և խորքային կառույցում այն միայն խնդիր է, ինչպես՝

անցողական – Das Mädchen liest das Buch. →Das Buch wird (von dem Mädchen) gelesen.

երգատիվ – Das Kind schläft ein. →*Es wird (von dem Kind) eingeschlafen.

նչ էրգատիվ անանցողական – Der Mann arbeitet. →Es wird (von dem Mann) gearbeitet.

Հարկ է նշել նաև, որ er - վերջածանցով բայահիմքով կարելի է կազմել գոյական, որը կարող է որպես գործող անձ հանդես գալ: Եթե գործող անձը առկա է, ապա այն պետք է նշույթավորված լրացում լինի: Մինչդեռ էրգատիվ բայերի դեպքում հնարավոր չէ er - վերջածանցով գոյականացում, իսկ ոչ էրգատիվ անանցողական բայերն այդ հնարավորությունն, այնուամենայնիվ, ընձեռում են, ինչպես՝

ա) *Ankommer, *Wachser, *Faller, *Ersticker, սակայն՝

բ) Schläfer, Spieler, Arbeiter [բայց ոչ Atmer (atmen), Leber (leben) և այլն].

Էրգատիվ բայի ենթական և սովորական անցողական բայի խնդիրն ունեն նույն գործածությունը, մինչդեռ er - վերջածանցով գոյականական ձևերն անցողական բայերի խնդիրներին և էրգատիվ բայերի ենթականերին չեն կարող վերաբերել: Սակայն դա հնարավոր է անցողական և ոչ էրգատիվ անանցողական բայերի ենթակաների դեպքում, հմմտ.՝

անցողական – Der Mann las das Buch. →*Das Leser.

երգատիվ – Der Mann schlief ein. →*Der Einschläfer.

անցողական – Mein Nachbar bäckt Brot.→der Bäcker.

նչ էրգատիվ անանցողական – Der Mann sang sehr gut. →der Sänger.

Էրգատիվ բայերի դեպքում հնարավոր է Partizip II-ի առկայացումը ենթակայի հետ, ինչպես՝

ա) Eine Concorde gelandet ist gestern in München - Riem.

բ) Ein Hattrick geglückt ist Dieter noch nie.

Իսկ ոչ էրգատիվ անանցողական բայերի դեպքում առկայացում հնարավոր չէ, ինչպես՝

ա) *Hans gespielt hat im Hof.

բ) *Hans geschlafen hat heute sehr lange.

Էրգատիվ բայի ենթական իրացվում է այնպես, ինչպես սովորական անցողական բայի խնդիրը, քանի որ այն ևս կարող է Partizip II-ի հետ առկայանալ: Անցողական բայերի դեպքում խնդիրը առկայանում է Partizip II-ի հետ: Այս բայերի կրավորական սեռը կազմելիս հնարավոր է ենթակայի առկայացում Partizip II-ի հետ, ինչպես՝

ա) անցողական

Unser Nachbar hat den Baum gegossen.

բ) ենթակայի հետ առկայացում ներգործական սեռում

*Unser Nachbar gegossen hat den Baum.

գ) խնդրի հետ առկայացում ներգործական սեռում

Den Baum gegossen hat unser Nachbar.

դ) ենթակայի հետ առկայացում կրավորական սեռում

Der Baum gegossen wurde von unserem Nachbarn.

Էրգատիվ

ա) Ein Fehler ist dem Hans unterlaufen.

բ) Ein Fehler *unterlaufen* ist dem Hans.

նչ էրգատիվ անանցողական

ա) Der Mann hat sehr lange daran gearbeitet.

բ) ?*Der Mann gearbeitet hat sehr lange daran.

Անփոփելով կարող ենք ասել, որ գերմաներենի էրգատիվ բայերը ցուցաբերում են այնպիսի շարահյուսական բնութագրեր, որոնք բնորոշ են միայն այս լեզվին և բխում են նրա յուրօրինակ իմացաբանական-իմաստաբանական յուրահատկություններից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Bussmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart, 2002.
2. Eisenberg P. Perfektbildung und Ergativparameter im Deutschen // Deutsch als Fremdsprache, Heft 3, 1989.
3. Grewendorf G. Ergativity in German. Dordrecht, 1989.
4. Perlmutter D. Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis // Papers from the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society, 1978.
5. Welke K. Deutsche Syntax funktional. Tübingen, 2002.

М. АНАНЯН – *Эргативные глаголы современного немецкого языка*. – В данной статье предпринята попытка выявления структурно-синтаксических особенностей эргативных глаголов немецкого языка. При этом автором выдвигается положение о том, что эргативность в этом языке проявляется в основном как синтаксическое явление и в составе предложения реализуется разными формами переходных и непереходных глаголов. Из анализа следует также, что феномен эргативности обусловлен прежде всего своеобразным языковым мышлением носителей немецкого языка.

Ключевые слова: эргативность, эргативные глаголы, переходный глагол, непереходный глагол, агенс, номинализация, топикализация, порождающая грамматика

M. ANANYAN – *The ergative verbs of German.* – In the following paper an attempt is made to highlight the structural-syntactical characteristics of the ergative verbs of the German language. The author suggests that in this language ergativity is mainly manifested as a syntactical feature, and in the structure of the sentence it is realized by different means of transitive and intransitive verbs. The analysis also shows that the phenomenon of ergativity initially depends on the unique verbal thinking of the native German speakers.

Key words: ergativity, ergative verbs, transitive verb, intransitive verb, agent, nominalization, topicalization, generative grammar

**ԿԵՐՊԱՅԻՆ ԻՐԱՑՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԵՐԵՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԶԵՎՈՒՄ**

Սույն հոդվածը նվիրված է գերմաներենի խնդրահարույց բնագավառներից մեկին՝ կերպի կարգի մեկնաբանությանը: Փորձ է արվել ուսումնասիրել կերպային իրացումը գերմաներենի պատմական ներկա ժամանակաձևում՝ հայերենի, ռուսերենի և անգլերենի փաստերի զուգադրությամբ: Ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ պատմական ներկա ժամանակաձևը կարող է արտահայտվել ինչպես կատարյալ, այնպես էլ անկատար կերպի գործառույթներով: Հետևաբար, անկախ ժամանակաձևից, կերպային իմաստները կարևոր դեր են զբաղեցնում պատմական ներկայով գործածված ասույթներում գործողության բնույթի նկարագրման համար:

***Բանալի բառեր.** պատմական ներկա, գործառույթ, կատարյալ կերպ, անկատար կերպ, կերպիմաստ, մակբայ, բայիմաստ, արդյունքայնություն, խոսելու պահ, ժամանակային գիծ*

Կերպի և այլ կարգերի, հատկապես բայիմաստի և ժամանակի կարգի միջև գոյություն ունի շատ սերտ գործառութային կապ, ինչը ներկայումս համապատասխան ուսումնասիրությունների քննարկման առարկա է:

Ֆ. Քիֆերի կարծիքով, ոչ կերպային լեզուներում կերպը կախված է ոչ թե բայի, այլ նախադասության հատկություններից: Ըստ լեզվաբանի, նախադասության կերպի համար կարևոր են հետևյալ գործոնները. ա) ժամանակային հարաբերակցությունը (Temporalbestimmungen), բ) տեղայնությունը (Lokalbestimmungen), գ) բայի արժույթայնությունը, դ) գոյականական խմբի կառուցվածքը (որոշյալ, անորոշ հոդ, գրո հոդ) /տե'ս Kiefer, 1983, 149-150/:

Չնայած գերմաներենում բայերը կերպային առումով իրար չեն հակադրվում, այնուամենայնիվ, այստեղ նույնպես կարող են կերպային իմաստներ արտահայտվել, որտեղ մեծ դեր են խաղում ժամանակային փոխհարաբերությունները:

Հիմք ընդունելով նախադասության կերպային կողմնորոշումը՝ կերպային հակադրությունները ներկայացվում են ըստ կերպային գործառույթների: Անկատար կերպի գործառույթներն են. **ընդհանրացնող-փաստային** (verallgemeinernd-faktische Funktion), **գործընթացային** (prozessuale Funktion), **վիճակային** (stative Funktion) և **կրկնային** (iterative Funktion): Կատարյալ կերպի գործառույթներն են. **աորիստիկ** (որվագային, սկսնային և ավարտային ենթատեսակներով) (aoristische Funktion), **արդյունքային կամ ամփոփիչ** (perfektische Funktion) և **ամփոփիչ-կրկնային** (Zusammengefasste Iterativität) գործառույթներ /տե'ս Szoboszlai, 2004, 4-11/:

Ներկա ժամանակում կերպային իմաստները գերմաներենում պայմանավորված են բայով, մակբայներով և նախադասության մեջ խնդրի որոշյալությամբ կամ անորոշությամբ:

Նշենք, որ կերպային իրացումը գերմաներենում առավել տեսանելի է այն դեպքում, երբ ներգրավվում են նաև այլ լեզուների (տվյալ դեպքում ընտրված են հայերենի, ռուսերենի և անգլերենի) փաստերը:

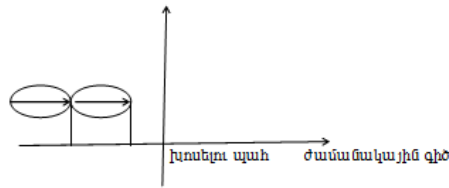
Ինչ վերաբերում է պատմական ներկա (historisches Präsens) ձևին, ապա այն գործածվում է գրական ստեղծագործություններում՝ ընթերցողին մասնակից դարձնելու անցյալում կատարված գործողություններին: Այս ժամանակաձևն առավելապես հանդիպում է պատմական արձանագրությունների, կենսագրականների մեջ, երբ անցյալում կատարված իրողություններն առավել պատկերավոր ներկայացնելու համար հեղինակը նախընտրում է պատմական ներկան:

Պատմական ներկայով արտահայտված ասույթները կարող են հանդես գալ կերպային ամենատարբեր իմաստներով և կատարել տարբեր գործառույթներ:

Կատարյալ կերպի գործառույթներ

Աորիստիկ (դրվագային) գործառույթ

Այս գործառույթով գործածվում են արդեն կատարված, դրվագային, իրար հետևող գործողություններ: Այն կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.¹

Im August 1452 ruft Mahomet alle seine Agas und Paschas zusammen und erklärt ihnen offen seine Absicht, Byzanz anzugreifen und einzunehmen /S. Zweig, 1986, 42/.²

1452 թվականի օգոստոսին Մահմուդը *հավաքում* է իր բոլոր փաշաներին ու աղաներին և բացահայտ *հայտարարում* Բյուզանդիոնի վրա գրոհելու և զավթելու իր մտադրությունը /Ս. Յվայգ, 1986, 11/:

В августе 1452 года Мухаммед *собирает* всех своих пашей и ага, открыто заявляет им о своем намерении атаковать Византий и захватить его /С. Цвейг, 1963, 3/.

In August 1452 Mahomet *calls* together all his agas and pashas, and openly *tells* them of his intention to attack and take Byzantium /S. Zweig, 1999, 3-4/.

Վերոնշյալ օրինակում աորիստիկ կերպային իմաստն արտահայտված է իրար հաջորդող գործողություններով. *ruft*/ *հավաքում* է /*собирает*/ *calls* together և *erklärt*/ *հայտարարում* է/ *заявляет*/ *tells* բայերով:

Այս նախադասությունները կարող էին դրվել նաև անցյալ ժամանակաձևով, սակայն պատմական ներկայի գործածությունը չի խախտում ասույթի իմաստը: Օգտագործելով դրանք պատմական ներկայով՝ հեղինակն առավել ազդեցիկ է դարձնում իր ասելիքը և ընթերցողին դարձնում անցյալի իրադարձությունների ականատես:

Դիտարկենք ևս մեկ օրինակ.

¹ Քանի որ պատմական ներկան վերաբերում է անցյալում կատարված գործողություններին, ապա փորձել ենք գործողությունը ներկայացնել ժամանակային գծի վրա՝ որպես խոսելու պահից առաջ կատարված գործողություն:

² Այստեղ որպես լեզվական վերլուծության նյութ է ընտրված Ստեֆան Յվայգի «Մարդկության աստեղային ժամերը» ժողովածուի բնագիր և թարգմանված տարբերակները:

Hundertfünfzig, allerdings kleinere Schiffe, *zählt* die türkische Flotte, und sofort *knattern* Tausende Ruder ins Meer. Mit Enterhaken, Brandwerfern und Steinschleudern bewehrt, *arbeiten sich* diese hundertfünfzig Karavellen an die vier Galeonen heran, aber scharf getrieben vom Wind, *überholen* und *überfahren* die vier mächtigen Schiffe die mit Geschossen und Geschrei belfernden Boote der Türken / S. Zweig, նույն տեղում, 47/.

Թուրքական տորմիդը *բաղկացած է* հարյուր հիսուն փոքր նավերից, և անսիջապես *լսվում է* մի քանի հազար թիակների *ճողփյունը*: Աբորդաժային կեռեր, կրականետեր և պարսատիկներ ունեցող հարյուր հիսուն նավերը դժվարությամբ *մոտենում են* չորս գալիոններին, բայց ուժեղ հողմից մղվելով, այդ հզոր նավերն *առաջ են ընկնում* և իրենց *տակովն անում* թուրքական նավերը /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 16/:

Турецкий флот *состоит* из ста пятидесяти хотя и меньших судов, и тотчас с моря *доносится* плеск нескольких тысяч весел. С помощью абордажных крюков, огнеметов и пращей сто пятьдесят каравелл с трудом *подходят* к четырем галионам, но подталкиваемые сильным ветром, четыре мощных корабля *обгоняют* и *давят* суда турок, с которых доносится гомон, крики и стрельба /С. Цвейг, նույն տեղում, 5/.

The Turkish fleet *numbers* 150 ships, although they are smaller vessels, and at once thousands of oars *dip* splashing into the sea. With grappling hooks, flamethrowers and sling-stones those 150 caravels *work* their way towards the four galleons, but the four mighty ships, driven on fast by the wind, *overtake* and *pass* the Turkish boats spitting out missiles and shouting at the enemy /S. Zweig, նույն տեղում, 7/.

Վերոնշյալ օրինակում նկատելի է երկու՝ իրար հակադիր կերպային իմաստների գործածություն. մի դեպքում *zählt* (*բաղկացած է՝ ավելի ճիշտ՝ հաշվվում է/* состоит/ numbers) (վիճակային գործառույթ), *knattern* (*լսվում է ճողփյունը/* доносится плеск/ splashing into the sea), *arbeiten sich* (*այստեղ՝ մոտենում են/* подходят/work their way) (շարունակական գործառույթ) բայերն արտահատում են անկատար կերպիմաստ, մինչդեռ *überholen* (*առաջ են ընկնում/* обгоняют / overtake), *überfahren* (*այստեղ՝ տակովն անում/* давят / pass... spitting out) բայերը, գործելակերպով պայմանավորված, արտահայտում են կատարյալ կերպիմաստ, դրվագայնություն: Ինչպես տեսնում ենք, կերպային իմաստը պատմական ներկայում կախված է առավելապես բայիմաստից. օրինակ՝ *zählt/* հաշվվում է/ *состоит/* numbers բայն արտահայտում է վիճակային իմաստ: Դրվագային գործառույթը պայմանավորված է մի շարք գործելակերպային բայերով. գերմաներենում՝ *überholen, überfahren*, ռուսերենում՝ *обгоняют*, անգլերենում՝ *overtake* կամ այլ դրվագային իմաստ արտահայտող բայերով կամ ակնթարթային գործողություն արտահայտող բայերով (հայերենում՝ *առաջ են ընկնում, տակովն անում, անգլերենում՝ pass*):

Da *geschieht* mit einemmal etwas Entsetzliches. Der Wind *setzt* plötzlich *aus* / S. Zweig, նույն տեղում, 47/.

Եվ հանկարծ *կատարվում է* մի ահավոր բան: Քամին անսպասելիորեն *դադարում է/* Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 16/:

И вдруг совершается нечто ужасное. Ветер падает /С. Цвейг, նույն տեղում, 5/.

Then, a terrible thing *happens*. The wind suddenly *drops*, ... /S. Zweig, նույն տեղում, 7/.

Կատարյալ, ակնթարթային գործողության իմաստը պայմանավորված է ինչպես *geschehen, aussetzen* (*կատարվում է, դադարում է*/ *совершается, падает*/ *happens, drops*) բայերի, այնպես էլ *plötzlich* և *mit einmahl* (հանկարծ, անսպասելիորեն/*вдруг, неожиданно*/all of a sudden, suddenly) ժամանակի մակբայների գործածությամբ:

Սկսնային գործառույթ³

Այս գործառույթի համար կարևորվում է գործողության կատարման փուլի սկիզբը:

Mit einmal *beginnt* ein leises Brausen, mit einmal *erhebt sich* ein Wind /S. Zweig, նույն տեղում, 49/.

Հանկարծ ծովը *հուզվում է* թեթևակի, *քամի է քարճրանում* /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 18/:

Вдруг в море *начинается* легкое волнение, вдруг *поднимается* ветер /С. Цвейг, նույն տեղում, 6/.

Suddenly a slight sound *is heard*, suddenly the wind *is rising* /S. Zweig, նույն տեղում, 8/.

Սկսնային կերպը հատկապես առավել նկատելի է գերմաներեն և ռուսերեն տարբերակներում *beginnen, начинается* բայերի գործածության շնորհիվ: Անգլերեն թարգմանության մեջ գործողությունն արտահայտված է ներկա շարունակական ժամանակաձևով, որը սակայն արտահայտում է ոչ թե գործողության ընթացք, այլ սկիզբ, հետևաբար, այստեղ կատարյալ կերպն արտահայտված է շարունակական ժամանակաձևով:

Ավարտային գործառույթ

Այս գործառույթի համար կարևորվում է գործողության կատարման փուլի ավարտը:

Ավարտային գործառույթը պատմական ներկան կարող է իրացնել վաղակատար ձևերի համակցությամբ, ինչպես՝

Der Tag *ist niedergestiegen*, die Sonne *senkt sich* am Horizont. Eine Stunde noch, und wehrlos müssen die Schiffe, selbst wenn sie bis dahin nicht von den Türken geentert sind, durch die Strömung an das von den Türken besetzte Ufer hinter Galata getrieben werden. *Verloren, verloren, verloren!* / S. Zweig, նույն տեղում, 49/:

Օրը *թերվում է*, արևը *մայր է մտնում*: Եվս մի ժամ, և նավերին, եթե նույնիսկ մինչ այդ թուրքերը նրանց արորդաժի չվերցնեն, հոսանքը կքշի դեպի հանդիպակաց ափը, որ գրավել է թշնամին: Նրանք *կործանված են, կործանված, կործանված* /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 17/:

День *меркнет*, солнце *садится* за горизонт. Еще час, и суда, если даже их до тех пор не возьмут турки на abordаж, будут отнесены течением к занятому неприятелем берегу за Галатой. Они *погибли, погибли, погибли!* /С. Цвейг, նույն տեղում, 6/.

The day *is nearly over*, the sun *is sinking* to the horizon. Another hour, and the ships, even if the Turks have not captured them with grappling hooks by then, will be

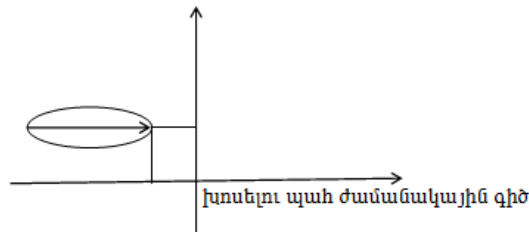
³ Սկսնային և ավարտային գործառույթների մասին տե՛ս Lehmann V., Der russische Aspekt. <http://subdomain.verb.slav-verb.org/resources/VL.Aspekt-MS.1999.pdf>, S. 4-6

carried defenseless by the current to the bank beyond Galata, which is in Turkish hands. *They are lost, lost, lost* /S. Zweig, նույն տեղում, 8/.

Այս նախադասություններում ներկա ժամանակով արտահայտված բայերը (*senkt sich/ թեքվում է*, արևը *մայր է մտնում/ меркнет, садится / is over, is sinking*) կատարյալ գործառնություն են հանդես գալիս, իսկ վերջին նախադասության մեջ գործածված կատարյալ դերբայը (գերմաներենում, հայերենում և անգլերենում՝ *Verloren, verloren, verloren!*՝ Նրանք *կործանված են, կործանված, կործանված!* *They are lost, lost, lost.*) և կատարյալ կերպի բայը (ռուսերենում՝ *Они погибли, погибли, погибли!*) թեև կատարյալ կերպով են արտահայտված, սակայն գործառնության անկատար է, որովհետև խոսքը կատարվելիք գործողության մասին է:

Արդյունքային գործառնություն

Այս գործառնության արտահայտում է առանձին միակատար գործողություն, որը հասցված է իր ներքին սահմանին և խոսելու պահին երևում է դրա արդյունքը: Այն կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.

Պատմական ներկայի միջոցով հնարավոր է արտահայտել արդյունքայնության իմաստ՝ վաղակատար ձևի համակցությամբ, ինչպես օրինակ՝

...jetzt erst, da Mahomet Sultan *geworden ist, siegt* die Not über die orthodoxe Hartnäckigkeit ... /S. Zweig, նույն տեղում, 39/.

Եվ հիմա միայն, երբ Մահմուդը սուլթան *դարձավ*, կարիքը *գերակշռեց* ուղղափառ հոգևորականության համառությանը... /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 9/:

...и только теперь, когда Мухаммед *становится* султаном, нужда *пересиливает* упорство православного духовенства... /С. Цвейг, նույն տեղում, 1/.

...and only now that Mahomet *has become* Sultan *does* necessity *triumph* over the obstinacy of the Orthodox Church /S. Zweig, նույն տեղում, 2/.

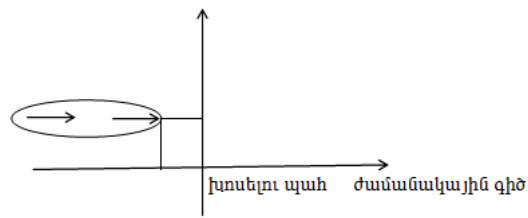
Վերը բերված օրինակներում հայերեն տարբերակում թարգմանիչն արդյունքայնության իմաստն արտահայտել է անցյալ ժամանակաձևով (կարիքը *գերակշռեց*), մինչդեռ գերմաներենում այն արտահայտված է ներկայով (*siegt die Not*): Կարծում ենք, որ եթե հայերենում նույնպես բայերը գրված լինեին ներկայով, ապա դրանից կերպիմաստը չէր փոխվի, հմմտ.՝

Եվ հիմա միայն, երբ Մահմուդը սուլթան *է դառնում*, կարիքը *գերակշռում է* ուղղափառ հոգևորականության համառությանը...

Գերմաներեն և անգլերեն թարգմանությունները թե՛ իմաստային, թե՛ կառուցվածքային առումով առավելապես համընկնում են:

Անփոփոդ կրկնային գործառնություն

Այս գործառնության արտահայտում է բազմիցս կատարված գործողություն, որը համարվում է ավարտված.

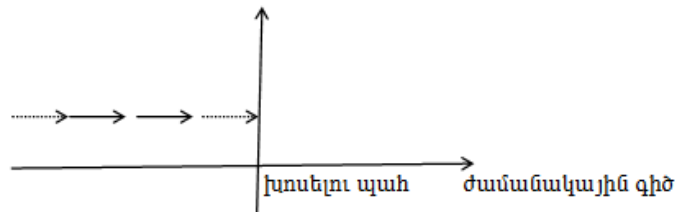

Կարծում ենք, որ այս գործառնությունը պատմական ներկան չի արտահայտվում: Համենայն դեպս, մեզ չի հաջողվել գտնել այդպիսի օրինակ:

Անկատար կերպի գործառնություններ

Կրկնային գործառնություն

Այս գործառնությունը կարող է արտահայտվել բազմակատար, կրկնվող գործողություն արտահայտող բայերի օգնությամբ: Այդ իմաստը կարող է արտահայտված լինել նաև ժամանակի մակբայների օգնությամբ: Գործողությունը կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.

Կրկնային գործառնությունը պատմական ներկան գործածվում է հատուկ ժամանակի մակբայների միջոցով: Օրինակ՝

Zunächst kann jede nur sechs oder sieben Schüsse täglich abgeben, aber von Tag zu Tag *bringt* der Sultan neue zur Aufstellung, und in Staub- und Schuttwolken *tut sich* bei jedem Anprall dann immer neue Bresche in dem niederprasselnden Steinwerk *auf* /S. Zweig, նույն տեղում, 46/.

Հրանոթներից յուրաքանչյուրն առայժմ կարող է ամեն օր արձակել ոչ ավելի, քան վեց-յոթ կրակոց: Օր-օրի սուլթանը *տեղադրում է* նորանոր հրանոթներ, և ամեն մի կրակոցի հետ փոշու ամպեր *են քարձրանում*, ու նորանոր ճեղքեր *են բացվում* քարակոփ պարսպի մեջ /Ս. Յվայզ, նույն տեղում, 15/:

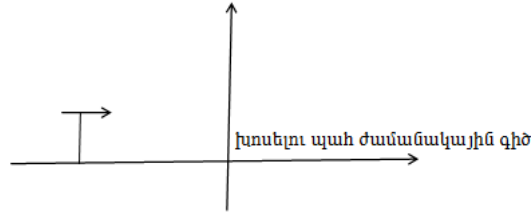
Каждое из орудий может пока производить ежедневно не больше шести-семи выстрелов, но изо дня в день султан *устанавливает* все новые пушки, и с каждым ударом среди облаков пыли и щебня в осыпающейся каменной кладке *открываются* все новые бреши /С. Цвейг, նույն տեղում, 4/.

At first each can fire only six or seven shots a day, but every day the Sultan *brings up* more of them, and with each hit another breach, accompanied by clouds of dust and rubble, *is made* in the stonework /S. Zweig, նույն տեղում, 6/.

Այս նախադասության մեջ ավանդաբար կատարվող գործողության իմաստը փոխանցվում է *täglich, von Tag zu Tag* ժամանակի մակբայների գործածության միջոցով:

Գործընթացային գործառույթ

Այս գործառույթով ներկայացվում է անցյալում կատարվող մի գործողություն, որը չի ձգտում իր ներքին սահմանին: Այն կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.

Գործընթացային գործառույթը հատկապես պայմանավորված է բայիմաստով, սակայն համատեքստային տարրը ևս կարևոր է: Գործողությունը չի հասնում ներքին սահմանին, ինչպես՝

Aber Rom *zögert* und Venedig auch. Denn zwischen dem Glauben des Ostens und dem Glauben des Westens *gähnt* noch immer die alte theologische Kluft /S. Zweig, նույն տեղում, 39/.

Բայց Հռոմը *տատանվում է*, Վենետիկը նույնպես՝ քանի որ Արևմուտքի կրոնի և Արևելքի կրոնի միջև դեռ էլի *բաց է մնում* դավանաբանական նախկին անդունդը /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 9/:

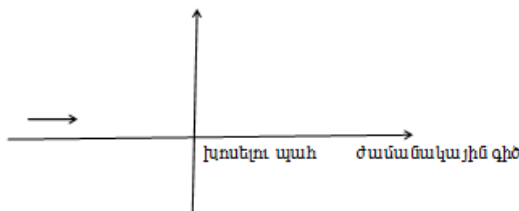
Но Рим *колеблется* и Венеция тоже. Ибо между религией Запада и религией Востока все еще *зияет* прежняя теологическая пропасть /С. Цвейг, նույն տեղում, 2/.

But Rome *hesitates*, and so does Venice. The old theological rift still *yawns* between the faith of the east and the faith of the west /S. Zweig, նույն տեղում, 2/.

Թեև անգլերենում գործընթացային կամ շարունակական կերպը ձևաբանորեն արտահայտվում է *to be + V + ing* կառույցով, սակայն այս օրինակում այդ կերպիմաստն արտահայտված է ներկա անորոշ ժամանակաձևով: Առաջին բայի դեպքում դա, իհարկե, պայմանավորված է բայիմաստով. *to hesitate* (տատանվել, վարանել) բայը, ինչպես այլ մտավոր գործողություն արտահայտող բայերը (*to understand/ հասկանալ, to agree/ համաձայնել, to believe/ հավատալ*), ընդհանրապես չեն ստանում շարունակական ձև, սակայն *to yawn* (հորանջել) բայը, որը կարող էր գործածվել շարունակական ձևով, նույնպես գործածված է անորոշ ձևով:

Ընդհանրացնող-փաստային գործառույթ

Այս գործառույթով իրացվելիս կարևորվում է այն փաստը, որ որևէ գործողություն ընթացքի մեջ է եղել, սակայն խոսողին չի հետաքրքրում գործողության ավարտը, այլ միայն գործողության կատարվելը: Այն կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.

Տվյալ գործառնությունը հիմնականում հանդես են գալիս ընդհանրացնող-փաստային իմաստ արտահայտող բայերը: Համատեքստային տարրը և ժամանակի մակրայինների գործածությունն անշուշտ նույնպես կարևոր են:

Bysanz *liegt vor ihm wie eine goldene Frucht, aber er kann sie nicht greifen: das Haupthindernis für diesen Griff und Angriff bildet die tiefeingeschnittene Seezunge, das Goldene Horn, diese blinddarmförmige Bucht, welche die eine Flanke von Kostantinopel sichert* / S. Zweig, նույն տեղում, 50/.

Բյուզանդիոնը, ինչպես ոսկեղեն պտուղ, *ընկած է* Սուլթանի առջև, բայց նա չի կարողանում տիրանալ նրան: Գրոհելու և տիրանալու գլխավոր խոչընդոտը խորունկ ծովածոցն է: Ոսկեղջյուրը կույրաղիքի նման մի ծովախորշ է, որ մի թևից *պահում է* Կոստանդնուպոլիսը /Ս. Յվայգ, նույն տեղում, 18-19/:

Византий *лежит* перед ним, точно золотой плод, но он не может овладеть им: главным препятствием для овладения и для нападения *является* глубокий морской залив. Золотой Рог – это бухта, похожая на слепую кишку, которая *защищает* Константинопль с одного фланга /С. Цвейг, նույն տեղում, 7/.

Byzantium *lies* before him like a golden fruit, but he cannot pluck it. The main reason *is* the Golden Horn, that inlet of the sea cutting deep into the land, a long bay that *secures* one flank of Constantinople /S. Zweig, նույն տեղում, 9/.

Այս գործառնությունը, ինչպես նկատում ենք, գործածված են ոչ սահմանային բայերը, ինչպես՝ *liegen, bilden, sichern*, որոնց օգնությամբ արտահայտված է անկատար կերպիմաստ:

Այս ամենն ամփոփելով, վերը բերված օրինակների հիման վրա կարելի է աղյուսակի ձևով ներկայացնել գերմաներենի պատմական ներկայի արտահայտած կերպային գործառնությունները:

	անկատար կերպի գործառնություններ				կատարյալ կերպի գործառնություններ		
	ընդհանուր փաստային գործընթացային	կրկնային	վիճակային	արդիատիկ (որվագային, սկսնական, անստատսին)	արդյունքի, ավարտային	ամփոփիչ կրկնային	
պատմական ներկայի դրսևորումներն ըստ կերպային գործառնությունների	+	+	+	+	+	+	-

Այսպիսով, գերմաներենի, հայերենի, ռուսերենի և անգլերենի համապատասխան փաստերի վերլուծության արդյունքում մեկ անգամ ևս համոզվում ենք, որ անկախ ժամանակաձևից, կերպային իմաստները կարևոր և որոշիչ դեր են զբաղեցնում բոլոր լեզուներում՝ անկախ այն բանից, թե տվյալ լեզուն ձևաբանորեն կերպային է, թե՛ ոչ: Պատմական ներկայով գործածված ասություններում գործողության բնույթի նկարագրման համար առաջատար դերը պայմանավորված է կերպային իմաստով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Kiefer F. What is possible in Hungarian? // Acta Linguistica Hungarica, Budapest, 33/1983.
2. Lehmann V. Der russische Aspekt. <http://subdomain.verb.slav-verb.org/resources/VL.Aspekt-MS.1999.pdf>
3. Szoboszlai I. Zum Ausdruck der Aspektualität im gegenwärtigen Deutsch. // Deutsche Grammatik im europäischen Dialog, Krakau, 2006.
4. Zweig S. Die Eroberung von Byzanz // Sternstunden der Menschheit: zwölf historische Miniaturen, S. Fischer Verlag, Ulm, 1986.
5. Յվայզ Ս. Բյուզանդիոնի գրավումը // Մարդկության աստեղային ժամերը, քարզվ.՝ Լ. Հախվերդյան, Երևան, «Լույս», 1986:
6. Цвейг С. Завоевание Византии // Звездные часы человечества, перевод В. Станевич, т. 3, М.: «Правда», 1963.
7. Zweig S. The Conquest of Byzantium // Decisive moments in history: twelve historical miniatures, transl. by Lowell A. Bangerter, 1999.

Г. ДОХОЛЯН – *Реализация вида в настоящем историческом времени в немецком.* – В статье представлена попытка исследования видовых (аспектуальных) функций настоящего исторического времени в немецком языке. Высказывания, выраженные в настоящем историческом, повествуют о событиях, имевших место в прошлом, но изображаемых как современные настоящему моменту. В результате данного исследования автор приходит к выводу, что настоящее историческое время может выполнять как функции совершенного вида, так и функции несовершенного вида. Следует отметить, что категория вида играет главную роль в выражении характера действия.

Ключевые слова: настоящее историческое, функция, совершенный вид, несовершенный вид, видовой (аспектуальный) смысл, наречие, глагольный смысл, результативность, момент речи, временная линия

G. DOKHOLYAN – *Realization of Aspect in Historical Present Tense in German.* – The paper is an attempt to investigate the aspectual features of Historical Present Tense in the German language. Historical Present mainly refers to the employment of the present tense when narrating past events. As a result of the research, the author comes to the conclusion that the Historical Present can perform both perfective and imperfective aspectual functions. It should be noted that the category of aspect plays a major role in the expression of the nature of the action.

Key words: historical present, function, perfective aspect, imperfective aspect, aspectual meaning, adverb, verbal meaning, resultative meaning, moment of speech, timeline

Ամայա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան,

**ԳՈՒՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ ԵՎ
ՊԱՏՃԱՌԱՔԱՆՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Սույն հոդվածում քննարկվում են խնդիրներ, որոնք կապված են գույն-գուն-ընկալում-գունանվանում եռանդամի հետ: Բնության մեջ օբյեկտիվորեն գույներ գոյություն չունեն, սակայն աշխարհի բոլոր մշակույթներում մարդը կենսաբանորեն ընդունակ է ընկալելու բոլոր գույների անսահման երանգները: Ի տարբերություն մեր անսահմանափակ գունային ընկալումների՝ գունանունները սահմանափակ են: Ըստ որոշ հետազոտողների հիմնական գույները վեցն են. սպիտակ, սև, կարմիր, կանաչ, կապույտ, դեղին: Գունանունների ծագումը պայմանավորված է մի շարք առարկաներով, որոնք կրելով համապատասխան գույները՝ մեծ կարևորություն են ունեցել մարդկանց կյանքում: Հիմնական գունանունները կարելի է դիտարկել որպես սեռանիշ բառամիավորներ, իսկ տվյալ գույնի երանգները նշող միավորները՝ տեսականիշ: Գույների նշանակությունը որոշելը շատ բարդ է: Այդ իսկ պատճառով միալեզու բառարանների հեղինակները գույները բնութագրելիս դիմում են վերաբերյալների օգնությանը:

***Բանալի բառեր.** իմաստային կառուցվածք, պատճառաբանվածություն, սեռանիշ գունանուն, տեսականիշ գունանուն, գունանվան վերաբերյալ*

Գունանունների լեզվաբանական ուսումնասիրության համար ամենևին կարևոր չէ այն դրույթը, թե իրականում (օբյեկտիվորեն) բնության մեջ գույներ գոյություն չունեն, թե գույներ կոչվածը առարկաների որոշակի ֆիզիկական հատկանիշներ են, որոնք մարդու տեսողական ապարատի կողմից ընկալվում են որպես այդպիսին: Կարևորն այն է, որ բոլոր մշակույթներում, անկախ ժամանակից և տարածությունից, մարդը կենսաբանորեն ի վիճակի է ընկալելու «գունաշխարհի» անսահմանափակ նրբերանգների որոշակի քանակ: Այլ հարց է, թե քանակապես դրանք ինչ փոխհարաբերությամբ են արձանագրվում տարբեր մշակույթների լեզվահամակարգերում և որակապես (իմաստային առումով) համարժեքորեն են արդյո՞ք ընկալվում միջմշակութային հաղորդակցության շրջանակներում: Արդյո՞ք տվյալ լեզվահանրության անդամների կողմից միանշանակորեն են ընկալվում օրեցօր նորամուծվող բազում խոսույթները (գիտատեխնիկական, քաղաքական, գեղարվեստական, հրապարակախոսական, բանաստեղծական և այլն), բազմաբարդ գունանունները (ինչպես օրինակ՝ noir corbeau, rouge coquelicot, blanc lunaire, bleu canard, vert bouteille ֆրանսերենում, քաջաթուխ, ալբոսոր, լաջվարդ, սպիտակահեղձ, կանաչ-կեկ՝ հայերենում):

Խնդիրն ավելի է բարդանում, եթե նկատի ենք ունենում որոշ հետազոտողների այն դիտարկումը, որ այսպես կոչված հիմնական գույների պարզ անվանումներն անգամ նույնանման չեն ընկալվում լեզվակիրների կողմից: Ահա թե ինչ է գրում այս կապակցությամբ հետազոտողներից մեկը. «Գույների աշխարհը, մեր գունընկալումները անսահմանափակ են, իսկ գունանունները՝ սահմանափակ»: «red» գունանունը մենք գործածում ենք թե՛ արյան, թե՛ պոմիդորի, թե՛ կակաչի, թե՛ մայրամուտի արևի գույնը նշելու համար: Այն փաստը, որ այս բոլոր դեպքերում մենք գործածում ենք ընդամենը մեկ գունանուն ամենևին չի նշանակում, որ մենք չենք տարբերակում համապատասխան երանգները: Միևնույն գունանվան գործածումը վկայում է այն մասին, որ տվյալ գունանունը պատ-

կանում է ծավալուն կարգի և ներառում է տարերանգ միավորներ /Арутюнян К. М., 2012: 39/:

Հետազոտողները գտնում են, որ գույների նվազագույն քանակը, որոնց միջոցով մենք կարող ենք լեզվում ներկայացնել ողջ գունաշխարհի նրբերանգների բազմազանությունը վեցն է. կարմիր, կանաչ, կապույտ, դեղին, սև, սպիտակ /Фрумкина, 1984: 51, Вежбицкая, 1997: 54, Ващенко, 2000: 22/:

Որոշ հետազոտողներ հիմնական գույներն անվանում են «վերացարկված գույներ», որոնց անվանումներին հատուկ է անսահմանափակ կապակցելիություն և ոճական չեզոքություն /Бахилина, 1975: 8/:

Մեր դեպքում այդ վերացարկված առարկան գուներանգների այն ամբողջությունն է, որ մենք սովորաբար անվանում ենք կարմիր, կանաչ, կապույտ, դեղին, սև, սպիտակ: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ բնության մեջ նշյալ գույները որպես այդպիսին գոյություն չունեն, այլ գոյություն ունեն միայն դրանց տարատեսակները: Ֆիզիկայի տեսանկյունից տվյալ երևույթը կարելի է բացատրել լուսային ալիքների երկարությամբ, որն իրենից ներկայացնում է չընդհատվող շարժում և անցում մի երկարությունից մյուսին: Ուրեմն տվյալ հիմնական գույնի ընկալման «վերացարկված վերաբերյալին» հատուկ է լուսային ալիքների որոշակի քանակ /Арутюнян, 2012: 41/:

Ա. Վեժբիցկայան «Գույների անվանումները և տեսողական ընկալման համընդհանուր կաղապարը» աշխատության մեջ նշում է, որ գունանունները համընդհանուր հասկացություններ չեն, միջդեռ մարդկային տեսողությունը համընդհանուր կենսաբանական համակարգ է:

Վեժբիցկայան զարգացնում է այն տեսակետը, որ բոլոր լեզուներին հատուկ է գույների անվանման միևնույն գործընթացը. այն է՝ գունանվան համար հիմք են ծառայում բնական ծագում ունեցող նյութերի անունները: Ամենայն հավանականությամբ, - գրում է հետազոտողը աշխարհի լեզուների համընդհանուր հատկանիշներից մեկն այն է, որ գույների նկարագրության համար հիմք են հանդիսացել մարդու բնակության վայրի համար որոշակի կարևորություն ներկայացնող առարկաներ, հանքանյութեր, կենդանիներ, բույսեր և այլն /Вежбицкая, 1997: 57/:

Այս տեսակետը կիսում են նաև այլ հետազոտողներ /Милль, Спенсер, 1876: 37/: Անդրադառնալով կրկին Վեժբիցկայայի տեսակետին, նշենք նաև, որ նա կասկածի տակ է առնում Կեյի և Դանիելի տեսությունը /Kay, Daniel, 1978: 439/, համաձայն որի բոլոր լեզուներում հիմնական գունանունների իմաստները (ընկալումները) արդյունք են մարդու նյարդաֆիզիոլոգիական համակարգի կողմից գույների կարգայնացման:

Հիմնական գունանունները կարելի է դիտարկել որպես սեռանիշ (hyperonym) բառամիավորներ, իսկ տվյալ գույնի երանգները նշող միավորները՝ տեսականիշ (hyponyme):

Այսպես, ֆրանսերենի blanc ածականը սեռանիշ է, իսկ նրա տարբեր երանգներն արտահայտող գունանունները տեսականիշ, ինչպես օրինակ՝ blanc de lis, blanc cassé, blanc neige, blanc vif, blanc lunaire և այլն: Նույնը կարելի է ասել նաև հայերենի գունային ածականների մասին.

Բառարաններում շատ հաճախ տեսականիշ բառերը տրվում են հոմանիշների շարքում.

Սպիտակ՝ սեռանիշ:

Սպիտակաթույր, սպիտակավուն, ճերմակաթույր, ճերմակավուն, կաթնագույն, ձյունասպիտակ, ձյունաճերմակ, սիւի-սպիտակ, ճերմակորակ, ճերմակկեկ, ճերմկոտիկ, ճերմկուկ՝ տեսականիշ:

Սև՝ սեռանիշ:

Սևագույն, սևաթույր, սևորակ, սևկեկ, սևաթորմի, սևաթուխ, թխագույն, մրագույն, ածխագույն, արջն (հնգ.)՝ տեսականիշ:

Կարմիր՝ սեռանիշ:

Կարմրագույն, կարմրերանգ, ալ, բոսոր, հրագույն, արնագույն, շառագույն, վարդակարմիր, կափ-կարմիր, կաս-կարմիր, կարմրածեռ՝ տեսականիշ:

Կանաչ՝ սեռանիշ:

Կանաչագույն, կանաչերանգ, կանաչորակ, կանաչկեկ, կաս-կանաչ, կափ-կանաչ՝ տեսականիշ:

Կապույտ՝ սեռանիշ:

Երկնագույն, կապտավուն, լուրթ, ծավի, մովի՝ տեսականիշ:

Գեղին՝ սեռանիշ:

Խարտիշագույն, շիկագույն, դեղձանագույն, դեղնաթույր, դեղնածեռ, դեղնորակ, դեղնաշորթ՝ տեսականիշ /Սուքիասյան, 1967/:

Արդ փորձենք համեմատական քննության ենթարկել գունանունն»-ի սահմանումները, հիմք ընդունելով ֆրանսերենի և հայերենի միալեզու բացատրական հեղինակավոր բառարանների տվյալները /Աղայան, 1976, Մալխասեանց, 1944/ /Le Grand Robert 2011, Le Petit Robert 2013, Le Petit Larousse Illustré 2008, Le Robert Micro Poche 2006/:

Ֆրանսերենում և հայերենում «սպիտակ» գունանվան սահմանման համար մատնանշվում են միևնույն վերաբերյալները՝ ձյուն, կավիճ, կաթ:

Օրինակ՝ սպիտակ - ձյան, կավճի, կաթի գույն ունեցող

Blanc - qui est de la couleur comme à la neige, à la craie, au lait.

«Սև» գույնի համար երկու լեզուներում գործածվում են միևնույն իմաստային դաշտին պատկանող առարկաներ, հայերենում՝ մուր, ածուխ, ֆրանսերենում՝ ձյութ:

Օրինակ՝ սև - ածխի, մրի գույն ունեցող

Noir (e) comme du jais

Ֆրանսերենում վերաբերյալը նշելուն զուգահեռ տրվում է նաև ֆիզիկական հատկանիշների նկարագրությունը.

Noir (e) - qui est de la couleur la plus sombre propre aux corps dont la surface ne réfléchit aucune radiation visible

Հայերենում կարմիր գույնի վերաբերյալն է արյունը, իսկ ֆրանսերենում՝ արյունը և կակաչը:

Օրինակ՝ կարմիր - արյան գույն

Rouge - de la couleur du sang, du coquelicot

Երկու լեզուներում նույն վերաբերյալներն են կանաչ գույնի համար:

Օրինակ՝ կանաչ - խոտի և տերևների գույնի

Vert(e) - de la couleur de l'herbe, des feuilles des plantes

«Կապույտ» գույնի համար հայերենը գործածում է ինչպես վերաբերյալ, այնպես էլ այլ գույների անվանումներ: Ֆրանսերենը սահմանափակվում է ընդամենը մեկ վերաբերյալով:

Օրինակ՝ կապույտ - լեղակի գույն, մանիշակագույնի և կանաչի միջև
Bleu(e) - qui est de la couleur d'azur

«Դեղին» գույնի համար հայերենը դիմում է վերը նշված երեք սահմանափակումների ձևերին միաժամանակ: Ֆրանսերենը սահմանափակվում է միայն վերաբերյալներով:

Օրինակ՝ դեղին - արեգակի լուսապսակի հիմնական գույներից մեկը, որը գտնվում է նարնջագույնի և կանաչի միջև, ձվի դեղնուցի գույն ունեցող, ոսկեգույն

Օրինակ՝ Jaune - qui est de la couleur comme au citron, à l'or, au safran

Ինչպես տեսնում ենք երկու լեզուներում էլ բոլոր հիմնական գունանունների սահմանումներում առկա են վերաբերյալներ:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ գունանունների սահմանափակ արդյունավետ, համընդհանուր ձևը վերաբերյալների գործածությունն է: Սա մի ավելորդ անգամ գալիս է ապացուցելու վերը նշված այն միտքը, որ դժվար է կամ ավելի ճիշտ անհնարին, գունանվան իմաստը բառերով նկարագրել:

Այս դատողության սահմաններում տրամաբանական է ենթադրել, որ գունանունների առաջացումը ծագումնաբանորեն նույնպես պետք է կապված լինի արտալեզվական աշխարհի տվյալ գույնը ներկայացնող տիպական առարկայի հետ: Համոզվելու համար դիմենք ստուգաբանական բառարանների տվյալներին /Աճառյան, 1926//Մալխասեանց, 1944/, /Deutscher, 2010: 114/:

Սկսենք ֆրանսերենի գույն «couleur» բառի ստուգաբանական վերլուծությունից երկու լեզուներում:

Հայերենի «գույն» բառը ծագում է պահլավերենի «gon» բառից, որի նախնական նշանակությունն է «մազ», հատկապես անասունների մազ իմաստով: Հետագայում տեղի է ունենում բառիմաստի լայնացում, բառը ձեռք է բերում «մազի գույն», այնուհետև ընդհանրապես «գույն» իմաստը: Ֆրանսերենի «couleur» բառը ծագում է լատիներենի «color» բառից, որը պատկանել է «celare» բառաընտանիքին «cacher» (ծածկել, թաքցնել) իմաստով: Նման իմաստավորության հիմքում այն է, որ գույնը «ծածկում», «թաքցնում» է առարկաների մակերեսը:

«Կարմիր» գունանունը ծագում է սանսկրիտի «krmi» բառից, որը նշանակում է «կարմիր որդ»: Այս իմաստի փոխանունային զարգացման պատճառն այն է, որ հնագույն ժամանակներում կարմիր գույնը ստանում էին կաղնու ծառի վրա աճող կարմիր գույնի որդից:

Ավելացնենք նաև, որ լատիներենը բավականին հարուստ է եղել կարմրի տարբեր նրբերանգները ներկայացնող գունանուններով. օրինակ՝ ruber, rubus, purpureus, punicus, rubicundus, rutilus, coccinus, mineus, sanguineus, flammeus և այլն: Այս գունանուններն առաջացել են այս կամ այն առարկայի անվանումից. օրինակ՝ purpureus-հագուստ, coccinus-բույս, sanguineus-արյուն, flammeus-բոց և այլն:

Կարմիր գույնի տեսականիչ անունների առատությունը վկայում է այն մասին, որ այն նշանակալից դերակատարություն է ունեցել հին հունական և հռոմեական մշակույթներում՝ վերջիններիս արժեհամակարգի կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը դառնալով և ներթափանցելով ռոմանական լեզվամշակույթ: Այս առումով հետաքրքրական է փաստել, որ «կարմիր» իմաստով, որոշ գունանուններ պատմամշակութային զարգացման այս կամ այն փուլում ձեռք են բերում հավելիմաստներ: Այսպես օրինակ՝ pourpre նշանակել է նաև իշխա-

նություն, հզորություն, հարստություն, écarlate - կարևորագույն ընտրություն (L'écarlate de la Noblesse) [Larousse 3°], cramoise - հիասքանչ, en cramoise - հիասքանչ կերպով: Կարմիր գույնի նման արժեքավորումը նախ և առաջ պայմանավորված է եղել այն հանգամանքով, որ այն մեծ կիրառություն է ունեցել պալատական կահույքի, հանդերձանքի, զինանշանների գունավորումներում /Desfour, 2008/:

Սև/noir և սպիտակ/blanc գույները լատիներենում ներկայացված են եղել երկուական բառերով.

neiger, alter - փայլուն սև, candidus, albus - փայլուն սպիտակ, սակայն ֆրանսերենի blanc գունանունը գերմանական ծագում ունի. (գերմ. blank - փայլուն, լուսավոր) , որ հաճախ գործածվել է գերմանացի նվաճողների կողմից զենքերի և ձիերի հանդերձանքի պատշաճ տեսքը նկարագրելու համար: Վերը նշված չորս գունանուններից միայն nege արմատն է «պահպանվել» ժամանակակից ֆրանսերենում (noir), իսկ candidus արմատից առաջացել է candide ածականը «մաքուր» փոխաբերական իմաստով:

Հայերենի «սպիտակ» գունանվան ծագումը նույնպես կապվում է «փայլ, պայծառություն» հասկացությունների հետ: Հիմքում հնդեվրոպական նախալեզվի «k'uscit» արմատն է, որի ժառանգությունն է սանսկրիտում «cveta» բառը «լուսավոր, սպիտակ» իմաստով (ռուս. цвет - լույս): Սև-գունանունը ծագում է հին պարսկերենի sigāve - բառից «զնդան» նշանակությամբ:

Սանսկրիտի «cyāma» բառը «սև» իմաստով ծագել է հնդեվրոպական նախալեզվի «k'eu» արմատից, որ նշանակել է «մութ» (հայերենում սանսկրիտյան արմատից առաջացել է «մսեմ» բառը) : Արևմտահայերենի «ճերմակ» հոմանիշը ծագում է պահլավերենի «cermak» - բառից, որ նշանակել է «սպիտակ ձի»:

Ֆրանսերենի «vert» գունանունը ծագում է լատիներենի «viridus» բառից «զարթոնք, բնություն» իմաստով: Հայերենի «կանաչ» գունանվան ստուգաբանությունը նույնպես կապվում է այս հասկացությունների հետ: Այն փոխառություն է արաբերենից «gaïnâ» «արտ, արոտ» նշանակությամբ: Ֆրանսերեն «jaune» գունանվան նախաբառը լատիներենի «galbinus» բառն է, որում առկա է «gal» հնդեվրոպական արմատը «ոսկի» իմաստով: «Դեղին» գունանունը առաջացել է բուն հայկական «դեղ» արմատից, որի առաջին, հիմնական նշանակությունն է եղել «խոտ», այնուհետև «բուժիչ խոտ» «բուժիչ հատկություն» իմաստափոխությամբ: «Դեղ» արմատն իր հերթին ծագել է հնդեվրոպական նախալեզվի dhel արմատից, «ծաղկել, կանաչել, տերևներով ու պտուղներով զարդարվել» իմաստով: «Դեղ» արմատից ծագել է նաև «դեղձ» բառը «դեղի» բուն նշանակությամբ: Հետագայում գույնի պատճառով անունը տրվում է պտղին:

«Դեղձ» բառի նախնական նշանակության մասին է վկայում «դեղձան» բառը դեղին իմաստով:

«Bleu» գունանվան ստուգաբանությունը վերջնականապես ճշգրիտ չէ: Որոշ լեզվաբանների կարծիքով այն ծագել է ֆրանսերենի բարբառներից մեկին պատկանող «blao» բառից, «գունատ» իմաստով, որն էլ ամենայն հավանականությամբ, ծագել է հնդեվրոպական bhleg արմատից «այրել, փայլել» նշանակությամբ և ստուգաբանորեն կապ ունի blanc, blond, blême բառերի հետ: Հայերենի «կապույտ» գունանվան նախաբառը սանսկրիտի «kâpôta» բառն է՝ «կապույտ աղավնի» նշանակությամբ:

Երկու լեզուներում էլ հիմնական գունանունների ծագումը կապված է կոնկրետ առարկաների (թանկարժեք քար, արտ, թռչուն, ոսկի, խոտ) և երևույթների հետ (մթություն, փայլ, լույս, զարթոնք):

Այսպիսով, կարելի է որոշակի օրինաչափություն տեսնել գունանունների ծագման և բառարանային սահմանումների միջև:

Երկու դեպքում էլ «օգնության» են գալիս արտալեզվական աշխարհի կոնկրետ առարկաներ և երևույթներ: Ծագումնաբանորեն առարկաների անունները տրվում են համապատասխան գույներին, բացատրության դեպքում վկայկոչվում են համապատասխան առարկաները (վերաբերյալներ):

Այսպիսով, կոնկրետ լեզվական նյութի քննության արդյունքում ակնհայտ դարձավ, որ գունընկալումը լեզվահոգեբանորեն տեղի է ունենում որևէ կոնկրետ առարկայի «միջնորդությամբ»: Այլ հարց է, երբ խոսքը վերաբերում է տեսականիչ գունանուններին: Այստեղ, իմաստային տեսանկյունից, բավականին դժվարանում է գունընկալման, իսկ միջլեզվական համարժեքության տեսանկյունից՝ նաև թարգմանության խնդիրը, քանի որ տեսականիչ գունանունների բովանդակային պլանը ունի ազգամշակութային պատկանելիություն, ինչպես օրինակ ֆրանսերենի Bleu Berlin, Bleu Limoge, Rouge flamant, Bleu Monaco, Bordeaux գունանունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ադայան Է. Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976:
2. Աճառյան Հ. Հայերենի արմատական բառարան, Երևան, 1926:
3. Մալխասեանց Ս. Հայոց լեզվի բացատրական բառարան, Երևան, 1944:
4. Սուրիայան Ա. Հայոց լեզվի հոմանիշների բառարան, Երևան, 1967:
5. Арутюнян К.М. Цвет и цветообозначения в лингвокультуре. Ереван, 2012.
6. Бахилина Н.Б. История цветообозначений в русском языке. М. Наука, 1975.
7. Вежбицкая А. Язык, культура, познание. М. Наука, 1997.
8. Ващенко М. А. Цветовая символика в сравнительно-культурологическом контексте. М.: Наука, 2000.
9. Милль Д., Спенсер Г. Общая характеристика ассоциативной психологии. С. Петербург, 1876.
10. Фрумкина Р. М. Цвет, смысл, сходство. М.: Наука, 1984.
11. Desfour A.M., Le Blanc, Dictionnaire des mots et des expressions de couleur. French Edition, 2008.
12. Deutscher G. «Through the language glass». Edition Metifolis Books, 2010.
13. Kay P., Daniel, Mc., The Linguistic significance of Meanings of Basic Colour Terms. /Language. 1978.
14. Le Grand Robert. French Edition, 2011.
15. Le Petit Robert. French Edition, 2013.
16. Le Petit Larousse Illustré. Canada, 2008.
17. Le Robert Micro Poche. Nouvelle Edition, Canada, 2006.

А. АРУТЮНЯН – *Смысловая структура и мотивация цветовых наименований.* – В данной статье рассматриваются проблемы, связанные с трехчленной структурой: цвет, цветовое восприятие и цветовое наименование. В природе объективно цветов не существует, однако во всех культурах человек биологически может воспринимать безграничные оттенки всех цветов. В отличие от наших неогра-

ниченных цветовых восприятий цветовые наименования ограничены. Согласно некоторым исследователям, основными цветами являются шесть цветов: белый, черный, красный, зеленый, синий, желтый. Происхождение цветовых наименований обусловлено рядом возражений, которые неся соответствующие цвета имели большую значимость в жизни людей. Основные цветовые наименования можно рассматривать как словарные единицы - гиперонимы, а единицы, указывающие оттенки данного цвета - гипонимы. Определение значения цветов очень сложно. В связи с этим авторы одноязычных словарей при описании цветов обращаются к помощи референтов.

Ключевые слова: смысловая структура, мотивация, гипероним, гипоним

A. HARUTYUNYAN – *Semantic Structure and Motivation of the Names of Colours* – In this paper we discuss problems concerning the triplex: colour-colour perception and the name of colour. Objectively colours do not exist in nature, but in all the cultures the man is biologically capable to perceive the infinite shades of all colours. Unlike our unlimited colour perception, the names of colours are limited. According to some researchers there are six basic colours: white, black, red, green, blue and yellow. The origin of the names of colours are agreed with a series of objects, that sustaining the corresponding colours, have a great importance in people's life. The main names of colours can be viewed as hypernyms and, the units mentioning the shades of the same colour - as hyponyms. It is very difficult to make the definition of the colours. For this reason the authors of monolingual dictionaries describing the colours, turn to the help of referents.

Key words: semantic structure, motivation, hypernym, hyponym

INTERPRET ԲԱՅԻ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹՎՈՒՐԸ

Սույն հոդվածը նվիրված է interpret բայի իմաստային վերլուծությանը՝ այն դիտարկելով որպես հասկացում արտահայտող բազմիմաստ բայ: Հետազոտության շրջանակներում կատարվել է բառարանային սահմանումների վրա հիմնված իմաստային վերլուծություն ըստ իմաստային բաղադրիչների, ինչպես նաև իմաստային վերլուծության՝ հիմք ընդունելով բայի գործածությունը տարբեր միկրոհամատեքստերում: Արդյունքում առաջարկվում է interpret բայի նոր սահմանում, որն արտացոլում է հետազոտության արդյունքում վերհանված իմաստները, բնութագրվում է բայի իմաստային տիրույթը:

***Բանալի բառեր.** բազմիմաստություն, հասկացողական փոխաբերություն, հասկացում, իմաստային բնութագիր, իմաստ, ճանաչողական լեզվաբանություն, իմաստաբանություն, իմաստային տիրույթ, միկրոհամատեքստ*

Բառի իմաստը ոչ միայն լեզվաբանության, այլև տրամաբանության, հոգեբանության և փիլիսոփայության ամենաբարդ և ամենակարևոր կարգերից է, քանի որ այն ուղղակիորեն կապված է լեզվի և մտածողության, հասկացության և բառի հետ: Եթե անդրադառնանք իմաստի և հասկացության փոխհարաբերությանը, ապա պետք է նշենք, որ գոյություն ունեն տարբեր մոտեցումներ: Ամփոփելով դրանք՝ կարելի է պնդել, որ որոշ գիտնականներ գտնում են, որ լեզվական միավորների իմաստները ներկայանում են որպես հասկացություններ, որոնք միմյանց են կապված որոշակի հնչյունական կազմով: Գիտնականների մեկ այլ խումբ գտնում է, որ հասկացությունն ու իմաստը չեն համընկնում. հասկացությունը նույնական չէ բառին, իսկ բառը՝ հասկացությանը: Այս կամ այն հասկացությունը կարող է արտահայտվել լեզվում մեկ բառով կամ բառերի խմբով: Բառը, իր հերթին, կարող է արտահայտել ոչ միայն մեկ հասկացություն, այլև հասկացությունների մի ամբողջ շարք /Ерзинкян, 2013: 17-19/:

Բառերի մեծ մասն արտահայտում են մեկից ավելի հասկացություններ և ունեն համապատասխան քանակով իմաստներ: Գիտնականների ճնշող մեծամասնությունը բազմիմաստությունը սահմանում են որպես երկու և ավելի կապակցված իմաստների զուգորդում, որոնք ունեն ընդհանուր հնչյունական կազմ:

Չ. Մեռլի սահմանման համաձայն՝ բազմիմաստությունը բնական երևույթ է, որը հատուկ է լեզուներին, նա այն բնորոշում է որպես «կոշտ իրողություն» /տե՛ս Nerlich, 2003: 31-32/: Որոշ լեզվաբաններ հայտնում են հակառակ տեսակետը: Այսպես, Ա.Ա. Պոտեբնյան ժխտում է բազմիմաստության գոյությունը լեզվում՝ նշելով, որ եթե առնչվում ենք երկու իմաստների հետ, ապա գործ ունենք երկու տարբեր բառերի հետ: Նա գտնում է, որ երկու տարբեր բառեր կարող են ունենալ նույն հնչյունական կազմը, սակայն դա չի կարելի սահմանել որպես բազմիմաստություն: Ամեն անգամ, երբ բառն արտասանվում կամ գրվում է, այն պետք է մենիմաստ լինի: Նրա կարծիքով նույն բառի տարբեր իմաստներն իրականում տարբեր բառեր են: Նա բազմիմաստ բառի յուրաքանչյուր իմաստ բնորոշել է որպես «յուրահատուկ», «ինքնուրույն» բառ /տե՛ս Будагов, 1986: 12/: Չ. Ռուրը նույնպես հակված է պաշտպանելու մենիմաստության տեսակետը: Ըստ նրա բառն ունի միայն մեկ, բարձր վերացականությամբ բնութագրվող իմաստ, բոլոր

մնացած իմաստները, որոնք ամրագրված են բառարաններում, համատեքստային են /Ruhl, 1989: vii/:

Բազմիմաստությունը ճանաչողական լեզվաբանության ուշադրության կենտրոնում է: Ըստ ճանաչողական լեզվաբանության տեսության՝ իմաստների միջև կապերը կամայական չեն, դրանք համակարգված, դասակարգված և կանոնակարգված են: Բազմիմաստ բառի իմաստները մասամբ հիմնավորված են, նրանք միմյանց են կապված մի շարք ճանաչողական սկզբունքների՝ փոխաբերության, փոխանունության, ընդհանրացման շնորհիվ: Ավելին, այդ իմաստներն առաջանում են կա՛մ ճանաչողական համակարգում, կա՛մ բնութագրվում են հասկացութային (conceptual) համակարգում գոյություն ունեցող փոխաբերություններով: Այսպիսի կապերի գոյությունը հնարավորություն է տալիս բացատրելու, թե ինչու է բազմիմաստությունը համարվում բնական երևույթ /Geeraerts, 2006: 110; Cuyckens, Zawada, 2001: 213/: Բազմիմաստ բառի իմաստները հնարավոր է կազմակերպված լինեն որպես «նախատիպային» (prototypical), «ընտանեկան նմանության» (family resemblance) կառույցներ կամ «բառային ցանցեր» (lexical networks) /Cuyckens, Zawada, 2001: 213/:

Նման տեսակետ հայտնում է նաև Ջ. Լեյքոֆը: Նա բազմիմաստությունը դիտարկում է որպես դասակարգում, իսկ բազմիմաստության առաջացման պատճառն այն է, որ գոյություն ունեն կանոնակարգված փոխհարաբերություններ տարբեր ճանաչողական մոդելների և նույն մոդելի տարբերի միջև: Նույն բառը հաճախ կարող է գործածվել այնպիսի տարրերի (էլեմենտների) փոխարեն, որոնք միմյանց նկատմամբ գտնվում են այդպիսի ճանաչողական փոխհարաբերություններում /Lakoff, 1987: 12-13/: Հիմնավորված (мотивированный) իմաստների բազմազանությունը դիտարկվում է որպես երևույթ, որը նպաստում է բազմիմաստ ածանցյալ բառի առաջացմանը /Кудрякова, 1981: 24/:

Բառը բազմիմաստ է, եթե այդ բառի բառույթով ներկայացվող տեղեկությունը տարբեր համատեքստերում տարբեր է: Նույն բառի տարբեր գործածություններ մեկնաբանվում են որպես առանձին իմաստներ, եթե դրանք միմյանցից տարբերվում են չհամընկնող իմաստների համապատասխան քանակով, ինչպես նաև չհամընկնող բառային հակադրություններով: Այսինքն՝ արդյոք բառը տվյալ գործածության դեպքում հակադրված է այն նույն բառերին, ինչպես գործածության մյուս դեպքերում /Селиверстова, 2004: 131-132/:

1952 թ.-ին Ա. Ռուդսկոզերը «իմաստ» եզրը փոխարինեց «հասկացական դաշտ» (понятийное поле) եզրույթով: Հասկացական դաշտը, ի տարբերություն բառարանային իմաստի, չունի հստակ սահմաններ. հասկացական դաշտերի միջև անցումներն, ի համեմատություն իմաստների միջև անցումների, սովորաբար ավելի հարթ են լինում /տե՛ս Апресян, 1995: 180-181/:

Բայերի իմաստային դաշտերը կազմակերպված են մեկ կամ մի քանի առանցքային բայերի շուրջ: Միջուկային բայերի մեջ արտացոլված են տվյալ իմաստային դաշտի առանցքային հատկանիշները, միաժամանակ դրանք օժտված են յուրահատուկ հատկանիշներով /Viberg, 1999: 93/:

Բազմիմաստ բայերի շատ տեսակներ տարբերվում են բազմիմաստ գոյականներից նրանով, որ իմաստային տարբերություններն արտահայտված են ոչ թե հիմնանշանակության, այլ առնչանակության մակարդակում: Դա մասնավորապես վերաբերում է հետևյալ տիպի իմաստներին՝ «հեռացում» (удаление), «գուրս բերում» (извлечение), «մշակում» (обработка), «դրդում» (каузация),

«լուծարում» (ликвидация) /Апресян, 1995: 204-205/:

Ինչպես ցույց են տվել Օ. Գերվիլի հետազոտության արդյունքները, անգլերենում բայը կիրառության ավելի մեծ հաճախականություն ունի, քան գոյականը կամ ածականը: Այս տվյալները համահունչ են բառարաններում բազմիմաստության քանակական արտահայտմանը: Բազմիմաստությունն ու իմաստային փոփոխականությունն առավել հատուկ են բային: Բայի իմաստային բնութագիրը սահմանվում է իմաստի առնչանակային բաղադրիչով և շարժման ու գործողության հասկացությունով /Гербви, 2001/:

Լ.Ռ. Նալգլգն իր՝ “*Manipulating the Input: Studies in Mental Verb Acquisition*” աշխատության մեջ նշում է, որ մտավոր բայերը հակված են բազմիմաստ լինելուն, միևնույն ժամանակ արտացոլում են մարդու ճանաչողությունը: Գրանք իրենց մեջ պարունակում են ընկալման իմաստը՝ *I don't know what you are saying (=understand)*: Մտավոր բայերի յուրացման համար ավելի երկար ժամանակ է անհրաժեշտ, քան կոնկրետ գոյականների ու բայերի համար /Naigles, 2000: 247-250/:

New Oxford Dictionary of English (1998) բառարանը *get* բայի համար առանձնացնում է մի շարք իմաստներ՝ *obtain, fetch, become, go, understand*: Ընդ որում, *understand* իմաստը տրվում է վերջում՝ որպես «ծայրամասային» իմաստ: Բայի հիմնական, կենտրոնական իմաստներն արդեն ձևավորվել էին 1300-ականներին, մինչդեռ *understand* իմաստն առաջացել է ավելի ուշ շրջանում՝ 1897-ին: Մյուս կողմից, եթե անդրադառնանք *get* բայի իմաստների յուրացմանը, ապա երեխաների կողմից *understand* իմաստն ամենավերջին փուլում է յուրացվում: Նախ յուրացվում են առավել նախատիպային իմաստներն, ապա այն իմաստները, որոնց հիմքում ընկած է փոխաբերություն կամ փոխանունություն: Յուրացման փուլերն արտացոլում են բայի իմաստային տարածամանակյա զարգացումը /Nerlich, 2003: 333-356/։ Մյուս կողմից, նշված երևույթն արտացոլում է Վ. Էվանսի բնորոշումն այն մասին, որ բազմիմաստ բառերն արտահայտում և բացահայտում են, թե ինչպես են լեզվական միավորները կազմակերպված և դասավորված մտքում: Բազմիմաստությունն ավելի շատ հասկացութային (կոնցեպտուալ) երևույթ է, քան բացառապես լեզվաբանական /Evans, 2007: 163-164/:

“*From Etymology to Pragmatics*” աշխատության երկրորդ գլխում Ի. Սվիթսերը գրում է, որ անգլերենում, ինչպես նաև հնդեվրոպական այլ լեզուներում, սկզբնապես միայն զգայական ընկալում (perception) արտահայտող մի շարք բայեր (*see, hear, feel, taste, smell* և այլն) ժամանակի ընթացքում զարգացրել են այնպիսի իմաստներ, որոնք ցույց են տալիս «ներքին» մտավոր (ինտելեկտուալ) և հուզական (էմոցիոնալ) վիճակներ և գործընթացներ: Այս տարածամանակյա փոխաբերության գործընթացը շատ դեպքերում արտացոլված է համաժամանակյա բազմիմաստությամբ /Sweetser, 2001: 23-45/:

Բազմիմաստությունը բնորոշ է զգայական ընկալում արտահայտող բայերին: Այդ բայերի առանցքային իմաստն արտահայտում է ֆիզիկական ընկալում տեսողության (*see, look*), լսողության (*hear, listen*), շոշափման միջոցով (*feel, touch*): Ի. Սվիթսերի բնորոշմամբ՝ այս բազմիմաստ բայերն արտահայտում են ոչ միայն արտաքին զգացողություն, այլև ներքին զգացողություն կամ գիտելիք: Օրինակ՝ *I see what you mean*, Ի. Սվիթսերը դա անվանում է «մտավոր տեսողություն»:

Նշված բազմիմաստ բայերին հատուկ է նաև հասկացումը՝ *I heard that Karen isn't coming to the party – the content of certain information became known to me, I*

feel you – I understand and empathize with what you mean /Whitt, 2010: 23-25/:

Այդպիսի կապերը համարժեք են Ջ. Լեյքոֆի և Մ. Ջոնսոնի կողմից առաջադրված «հասկացողական» (conceptual) կամ «ճանաչողական» (cognitive) փոխաբերությանը /Lakoff, Johnson, 1980; 116-126/: Ջգացողություն արտահայտող բայերի դեպքում հասկացողական է «միտքը որպես մարմին» (mind-as-body) փոխաբերությունը: «Մարմնից միտք» (բայց ոչ հակառակը) ուղղվածությունն իր արտահայտությունն է գտնում փոխաբերության միջոցով /Sweetser, 2001: 23-45/:

Մի շարք գիտնականներ, ինչպիսիք են Մ. Վանհոուվ, Ա. Այխենվալդ, Ի. Իբարեթքս-Անտունանո, իրենց աշխատություններում նույնպես կիսում են Ի. Սվիթսերի տեսակետը: Կատարելով տարբեր հետազոտություններ՝ նրանք ևս հանգում են այն եզրակացությանը, որ ֆիզիկական զգացողության և մտավոր զգացողության իմաստային դաշտերը փոխկապակցված են՝ շնորհիվ բազմիմաստության և իմաստային փոփոխության /Vanhove, 341-342/: Լսողական և տեսողական ընկալմանը վերաբերող բայերն արտահայտում են նաև հասկացում /Aikhenvald, Storch, 2013: 137/: Այսպիսով, *see* բայն ունի մի շարք իմաստներ, որոնք արտահայտում են հասկացում՝ *understand, foresee, imagine, consider, regard, judge*, ինչպես նաև *hear* բայը կարող է նշանակել *heed, obey, pay attention, understand, smell* բայը՝ *guess, sense, suspect* /Ibarretxe-Antuñano, 1999: 53-89/: Ինչպես երևում է, նույն իմաստային դաշտի բառերի համար բազմիմաստությունը նույն ձևով է արտահայտված, դա վերաբերում է մի շարք բառիմաստների, որոնք բույլատրելի են այդ դաշտի ցանկացած բառի համար: Այդ իմաստների շարքը հարացուցային հարաբերություններ է ներկայացնում, այսինքն՝ առանձին իմաստներ բխում են իրարից՝ համաձայն իմաստային կանոնների: Եթե որևէ առանձին բառ չի ընդգրկում իր մեջ բոլոր պոտենցիալ հնարավոր իմաստները, ապա դրա բացատրությունը կարելի է գտնել բառի յուրահատուկ իմաստային կառույցի մեջ /Добровольский, 2004: 80/:

Ս. Սյոսթրոմը իր վերլուծության մեջ ցույց է տալիս, որ գոյություն ունի կապ տեսողության և ճանաչողության միջև: Նա ասում է, որ *light*-ը իր փոխաբերական կիրառության մեջ ներկայացնում է գիտելիք, համապատասխանաբար այդ նույն լույսի զգացողությունը կապված է հասկացման հետ, իսկ լույսի զգացողության բացակայությունը՝ հասկացման, բացատրության, լուսաբանման պակասի հետ /Sjoström, 1999: 67-83/: Գ.Օ. Դոբրովոլսկին հիմնվելով Ջ. Լեյքոֆի տեսության վրա՝ նշում է, որ կանոնավոր բազմիմաստությունը (regular polysemy) ճանաչողական բնույթ ունի: Փոխանվանական տեղաշարժի դեպքում առանձին իմաստներ ներկայացնում են նույն հասկացության տարբեր կողմերը, իսկ փոխաբերության դեպքում կիրառվում են որոշ արդյունավետ սխեմաներ, որոնք մի հասկացության դաշտ շարժում են դեպի մյուսը /տե՛ս Добровольский, 2004: 78/: Նշված օրինակներում ականատես ենք լինում տարբեր իմաստային դաշտերից անցմանը հասկացման իմաստային դաշտ՝ շնորհիվ բազմիմաստության, որը փոխաբերության արդյունք է:

Սույն հոդվածում իմաստային վերլուծության է ենթարկվում անգլերեն *interpret* բայը: Այն *understand* բայի հոմանիշներից մեկն է և դասվում է հասկացում արտահայտող բայերի շարքին:

Հասկացումը ճանաչողական գործընթաց է: Համաձայն Ն.Ս. Ավտոնոմովայի տեսության՝ հասկացումը գիտակցության հիմնարար գործառույթներից է: Ըստ Ա.Ի. Ռակիտովի՝ հասկացումը ճանաչողական գործընթաց է, որի նպատակը ոչ

ռացիոնալ տեղեկության «ռացիոնալացումն» է: Նա նաև նշում է, որ հասկացումն ու բացատրությունը փոխկապակցված են /տե՛ս Дзялошинский, 2000/:

Ա.Ե. Կիրիլիկի բառերով հաջողված հաղորդակցության նախապայմաններից է «լսողի ուղեղում իրականության այն մոդելի ակտիվացումը, որը նկատի ունի խոսողը»: Ինչպես ընդգծում է Մ.Մ. Բախտինը, «հասկացման երևույթը ենթադրում է երկու գիտակցություն, երկու սուբյեկտ. հասկացումը միշտ էլ ինչ-որ չափով երկխոսական է» /տե՛ս Ерзинкян, 2013: 155/: Իր հերթին Գ.Պ. Շեդրովիցկին հասկացումը սահմանում է որպես հաղորդակցություն համատեքստում. «Հաղորդակցվողը մտածում է, իսկ այդ տեղեկությունն ընդունողը հասկանում է: Հետևաբար, մտածելու գործընթացն ու հասկացումը փոխկապակցված են» /Щедровицкий, 1995: 481/:

Սույն հետազոտության նպատակն է իմաստային վերլուծության ենթարկել *interpret* բայը՝ վերհանելով վերջինիս իմաստային հատկանիշները, ինչը թույլ կտա այն նորովի սահմանել: Մյուս կողմից, բառարանները մեծամասամբ ամբողջությամբ չեն արտացոլում տվյալ բազմիմաստ բառի իմաստային տիրույթը, այդ իսկ պատճառով իմաստային հատկանիշների վերհանումը հնարավորություն կտա պարզելու բազմիմաստ բառի իմաստների հիմքում ընկած իմակները:

Դրված նպատակին հասնելու համար առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները՝

1. կատարել բառարանային սահմանումների վերլուծություն՝ վերհանելով սահմանումներում տեղ գտած առանձնահատկությունները,

2. կատարել իմակային վերլուծություն՝ հիմք ընդունելով բայի գործածությունը տարբեր միկրոհամատեքստերում:

Հասկացում արտահայտող այսպիսի բայեր, ինչպիսիք են *understand, realize, see, know, comprehend* կազմում են անգլերենի «հասկացում» իմաստային դաշտի առանցքը, ուստի առավել հաճախ են ենթարկվում իմաստային վերլուծության, մինչդեռ *interpret* բայի իմաստային բնութագիրը հիմնականում ուսումնասիրվում է որպես հասկացում արտահայտող այդ բայերի «ծայրամասային» իմաստ: Սակայն, պետք է նշել, որ «ծայրամասային» լինելը ամենևին չի վկայում այդ բայով արտահայտված իմաստների քիչ կարևորության մասին:

Հոդվածի շրջանակներում ուսումնասիրվել են *interpret* բայի արտահայտած իմաստները առավել հայտնի բացատրական բառարանների միջոցով: Բառարանային սահմանումները ցույց են տալիս, որ ինչպես հասկացում արտահայտող այլ բայերի, այնպես էլ *interpret* բայի համար *to understand the meaning* բայիմաստը գերիշխող է, կենտրոնական: Կատարված ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս բայի բառիմաստներն ընդհանրացնել հետևյալ 2 հասկացությունների տեսքով՝ դրդում և փոխակերպում:

Դրդում՝ *to cause the inner character of something to become comprehensible by putting some intellectual efforts. Make something understandable. As a result of this activity the meaning of something not clear because it was hidden, concealed, obscure or not expressed on the surface becomes "visible" or "audible"*:

Փոխակերպում՝ *to change, transform something into something else, i.e. the original "information" into "information of other type". To do a certain action once more in another way, sometimes using other terms or wordings as in case of oral translations, presenting or conceptualizing the meaning of something by means of art which results in creating an image or likeness by this way showing your own ideas, abilities*:

Հղում անելով Բ.Լ. Իոնդինին՝ նշենք, որ իր լայն իմաստով հասկացումը սահմանվում է որպես գիտելիքի ձեռքբերում /տե՛ս Дебердеева, Чесноков, 2011/: Հետևաբար, որպես հասկացում արտահայտող բայ, *interpret* բայն իր մեջ ներառում է ըմբռնում, յուրացում, գիտակցում, կռահում և այլ մտավոր «գործողություններ»:

Ինչպես հայտնի է, իմակները բառիմաստի նվազագույն տարրերն են, որոնց համադրությունը կազմում է բառի ամբողջական իմաստը: Ուստի, այսպես կոչված «թաքնված» իմակները հնարավոր է վերհանել համապատասխան համատեքստերի օգնությամբ: Միավորիչ և տարբերակիչ իմակների համադրությունն է, որը թույլ է տալիս բայն այնպես ընկալել, ինչպես խոսողն ուզում է, որ այն ընկալվի:

Համաձայն Ն.Վ. Կանիգինայի՝ հիմնական բնութագրիչ հատկանիշը, որը միավորում է հասկացում արտահայտող բայերին «մտավոր գործունեության իրականացումն» է: Հասկացում արտահայտող բայերն արտահայտում են մտավոր գործունեություն, որն ուղղված է օբյեկտին: Նա հասկացում արտահայտող բայերի համար առանձնացնում է հետևյալ միավորիչ իմակները՝ սուբյեկտի բնույթը, օբյեկտի բնույթը, գործունեության միջոցը, գործունեության բնույթը, ժամանակի մեջ «տևողականությունը», ինտենսիվությունը, ուժգնությունը /Каныгина, 2012: 185-190 /:

Interpret բայն իմաստային վերլուծության ենթարկելու համար ուսումնասիրվել են 600 նախադասություն՝ օգտվելով *British National Corpus* (BNC) էլեկտրոնային կայքի տվյալներից: Հետազոտության նախնական փուլում առանձնացվել են բոլոր այն գոյականները, որոնք *interpret* բայի հետ գործածվելիս հանդես են գալիս ուղիղ խնդրի դերում:

Գատելով խնդրի բնույթից՝ նախադասությունների ուսումնասիրության արդյունքում հանգում ենք այն եզրակացությանը, որ *interpret* բայը հիմնականում գործածվում է այնպիսի բառակապակցություններում, որտեղ բային հաջորդում է անշունչ գոյական՝ *to interpret the past, the problem, the matter, the belief, the description, the request, theory, ratings, references, regulations* և այլն:

Այժմ ուսումնասիրենք օրինակներ, որտեղ խնդրի դերում հանդես է գալիս *woman* շնչավոր գոյականը

The reader must *interpret the woman* sitting reading quite happily as the ‘woman’ already mentioned, hence must construct an interpretation which has her ‘sitting reading quite happily in the living room’. (BNC)

‘The Church should begin to project women in a positive light that would strengthen the dignity of women,’ they said, adding: ‘It is important to publicise positive stories that *interpret women* differently from the stereotype’. (BNC)

Համատեքստը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ *interpret the woman, interpret women* բառակապակցությունները փոխանունություններ են, հետևաբար, տվյալ օրինակներում *woman/women* բառերի կիրառությունը համարժեք է *the image of woman/women*-ին: Նշված դեպքերում *woman/women* գոյականների իրական վերաբերյալը անշունչ վերացական հասկացություն է: Հետևաբար, ի մի բերելով հավաքագրված տվյալները, կարող ենք նշել, որ *interpret* բային հատուկ է **անշնչավորության** միավորիչ իմակը:

Կրկին դատելով *interpret* բայի ուղիղ խնդրի դերում հանդես եկող գոյականների արտահայտած իմաստներից՝ առաջարկում ենք տարբերակիչ իմակ-

ների հետևյալ դասակարգումը՝ **տեղեկության հասկացում** (to interpret themes and items, details, elements, the evidence, experience, judgement, information, the single market, local material, research, the studies, the findings, the results, news and issues, the differential patterns, contemporary experiences), **շարժընթացիկության/ժուռ-միչություն հասկացում** (to interpret beginnings, fast actions, motion vectors, a movement, historical developments, events, changes, environmental change, the Act, activities, mobility, every move, the electron chaos, a process, what happens, the return of blood, the rise), **սխեմայի և ներքին կառուցվածքի հասկացում** (to interpret electrocardiograms, echocardiograms, images, mammograms, the chart, complicated machine drawings, his clumsy sketches, the obscure images, the inside, frames, the segments, the image of line A, the component design, forms, sequences), **լեզվի և խոսքի հասկացում** (to interpret the language, the discourse, linguistic tokens, both words – politics and representation, adult speech, the expression, neutral homographs, the meanings, noun phrases, a definite pronoun, «these», anaphors, the wording, such phrases, the «OR», the jargon, the speaker's sub-text, B's utterance), **կրոնական հասկացությունների և աշխարհի հասկացում/ընկալում/ըմբռնում** (to interpret the World, Nature (meaning God), the divine revelation, the rest of the world, the nature (բնություն), Christian beliefs, Christ's words, which sort of Catholic the field-worker was, according to the spirit, the word law, Moses' address, ecclesiastical coinage, their own dreams, Jesus, God's kingdom, the Christian faith), **օրենքի հասկացում** (to interpret regulations, law changes, the law of Moses, national law, the word law, the written law, the terms of a living will, the rule, interpretation in law, the bad light law, facts, the legislation, the statute), **հասկանիչների, բնութագրիչ գծերի հասկացում** (to interpret intensity, the sustainment and quality, relevance, the relative quiet, freedom, significance, magnitude, dialectic of specificity and plasticity, frequencies), **կապերի, փոխհարաբերությունների հասկացում** (to interpret the exchange between Wilberforce and Huxley, to interpret an account of the relation between the visual world and its observer, to interpret their changing relationships and their environment, to interpret relations, the correlation), **գիտության ճյուղերի և արվեստի հասկացում** (to interpret the statistics, our politics, palaeology, the symbolism, art, statue, Man with Violin, Braque's Cubism, the paintings, one of Cezanne's portraits, Schopenhauer's personal relevance):

Հարկ է նշել, որ *interpret* բայի խնդրի դերում հանդես են գալիս գոյականներ, որոնք արտահայտում են բարդ հասկացություններ ու երևույթներ, ուստի դրանց մեկնաբանությունը, ընկալումը, հասկացումը նույնպես դիտարկվում է որպես բարդ գործընթաց: Դրա մասին է վկայում այն փաստը, որ այդ հասկացություններն ու երևույթները որակվում են որպես *the most difficult...to interpret, may be hard to interpret or simply misleading, highly difficult/quite difficult/harder/ not easy to interpret, hard to come by and difficult to interpret*:

The meaning of the serum concentration of laminin is *difficult to interpret*, however, because they are influenced by some poorly known factors. (BNC)

...data which is patchy and hard to interpret. (BNC)

Vague, abstract, obscure ածականների կիրառությունը նույնպես մատնանշում է որոշակի դժվարություն, անորոշություն, վերացականություն՝ կապված որոշ հասկացությունների ու երևույթների հասկացման հետ:

The print of her body was *vague* and *abstract* like those blots psychologists want people to *interpret*. (BNC)

The social scientist, equipped with powerfully zooming lenses, not to mention other specially designed equipment, is confident of taking more accurate pictures, and uses these to *interpret the obscure images* of the unfortunate. (BNC)

Ուսումնասիրության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ *interpret* բային հատուկ է **բացասականության** տարբերակիչ իմակը:

Հոդվածի շրջանակներում ուսումնասիրվել է *interpret* բայի իմաստային բնութագիրը՝ հիմք ընդունելով գործունեության «միջոցը»: *Interpret* բայով արտահայտված գործողությունը իրերի և երևույթների հասկացումը, տեղի է ունենում համապատասխան նախադրյալների դեպքում: Իրերի բնույթի և երևույթների էության հասկացումը կապված է տվյալ բնագավառում որոշակի հմտությունների, փորձի, գիտելիքների առկայության դեպքում:

When, a year later, with paintings such as *Man with Violin*, Braque's Cubism reached a second climax of complexity and became also highly difficult to read or *interpret*. (BNC) (Նկարները կմեկնաբանվեն նրանց կողմից, ովքեր հմտություններ, հիմնարար գիտելիքներ ունեն արվեստի բնագավառում:)

But suddenly, social life and entertainment, or the lack of it, faded into insignificance for me, with the arrival from North Africa of a mysterious and rather unobtrusively coded letter which one did not have to be a cryptanalyst to *interpret* as evidence that Leslie was coming home. (BNC) (Սովորաբար կողավորված մասնակները մեկնաբանվում են գաղտնագրեթողների կողմից:)

The comments will be confined to works of the type which have been transcribed and printed, not to holograph manuscripts, for in this instance all the uncertainties mentioned compound to produce results which will be beyond the skills of the vast majority of local historians to *interpret*. (BNC) (Արդյունքների մեկնաբանությունը տեղացի պատմաբանների կարողությունների սահմաններից դուրս է. ուստի, կարիք կա պատմաբանների, որոնք ունեն բավականաչափ գիտելիքներ արդյունքները մեկնաբանելու համար:)

Նկարագրված երևույթը հաստատում է *ability, capacity, enable, to be able* բառերի առկայությունը տարբեր համատեքստերում, որոնք ևս ցույց են տալիս, որ *interpret* բայով արտահայտված գործողությունը կատարելու համար անհրաժեշտ է որոշակի կարողություններ ունենալ՝ *ability to interpret and criticize, individual's capacity to understand and interpret, the skills enabling pupils to put forward (and interpret), ability to interpret and apply research, humans are able to interpret non-grammatical language, be able to interpret, enables us to interpret linguistic tokens, be able to interpret a simple flow-chart, ability to interpret my ideas, a "linguistic agent" able to generate and interpret discourse* և այլն:

Ինչ-որ մեկը կարող է թարգմանել մի լեզվից այլ լեզու, մյուսը մեկնաբանում է հնչյունները, կենդանիների արձակած ձայները, մյուսները՝ երաժշտությունը: Բոլոր այդ համատեքստերում օգտագործվում է *interpret* բայը:

Բացատրական բառարանների սահմանումների մեջ բավականին տարածված է հետևյալ սահմանումը՝ *to show one's artistic ideas and ability through painting, music, writing, etc*: Սահմանման մեջ նշված է միայն նկարչության, երաժշտության, գրելու արվեստի միջոցով սեփական գաղափարների ու կարողությունների ցուցադրությունը, սակայն սահմանումը չի բացառում նաև, որ

դրանք կարելի է արտահայտել այլ բնագավառների միջոցով՝ այլ համատեքստերում: Բերված օրինակները հիմք են եզրակացնելու, որ *interpret* բային հատուկ է **հիմնարար/ֆոնային գիտելիքների** տարբերակիչ իմակը: Նշված իմակը այն գործունեության միջոցն է, որի օգնությամբ տեղի է ունենում հասկացումը:

Interpret բայով արտահայտված հասկացումը տեղի է ունենում զգայաբանների միջոցով, այսինքն՝ տեսնելու (*to interpret physical signs, the gesture, visible effects, the various kinds of tears, expression on his face*) տեսնելու և կարդալու (*to interpret data, contracts, writings, texts, statute, the written word, the Bible, the records, references, tests, chapters, symbols, the logarithm, the Scripture, written material, what is in the brochure*), լսելու (*to interpret the sounds, the music, the vocal sounds, the tone, the delivery, note, sound of clothes, a piece of music, the signals, what they say/what they would say, silences, signals of bats, English music, what they heard, their response*), զգալու (*to interpret scents*) շնորհիվ:

‘Do you have a dustpan and brush?’ he asked mildly, then gave a funny little *grin* that she was unable to interpret. (BNC)

The *examples* in this section are Janus-like, in that the reader may *interpret* them metaphorically. (BNC)

Sylvia is one of the few people who has learnt *to interpret* Elaine's noises. (BNC)

But we cannot smell what the dog can smell, nor *interpret such scents*, body postures and barks in the way our dog does. (BNC)

Ինչպես երևում է բերված օրինակներից, հասկացման համար հիմք են հանդիսանում զգացողությունները: Նշենք, որ այն իր արտահայտությունն է գտնում միայն *The Wordsmyth English Dictionary-Thesaurus*-ի սահմանման մեջ՝ *to make visible or audible the meaning of*: Այսպիսով, կարող ենք առանձնացնել **զգացողությունների** տարբերակիչ իմակը: Մյուս ուսումնասիրված բառարանները «անտեսում» են այդ իմաստային առանձնահատկությունը:

Ելնելով «ժամանակի մեջ տևականության» դրույթից՝ հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ *interpret* բայով արտահայտված գործողությունը ոչ միանգամից է կատարվում է, այն պահանջում է բավականին ժամանակ: Համատեքստում դա ներկայացված է *so far, a few hours, a few seconds, taking time and effort, more effort* բառերի առկայությամբ, ինչը հաստատում է, որ *interpret* բայով արտահայտված գործողության իրականացումը ենթադրում է որոշակի ժամանակի անհրաժեշտություն:

What she saw brought her upright, but, still foggy with sleep, she took *a few seconds to interpret* what she saw. (BNC)

Trouble is once a directive hits Whitehall beives of officials are stirred into action, *taking time and effort to interpret* and rewrite the directive. (BNC)

However, in the more recent evaluation of NAEP, which seems preoccupied with the needs of researchers rather than policymakers, Wirtz and Lapointe (1982) maintain that *more effort is needed to interpret* results and suggest an independent council to carry this out. (BNC)

Շարունակելով միտքը նշենք, որ *interpret* բայով արտահայտված գործողությունը ցույց է տալիս հասկացման հատուկ աստիճան՝ հասկացման առանձին փուլ: Հետևաբար, այն ենթադրում է գործողության աստիճանաբար իրականացում: *Interpret* բայով արտահայտված գործողությանը սովորաբար նախորդում են հասկացման մեկ կամ ավելի այլ գործընթացներ՝ *to read or interpret*

paintings; to elicit and interpret physical signs; to simplify the statue and interpret it with larger shapes; to track and interpret developments; to listen, understand and interpret what the client is saying; to justify as well as to interpret Marx's theory; to apply and interpret those ideas; to put forward (and interpret) statements of personal feeling; not analyze and interpret; to see and consider, before we try to interpret; the attempt to get behind, to understand and interpret the way others see the world; to gather and interpret evidence; to categorize them as... and interpret or distort subsequent information; to understand and interpret the ways in which teachers make sense of that environment; it takes a little more than common sense to understand and interpret; to generate and interpret discourse relating to a specific task; to mark and interpret the expression "wash sinks"; how to design and carry out experiments and to interpret the results և այլն:

Ինչպես երևում է բերված օրինակներից, ուսումնասիրվող բայով արտահայտված հասկացմանը նախորդում են կարդալու, լուսաբանելու, լսելու, հավաքագրելու, վերլուծելու և այլ մտավոր գործողություններ: Հետևաբար, *interpret* բայով արտահայտված գործողությունը «ձգված» է ժամանակի մեջ: Ըստ տարբեր համատեքստերի՝ *interpret* բայն առավել հաճախ հակադրվում է *understand* բային՝ ցույց տալով, որ չնայած երկու բայերն էլ հասկացում արտահայտող բայեր են, այնուամենայնիվ, հասկացման տարբեր մակարդակներ են ցույց տալիս: *Understand*-ը հասկացման մակարդակ է, որը նախորդում է *interpret*-ին:

Interpret բայով արտահայտված գործողությանը կարող են հաջորդել նաև հասկացում արտահայտող այլ գործողություններ՝ *to interpret and restructure their understanding of themselves; to interpret changes in populations of pests and decide what actions to take; to interpret the shared meaning and change the commonly accepted meaning; to interpret and apply auditing standards; to interpret, analyze or agonize about the world* և այլն:

Ուշագրավ է այն փաստը, որ ուսումնասիրված բառարանները իրենց սահմանումներում չեն արտացոլում իմաստային այս բաղադրիչը. միայն *Webster's New World College Dictionary, 4th ed.* բառարանը ներկայացնում է *interpret* բայի մի սահմանում, որը կիրառելի է համակարգչային թեմաներին վերաբերող համատեքստերում՝ *to translate (a program) in a high-level language into machine language and execute it, statement by statement*: Ինչպես երևում է նշված սահմանումից, գործողությունը կատարվում է աստիճանաբար, հաջորդաբար: Չնայած այդպիսի սահմանումը վերաբերում է միայն համակարգչային ծրագրերի գործողությունների իրականացմանը, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ ուսումնասիրվող բայը պարունակում է այդ իմասկն իր մեջ, որը համաբանությամբ կիրառվում է նաև այլ համատեքստերում: Ի մի բերելով վերոնշյալ տվյալները՝ կարող ենք նշել, որ *interpret* հասկացում արտահայտող բային հատուկ է ***տևողականության/durativity*** տարբերակիչ իմասկը:

Ուսումնասիրելով այն տեսանկյունից, թե ինչպիսի ինտենսիվությամբ/ուժգնությամբ է կատարվում *interpret* բայով արտահայտված հասկացումը՝ կարող ենք նշել, որ այն ենթադրում է գործողության խորություն: Դա հիմնավորվում է տարբեր համատեքստերում *correctly, the right advice, rightly, precisely, accurately, usually quite accurately, effectively, in a meaningful fashion; in the most appropriate way, intently, fairly, not wrongly* բառերի առկայությամբ:

Whether in Indochina or Washington you've got to learn *to interpret* events *correctly*. (BNC)

Elsewhere, the nature of the fourth-century levels is difficult *to interpret precisely*. (BNC)

I stress that I understand that the regulations will be general and that highway authorities will be given discretion *to interpret* them *in the most appropriate way*. (BNC)

Նման օրինակների հանդիպում ենք նաև բացատրական բառարաններում՝ *to interpret Bakh brilliantly, Shakespeare marvellously, The sonata was skillfully interpreted* և այլն: Բառարանային այս օրինակներից երևում է, որ ուսումնասիրվող բայն իր մեջ պարունակում է ինչ-որ բան խորությամբ, ճշգրտորեն կատարելու և ներկայացնելու իմաստային հատկանիշը, մինչդեռ վերջինս արտացոլված չէ բառարանային սահմանումներում: Այս ամենը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ *interpret* բային հատուկ է գործողության կատարման **խորության** տարբերակիչ իմակը:

Շարունակելով ուսումնասիրությունը գործողության կատարման շրջանակների/սահմանների տեսանկյունից՝ նկատելի է, որ *interpret* բայը հաճախ է գործածվում այնպիսի համատեքստերում, որտեղ բայով նշված գործողությունը իրականացվում է՝ ելնելով որոշակի սահմանափակումներից՝ *to interpret our own behaviour in these terms, linguistic tokens in the way..., different things from the remoteness of London, its actions in relation to them, a particular result in the frame of reference, the test in the bad light law, in a rather more modern way, narrowly, in purely historical and psychological terms, literally* և այլն:

I had seen them with the eyes of a young boy, but Edward who knew them well was able *to interpret* them *with the mind of a man*. (BNC)

Other central features of their religious outlook were a deep loathing of Roman Catholicism and the papacy, which they viewed as the epitome of all evil; a millenarian belief that the end of the world was imminent; and a tendency *to interpret* contemporary experiences *in the light of biblical history*. (BNC)

Lenin, with his wealth of information about the situation in Russia in 1917, would tend *to interpret* that information *from one perspective*. (BNC)

Մեկնաբանության շրջանակները սահմանափակ են: Մեկնաբանությունները կատարվում են միայն մեկ տեսանկյունից՝ տղամարդու տեսանկյունից, աստվածաշնչյան պատմության լույսի ներքո, ժամանակակից ձևով, նեղ, ուղղակիորեն, պատմության և հոգեբանության տեսանկյունից: Հիմք ընդունելով այս ամենը՝ կարող ենք նշել, որ ուսումնասիրվող բային հատուկ է **սահմանափակման** տարբերակիչ իմակը:

Նշենք, որ խորության և սահմանափակման տարբերակիչ իմակները չեն հակասում միմյանց, քանի որ դրանք նկարագրում են *interpret* բայի իմաստային հատկանիշները տարբեր տեսանկյուններից: Խորության իմակը նկարագրում է հասկացման ինտենսիվությունը, իսկ սահմանափակման իմակը՝ շրջանակները, բնագավառը: Պատկերավոր արտահայտվելով՝ խորության իմակը ուղղահայաց դիրք է գրավում, իսկ սահմանափակման իմակը՝ հորիզոնական դիրք:

Ուսումնասիրվող բայի իմաստային կառույցում «գործունեության արդյունքի բնույթը» մի դեպքում ներկայանում է պայմանական սահմանման, մյուս դեպքում՝ փոխակերպման տեսքով:

Interpret բայն առավել հակված է գործածվելու to interpret something as կառույցում՝ to interpret Moses's address as a cynical expression of a lack of trust, to interpret activity as some sort of abnormality, to interpret the infant's behaviours as indication, to interpret a light kiss as a greeting, to interpret "these" as being used not to indicate spatial proximity, to interpret listening and responding as an indication, to interpret the rest of the world as an annex, to interpret this as a passive state և այլն:

... or even to interpret abuse as a response to the difficulties some elderly people present. (BNC)

It would be simplistic to interpret "TransForm" as a study of the overlapping and interconnection of painting and sculpture in the twentieth century. (BNC)

But, assuming we do incorporate such considerations, the tendency is to interpret such mobility as again largely the result of capital's needs. (BNC)

Տվյալ օրինակներում *listening and responding* ընկալվում է հավասարազոր *indication* բառին, *the rest of the world* սահմանվում է որպես *annex of himself*, մի այլ դեպքում *abuse*-ը՝ սահմանվում է որպես *response to the difficulties*: Այս օրինակներում գործունեության արդյունքը պայմանական սահմանումն է: Նշված իմակը արտահայտված է նաև բառարանային սահմանումներից մեկում՝ *to define, to explain words by other words in the same language; to translate orally into intelligible or familiar language or terms*: Նշենք նաև, որ նշված բոլոր սահմանումները պայմանական են, այլ կերպ ասած, սուբյեկտիվ են, դրանք արտացոլում են միայն տվյալ իրողության հեղինակի սեփական գնահատականը: Ուսումնասիրվող բայն ունի այսպիսի իմաստներ՝ *to judge, review; to take, read, regard; taking something and making your own meaning out of it, to conceive in the light of individual belief, judgement or circumstance; to assign a meaning to*, այսինքն՝ ինչ-որ բան մեկնաբանվում է՝ ելնելով սեփական կարծիքից: Դա կանվանենք **պայմանական սահմանման** տարբերակիչ իմակ:

Interpret բայով արտահայտված գործողությունը ենթադրում է, որ լեզուն, ձայնը, հնչյունները, երաժշտությունը մեկնաբանության արդյունքում որոշակի փոփոխության են ենթարկվում, փոխակերպվում են, փոխվում են՝ ուրիշներին ավելի ընթեռնելի դարձնելու համար՝ *to interpret the shared meaning and change the commonly accepted meaning, to interpret what the client is saying, to interpret one of Wordsworth's gnomic sayings and understand what the attractive child episodes are doing in Book i and ii, to interpret for her aunt*:

The mastery of a musical instrument, the ability to interpret notes, a feeling for rhythm, the disciplining of the body through formal physical education and informal dance are all central to a child's need in the transition from babyhood through adolescence to maturity. (BNC) (Գործողության արդյունքում նոտաները վերածվում են երաժշտության:)

He gathered around him a circle of artists – his wife, Elizabeth Coxen, and Edward Lear among them – who learnt to interpret his clumsy sketches into lithographs, which Gould then corrected, albeit with precision and confidence. (BNC) (Էսքիզները ենթարկվում են փոփոխության և մեկնաբանվում որպես վիմագրություններ:)

Just connect it to your hi-fi, walkman or electric guitar and it will interpret the sounds into colour, patterns and beams that project up to 30 feet, bouncing off ceilings and walls. (BNC) (Հնչյունները փոխակերպվում են գույների:)

Քոլոր այս օրինակներում գործունեության արդյունքը փոխակերպումն է, դա արտահայտված է նաև բառարանային սահմանումներում՝ *to convert, paraphrase, adapt, transliterate*, նշված սահմանումների մեջ առկա է փոփոխության գաղափարը: Ամփոփելով բերված փաստերը՝ *interpret* բայի համար առանձնացնում ենք **փոխակերպման** տարբերակիչ իմակը:

Ի մի բերելով ուսումնասիրության արդյունքները՝ ներկայացնում ենք *interpret* բայի հետևյալ սահմանումը՝

1. to cause to understand the meaning of something inanimate which is hard, difficult, vague, obscure,

E.g. interpret various types of information, movements and actions, schemes and structures, language and discourse, phenomena referring to religion or enigmas, law, characteristics of something, relations and correlations, branches of science and essence of art.

2. to make plain and comprehensible something due to one's background knowledge, skills, experience as well as due to sensual perception, i.e. with the help of seeing, hearing, feeling,

3. mentally understand something gradually, after a certain period of time, not immediately, after having put some efforts,

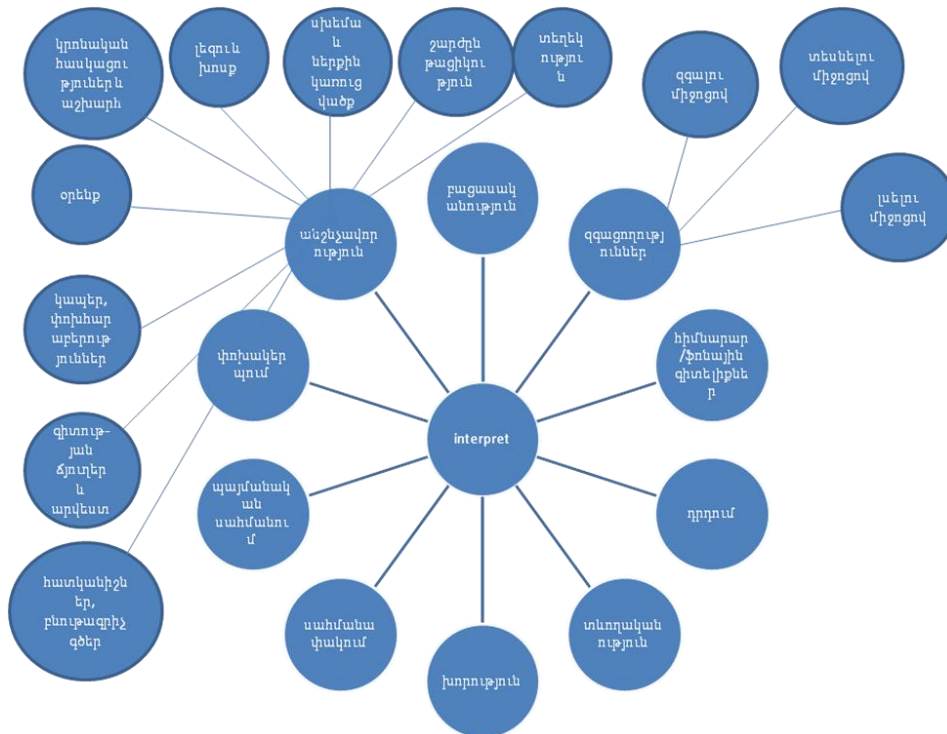
4. to make the interpretation precisely, exactly, fairly,

5. to make the interpretation from the standpoints of certain perspectives,

6. to give a conventional name,

7. to convert something into something else.

Այսպիսով, իմակային վերլուծությունից ստացված արդյունքները կարող ենք արտահայտել հետևյալ աղյուսակի միջոցով.

Ի մի բերելով սույն հողվածում առաջադրված դրույթները՝ նշենք, որ *interpret* բային հատուկ է բավականին լայն իմաստային տիրույթ: Ուսումնասիրված բային բնորոշ իմասկների վերհանումը հնարավոր է համապատասխան համատեքստերի միջոցով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Aikhenvald A., Storch A. Perception and Cognition in Language and Culture. Leiden, the Netherlands: Koninklijke Brill NV, 2013.
2. Cuyckens H., Zawada B. Polysemy in Cognitive Linguistics. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 2001.
3. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
4. Geeraerts D. Cognitive Linguistics: Basic readings. Berlin, Germany: Walter de Gruyter, 2006.
5. Ibarretxe-Antuñano I. Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: a Cross-Linguistic Study. Edinburgh: University of Edinburgh, 1999.
6. Lakoff G. Johnson M. Metaphors We Live by. London: the University of Chicago Press, 1980.
7. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago and London: the University of Chicago Press, 1987.
8. Naigles L. R. Manipulating the Input: Studies in Mental Verb Acquisition // Landau B., Sabini J., Jonides J, Newport E. L. (eds.) Perception, Cognition and Language, essays in honor of Henry and Lila Gleitman. Massachusetts: MIT Press, 2000.
9. Nerlich B., Todd Z., Herman V., Clarke D. Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language. Berlin, Germany: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2003.
10. Ruhl Ch. On Monosemy: A Study in Linguistic Semantics. Albany: State University of New York Press, 1989.
11. Sjoström S. From Vision to Cognition // Allwood J., Gärdenfors P. (eds.) Cognitive Semantics: Meaning and Cognition. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 1999.
12. Sweetser E. E. From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2001.
13. Vanhove M. Semantic Associations between Sensory Modalities, Prehension and Mental Perceptions // Vanhove M. (ed.) From Polysemy to Semantic Change. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 2008.
14. Viberg Å. Polysemy and Differentiation in the Lexicon // Allwood J., Gärdenfors P. (eds.) Cognitive Semantics: Meaning and Cognition. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins Publishing Company, 1999.
15. Whitt R. J. Evidentiality and Perception Verbs in English and German. Bern, Switzerland: Peter Lang AG, International Academic Publisher, 2010.
16. Апресян Ю. Д. Избранные труды, том 1: Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва: Восточная литература РАН, 1995.
17. Будагов Р. А. А. А. Потебня как языковед-мыслитель (к 150-летию со дня рождения) // Вопросы языкознания, 1986, N 3.
18. Герви О. Ю. Виды лексической полисемии в структуре дискурса: на материале английского языка. Москва, 2001 // <http://www.dissercat.com/content/vidy-leksicheskoi-polisemii-v-strukture-diskursa-na-materiale-angliiskogo-yazyka> //
19. Дебердеева Е. Е., Чесноков П. В. Концептуальная метафора как средство

- раскрытия особенностей мышления представителей различных лингвокультур (на примере глаголов понимания в русском и английском языках) // Вестник Кузбасской государственной педагогической академии, 2011, N 7 (13) // <http://vestnik.kuzspa.ru/articles/60/> //
20. Дзялошинский И. Российское СМИ в избирательной кампании: уроки эффективности. Москва: ВИКОН, 2000.
  21. Добровольский Д. О. Регулярная многозначность в сфере идиоматики // Апресян Ю. Д. (ред.) Сокровенные смыслы: слово, текст, культура. Сборник статей в честь Н. Д. Арутюновой. Москва: Языки славянской культуры, 2004.
  22. Ерзинкян Е. Л. Дейксис слова: семантика и прагматика. Ереван: Издательство ЕГУ, 2013.
  23. Каныгина Н. В. Семантическая структура глаголов понимания в русском и английском языках // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание, 2012, N 1 (15).
  24. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва: Наука, 1981.
  25. Селиверстова О. Н. Труды по семантике. Москва: Языки славянской культуры, 2004.
  26. Щедровицкий Г. П. Избранные труды. Москва: Школа культурной политики, 1995.
  27. British National Corpus <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

ОФСУҚОНРЎЧУБ АУН-АРАУННЕР

1. Burton's Legal Thesaurus, 4th edition. McGraw-Hill, 2006. <http://www.thefreedictionary.com/>
2. Cambridge Dictionary of American English, 1st edition. Cambridge University Press, 1999. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/american-english/>
3. Collins English Dictionary, 7th edition. Glasgow: Harper Collins Publishers, 2007. <http://www.collinsdictionary.com/>
4. The American Heritage Dictionary of the English Language, 4th edition. Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2000. <https://education.yahoo.com/reference/dictionary/>
5. Webster's American Dictionary of the English Language (1828 Facsimile Edition). Foundation for American Christian Education, 1967. <http://1828.mshaffer.com>
6. Webster's New World College Dictionary, 4th edition. Webster's New World, 1999. <http://www.yourdictionary.com/>
7. Webster's Revised Unabridged, G. & C. Merriam Co, 1913. http://humanities.uchicago.edu/forms_unrest/webster.form.html
8. All Words Multi-Lingual Dictionary <http://www.allwords.com/>
9. Cambridge Advanced Learner's Dictionary <http://dictionary.cambridge.org/>
10. Glossary of Legal Terms <http://research.lawyers.com/glossary/>
11. IT Glossary <http://glossary.westnetinc.com/glossary.php>
12. LookWAYup Translating Dictionary/Thesaurus <http://lookwayup.com/free/>
13. Macmillan English Dictionary <http://www.macmillandictionary.com/>
14. Merriam-Webster's Online Dictionary <http://www.merriam-webster.com/>
15. Mnemonic Dictionary <http://www.mnemonicdictionary.com/>
16. Online Plain Text English Dictionary <http://www.mso.anu.edu.au/~ralph /OPTED/>
17. Rhymezone <http://www.rhymezone.com/>
18. The Wordsmyth English Dictionary-Thesaurus <http://www.wordsmyth.net/>
19. UltraLingua English Dictionary <http://www.ultralingua.com/>

20. Urban Dictionary <http://www.urbandictionary.com>
21. Wikipedia, the Free Encyclopedia <http://www.wikipedia.org/>
22. WordNet 1.7 Vocabulary Helper <http://poets.notredame.ac.jp/cgi-bin/wn>

Д. МОВСИСЯН – Семантическая структура глагола ‘interpret’. – Данная статья представляет результаты семантического анализа глагола *interpret*, рассматриваемого как полисемантический глагол, обозначающий понимание. В рамках исследования был проведен анализ словарных дефиниций, а также компонентный анализ, взяв за основу использование глагола в разных микроконтекстах. В статье предлагается новая дефиниция для глагола *interpret*, которая отражает компоненты, выявленные в результате исследования, описывается семантический спектр глагола.

Ключевые слова: полисемия, концептуальная метафора, понимание, семантическое описание, компонент, когнитивная лингвистика, семантика, семантический спектр, микроконтекст

D. MOVSISYAN – The Semantic Structure of the Verb Interpret. – The present paper deals with the semantic analysis of the verb *interpret* taking it as a polysemantic verb of understanding. It presents the results of componential analysis on the basis of dictionary definitions, as well as context analysis. The article suggests a new definition for the verb *interpret* which reflects the components revealed as a result of the research and describes the semantic spectrum of the verb.

Key words: polysemy, conceptual metaphor, understanding, interpret, semantic description, component, cognitive linguistics, semantics, semantic spectrum, microcontext

**Ջ. Գ. ԲԱՅՐՈՆԻ «ԴՈՆ ԺՈՒԱՆ» ՊՈԵՄԻ ԼԵԶՎԱՌՃԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ՝ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՄԲ**

Ինչպես Բայրոնի պոեզիայում, ընդհանրապես, «Դոն Ժուանում», ևս, կան բազմաթիվ հունա-հռոմեական միֆոլոգեմներ և աստվածաշնչյան սակրալ-արքետիպային հասկացություններ, որոնք «դատարկված» առասպելական սյուժեներից և օժտված սիմվոլիկ գործառույթներով, ի վերջո դարձել են որոշակի լեզվաոճական միջոցներ: Այս առնչությամբ, հոդվածում ներկայացվում է «այլուզիա-մեջբերում» հասկացությունը՝ որպես «Դոն Ժուան» պոեմին բնորոշ կարևորագույն լեզվաոճական միջոց: Բազմաթիվ օրինակներով, հոդվածում քննարկվում են այդ դեպքերը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով հայերեն թարգմանության համարժեքությանը: Ոչ համարժեք թարգմանության դեպքում հաճախ առաջարկվում է սեփական տարբերակը:

Քանալի քառեր. *լեզվաշերտ, լեզվաոճական, միֆոլոգեմ, արքետիպ, սակրալ-արքետիպային, գործառույթ, խորհրդանիշ, փոխակերպում, ձևափոխություն, այլուզիա, մեջբերում*

Ջ.Գ. Բայրոնի «Դոն Ժուան» պոեմը¹ կամ չափածո վեպը (ցավոք, անավարտ), իր թեմատիկ-բովանդակային ընդգրկմամբ և լեզվաոճական ու լեզվաարտահայտչական միջոցների բազմազանությամբ, աննախադեպ երևույթ է համաշխարհային գրականության մեջ: Այս գործում, որը բաղկացած է ութնյակներով (օկտավ)² գրված 16 նվագից (17-րդը մնացել է անավարտ), մեծ թիվ են կազմում գրական ուղղությունների (մասնավորապես, «Լճային դպրոցի») և գրողների անունների, հունա-հռոմեական առասպելական սյուժեների և միֆոլոգեմային անունների, հին հունական շրջանի բանաստեղծների ու նրանց գործերի, պետական-քաղաքական գործիչների, փիլիսոփաների, փիլիսոփայական տարբեր ուղղությունների, մշակութային-գրահրատարակչական կյանքի առանձին ներկայացուցիչների, II-IV դդ. քրիստոնյա ս. հայրերի և աստվածաշնչյան առանձին դրվագների ու կերպարների, անգլիական, ֆրանսիական, իսպանական, ռուսական, թուրքական և այլն, քաղաքական ու մշակութային դեմքերի, դեպքերի ու երևույթների հիշատակումներ: Պոեմում կան բազմաթիվ այլուզիաներ, մեջբերումներ, թևավոր խոսքեր, դարձվածքներ, եվրոպական, մասնավորապես, անգլիական իրականության տարբեր բնագավառներին առնչվող իրականություններ (ռեալիա) և այլն: Սիրով բանիվ, Բայրոնի «Դոն Ժուան» պոեմը յուրատեսակ չափածո հանրագիտարան է, համաշխարհային քաղաքական, իրավաբանական, փիլիսոփայական, կրոնադավանական, բարոյաբանական, գեղագիտական, մշակութաբանական, սոցիոլոգիական, հոգեբանական մտքի հորդահոս գետ:

«Դոն Ժուան» պոեմի լեզվաոճական առանձնահատկությունները վերլուծելիս, որպես հոդվածի հիմնական թեմատիկ առանցք, ուսումնասիրել ենք հունա-հռոմեական (միֆոլոգեմային) ու աստվածաշնչյան (սակրալ-արքետիպային) լեզվաշերտերը և դրանց հայերեն թարգմանությունը:

Ինչպես Բայրոնի պոեզիայում, ընդհանրապես, «Դոն Ժուանում», ևս, կան բազմաթիվ հունա-հռոմեական միֆոլոգեմներ, որոնք, սակայն, «դատարկված» առասպելական սյուժեներից և օժտված սիմվոլիկ գործառույթով, ի վերջո, լեզ-

վառճական որոշակի միավոր են դարձել: Այսպես, «Դոն Ժուան» պոեմի հետևյալ ութնյակում.

And if I laugh at any mortal thing,
'T is that I may not weep; and if I weep,
'T is that our nature cannot always bring
Itself to apathy, for we must steep
Our hearts first in the depths of Lethe's spring,
Ere what we least wish to behold will sleep:
Thetis baptized her mortal son in Styx;
A mortal mother would on Lethe fix.
(“Don Juan”, IV–IV)

Ով անսիրտ մարդիկ, ծիծաղում եմ ես,
Որ դուք չտեսնեք արցունքս երբեք,
Ես հառաչում եմ ահեղ հողմի պես,
Քանզի սիրտ ունեմ խենթ ու վշտաբեկ:
Ով վիշտն է ուզում մոռանալ հավերժ,
Թող գնա դեպի Լեթան խստամբեր,
Թեդիսն Ստիքսում կնքեց իր որդուն,
Բայց ինձ Լեթան է հիմա կախարդում:
(«Դոն Ժուան», IV–4 (ընդգծումը մերն է՝ Ե.Վ.)

Մոռացության «Լեթա» գետը, Ներեոսի «Թեդիսը» (Թետիս), ստորերկրյա «Ստիգս» (Ստիքս) գետը, որպես ավանդական միֆոլոգեմներ, վերստին ունեն խորհրդանշանային արժեք, ուստի կարելի է խոսել 1.ա) Լեթայի՝ որպես մոռացության գետի (միֆոլոգեմ), բ) Լեթայի՝ որպես լեզվատճական միջոցի (խորհրդանիշ) 2.ա) Ստիքսի՝ որպես անխոցելի դարձնող ստորերկրյա գետի (միֆոլոգեմ), բ) նույն Ստիքսի՝ որպես լեզվատճական միջոցի կամ անխոցելիության խորհրդանիշի մասին: Լեթա(ա)-Լեթա(բ), Ստիքս (ա)-Ստիքս(բ) գույգերի միջև ընկած է պատմամշակութային զգալի ժամանակահատված, որի ընթացքում նշյալ միֆոլոգեմները ձեռք են բերել գեղագիտական-խորհրդանշանային արժեք՝ ժամանակին ձևականորեն գիտակցվելով որպես *միֆոլոգեմ*: Այստեղից հետևում է, որ այս բառ-միֆոլոգեմները, ժամանակի ընթացքում ձևականորեն մնալով և ընկալվելով որպես միֆոլոգեմներ, նոր ժամանակներին հատուկ հասարակական ու անհատական գիտակցության մեջ, «գրկվելով» իրենց վաղնջական-միֆոլոգեմային բովանդակությունից ու գործառույթից, վերածվել են պարզապես բառերի ու բառակապակցությունների, իսկ լեզվատճական մակարդակում՝ պատկերավորման միջոցների, և, ուրեմն, սկսել են դիտարկվել ոչ այնքան իրենց առասպելաբանական նշանակությամբ, որքան խորհրդանշանային-գեղագիտական իմաստառումով ու արժեքով:

Թեև շատ ութնյակներում հանդիպում ենք հունա-հռոմեական բազմաթիվ միֆոլոգեմներ (մուսա, Պեգաս, Օլիմպոս, Ֆորտունա և այլն), ու աստվածաշնչյան արքետիպեր (դրախտ, մեղք, Նեբրոլթ, Բաբելոն, մահվան ստվեր և այլն), սակայն այդ ամենը այլևս չունի առասպելական կամ կրոնական բովանդակություն, ավելի ստույգ, այն արդեն իսկ որոշակիորեն փոխված է՝ ըստ բանաստեղծի գա-

ղափարագեղագիտական հայեցակերպի, քանի որ, ժամանակակից բանաստեղծին այդ միֆոլոգեմներն ու արքեոտիպերը հետաքրքրում են սուկ որպես խորհրդանիշեր, որոնք կարող են կիրառվել բանաստեղծական տեքստերում՝ դառնալով նոր ժամանակների գեղարվեստական տեքստերին բնորոշ լեզվաշերտերից մեկը: Այլ կերպ ասած, նշյալ միֆոլոգեմների և արքեոտիպերի մեջ ժամանակակից մարդը փնտրում է ոչ թե ծիսական, կրոնական կամ այլևայլ սյուժետային տարրեր, այլ իր գաղափարներին ու գեղագիտական ընկալումներին համապատասխան խորհրդանիշ-բառեր, ինչպես, օրինակ, հետևյալ ութնյակում.

“But droop not: Fortune at your time of life,
Although a female moderately fickle,
Will hardly leave you (as she’s not your wife)
For any length of days in such a pickle.
To strive, too, with our fate were such a strife
As if the corn–sheaf should oppose the sickle:
Men are the sport of circumstances, when
The circumstances seem the sport of men. (V–XVII)

Բայց մի վիստվեք: Թեև Ֆորտունան
Հավերժ փոփոխվող կին է քնքշագին,
Բայց ձեր տարիքում ձեզ չի լքի նա,
Մանավանդ որ նա չի եղել ձեզ կին:
Պետք չէ մեր բախտին հակառակ գնալ,
Ի՞նչ կանի հասկը սուրսայր մանգաղին,
Մարդը ուզում է խաղալ բախտի հետ,
Բայց ինքն է բախտի խաղալիքն հավետ (V–17)

Հայերեն թարգմանությունում պահպանվել է «Ֆորտունա»-ն (երջանիկ դիպվածի և հաջողության հռոմեական աստվածուհու լատիներեն անվանումը), որով այն «ամրագրվել» է հայերենի ընդհանուր բառապաշարում, դարձել շրջանառու բառ–եզրույթ՝ երբեմն գործածվելով իր պաշտամունքային մակդիր–մականունների հետ, ինչպես, օրինակ, «Ֆորտունա Պրիվատա» (ընտանիքի հովանավորուհի), «Ֆորտունա Վիկտրիս» (հաղթանակի աստվածուհի, որով այն միաձուլվում է Վիկտորիայի հետ) և այլն (դիցաբանական բառարան, 1985:264): Այս բառի «մուտքագրումով», հայերենը «բախտ» (fate) բառին զուգահեռ ունի «ֆորտունա»-ն (fortune), որը, սակայն, իր բովանդակային–իմաստային ընդգրկմամբ, զգալիորեն տարբերվում է «բախտ»-ից: **Fate-բախտ-ճակատագիրը** (destiny) և **fortune-բախտ-հաջողություն-երջանկություն-երջանիկ դիպված** հոմանիշային զույգը (նաև **luck**), անշուշտ, որոշակի ընդհանրություն ունի (բախտ), սակայն, բոլոր հոմանիշների պես, նրանք էլ ունեն իրենց իմաստային նրբերանգները (նաև օժտված են որոշակի հուզաարտահայտչական առնշանակությամբ): Մասնավորապես, *fate-բախտ-ճակատագիրը* էապես տարբերվում է *fortune-բախտ-հաջողություն-երջանկություն-երջանիկ դիպվածից*, այն առումով, որ այն շատ ավելի ընդհանուր իմաստա-բովանդակային ընդգրկում ունի, մինչդեռ վերջինիս (fortune) պարագայում, ի թիվս այլ իմաստների, առաջին պլան է մղվում հենց **երջանկություն, երջանիկ դիպվածի** գաղափարը, որը, համապատասխանաբար,

ընթերցողի մոտ մտազուգորդվում է մակդիրների իր «փնջի» հետ՝ «Վիկտորիա», «Պրիվատա», «Դուքս», «Պլեբեյա», «Պատրիցիա», «Յեզարիս», «Ավգուստա» և այլն:

Ինչ վերաբերում է «Դոն Ժուանի» աստվածաշնչյան լեզվաշերտերին, ապա, առաջին հերթին, պետք է նշել այն միֆոլոգեմները (ավելի ստույգ, աստվածաշնչյան սակրալ-արքետիպային հասկացությունները), որոնք արդեն շատ են հեռացել իրենց բուն առասպելական կամ աստվածաշնչյան արքետիպերից և հանդես են գալիս լեզվատճական, ժանրային, կառուցվածքային ու գաղափարագեղագիտական նոր իրավիճակում՝ ձեռք բերելով լեզվատճական նորանոր գործառույթներ: Բերենք մի քանի օրինակ.

The sun set, and up rose the yellow moon:
The devil's in the moon for mischief; they
Who call'd her CHASTE, methinks, began too
Their nomenclature; there is not soon a day,
The longest, not the twenty-first of June,
Sees half the business in a wicked way
On which three single hours of moonshine smile –
And then she looks so modest all the while. (I-CXIII)

Դեղին լուսինը երկնքում շողաց,
Նա սատանա է, փորձանք ու չարիք,
Մարդիկ գործում են կոպիտ մի սխալ,
Կոչելով նրան էակ մի բարի:
Հազիվ գտնվի լուսատու մի այլ,
Որ վկա լիներ այսքան մեղքերի,
Բայց նա երկնքում սահում է այնպես,
Կարծես թե վնաս չի պատճառում մեզ:(I-113)

Այս ութնյակում, ինչպես տեսնում ենք, «նորանոր» գործառույթներով է օժտված լուսինը, որը «սատանա» է, նաև վկա՝ գիշերը գործվող «մեղքերի», և չնայած այդ ամենին, չքմեղաբար «սահում» է երկնքում, կարծես ամեն ինչից անտեղյակ: Սա այլևս այն արքետիպային «լուսինը» չէ, որի մասին Աստվածաշնչում ասվում է. «Աստված ստեղծեց երկու մեծ լուսատուներ. մեծ լուսատուն՝ ցերեկն իշխելու, իսկ փոքր լուսատուն՝ գիշերն իշխելու համար, ինչպես նաև աստղեր» (Ծննդ. 1:16):

Օկտավում լուսինը բնութագրվում է որպես «վկա մեղքերի»: Այն, թերևս, կարելի է դիտել որպես այլուզիա՝ Շեքսպիրի Օթելլոյի հետևյալ բառերին.

... o, insupportable! O heavy hour!
Methinks it should be now a huge eclipse
Of sun and moon, and that th' affrighted globe
Should yawn at alteration.
(W. Shakespeare - "Othello", Act V, scene II)
Օ՛հ, անտանելի, օ՛հ, ողբալի՛ ժամ...
Կարծես թե հիմա արև ու լուսին պետք է խավարեն,
Եվ երկրագունդը փոփոխությունից սուկահար եղած՝

Բերանը բանա (ընդգծումը մերն է՝ Ե.Վ.):
(Վ. Շեքսպիր-«Օթելլո», արար 5-րդ, տեսարան 2-րդ, թրգմ՝ Հովհ. Մասեհյան)

Վերոնշյալ բայրոնյան լուսինը, միֆոլոգեմային «լուսին» (“moon”) բառի համեմատ, այնուամենայնիվ, իր հիմքում ունի արքետիպային «գիշերվա լուսատուն» և դրա հետ կապված դիցաբանական ու աստվածաշնչյան ըմբռնումները, մասնավորապես, այն համոզումը, որ գոյություն ունեն լուսնի հետ կապված որոշ հոգեկան ու մարմնական հիվանդություններ ու շեղումներ: Հատկանշական է, օրինակ, նորկտակարանային հետևյալ դրվագը, ըստ որի, լուսնի հետ կապված հիվանդությունը՝ լուսնոտությունը, ոչ այլ ինչ է, քան դև. «Տէր, ողորմի՛ր իմ որդուն, որովհետեւ լուսնոտութիւնից է տառապում եւ չարաչար տանջում է...» (Մատթ.17:14), «Եւ Յիսուս նրան սաստեց, դեր նրանից դուրս եկաւ, եւ մանուկը հենց այդ րոպէից բժշկուեց» (Մատթ.17:17):

Մեջբերվող ութնյակը ուշագրավ է նաև նրանով, որ այստեղ «լուսինը», այսպես ասած, կրկնակի այլուզիա է, այսինքն, ունի երկու արքետիպ. նախ՝ աստվածաշնչյանը, ապա՝ շեքսպիրյանը: Սակայն, այն երկուսից էլ տարբերվում է նրանով, որ առավելապես սիմվոլիկ նշանակություն ունի, քան խորհրդաբանական (միստիկ) - ինչպես Աստվածաշնչում, կամ հոգեբանական-ենթագիտակցական (ինչպես Շեքսպիրի «Օթելլոյում»):

Ռոմանտիզմի և նրա վառ ներկայացուցիչներից մեկի՝ Բայրոնի պոեզիայում, ընդհանրապես, միֆոլոգեմները և միֆոլոգեմային արտահայտությունները, առավելապես սուբյեկտիվ բնույթ ունեն: Ուստի, դրանք հաճախ ընկալվում են որպես իրենց արքետիպերից բավական հեռացած քանաստեղծական փոխակերպումներ («տրանսֆորմացիա»), որոնցում մեզ հետաքրքրում են նախ նմանատիպ բառերի և կայուն բառակապակցությունների իմաստային ու հնչերանգային բազմանշանակությունը, ապա նաև, լեզվաճանկան ու լեզվաբանաստեղծական արժեքների վերհանումը՝ բնագրայինն թարգմանական տարբերակների զուգադրմամբ: Այսպես, օրինակ, հետևյալ ութնյակում, «Նոյի արձակած սուրբ աղավնու պես» կայուն կապակցությունը, ըստ էության, այլուզիա-համեմատություն է Աստվածաշնչից (Ծննդ.8).

But to our tale: the Donna Inez sent
Her son to Cadiz only to embark;
To stay there had not answer'd her intent;
But why? – we leave the reader in the dark –
'Twas for a voyage that the young man was meant,
As if a Spanish ship were Noah's ark,
To wean him from the wickedness of earth,
And send him like a dove of promise forth (II-VIII)
Բայց վերադառնանք պատմությանը մեր:
Ինեսն ուղարկեց Կադիս իր որդուն,
Չուզեց, որ մնա նույնիսկ մի գիշեր,
Իսկ ինչո՞ւ, ավա՛ղ, հայտնի էր աստծուն:
Նա նավով պիտի ճանապարհորդեր,
Գուցե մոռանար մեղք ու մոլություն,

Տուն վերադառնա՞ր՝ մաքուր, լուսագես,
Նոյի արձակած սուրբ աղավնու պես:(II– 8)

Ակնհայտ է, որ բայրոնյան աղավնին տարբերվում է աստվածաշնչյան «աղավնուց»։ Եթե Աստվածաշնչում այն հասկացվում է առարկայորեն, որպես իսկական աղավնի, ապա Բայրոնի մոտ«աղավնին» (dove) կիրառվում է այլաբանորեն, որպես (like) պես նախդրով կազմված համեմատություն։ Թեև պահպանված են աստվածաշնչյան տեքստի հիմնական հասկացությունները, բայց դրանք տվյալ ութնյակի համատեքստում բոլորովին այլ դեր են կատարում։ Այստեղ, նշյալ արքետիպերը ոչ թե իրենց հատուկ գործառույթն են իրականացնում, այլ հանդես են գալիս որպես հեղինակի բարոյագիտական հայեցակերպը արտահայտող լեզվատճական «ֆիգուրներ»։ Այլ կերպ ասած, արքետիպը կորցնում է իր նախնական բովանդակությունը, քանի որ նվազում է (կամ իսպառ վերանում) նրա սկզբնական նշանակությունը՝ ընկալվելով որպես խորհրդանիշ։ Արդյունքում, առաջնային է դառնում արքետիպի ձևական նշանակությունը, որի հետևանքով այն վերածվում է լեզվատճական միջոցի։ Դիցուք, արքետիպային աղավնին նշանակում է. ա) թռչուն, որին նավի պատուհանից բաց թողեց Նոյը, բ) Սուրբ Հոգու նշանակ, որպես նոր կյանքի խորհրդանիշ։ Այսպիսով, ժամանակի ընթացքում, հնագույն արքետիպային կամ սակրալ նշանակություն ունեցող բառերն ու բառակապակցությունները, վերածվում են տվյալ դարաշրջանի գաղափարագեղագիտական պահանջներից բխող (և դրանց բավարարմանը միտված), լեզվատճական միջոցների։ Ըստ այդմ, կարելի է եզրակացնել, որ լեզվի բառապաշարի մի զգալի մասը կազմող բառերն ու կայուն բառակապակցությունները, իրենց գրային և հնչյունական կազմով նույնը լինելով հանդերձ, տարբեր տեքստային ու համատեքստային միջավայրում տարբեր են՝ թե՛ իմաստաբանական (սեմանտիկ), թե՛ նշանային և թե՛ վերնշանային գործառույթներով։

«Դոն Ժուանի» 5-րդ նվագի 21-րդ ութնյակում ունենք «երկինք», «ծիածան», «գույն» և «օձ» արքետիպերի բանաստեղծական փոխակերպումները.

“You take things coolly, sir”, said Juan. “Why”, -
Replied the other, “what can a man do?”
There still are many rainbows in your sky,
But mine have vanish’d. All, when life is new,
Commence with feelings warm, and prospects high;
But time strips our illusions of their hue,
And one by one in turn, some grand mistake
Casts off its bright skin yearly like the snake(V–XXI)
«Կյանքին նայում եք սառն ու անտարբեր,-
Ասաց Ժուանը: – «Այլ կերպ չեմ կարող:
Ձեր երկնքում կան բյուր ծիածաններ,
Իմ երկինքն արդեն չունի ոչ մի շող:
Հույսի շողն է վառ՝ երբ ջահել ենք դեռ,
Բայց օրերի հետ՝ հավերժ փոփոխվող,
Փոխվում են գույներն այնքան շողշողուն,
Այդպես օձն է իր շապիկը փոխում: (V–21)

Ութնյակի տողացի թարգմանությունը ցույց է տալիս, որ որոշ անճշտություններից, վրիպումներից և բնագրային շեղումներից զատ, թարգմանչին, ընդհանուր առմամբ, հաջողվել է տալ բայրոնյան բնագրի ճշգրիտ (համարժեք) թարգմանությունը: Մասնավորապես, 3-րդ բանաստորոգում ունենք "There still are many rainbows in your sky" - «Ձեր երկնքում կան բյուր ծիածաններ» բանաստեղծական միֆոլոգեմը, որն աստվածաշնչյան արքետիպի՝ հաշտության ծիածանի (" I do set my bow in the cloud, and it shall be for a token of a covenant between me and the earth; and it shall come to pass, when I bring a cloud over the earth, that the bow shall be seen in the cloud; ...and the bow shall be in the cloud; and I will look upon it, that I may remember the everlasting covenant between God and every living creature of all flesh that is upon the earth", Genesis 9:13,14,16) հոգնակին է. («Իմ ծիածանը կը կապեն ամպերի մէջ: Եվ դա թող լինի իմ ու ողջ երկրիմիջեւ յախտենական ուխտի նշանը: Երբ երկրի վրայ ամպեր կուտակեն, իմ ծիածանը թող երեսայ ամպերի մէջ: ...Թող իմ ծիածանը լինի ամպերի մէջ, որպէսզի ես տեսնեմ այն եւ յիշեմ իմ ու երկրի վրայ գտնուող բոլոր շնչատուր էակների միջեւ իմ հաստատած յախտենական ուխտը: Ծննդ. 9:13,14,16): Հենց այս հոգնակի թվով դրված «ծիածաններ» գոյականն է, որ իմաստային ու հուզական նոր երանգավորում է հաղորդում վաղնջական արքետիպին (ընդգծումները մերն են՝ Ե.Վ.):

Այս կապակցությամբ, հավելենք մի կարևոր լեզվաոճական միջոց՝ մեջբերում (ավելի ստույգ, ալյուզիա-մեջբերում):³ Վերջինս, մեր կարծիքով, ալյուզիայի տարատեսակ է և վերլուծաբաններից շատերը հակված են այն առանձնացնել ալյուզիայից ու քննել որպես ինքնուրույն լեզվամշակութային երևույթ: Ինչևէ, որքան էլ բազմազան են այս երևույթին առնչվող տեսական բնույթի դիտարկումներն ու եզրույթները (ալյուզիա, ռեմինիսցենցիա, մեջբերում, ինտերտեքստ, ուղղաձիգ համատեքստ, գլոբալ ուղղաձիգ համատեքստ, հղում և այլն), այնուամենայնիվ, դրանք բոլորն էլ, վերջին հաշվով, ալյուզիա են, որն ինքնին ենթադրում է լեզվաոճական միջոցների ու երկի կառուցվածքի, ինչպես նաև հեղինակի գաղափարագեղագիտական հայեցակերպի սերտ միասնություն, այսինքն, հետազոտության լեզվաբանական և գրականագիտական տարրերի փոխներթափանցում և փոխկապակցվածություն (Виноградов, 1963, Будагов, 1980 և ուրիշներ): Դրանք (այդ մեջբերումները), ևս, մտնում են լեզվաոճական ընդհանուր համակարգի (պոետիկա) մեջ, քանի որ մասնակցում են գրողի լեզվամտածողության դրսևորմանը՝ ձևավորելով նրա լեզվական ինքնությունը, կամ, այսպես ասած, նրան բնորոշ տարան: Ուստի, նման մեջբերումները ոչ միայն պետք է համարել ալյուզիա (ալյուզիա-մեջբերում), այլև, որպես այդպիսին, ակտիվորեն ներգրավվելով լեզվամտածողության «կայացմանը», նրանք ձեռք են բերում լեզվաոճական միավորի արժեք, որը, թերևս, կարելի է բնորոշել որպես ալյուզիային: Այդ մեջբերումների բուն նպատակն է հատուկ ընդգծել տվյալ ինֆորմացիայի իմաստն ու ներքին ուղղվածությունը, մասնակցել լեզվաոճական պաթոսի ու լեզվի պոետիկայի կայացմանը, և դրանով իսկ, տվյալ համատեքստի շրջանակներում լեզվաոճական նշանակության ձեռքբերմանը: Ասվածը վերաբերում է ոչ միայն կոնկրետ մեջբերումներին, այլև ալյուզիային, ընդհանրապես, այդ թվում նաև, այսպես կոչված, «խառը» կամ երկկողմանի (հունա-հռոմեական և աստվածաշնչյան) ալյուզիաներին ու դրանց ընթրմացիաներին:⁴ Բերենք

«խառը» ալյուզիայի հատկանշական մի օրինակ, որտեղ նույն ութնյակում ունենք և՛ հունա-հռոմեական, և՛ աստվածաշնչյան ալյուզիաներ.

Lord Henry and his lady were the hosts;
The party we have touch'd on were the guests!
Their table was a board to tempt even ghosts
To pass the Styx for more substantial feasts.
I will not dwell upon ragouts or roasts,
Albeit all human history attests
That happiness for man – the hungry sinner!-
Since Eve ate apples, much depends on dinner.(XIII-XCIX)
Ես չեմ կամենում Ամոնոփիլների
ճոխ խնջույքները նկարագրել,
Եվ Ստիքս գետի ուրվականների
Ստամոքսները նորից գրգռել:
Բայց երջանկությունը մեր աշխարհի,-
Այն օրից ի վեր (գիտեն բոլորն էլ),
Ինչ Եվան քաղեց պտուղն արգելված,-
Ավա դ, առավել ճաշից է կախված: (13-99)

«Եվ Ստիքս գետի ուրվականների/Ստամոքսները նորից գրգռել» բանատողերը ալյուզիա են հին հունական դիցաբանությունից, ընդ որում, որոշակիորեն բանաստեղծական փոխակերպման ենթարկված կամ ձևափոխված, այն առումով, որ Ստիքս գետով անցնող մեռյալների հոգիները բանաստեղծը ներկայացնում է որպես ուրվականներ, որոնց ախորժակը, նույնիսկ, «կգրգռվեր» նման ճոխ սեղանից: Ութնյակի «Ինչ Եվան քաղեց պտուղն արգելված» բանատողը, ակնհայտորեն, աստվածաշնչյան ալյուզիա է (Ծննդ. 3:1-6):

Նշալ ալյուզիաներն ու դրանց դեֆորմացիաները լեզվատճական ու լեզվաբանաստեղծական մեթոդներով ուսումնասիրելիս «բախվում» ենք այնպիսի մի հիմնախնդրի, ինչպիսին է դարձվածքների դեֆորմացիաները (տե՛ս Ахманова Կ.հ., 1969:166), երբ բառի բազմիմաստությամբ պայմանավորված, դարձվածքները ձեռք են բերում այլևայլ նրբիմաստներ: Այստեղ, անշուշտ, մեծ դեր է խաղում նաև համաստեքստը, որը որոշակի իմաստային կամ հուզական երանգ է հաղորդում բառին: Պետք է, սակայն, հատուկ ընդգծել, որ այս իմաստաբովանդակային և հուզական երանգավորումները պայմանավորված են, նախևառաջ, բառ-համաստեքստ փոխազդեցությամբ և փոխկապակցվածությամբ: (Литвин Ф.А., 2005:83):

Երբ խոսում ենք արքետիպային, և, ընդհանրապես, պատմամշակութային հենք ունեցող ալյուզիաների մասին, ապա այդ արքետիպային նշանակություն ունեցող ազգա-պատմա-լեզվամշակութային ոլորտի ցայտուն դրսևորումների թվին պետք է դասել նաև դարձվածքները (տե՛ս Фразеология в контексте культуры, 1999): Այսպես, օրինակ, "...To turn her head with walzing and with flattery"! (XII-XXXII). «... Շողոմ խոսքերով գլխահան անել («Դ-ոն Ժուան», 12-32):

Ընդգծյալը պատկանում է հին ծագում ունեցող սոմատիկ (մարդու մարմնամասերի անվանումներով կազմված) դարձվածքների թվին: Ուշագրավ է, որ

այս տիպի դարձվածքները հաճախ ընդհանուր են թե՛ անգլերենում և թե՛ հայերենում: Այսպես, օրինակ, անգլերենի "turn smb.'s head" դարձվածը համարժեք է հայերենի «գլխահան անել» դարձվածին (Кунин А.В., 1984:371, Ա.Մ.Սուքիասյան, Ս.Ա.Գալստյան, 1975:141):

Այսպիսով, Բայրոնի «Դոն ժուան» պոեմի լեզվաոճական առանձնահատկությունները քննելիս, ի թիվս այլ միջոցների և դրանց բանաստեղծական փոխակերպումների ու դեֆորմացիաների, կիրառել ենք «ալյուզիա-մեջբերում» բառերը՝ որպես տվյալ համատեքստում պատկերավորման կարևորագույն արտահայտչամիջոցի: Պետք է նաև նշել, որ մեր կարծիքով, շատ տարողունակ և բազմաշերտ «ալյուզիա» հասկացության այս տարատեսակը («ալյուզիա-մեջբերում»), նպատակ ունի առավել ընդգծել տվյալ ինֆորմացիայի իմաստն ու ներքին ուղղվածությունը, ընդհանրապես, ողջ ստեղծագործության պաթոսը, և խիստ բնորոշ է «Դոն ժուան» պոեմին՝ որպես կարևորագույն *լեզվաոճական միջոցի*:

Ճանոթագրություններ

1. 1818-ի սեպտ. 17-ին իր ընկերներից մեկին՝ բանաստեղծ (հետագայում Բայրոնի կենսագիր) Թոմաս Մուրին հղած նամակում, Բայրոնը տեղեկացնում է, որ գրել է մի նոր պոեմ (առայժմ՝ 1-ին նվագը), որը «... կոչվում է «Դոն ժուան» և ծաղրելու է աշխարհում ամեն ինչ»: Նա կանխատեսում էր պոեմի հարուցած դժգոհությունների պլիքը. «Միայն թե վախենում եմ, որ այն, զոնե արդեն գրված մասը, չափից դուրս անպարկեշտ թվա մեր անչա փ պարկեշտ ժամանակների համար» (Աֆոնինա Օ. Վերջաբան // Բայրոն Ջ. Գ. Դոն ժուան, Ե., Սովետական գրող, 1988, էջ 514):

Բայրոնի կանխատեսումն իրականանում է: Պոեմը, որը նա շարունակում էր գրել մինչև կյանքի վերջը (1824-ին, բանաստեղծի մահից առաջ, լույս են տեսնում պոեմի 15-րդ ու 16-րդ նվագները, իսկ մինչ այդ, 1818-1823թթ. արդեն հրատարակվել էին պոեմի 14 նվագները), հարուցում է պալատական պետների, պետական, քաղաքական, կրոնական ու մշակութային գործիչների դժգոհությունը: «Լճային դպրոցի» բանաստեղծներից Ռոբերտ Սաուրին, օրինակ, իր «Տեսիլք դատաստանի» պոեմի առաջաբանում, «Դոն ժուանի» 1-ին և 2-րդ նվագները բնութագրել է որպես «անաստվածության, սրբապղծության ահավոր մի խառնուրդ», իսկ Բայրոնին ներկայացրել որպես Մոլորի և Բելիալի սաղրած սատանայական դպրոցի պարագլուխ (նույն տեղում, էջ 526): Միաժամանակ, գերմանացի բանասեր-քննադատ, իդեալիստ փիլիսոփա և ռոմանտիզմի տեսաբան Ֆ. Շլեգելը (1772-1829 թթ.), որը Բայրոնի հետ հանդիպել էր 1816-ին, լրջորեն փորձում էր ապացուցել, որ Բայրոնն անձամբ ծանոթ է եղել սատանայի հետ (նույն տեղում, էջ 526):

Սակայն, համընդհանուր քննադատության և մեղադրանքների մթնոլորտում, եղել են նաև անկեղծ գնահատանքի խոսքեր՝ Փ. Բ. Շելլիի, Յո. Վ. Գյոթեի և այլոց կողմից: Ինքը՝ Բայրոնը, նամակներից մեկում հատուկ նշել է «Դոն ժուան» պոեմի բուն նպատակը՝ ժամանակի հասարակական արատների նշավակումը:

2. Ութնյակը (լատ. octava) ութ տողից բաղկացած բանաստեղծական տուն է, որտեղ հանգավորվում են 1-ին, 3-րդ և 5-րդ, 2-րդ, 4-րդ և 6-րդ, սպա՝ 7-րդ և 8-րդ բանատողերը: Ստացվում է հետևյալ տաղաչափական պատկերը՝ abababcc: Սա բանաստեղծական ձև է, որը լայն տարածում ուներ Վերածննդի դարաշրջանի իտալական գրականության մեջ: Ութնյակներով գրված

Ջ.Գ.Բայրոնի «Դոն ժուանը», XIX դ. սկզբի եվրոպական պոեզիայի նշանակալի դրսևորումներից է: Ութնյակը հայ պոեզիայում հաջողությամբ կիրառել է Ե. Չարենցը («Մանկություն» պոեմը):

3. «Դոն ժուանում» առկա բազմաթիվ *այլուզիա-մեջբերումներից* բերենք հասկանալի և մի քանի օրինակ. *“Sweets to the sweet”* (I like so much to quote;/You must excuse this extract, -’ is where she,/ The Queen of Denmark, for Ophelia brought/ Flowers to the grave;) (II-XVII) - *«Քաղցրերը՝ քաղցրին»*:/Քաղվածք բերելու կիրքս է կատարի:- /Այս բառերն ասաց Դանիոն քագուհին,/ Ասաց լալագին ու մի փունջ ծաղիկ /Գցեց իր հարսի շքեղ դագաղին: (2-17, էջ 70- մեջբերում Վ. Շեքսպիրի «Համլետից» (արար V, տեսարան I): *“Whom the gods love die young,”* was said of yore; (IV-XII) - *«Ում որ սիրում են աստվածները մեր, /Մեռնում են ջահել»*,-ասել է մի այր: (4-12, էջ 156- մեջբերում հույն դրամատուրգ Մենանդրոսից- մ.թ.ա. 343 թ.): *“There is a tide in the affairs of men...”* (VI-I)-*«Մակրնթագության պահեր են լինում /Մարդկանց գործերում,...»* (6-1, էջ 223- մեջբերում Շեքսպիրի «Հուլիոս Կեսարից» (արար IV, տեսարան III) և այլն:
4. Այլուզիա-մեջբերման «դեֆորմացիայի» (ավելի ստույգ, «դեֆորմացված» այլուզիա-մեջբերման), ցայտուն օրինակ է «Դոն ժուանի» 6-րդ նվագի, 2-րդ ութնյակի հետևյալ բանաստեղծությունը. *“There is a tide in the affairs of women...”*- *«Մակրնթագության պահեր են լինում / Կանանց գործերում...»*: Ուշագրավ է, որ Շեքսպիրի «Հուլիոս Կեսարից» վերցված վերը նշված մեջբերման այս *ձևափոխությունը*, ակնհայտորեն ունի որոշակի գործառնության նպատակաուղղվածություն՝ ընթերցողին նախապատրաստել հետագա սյուժետային զարգացումներին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աստուածաշունչ, Մատեան Հին ԵՒ Նոր Կտակարանների, Մայր Աթոռ Սրբ. Էջմիածին ԵՒ Հայաստանի Աստուածաշնչային ընկերություն, 2004:
2. Բայրոն Ջ.Գ. Դոն ժուան (թրգմ.՝ Հ. Սևան), Երևան, Սովետական գրող, 1988:
3. Բոտվիննիկ Մ.Ն., Կոզան Ա.Ա., Ռաբինովիչ Մ.Բ., Սելեցկի Բ.Պ. Դիցարանական բառարան, Երևան, Լույս, 1985:
4. Շեքսպիր Վ. Ընտիր երկեր, հ. 1-2, Երևան, Հայպետհրատ, 1964:
5. Սուրիայան Ա.Մ., Գալստյան Ա.Ա. Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան. Երևան, ԵՊՀ, 1975:
6. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская Энциклопедия, 1969.
7. Будагов Р.А. Что же такое лингвистическая поэтика? // Филологические науки, 1980.
8. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М.: АН СССР, 1963.
9. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. М.: Русский язык, 1984.
10. Литвин Ф. А. Многозначность слова в языке и речи. М., Комкнига, 2005.
11. Фразеология в контексте культуры /отв. ред. В.Н. Телия/. М.: Языки русской культуры, 1999.
12. The Complete Works of Lord Byron. Paris, Baudry, 1835.
13. The Holy Bible. Authorized King James Version. N. Y., 1989.
14. The Macmillan Shakespeare-Hamlet. Macmillan Education, 1978.
15. The Macmillan Shakespeare-Julius Caesar. Macmillan Education, 1977.
16. William Shakespeare. Othello. Penguin Books, 2001.

Е. ВАРДАНЯН – Лингвостилистические особенности поэмы Дж. Г. Байрона “Дон-Жуан” в переводе на армянский язык. – Как в поэзии Байрона вообще, так и в “Дон Жуане”, есть многочисленные мифологемы и библейские архетипы, которые с течением времени подверглись семантическим изменениям и стали определенными лингвостилистическими средствами. В этой связи, вводится понятие “аллюзия-цитата”, как присущее поэме “Дон Жуан” важнейшее лингвостилистическое средство, а также его, так называемые, “деформации”. На достаточно убедительных примерах в статье подробно рассматриваются такие случаи. Особое внимание уделяется армянскому переводу. Соответственно выявляются отклонения от оригинала и порой предлагается свой (авторский) вариант перевода.

Ключевые слова: языковой слой, лингвостилистический, архетип, функция, мифологема, символ, трансформация, деформация, аллюзия, цитата

Y. VARDANYAN – “Linguostylistic peculiarities of the poem “Don Juan” by G.G.Byron in Armenian translation”. – In the poetry of Lord Byron in general and in “Don Juan” in particular, there are numerous Greco-Roman mythologemes and biblical archetypes, which in time have undergone semantic changes and have become various linguostylistic devices. In this connection, the notion of “allusion-citation” is introduced (as well as its so-called “deformations”) as a most important linguostylistic device and so typical of “Don Juan”. Thus, the present article touches upon analysis of such cases, thereby adducing ample examples. Due attention is paid to the Armenian translation. Accordingly, deviations from the original are analyzed separately and sometimes the author’s own version is suggested.

Key words: language layer, linguostylistic, mythologeme, archetype, function, symbol, allusion, citation, transformation, deformation

**«ԽԱՌԸ» ԼԵԶՎԱՇԵՐՏԵՐԸ Ջ. Գ. ԲԱՅՐՈՆԻ ՊՈԵԶԻԱՅՈՒՄ ԵՎ
ԳՐԱՆՅ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (ըստ «Չայլդ Հարոլդի
ուխտագնացությունը» պոեմի և «Մանֆրեդ» դրամայի)**

Ջ.Գ.Բայրոնի բանաստեղծական բառապաշարի մի զգալի մասն են կազմում, այսպես կոչված, խառը բառաշերտերը, որոնք ներառում են թե՛ հունա-հռոմեական, թե՛ աստվածաշնչյան լեզվաշերտերը: Բազմաթիվ օրինակներով վերլուծվում են նախ հունա-հռոմեական (միֆոլոգեմային), ապա աստվածաշնչյան ծագում ունեցող լեզվական միավորները: Հոդվածում հատուկ ուշադրություն է դարձվում հայերեն թարգմանությանը՝ փորձելով գտնել համարժեքության եզրեր: Առանձնացվել և հանգամանորեն վերլուծվել են այն դեպքերը, երբ բնագրի և թարգմանության միջև անհամարժեքություն կա: Արտահայտվում է նաև այն տեսակետը, որ ժամանակի ընթացքում տվյալ բառը, բառակապակցությունը կամ միֆոլոգեմը կարող է ձեռք բերել նոր իմաստ և հնչողություն:

Բանալի բառեր. բառապաշար, լեզվաշերտ, բառակապակցություն, արտահայտչամիջոց, առասպելաբանություն, միջնադարյան, գուգադրական վերլուծություն, միֆոլոգեմ, արքետիպ, փոխակերպում

Անգլիացի մեծ բանաստեղծ Ջ. Գ.Բայրոնի պոեզիայի անքակտելի մասը կազմող հունա-հռոմեական առասպելաբանությունից սերված միֆոլոգեմներն ու միֆոլոգեմային կապակցությունները, ինչպես նաև աստվածաշնչյան (սակրալ-արքետիպային) հասկացությունները, պետք է դիտել, մի կողմից՝ որպես բանաստեղծի (սուբյեկտիվ) ինքնագիտակցման, իսկ մյուս կողմից՝ նրա գաղափարագեղագիտական հայեցակերպի, և, ընդհանրապես, աշխարհընկալման կարևորագույն միջոց:

Բայրոնի բանաստեղծական բառապաշարի մի սովոր մասն են կազմում, այսպես կոչված, «խառը» լեզվաշերտերը (միֆոլոգեմա-արքետիպային կամ «երկշերտ» միավորներ, որոնք ներառում են և՛ հունա-հռոմեական, և՛ աստվածաշնչյան լեզվաշերտերը): Բերենք օրինակներ, նախ «Չայլդ Հարոլդից».

A Cherub-Hydra round us dost thou gape...(I – LXV)

Գ-ու կյանքում հիդրա, քերովբե անբիծ... (I – 65)

(ընդգծումը մերն է՝ Ե.Վ.):

Հին հունական առասպելից ավանդված հիդրայի և աստվածաշնչյան քերովբեի միացման այս ուշագրավ պատկերը հայերենում, թերևս, կարելի էր թարգմանել պարզապես «հիդրա-քերովբե» կապակցությամբ (հարագատ մնալով բնագրին և պահպանելով բնագրային «օքսիմորոն» դարձույթը), ինչը հայ թարգմանիչը (Հ. Սևան) չի արել իր ընտրած «անբիծ» որոշիչ պատճառով, որը վերաբերում է միայն քերովբեին, մինչդեռ գծիկով միացած «հիդրա-քերովբե»-ի պարագայում, «անբիծը» կվերաբերեր երկուսին էլ: Ռուսերեն թարգմանիչը (Վ. Լևիկ) ընտրել է այլ ուղի՝ "Вампир с улыдкой херувима ясной" (Байрон, 1985:141): Առանձին-առանձին, «հիդրա»-ն և «քերովբե»-ն լայնորեն շրջանառվում են թե՛ անգլերենում, թե՛ հայերենում: XIX-XXդդ. բանաստեղծական երկերում, դրանք հանդես են գալիս, առավելապես, որպես միֆոլոգեմներ, կայուն բառ-հասկացություններ, որոնք, որպես այդպիսիք, կարող են ունենալ ինչպես

ավանդված կամ փոխանցված հասկանիչներ (օրինակ, «բազմագլխյան»՝ հիդրայի, «վեցթևյան»՝ քերովբեի համար), այնպես էլ սուբյեկտիվ-հեղինակային բնութագրումներ:

Long ere the first loud trumpet's note is heard... (I – LXXII)

Փողի հնչեցման դեռ կա ժամանակ...(I – 72)

«Փողը» միֆոլոգեմ է, որն առկա է թե՛ հունա-հռոմեական առասպելներում, թե՛ Աստվածաշնչում: Անտիկ առասպելներում «փող» (շեփոք) փչելը համարվել է ինչ-որ ժամանակի կամ գործողության սկիզբ կամ ավարտ: Փող են հնչեցրել պատերազմի կամ որսորդության ժամանակ, նաև՝ հանդիսավոր տոնախմբություններին: «Փողն» այս իմաստով պահպանվել է նաև Աստվածաշնչում. «Նրանք կարող են լեռը բարձրանալ միայն այն ժամանակ, երբ ... փողի ձայնը երկար հնչի» (Ելք 19:13), «...Տիրոջը նուիրաբերումը մի սուրբ տօն, որ շեփոքներով է ազդարարում» (Ղևտ.23:24), «Յիսուներորդ տարուայ եօթներորդ ամսի տասներորդ օրը շեփոք հնչեցնելով կ'ազդարարէր...» (Ղևտ. 25:9), «Եւ եօթը հրեշտակները, որուն էին եօթը փողերը, պատրաստուեցին դրանք հնչեցնելու» (Հայտն. 8:6) և այլն (ընդգծումները մերն են՝ Ե.Վ): Ընդ որում, ուշագրավ է, որ «Չայլդ Հարոլդ»-ի հայերեն թարգմանիչը նախընտրել է «փողի հնչեցման» ձևը՝ «փող հնչեցնել» կամ «փող հնչեցնելուն» ձևին, սակայն, պահպանել է *փողի* հետ գոյականաբար կիրառված *հնչեցման* բառաձևը, որն Աստվածաշնչում միշտ հանդես է գալիս «փող»-ի հետ՝ կազմելով բայական հարադրություն: Անգլերենում, ինչպես և հայերենում, կան «փող» միֆոլոգեմով և որևէ բայով կառուցված մի շարք հարադրություններ ու բառաբարդումներ («փող հնչեցնել», «փող հարել», «շեփոքել», «շեփոք հնչեցնել» և այլն, անգլ. "Sound trumpets", "blow trumpets", etc.), որոնց ստույգ արքեսիպելը (հունա-հռոմեական, թե՞ աստվածաշնչյան), ուղղակիորեն հնարավոր չէ մատնանշել:

Is the spot marked with no colossal bust?

Nor column trophied for triumphal show?(III – XVII)

Կորավ կիսանդրին վեհ ու փառահեղ

Եվ սյունն հաղթության... (III – 17)

«Սյունն հաղթության» բառակապակցությունը, հունա-հռոմեական կամ այլ մշակույթներից սերված միֆոլոգեմ-դարձված է: Բուն միֆոլոգեմը «սյունն» է, որպես երկնքի ու երկրի միջև ուղղահայաց կապի խորհրդանիշ: «Հաղթության» մակդիրը նրան տրվել է ի հաստատումն այն բանի, որ երկնքի հետ կապը նրան դարձնում է անպարտելի: «Սյուն» միֆոլոգեմը հանդիպում է ոչ միայն բանահյուսական ստեղծագործություններում¹, այլև հունական առասպելներում (քարացած Նիոբեն) և Աստվածաշնչում. «Գովտի կինը ետ նայեց ու դարձաւ աղէ արձան» (Ծննդ. 19:26), «Աստուած ցերեկը նրանց առաջնորդում էր անպի սիւնով..., իսկ գիշերը՝ հրէ սիւնով...» (Ելք 13:21), «Ով յաղթի, նրան իմ Աստծու տաճարին սիւն պիտի դարձնեն...» (Հայտն. 3:12) և այլն:

But Thou, exulting and abounding river!

Making thy waves a blessing as they flow

Through banks whose beauty would endure forever

Could man but leave thy bright creation so,

Nor its fair promise from the surface mow

With the sharp scythe of conflict, - then to see

Thy valley of sweet waters, were to know

Earth paved like Heaven – and to seem such to me,
Even now what wants thy stream? – that it should
Lethe be. (III – L)

Բայց շուայլ ես դու, գե՛տ իմ թափանցի՛կ,
Ջրերդ են բերում ափիդ օրհնություն.
Այն պիտի մնար հավերժ գեղեցիկ,
Թե մարդ ձեռք չտար, թե ծաղկունքդ անհուն
Չհնձեր կովի մանգաղն արնագույն,
Այնժամ քո կապույտ հովիտն աստղացող
Կթվար երկինք իմ ջահել հոգուն,
Թե Լետան քեզ տա մոռացման մի շող,
Ինձ կզգամ հիմա դրախտում դյութող: (III – 50)

Եթե «Ջրերդ են բերում ափիդ օրհնություն» բանատողը վերածենք դարձվածի, ապա կունենանք «օրհնության ջուր» կամ «օրհնած ջուր» դարձվածը: Բնագրին ավելի մոտ է ռուսերեն թարգմանությունը. "Источник жизни для своей страны" (Байрон, 1985:193): «Կովի արնագույն մանգաղ»-ը, կամ պարզապես, «Կովի մանգաղ»-ը, միֆոլոգեմային դարձված է, որի աստվածաշնչյան արքե-տիպը, կարծում ենք, հետևյալն է. «Եվ մա, ով նստել էր ամպի վրայ, շարժեց իր գերանդին երկրի վրայ ու հնձեց երկրի բոլոր բնակիչներին» (Հայտն. 14:16):²

Թե հայերենի, թե՛ անգլերենի գործուն եզրույթներից է հին հունական «Լետա» (=Լեթա) գետ-միֆոլոգեմն՝ իր «մոռացության» որոշչով: Այս գետն իր հատկանիշներով սերում է ոչ միայն հին հունական առասպելներից, այլ ունի նաև աստվածաշնչյան արքետիպ. մասնավորապես, նրա «օրհնաբեր» կամ «կենաց աղբյուր» լինելը, կարծում ենք, աստվածաշնչյան դրախտարուխ գետերի (Ծննդ. 2:10-14) քանաստեղծական վերհուշն է:

«Մանֆրեդի» 1-ին արարի, 2-րդ տեսարանում, ևս, ունենք «խառը» տիպի կապակցություններ ու մակրոավորումներ, ինչպես նաև լեզվաոճական ու լեզվաարտահայտչական այլև այլ միջոցներ: Օրինակ. "Till the past be gulfd in darkness"-«Զանի անցյալը մթության վիհը չի խորասուզվել» (առասպելական սանդարամետի, հունա-հռոմեական Հադեսի կամ աստվածաշնչյան դժոխքի բանաստեղծական պատկեր-վերհուշը), "...white and sulphury,/ Like foam from the roused ocean of deep Hell"- «Ճերմակ, ծծմբոտ, որպես փրփուրը / խորունկ դժոխքի ալետանց ծովից» («...նա նրանց պիտի գցի կրակի և ծծմբի ծովի մեջ...», Հայտն. 20:9):

(ընդգծումները մերն են՝ Ե.Վ.):

Բերենք օրինակներ «Մանֆրեդի» 2-րդ արարի, 3-րդ տեսարանից. "And mortals dared to ponder for themselves, /To weigh kings in the balance, and to speak /Of freedom, the forbidden fruit". - «Եվ աղամորդիք հանդգնում էին իրենք մտածել, /թագավորներին կշեռքում կշռել,/ Եվ ազատության մասին խոսք անել - արգելված պտուղ»:

Հայերեն թարգմանությունում միֆոլոգեմային է (=արքետիպային) կշեռքը, որի հետ է կապվում նաև կշռելը (հունական դիցաբանությունում Նեմեսիսի հատկանիշներից մեկը՝ հավասարակշռելը): Ասվածին պետք է հավելել, որ նշյալ տեքստում, վրեժի աստվածուհու՝ Նեմեսիսի, կամ, այսպես կոչված, Գիշերվա դատեր բերանում, «կշեռքն» ու «կշռելը», ոչ թե արդարություն որոնելու, այլ վրեժ լուծելու երանգ ունեն, և, այս իմաստով, անշուշտ, գուրկ են առասպելին հատուկ

դոզմատիկ բնույթից (բնագրում ունենք հենց հավասարակշռել–“weigh in the balance” իմաստը): Կշեռքը (կշռելը) իր արքետիպն ունի ոչ միայն հին հունական առասպելներում, այլև Աստվածաշնչում. «Եւ սա է այդ բանի մեկնութիւնը. ՄԱՆԷ՛ Աստված չափեց քո թագաւորութիւնը եւ վերջ տուեց դրան. ԹԵԿԷ՛Ղ՝ կշեռքով կշռուեցու պակաս եղաւ. ՓԱՐԷ՛Ս՝ քո թագաւորութիւնը բաժանուեց եւ տրուեց մարերին ու պարսիկներին» (Դանիէլ 5:26-28), «Խարդախ կշեռքը պիղծ է Տիրոջ առջեւ, բայց արդար կշեռքը հաճելի է նրան» (Առակ. 11:1), «Եւ տեսայ ահա մի սեւ ձի. եւ ով նստել էր նրա վրայ, իր ձեռքին կշեռքուն էր» (Հայտն.6:5) և այլն: Ինչ վերաբերում է «արգելված պտուղ» արքետիպին, ապա այն զուտ աստվածաշնչյան է և վերաբերում է բարու և չարի իմացության կամ գիտության ծառին (Ծննդ.2:9,17), որը, Բայրոնի հերոսը՝ Նեմեսիսը, համեմատում է արգելյալ ազատության հետ: Ահա թե ինչպես է հնագույն միֆոլոգենը, նոր ժամանակներում կիրառվելով գաղափարագեղագիտական այլ իրավիճակում, բառին կամ բառակապակցությանը հաղորդում ավանդական արքետիպից տարբեր իմաստ և այն կապում «ազատություն, ազատ խոսքի իրավունք» հասկացության հետ:

«Մանֆրեդի» 2-րդ արարում հանդիպում ենք բազմաթիվ «խառը» տիպի մակդրավոր կապակցություններ³. օր.՝ "Thy garb and gait bespeak thee of high lineage" - «Հագուստ ու տեսքը հայտնում են, որ դու բարձր տոհմից ես»: Տոհմն, անշուշտ, միֆոլոգեն է, որն ընդունել է աստվածներին ընծայվող մակդիր՝ բարձր: Այն լայնորեն շրջանառվում է թե՛ հունա-հռոմեական, թե՛ աստվածաշնչյան և թե՛ հնդիրանական արեալի առասպելներում ու գրույցներում, որտեղ գործողությունների և սյուժեի ծավալման համար շատ կարևոր նշանակություն ունի հերոսի տոհմը կամ ծագումը:

"My way of life leads me but rarely..." - «Քիչ է պատահում, որ կյանքիս ուղին առաջնորդե ինձ...» բանատողում, առաջին հայացքից, սղիմորոշով «կյանքիս» գոյականը թվում է «սովորական» որոշիչ, այլ ոչ թե այլաբանական նշանակությամբ օժտված մակդիր. այսուհանդերձ, այն, ըստ էության, միֆոլոգեն է: Ե՛վ «կյանքը», և՛ «ուղին»,⁴ բազմաթիվ առասպելների, հեքիաթների և սրբազան տեքստերի մեջ հանդես են գալիս որպես միջուկ (առանցք), որի շուրջ հյուսվում է որևէ առասպել կամ միստիկ նշանակություն ունեցող սուրբ տեքստ: Ուստի, նման մակդրավոր կապակցությունները, փաստորեն, ավանդված են հնուց և օժտված են առասպելական լեզվամտածողությամբ:

'Or the rose tints which summer's twilight leaves,/ Upon the lofty glacier's virgin snow..." - «Կամ վարդ երանգը, որ ամառային արևամուտը / Թողնում է բարձր սառցալեռների կույս ձյունի վրա», բանատողերում ունենք երկու գոյականական մակդիր՝ «վարդ» և «կույս», որոնցում միֆոլոգենային իմաստը «նահանջել» է (կամ, ավելի ճիշտ, զուգորդվելով «երանգի» և «ձյունի» հետ, հանդես է գալիս նորիմաստ կիրառությամբ), սակայն, հենց այդ նախնական միֆոլոգենային (սակրալ) իմաստն է, որ թույլ է տալիս այդ բառերին հանդես գալ այլաբանական-փոխաբերական նշանակությամբ, ընդամից որոշակիորեն սրբագործելով այդ առարկաները (=մակդրակիրները): Իսկ այն, որ «վարդը» և «կույսը» եղել են միֆոլոգեններ և ունեցել սրբազան նշանակություն, վկայում են հունա-հռոմեական առասպելները և աստվածաշնչյան, բանահյուսական ու հեղինակային շատ ստեղծագործություններ: Նշենք, թեկուզ, այն փաստը, որ վարդը ձոնված է եղել Աֆրոդիտե աստվածուհուն, իսկ կույսը, որպես աստվածներին ընծայված կամ զոհի հատկանիշներով օժտված սուրբ էակ, արժանացել է հատուկ

մեծարանքի թե՛ հեթանոսական, թե՛, հատկապես, քրիստոնեական ավանդույթում⁵:

«Մանֆրեդի» 3-րդ արարից բերենք «խառը» տիպի մակդրավոր կապակցությունների ցայտուն օրինակներ, որոնք ունեն և՛ հունա-հռոմեական և՛ աստվածաշնչյան արքետիպեր.

...I should deem / The golden secret, the sought “Kalon”, found,... (Act III, scene I)

Գուցե կարծեի, թե գտնված է ոսկի գաղտնիքը:

Այնքան փնտրված «Բարձրը»... (արար 3-րդ, տեսարան 1-ին)

Պետք է ասել, որ «գաղտնիքը», թե՛ հունա-հռոմեական առասպելաբանությունում, թե՛ աստվածաշնչյան տեքստերում, կապվում է սրբազան խորհուրդների և աստվածայինի հետ: Մանֆրեդի ասած «ոսկի գաղտնիքը», իհարկե, ունի իր արքետիպը վերոնշյալ համակարգերում, սակայն, կարծում ենք, որ այն, գլխավորապես վերաբերում է միջնադարյան ալքիմիական գիտությանը, որն օգտագործելով ինչ-ինչ «գաղտնի» հնարքներ, փորձում էր հասարակ մետաղը փոխել ոսկու: Ոսկու ստացման ալքիմիական այս եղանակն է («ոսկի գաղտնիքը»), որ Մանֆրեդի խոսքը պարուրում է գրեթե անզգալի, «թաքուն» երգիծանքով: Հենց այս երգիծական տոնայնությամբ է, թերևս, պայմանավորված այն հանգամանքը, որ «ոսկի գաղտնիք» կապակցությունն այժմ ձեռք է բերել իմաստային ու հուզաարտահայտչական նոր երանգ՝ վերստին հաստատելով այն իրողությունը, որ ժամանակի ընթացքում, միֆոլոգեմները կարող են կորցնել իրենց բուն միֆոլոգեմային նշանակությունն ու գործառույթը, և ըստ դարաշրջանի ու հեղինակային ոգու (և, համապատասխանաբար, հայեցակերպի), ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն փոխարկվել ոչ միֆոլոգեմային բառակապակցությունների՝ առաջին պլան մղելով բառի, արտահայտության, մակդրի և այլն, բանաստեղծական կամ գեղագիտական նշանակությունն ու հնչողությունը: Այս կապակցությամբ, տեղին է մեջբերել Կ. Լևի-Ստրոսի⁶ այն դիտարկումը, որ «առասպելի գործառութային նշանակության չեզոքացման կամ կորստյանը զուգընթաց, այդ առասպելի հիմքի վրա ձևավորվում է արվեստը, որը նրա բովանդակային կառույցն օգտագործում է որպես ձևական նշանակություն ունեցող հենք՝ ըստ էության այն նոր բովանդակությամբ լցնելու համար» (*Эстетика: Словарь*, 1989:178):

Մանֆրեդի նույն տեսարանում, միֆոլոգեմային ալյուզիայի ցայտուն օրինակ է հետևյալը.

“Which walk the valley of the shade of death”.

«Որոնք քայլում են Մահու Ստվերի խոր ձորերի մեջ»:

«Մահվան Ստվերի... ձորը» արտահայտությունը, նախևառաջ, հուշում է, որ գործ ունենք աստվածաշնչյան ալյուզիայի հետ (տե՛ս Եսայի 9:2՝ «...ձեզ համար էլ, որ բնակում էք աշխարհում եւ մահուան ստուերների մեջ, լոյս պիտի ծագի», Մատթ. 4:16՝ «...եւ լոյս ծագեց նրանց վրայ, որ նստում էին մահուան երկրի եւ ստուերների մեջ»): Միաժամանակ, «Մահու Ստվերի խոր ձորը» վերաբերում է առասպելական Աիդ (Աիդես, Հադես, Պլուտոն) աստծուն պատկանող ստորգետնյա աշխարհին և մեռյալների թագավորությանը (Հադես), որը մեռյալների հոգիների (ստվերների) բնակավայրն էր (դիցաբանական բառարան, 1985:8-10):

«Մանֆրեդի» 3-րդ արարի, 2-րդ տեսարանում, ուշագրավ է Աստվածաշնչից վերցված հետևյալ բանաստեղծական ալյուզիան, որի կենտրոնը կամ առանցքը

«հսկաներ» միֆոլոգեմն է՝ ավանդված թե՛ անտիկ առասպելաբանությամբ, թե՛ Սուրբ Գրքով.

“...Glorious Orb! The idol
Of early nature, and the vigorous race
Of undiseased mankind, the giant sons
Of the embrace of angels, with a sex
More beautiful than they...”

«Ո՛վ գունդ փառահեղ, դու որ կուռքն էիր մանուկ աշխարհի,
Առողջ մարդկության կորովի ցեղի, այն հսկաների,
Որ սերած էին հրեշտակների գրկախառնումից
Իրենցից անգամ սիրուն սեռի հետ...»:

Հունա-հռոմեական առասպելներում բազմաթիվ են աստվածների և աստվածուհիների ամուսնությունները մահկանացուների հետ: Այդ կարգի «խառնամուսնություններից» են ծնվել շատ հսկա-հերոսներ, օրինակ, Հերակլեսը (հայրը Չևսն էր, մայրը Ամփիարիոն քազավորի կինը՝ Ալկմենեն), Աքիլլեսը (հայրը Պելևսն էր՝ թեսալացի հերոսը, իսկ մայրը՝ ծովային աստվածուհի Թետիսը), Պերսևսը (հայրը Չևսն էր, որը ոսկե անձրևի տեսքով թափանցում է Պերսևսի ապագա մոր՝ Դանայայի մոտ) և այլն (դիցաբանական բառարան, 1985): Ուշագրավ են նաև աստվածաշնչյան հատվածները նման ամուսնությունների վերաբերյալ. «Երբ սկսեցին մարդիկ բազմանալ երկրի վրայ եւ դուստրեր ունեցան, Աստծու որդիները, տեսնելով որ մարդկանց դուստրերը գեղեցիկ են, կին առան նրանց, ում ընտրեցին...» (Ծննդ. 6:1-2): «Այդ օրերին հսկաներ էին ապրում երկրի վրայ: Երբ Աստծու որդիները մարդկանց դուստրերի հետ պառկեցին, իրենց համար որդիներ ծնեցին: Նրանք այն հսկաներն էին, որոնք հնուց ի վեր անուանի մարդիկ էին» (Ծննդ. 6:4):

Այն ամենն, ինչ ասվեց «խառը» տիպի դարձվածքների կապակցությամբ, կիրառելի է նաև մակդիրների, հատկապես, միֆոլոգեմային բնույթի (կամ այն մասնակիորեն պահպանած) մակդիրների, ընդհանրապես, մակդրավոր կապակցությունների նկատմամբ: Ուստի, բերենք այդպիսի մակդիրների այլ օրինակներ և դրանք ենթարկենք զուգադրական վերլուծության.

...Like an infernal god, from out the earth;
His face wrapt in a mantle, and his form
Robed as with angry clouds...” (Act III, scene IV)

Մի գեհենային աստվածի նման վեր է բարձրանում.

Գեմքը փաթաթած վերարկուի մեջ,

Եվ իր մարմինը կարծես բարկացայտ ամպերով պատած (արար 3-րդ, տեսարան 4-րդ)

«Գեհենային աստված» բառակապակցությունը յուրօրինակ է նրանով, որ բանաստեղծն այստեղ «միացրել» է (միավորել) երկու միֆոլոգեմ. մեկը՝ գեհեն մակդրի, մյուսը՝ աստված մակդրակրի գործառույթով: «Գեհենային»-ը, (ժամանակակից հայերենում այն կհնչեր ավելի շուտ «գեհենական»), թարգմանիչը (Հովհ. Մասեհյան) կիրառել է բնագրային infernal-ի (դժոխայինի) փոխարեն. պատճառը, մեր համոզմամբ, «դժոխային» ածականի համեմատ, «գեհենային» բառի առավել սաստկական հնչերանգն է, ապա, և, «վեր է բարձրանում» բաճակի առկայությունը, որը, կարծես, պահանջում է, որ երևացողը մի խորը տեղից

վեր բարձրանա. այդ խորը տեղը հենց «գեհեճն» է՝ կիրառված *դժոխք* իմաստով (եբրայերեն *Շեռ* և հունարեն *Հադես* բառերի հայերեն համարժեքը):⁷

«**Բարկացայտ ամպեր**» կապակցության մեջ միֆոլոգեմ են *ամպը, որոտը և կայծակը*՝ հունա-հռոմեական առասպելներում, *ամպերն*՝ Աստվածաշնչում, որպես *ամպի սյուն* («Աստուած ցերեկը նրանց առաջնորդում էր *ամպի* սիւնով, ..., իսկ գիշերը՝ հրէ սիւնով...»), Ելք 13:21-22), որպես *Աստծո փառք* («*Ամպը* ծածկեց վկայութեան խորանը, և խորանը լցուեց *Տիրոջ փառքով*»), Ելք 40:32-36), որպես Հիսուսի երկրորդ գալստյան ուղեկիցներ («...պիտի տեսնեն մարդու Որդուն, որ գալիս է երկնքի *ամպերի* վրայով...», Մատթ. 24:30), «Ապա ես տեսայ մի սպիտակ *ամպ*. եւ *ամպի* վրայ նստել էր մէկը՝ նման մարդու Որդուն. նա իր գլխին ունէր ոսկէ պսակ... Եւ մի ուրիշ հրեշտակ ելաւ երկնքից, աղաղակեց բարձր ձայնով եւ ասաց. «Դու, որ նստած ես այդ *ամպի* վրայ, շարժի՛ր քո այդ գերանդին և հնձի՛ր, որովհետեւ եկաւ հնձի ժամանակը. եւ երկրի հունձն էլ հասած է: Եւ նա, ով նստել էր *ամպի* վրայ, շարժեց իր գերանդին երկրի վրայ ու հնձեց երկրի բոլոր բնակիչներին», Հայտն.14:14-16) և այլն (ընդգծումները մերն են՝ Ե.Վ.): Ինչպես տեսնում ենք, ակնհայտ է «բարկացայտ ամպերով պատած» «գեհեճնային» աստծո և «ամպի վրա նստածի», այսինքն, երկրի (ազգերի) հունձքը կատարողի միջև ընդհանրությունը *վախճան, բարկություն* խորհրդանշող ամպերի հետ: Այսպիսով, բայրոնյան «բարկացայտ ամպերով պատած» միֆոլոգեմա-արքետիպային կամ «խառը» տիպի բառակապակցության մեջ, նորություն է «բարկացայտ ամպեր» ("angry clouds") կապակցությունը, որն ունենալով վառ արտահայտված փոխաբերական (միֆոլոգեմային) բնույթ, օժտված է գեղագիտական որոշակի նպատակաուղղվածությամբ և «վիցքավորմամբ»: Այլ կերպ ասած, հնագույն արքետիպը «շարժվում» է և երևան է գալիս նոր լեզվակառույցի ու նոր ժամանակների մեջ, ինչը վերստին ապացուցում է այն միտքը, որ միևնույն բառը կամ բառակապակցությունը, տարբեր ժամանակներում և համատեքստով պայմանավորված տարբեր իրավիճակներում, կարող է հանդես գալ փոխակերպված, երբեմն նաև «դեֆորմացված» ձևով:⁸

Ավարտելով հողվածը, հատուկ շեշտենք, որ Բայրոնի ստեղծագործության անբաժանելի մասը կազմող «խառը» լեզվաշերտերը (մասնավորապես, «Չայլդ Հարոլդի ուխտագնացությունը» պոեմում և «Մանֆրեդ» դրամայում), ինչպես նաև դրանց բանաստեղծական փոխակերպումները («տրանսֆորմացիա») և «դեֆորմացիաները», ունեն ընդգծված լեզվատնային գործառույթ, այսինքն, հանդես են գալիս որպես որոշակի լեզվատնային միջոցներ:

Ծանոթագրություններ

1. Հայկական «Մասնա Ծոներ» (Ե., 1997) էպոսի պատումներից մեկում («Մասնա փահլիվաններ կամ թըրր Դավիթ և Միեր», ասացող՝ Մոկացի Խապոյենց Չատիկ, բանահավաք՝ Բագրատ Խալաթյանց), առկա է երկնքից իջած պողպատե սյունը, որը Թուր Կեծակիով կտրում է Դավիթը.
Տեսավ՝ Պողվրտե սուն երկնուց իջի գետի ն:
Թուր էգարկ, կտրից... (էջ 387):
2. Աստվածաշնչի այլ թարգմանություններում (Մոսկվա, 1994), «գերանդու» փոխարեն «մանգաղ» է. «Ան որ ամպին վրայ կը նստեր, իր մանգաղը երկրի վրայ երկնցուց ու երկիրը հնձուեցա» (Հայտն.14:16):

- Աստվածաշնչի անգլերեն տարբերակում (King James Version), ևս, ունենք «մանգաղ» (“And he that sat on the cloud thrust in his sickle on the earth...”):
3. Նկատի ունենք, այնպիսի մակդրավոր կապակցություններ, որոնցում մակդրակիրը և միֆոլոգեմային և՛ աստվածաշնչյան լեզվաշերտերին պատկանող որևէ բառապաշարային միավոր է:
  4. Աստվածաշնչում կյանք և ճանապարհ է ազդարարում Աստծո Որդին՝ Հիսուս Քրիստոսը. «Ես եմ ճանապարհը եւ ճշմարտությունը եւ կեանքը...» (Հովհ.14:6): Մատնանշվում է երկու ուղի. մեկը՝ լայն և կորստյան տանող, մյուսը՝ նեղ, դժվարին, բայց փրկության առաջնորդող. «Մտե՛ք նեղ դռնով. ինչքան լայն է դուռը եւ ընդարձակ՝ ճանապարհը, որ դէպի կորուստ է տանում, եւ բազմաթիւ են նրանք, որ մտնում են դրանով: Ինչքան անձուկ է դուռը եւ նեղ՝ ճանապարհը, որ տանում է դէպի կեանք, եւ սակավաթիւ են նրանք, որ գտնում են այն» (Մատթ.7:13-14):
  5. Վարդը, որպէս հավատացյալների բազմության խորհրդանիշ, հանդիպում է, օրինակ, Դանթեի (Դանտե) «Աստվածային կատակերգության» մեջ.
 Այսպէս տեսքով բացված վարդի սպիտակ
 Ինձ երևաց այն սուրբ փաղանգը, որին
 Քրիստոս գնեցիր արյունով բովանդակ:
 (Դրախտ, 31-րդ երգ, 1-ին եռատող)
  6. Կառուցվածքային մարդաբանության հիմնադիր, ֆրանսիացի ազգագրագետ Կ. Լևի-Ստրոսի գաղափարները, հետազոտական ծրագրերն ու նախնական առասպելի հետագա գեղագիտացման (էսթետիզացիայի) վերաբերյալ տեսակետը, հետագայում արտացոլվել է Գ. Գ. Շպետի, Պ.Գ. Բոգատիրևի, Օ.Մ. Ֆրեյդենբերգի, Մ.Մ. Բախտինի և այլոց հետազոտություններում: Կ.Լևի-Ստրոսի հիմնական աշխատություններն են. «Կառուցվածքային մարդաբանություն» (1958), «Վայրենիների մտածողությունը» (1962), «Առասպելաբանականը» (1964-1971), «Դիմակների ուղիները» (1975) և այլն:
  7. Գեհեն կամ գեհոն է կոչվել Երուսաղեմից դեպի հարավ ձգվող հովտի (ձորի) այն նեղանձուկ մասը, որտեղ ժամանակին կռապաշտ հրեաները մանուկներ են զոհաբերել Մողոք (Մոլոք) կուռքի պատվին: Հետագայում, Հովսիա թագավորի օրոք, այդ տեղանքը դարձել է աղբանոց, սատկած անասունների և մահացած չարագործների կիզարան՝ Մողոքին նվիրված նախկին չար զոհաբերություններն անարգելու համար: Մշտավառ կրակի պատճառով «գեհենը» սկսել է ընկալվել որպէս «դժոխքի» խորհրդանիշ, իսկ հետագայում դարձել «դժոխք» բառի հոմանիշ (տես Քրիստոնյա Հայաստան հանրագիտարանի, դժոխք, գեհեն հոդվածը, էջ 273-274):
  8. Դարձվածային միավորների և կայուն կապակցությունների դեֆորմացիայի մասին տես Смирницкий А. И. 1956, Тер-Минасова С.Г. 1968, Изотова А.А. 1992:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աստուածաշունչ, Մատեան Հին ԵՒ Նոր Կտակարանների, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին ԵՒ Հայաստանի Աստուածաշնչային ընկերութիւն, 2004:
2. Բայրոն Ջ.Գ. Երկերի ժողովածու, Երևան, Հայաստան, 1965:
3. Բոտվիննիկ Մ.Ն, Կոզան Մ.Ա., Ռաբինովիչ Մ.Բ., Սելեցկի Բ.Պ. Դիցաբանական բառարան, Երևան, Լույս, 1985:
4. Դանտե Ալիգիերի. Աստվածային կատակերգություն, Երևան, ԵՊՀ, 1983:
5. Կուն Ն.Ա. Հին Հունաստանի լեզնեղներն ու առասպելները, Երևան, Լույս, 1989:

**«ՉԱՅՐՈՒՅԹ» / «RABBIA» ՀՈՒՉԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒՅԹԻ ԱՆՎԱՆՄԱՆ
ՀՈՍԱՆԻՇԱՅԻՆ ՇԱՐՔԸ ԻՏԱԼԵՐԵՆՈՒՄ**

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել «զայրույթ» (“rabbia”) հուզական հասկացության անվանման բառային միջոցները իտալերենում: Հոդվածում բաղադրական վերլուծության են ենթարկվում “rabbia” բառի հոմանիշային շարքը կազմող գոյականները, որի արդյունքում առանձնացվում են իմաստային այն տարբերակիչ հատկանիշները, որոնք թույլ են տալիս սահմանազատել «զայրույթ» հասկացության անվանող բառային միավորների իմաստային դաշտերը իտալերենում:

Քանայի բառեր. *հուզական հասկացույթ, հոմանիշային շարք, բաղադրական վերլուծություն*

Հասկացույթը, լինելով մտքային միավոր, առարկայանում է բառային միավորների՝ բառերի, դարձվածքների, ասացվածքների և առածների միջոցով: Ուստի հասկացույթների, այդ թվում և հուզական հասկացույթների ուսումնասիրության լավագույն եղանակներից մեկն է համարվում նրանց անվանման բառային միջոցների վերլուծությունը: Բառային միջոցները հուզական հասկացույթների ներկայացման կարևոր աղբյուր են, քանի որ տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչների կողմից այդ հասկացույթների ընկալման և իմաստավորման ընդհանրությունները և առանձնահատկությունները առավելապես դրսևորվում են հենց բառային միջոցներում: Բացի այդ, բառը ինքնին ժողովրդի կողմից կուտակած որոշակի տեղեկության կրող է, արտացոլում է ազգի փորձը և նրա պատկերացումը շրջակա միջավայրի մասին:

Հույզերը երբեք հանդես չեն գալիս մաքուր, հստակ տարբերակված ձևով, այդ պատճառով նրանց խոսքային նույնականացումը միշտ սուբյեկտիվ է /Diller, 1992: 26-27/: Միևնույն հույզը տարբեր անձանց կողմից արտահայտվում է տարբեր կերպ՝ կախված բազմաթիվ գործոններից, այդ թվում նաև արտալեզվական: Հույզերի անվանման միջոցների ընտրության հարցում մեծ դեր ունեն ազգամշակութային առանձնահատկությունները:

Ուսումնասիրվող «զայրույթ» հուզական հասկացույթն անվանող բառային միավորը իտալերենում *rabbia* բառն է: Սակայն տվյալ անվանման միջոցը, ինչպես ցանկացած այլ բառ, լեզվում գոյություն ունի ոչ թե մեկուսացած, այլ հանդես է գալիս ուրիշ բառերի հետ զանազան հարաբերությունների մեջ՝ կազմելով որոշակի համակարգ: Միմյանց հետ բառերը կարող են միավորվել ըստ քերականական հատկանիշի ընդհանրության, ըստ ձևային ընդհանրության և վերջապես, ըստ իմաստային ընդհանրության: Բառերի միջև իմաստային հարաբերությունների կարևորագույն ձևը հոմանիշությունն է /Воркачев, цит. по: Дорощева, 2002: 93 – 94/:

Հոմանիշության հիմնական չափանիշը բառիմաստն է, բառերի իմաստային մոտությունը կամ նույնությունը: Իմաստով իրար հետ կապված, այսինքն՝ մոտ կամ նույն իմաստ ունեցող բառերը կազմում են հոմանիշների փակ շարք, որը լեզվի տվյալ համաժամանակյա վիճակի համար տեսականորեն չի կարող ոչ ընդարձակվել, ոչ էլ կրճատվել, այսինքն՝ հարաբերականորեն այն կայուն է /Սուքիասյան, 1999: 126/:

Մեր ուսումնասիրության նպատակը «զայրույթ» հասկացության անվանող բառային միավորների իմաստային ընդհանուր և տարբերակիչ հատկանիշների բացահայտումն է խտալերենում՝ հիմնված *rabbia* բառի հոմանիշային շարքի մեջ մտնող բառերի բաղադրական վերլուծության վրա: Ինչպես ուսումնասիրության մյուս հնարները, բաղադրական վերլուծության մեթոդը նույնպես գործնականում չի կիրառվում «մաքուր» տեսքով: Այն համակցվում է նկարագրական, համեմատական, վիճակագրական մեթոդների հետ:

Rabbia բառն ունի հետևյալ հոմանիշային շարքը (ըստ Չինտիի հոմանիշների/հականիշների բառարանի). *Rabbia - idrofobia// arrabbiatura – ira – collera – stizza – irritazione – indignazione – sdegno – furore – furia /Cinti, 2006/:*

«Չայրույթ» հասկացության անվանող հոմանիշային շարքի գլխավոր անդամը *rabbia* բառն է: Որոշ բացատրական բառարաններում /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Trecciani.it, Cinti, 2006/ որպես այս բառի առաջին իմաստ նշվում է նրա գրական, սկզբնական իմաստը, այն է՝ *կենդանիների և մարդկանց սուր վարակիչ հիվանդություն*: Այս հիվանդությունը արտահայտվում է հիմնականում կենտրոնական նյարդային համակարգի ախտահարմամբ, ուղեկցվում է շարժիչ կենտրոնների սուր գրգռվածությամբ, շնչառական ու կլման մկանների ջղաձգումներով, անդամալուծությամբ և վերջանում մահով: Հիվանդությունը փոխանցվում է հիմնականում կծեղու միջոցով: Հիվանդության ընթացքում նույնիսկ ջրի ձայնից կամ բաժակի տեսքից կարող են առաջանալ մկանների ջղաձգություններ, շնչառական ու կլման մկանների ուժեղ կծկումներ /Sabatini, 1999, De Mauro, 2000/:

Ժամանակակից լեզվում, սակայն, *rabbia* բառն առավել հաճախ օգտագործվում է մարդու զայրացած հոգեվիճակ արտահայտելու համար: Այն սահմանվում է որպես հոգեվիճակ, որը բնութագրվում է ուժեղ բարկությամբ և հաճախ ուղեկցվում է անվերահսկելի գործողություններով կամ բառերով. պայմանավորված է լինում անախորժություններով, դժվարություններով, հիասթափություններով, անկարողության զգացողությամբ և այլն /Garzanti, 2006, Sabatini, 1999/, կամ՝ բուռն բարկություն, որն առաջանում է սեփական անկարողության զգացողությունից կամ հանկարծակի հիասթափությունից կամ ձախողությունից /Treccani.it/:

Այս բառն ունի այլ իմաստներ ևս՝ անզուսպ մոլեգնություն, ցասում, ինչպես նաև՝ վայրի կենդանիների կատաղություն /De Mauro, 2000/, որևէ ցանկություն կամ նպատակ իրագործելու համառություն, հետևողականություն, նվիրվածություն /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/, բուռն, անվերահսկելի ցանկություն, բաղձանք /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/, բնության տարրերի կամ երևույթների սաստկացում /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/, որոշ բույսերին բնորոշ հիվանդություն /De Mauro, 2000/: Ծագել է ուշ լատիներենի *rābiam* բառից (class. *rābiem* = *morbus caninus*) /Sabatini, 1999/:

Իր գրական իմաստով, որն է՝ հիվանդություն, որով հիվանդանում են որոշ կենդանիներ, և որը կարող է փոխանցվել նաև մարդուն, *rabbia* բառը հոմանիշ է *idrofobia* (ջրվախություն) բառին, որը բժշկագիտական եզրույթ է և մատնանշում է այդ հիվանդությամբ վարակված մարդկանց խորշումը ջրից /Cinti, 2006/, և ամենևին չի առնչվում *զայրույթ* հույզի հետ: Ուստի *idrofobia* բառը չի ընդգրկվի *rabbia* բառի հոմանիշային շարքի բաղադրային վերլուծության մեջ:

Ira բառը, որը պատկանում է լեզվական ավելի բարձր ոճին, սահմանվում է որպես ուժգին զայրույթի հոգեվիճակ, որը կարող է դրսևորվել զայրացած

բառերի և ագրեսիվ ժեստերի միջոցով /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/, ուղղված է դեպի այն մարդը, ով ուղղակիորեն կամ անուղղակի կերպով, միտումնավոր կամ իր կամքից անկախ առաջացրել է մեր զայրույթը, վիրավորել է մեզ /Sabatini, 1999/: Այս բառի իմաստային կարևոր բաղադրիչներից է ինքնատիրապետության կորուստը /De Mauro, 2000/: Որոշ աղբյուրներում որպես բառի կարևոր իմաստային բաղադրիչ նշվում է նաև վրեժի գործոնը այն մարդու հանդեպ, ով պատճառն է զայրույթի /Treccani.it/: Աստվածաբանության մեջ այն համարվում է յոթ գլխավոր մեղքերից մեկը /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Garzanti, 2006/, որի էությունը վրեժի բուռն և անզուսպ ցանկությունն է /De Mauro, 2000, Garzanti, 2006/: Սակայն բացի վերը նշված իմաստային բաղադրիչներից *ira* բառը արտահայտում է նաև արդարացի և ազնիվ զայրույթ /De Mauro, 2000, Garzanti, 2006, Treccani.it/, որը արտահայտվում է խելամտորեն և հանգեցնում պատժի կիրառմանը այն մարդու հանդեպ, ով պատճառել է այն /Sabatini, 1999/: Հոգնակի թվով կիրառվելիս այն (*ire*) նշանակում է համընդհանուր անհամերաշխություն, պառակտում /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Treccani.it/, օրինակ՝ *le ire cittadine - քաղաքացիների պառակտումը, le ire di parte - կողմերի անհամերաշխությունը*: Փոխաբերական իմաստով *ira* նշանակում է բնության տարրերի ցասումը, սաստկացումը /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Garzanti, 2006, Treccani.it/, օրինակ՝ *ira del vento - քամու ցասումը, ira del mare in tempesta - փոթորկված ծովի ցասումը*: Ծագել է լատիներեն *īram (զայրույթ)* բառից /Sabatini, 1999/:

Collera բառով արտահայտվում է զայրույթի և բարկության այն զգացողությունը, որն առաջանում է հանկարծակի /De Mauro, 2000, Garzanti, 2006/ և դրսևորվում է սաստիկ բառերով և ագրեսիվ գործողություններով /De Mauro, 2000, Garzanti, 2006, Sabatini, 1999, Cinti, 2006/: Կարող ենք փաստել, որ *collera* բառի տարբերակիչ իմաստային բաղադրիչը գրգիռի առաջացման հանկարծակիությունն է: Այս բառը հոմանիշ է *ira* բառին նաև բնության տարրերի զայրույթը փոխաբերաբար արտահայտելու հատկանիշով /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/, օրինակ՝ *la collera del mare - ծովի զայրույթը/ցասումը, la collera dei venti - քամիների ցասումը*: Առաջացել է լատիներեն *chōleram (մաղձ)* բառից /Sabatini, 1999/:

Stizza բառը բնութագրվում է որպես հանկարծակի և անցողիկ զայրույթ /Garzanti, 2006, De Mauro, 2000/, կամ վայրկենական զայրույթ, որը ծագում է որպես արձագանք որևէ անախորժության, դժգոհության կամ վիրավորանքի /Sabatini, 1999, Treccani.it/, կամ պարզապես անհամբերությունից /Garzanti, 2006/: Որոշ աղբյուրներում նշվում է նաև, որ այս բառի միջոցով արտահայտվում է հանկարծակի առաջացող, բայց ոչ ուժգին զայրույթը /Treccani.it/: Բառի ծագումնաբանության վերաբերյալ չկա հավաստի տեղեկություն. աղբյուրներում նշվում է, որ այն հավանաբար առաջացել է *stizzo* բառից, որն էլ իր հերթին ծագել է *tizzo* բառից *s* տառի հավելումով: *Tizzo -ի*, որը նշանակում է այրվող կամ արդեն այրված փայտի կամ ածուխի կտոր, ծագել է լատիներեն *tītio* բառից, որը նմանաձայնություն է /Sabatini, 1999/:

Irritazione բառով նույնպես արտահայտվում է տհաճության, նյարդայնացման զգացողություն, բայց այս դեպքում խոսքը գնում է զայրույթի էլ ավելի մեղմ դեպքերի մասին /Cinti, 2006/: Այն սահմանվում է որպես զսպված զայրույթ՝ ինչ-որ մեկի, ինչ-որ բանի հանդեպ կամ որևէ ձախողությունից առաջացած /Sabatini, 1999/: Այն ունի այլ իմաստներ ևս, ինչպես օրինակ՝ մարմնի որևէ մասի բոր-

բորբում, օրինակ՝ *irritazione degli occhi, della gola, dell'intestino - աչքերի, կոկորդի, աղիների բորբորում*, իսկ կենսաբանության մեջ այն նշանակում է գրգռում /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Garzanti, 2006, Treccani.it/: Ծագել է լատիներեն *irritatiōnem* բառից, որը կազմվել է *irritāre* բառից /Sabatini, 1999/:

Indignazione բառը սահմանվում է որպես բարոյական գիտակցության ապստամբություն այն բանի հանդեպ, ինչը վիրավորել է /Sabatini, 1999/: Այս բառով արտահայտվող զայրույթը կարող է և չունենալ ագրեսիվ դրսևորում, բայց առաջացնում է բարոյական պարսավանք /Cinti, 2006/: Հարկ է նշել, որ գրեթե բոլոր աղբյուրներում նշվում է, որ նման տեսակի հոգեկան խռովության պատճառ կարող է հանդիսանալ որևէ բան, ինչը կհամարվի դատապարտելի, անբարոյական կամ անպատշաճ /De Mauro, 2000, Treccani.it/: Բառի ստուգաբանությունը կապված է լատիներեն *indignatiōnem* բառի հետ, որը ծագել է *indignāri* «զայրացնել» բառից /Sabatini, 1999/:

Sdegno բառը նույնպես բնութագրում է համեմատաբար մեղմ և զուսպ զայրույթ /Cinti, 2006/: Դա վրդովմունքի կամ մեղադրանքի զգացումն է ինչ-որ բանի հանդեպ, ինչը թվում է անարդար կամ անազնիվ, ստոր /De Mauro, 2000/ կամ վիրավորում է բարոյական սկզբունքները և անձնական համոզմունքները /Sabatini, 1999, Treccani.it/: Այն ունի նաև *արհամարհանք, թշնամություն* իմաստները: *Sdegno* բառը կազմվել է *sdegnare* բայից, որն էլ առաջացել է լատիներեն *disdignāre* «*արհամարհել, քամահրել*» բառից՝ բառասկզբի վանկի կրճատումով /Sabatini, 1999/:

Furore բառով արտահայտվում է սաստիկ և անվերահսկելի զայրույթը /De Mauro, 2000, Treccani.it/: Այս և *furia* բառերով արտահայտվում են զայրույթի այն դեպքերը, երբ մարդը ամբողջովին դուրս է գալիս իր ավերից /Cinti, 2006/, օրինակ՝ *gettarsi con furore nella mischia – ցասումով/սաստիկ զայրացած կռվի բռնվել*: Այլ խոսքերով՝ դա ուժեղ հույզն է և հոգու խռովությունը, որի պատճառը զայրույթն է /Garzanti 2006/, կամ ուժեղ հիասթափությունը կամ մեկ այլ բուռն զգացմունք, որը խափանում է սեփական գործողությունների վերահսկողությունը /Sabatini, 1999/: Այս բառով արտահայտվում է նաև բնության ուժերի սաստկությունը, օրինակ՝ *il furore dell'uragano - փոթորկի սաստկությունը* /Sabatini, 1999, De Mauro, 2000, Treccani.it/: Ծագել է լատիներեն *furōrem* բառից, որը կազմվել է *fūrere* «*զայրանալ*» բառից /Sabatini, 1999/:

Furia բառը իր իմաստային նրբերանգներով մյուս հոմանիշներից ավելի մոտ է *furore* բառին, քանի որ այն ևս արտահայտում է հոգու մեծ խռովություն, անվերահսկելի զայրույթ, որը դրսևորվում է անզուսպ և բուռն գործողություններով և բառերով /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999, Treccani.it/, ինչպես նաև՝ զայրույթի, բարկության պոռթկում /Sabatini, 1999/, որը մեծ մասամբ լինում է կարճատև /Treccani.it/: *Furia*-ն ունի նաև այն իմաստներ, ինչպես օրինակ՝ 1. ուժ, ուժգնություն, սաստկություն (այդ թվում և բնության երևույթների) 2. հարկադրական շտապողականություն, աճապարանք, օրինակ՝ *ho furia di arrivare – շտապում եմ հասնել*, /De Mauro, 2000, Sabatini, 1999/: *Furia* բառով անվանում են նաև զայրացած մարդուն: Բառը ծագել է լատիներեն *fūram* բառից, որը կազմված է *fūrēre* «*զայրանալ*» բառից /Sabatini, 1999/:

Arrabbiatura բառը արտահայտում է զայրացած, խռովված հոգեվիճակ /Treccani.it, De Mauro, 2000/, ինչպես նաև՝ զայրանալը /Sabatini, 1999/: Չունի

ոճական նշույթավորվածություն, ինչպես նաև տարբերակիչ իմաստային բաղադրիչներ: Ուստի վերլուծության ենթարկելու համար պետք է հիմնվենք բացատրական բառարաններում նշված ամենամոտ հոմանիշների իմաստային հատկանիշների վրա, որոնք են՝ *rabbia, ira*, իսկ խոսակցական լեզվում՝ *incavolatura* և *incazzatura* բառերը: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ այս դեպքում խոսքը գնում է զայրույթի ուժեղ, անվերահսկելի դեպքերի մասին, որոնք ուղեկցվում են ագրեսիվ գործողություններով կամ բառերով: Կազմված է *arrabbiare* բառով և *-tura* վերջածանցով:

	Rabbia	Ira	Collera	Stizza	Irritazione	Indignazione	Sdegno	Furore	Furia	Arrabbiatura
Չայրացած հոգեվիճակ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ուժգին, սաստիկ	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
Մեղմ	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-
Անվերահսկելի (ինքնատիրապետության կորուստ)	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
Չուսպ, վերահսկելի	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-
Հանկարծակի ծագող	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Ագրեսիվ գործողությունների, ժեստերի, բառերի գործածություն	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
Կարճատև, անցողիկ	-	-	-	+	-	-	-	-	+/-	-
Վրեժի բուռն ցանկություն	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Արդարացի, ազնիվ զայրույթ	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Համընդհանուր անհամերաշխություն	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Կրոնական մոտիվներ	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Փոխաբեական կիրառություն բնության տարրերի վերաբերյալ	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-

Բաղադրային վերլուծությունը թույլ է տալիս անել հետևյալ եզրակացությունները.

- Հոմանիշային շարքի բոլոր անդամները միավորվում են մեկ իմասկով՝ *զայրացած հոգեվիճակ*: Չկա որևէ այլ հատկանիշ, որը ընդհանուր լինի բոլոր անդամների համար:
- Չայրույթի առավել ուժգին դրսևորումները արտահայտվում են *rabbia, ira, collera, furore, furia, arrabbiatura* բառերով, որոնց գործածությունը ենթադրում է ինքնատիրապետության կորուստ, ինչի հետևանքով մարդ կարող է անցնել ագրեսիվ բառերի կամ գործողությունների կիրառմանը: Մյուս չորս անդամների՝ *stizza, irritazione, indignazione, sdegno* բառերի

դեպքում առնչվում ենք զայրույթի համեմատաբար մեղմ դեպքերի հետ, երբ ըստ բացատրական բառարանների, զայրույթի ուժգնությունը չի հասնում այն աստիճանի, որ հանգեցնի ինքնատիրապետության կորստի:

- Հոմանիշային շարքի երկու անդամներ՝ *collera* և *stizza* բառերը, տարբերվում են մյուս անդամներից հույզի առաջացման հանկարծակիության հատկանիշով:
- Կարճատև կամ վաղանցիկ զայրույթն արտահայտվում է անդամներից երկուսի՝ *stizza* և *furia* բառերի միջոցով: Սակայն ի տարբերություն *stizza* բառի, որը բնութագրվում է որպես կարճատև զայրույթ, *furia* բառի դեպքում պարզապես նշվում է, որ այս տեսակի զայրույթը կարող է նաև լինել կարճատև, այդ պատճառով աղյուսակում այդ բառի դիմաց առկա են միաժամանակ + և - նշանները:
- *Ira* բառով արտահայտված զայրույթը ենթադրում է վրեժի բուռն ցանկություն: Սակայն սա միակ բաղադրիչը չէ, որով *ira* բառը առանձնանում է հոմանիշային շարքի մյուս անդամներից. այն նաև միակն է, որն արտահայտում է համընդհանուր խռովություն, անհամերաշխություն, ինչպես նաև ունի կրոնական մոտիվներ:
- Հետաքրքիր է փաստել, որ զայրույթը կարող է լինել նաև արդարացի և ազնիվ: Խոսքը գնում է այն դեպքերի մասին, երբ զայրույթի առաջացման պատճառը անարդարությունն է, բարոյական սկզբունքների ոտնահարումը: Իմաստային այս բաղադրիչը առկա է *ira*, *indignazione* և *sdegno* բառերի իմաստային դաշտում:
- Բնության տարրերի վերաբերյալ փոխաբերական կիրառությամբ առանձնանում են *rabbia*, *ira*, *collera*, *furore*, *furia* բառերը:
- Իմաստային բաղադրիչների ամբողջական համընկնումով բացարձակ հոմանիշներ են *indignazione* և *sdegno* բառերը: Բացարձակ հոմանիշներ կարող են համարվել նաև *rabbia* և *furore* բառերը, եթե չանդրադառնանք *rabbia* բառի ծագումնաբանությանը և սկզբնական իմաստներին, այլ դիտարկենք միայն համաժամանակյա տեսանկյունից:

Այսպիսով, վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ «զայրույթ» հուզական հասկացության ամբողջական ծավալը հնարավոր չէ արտահայտել մեկ բառային միավորի միջոցով: Տվյալ հասկացության ողջ բովանդակային պլանը ընկալվում է միայն նրա անվանման բառային միջոցների հոմանիշային շարքը վերլուծելու դեպքում, քանի որ այդ շարքի յուրաքանչյուր անդամ իր իմաստային բաղադրիչներով կարող է համապատասխանել արտալեզվական իրականության որևէ կոնկրետ իրավիճակի: Հայտնի է, որ հույզերն իրենց բնույթով ճանաչողական են և իրավիճակային, իսկ վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հույզերի արտահայտման միջոցների ընտրությունը նույնպես իրավիճակային է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մուրիասյան Ա. Ժամանակակից հայոց լեզու (Հնչյունաբանություն, բառագիտություն, բառակազմություն), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1999:
2. Дорофеева Н.В. Удивление как эмоциональный концепт (на материале русского и английского языков): Дис. ...канд. филол. наук, Краснодар, 2002.

3. Diller H.J. Emotions and the Linguistics of English // Proceedings of the Conference of the German Association of University Professors of English, vol. 14. Tübingen, Niemeier, 1992.
4. Cinti D. Dizionario essenziale, Nuovo dizionario dei sinonimi e dei contrari, Novara, Deaprinting, 2006.
5. De Mauro T. Il dizionario della lingua italiana, Paravia, Bruno Mondadori, 2000.
6. Sabatini F., Coletti V. Dizionario Italiano Sabatini Coletti, Firenze, Giunti, 1999.
7. Dizionario Garzanti di italiano, Milano, Garzanti, 2006.
8. Dizionario Treccani (Vocabolario on line): <http://www.treccani.it/vocabolario/>

Г. ТОНОЯН – Синонимический ряд номинантов эмоционального концепта “гнев” / “rabbia” в итальянском языке. – Целью данной статьи является изучение лексических средств номинации эмоционального концепта “гнев” (“rabbia”) в итальянской лингвокультуре. В статье проведен компонентный анализ существительных, составляющих синонимический ряд слова “rabbia”. В результате анализа выделены специфические (варьирующиеся) семантические признаки, позволяющие разграничить лексемы, номинирующие эмоциональный концепт “гнев” в итальянском языке.

Ключевые слова: эмоциональный концепт, синонимический ряд, компонентный анализ

G. TONUYAN – The synonymic group of words which express the concept of “anger” (rabbia) in the Italian language. – The aim of the present paper is the study of lexical means which express the emotional concept of “anger” (“rabbia”) in Italian linguoculture. A componential analysis has been applied to the definitions of the members of the synonymic group of the word “rabbia”. As a result of analysis some distinctive semantic features have been revealed which allow us to distinguish the semantic fields of the lexemes that express the emotional concept of “anger” in the Italian language.

Keywords: emotional concept, synonymic group, componential analysis

ՄԵԹՈԴԻԿԱ

Հասմիկ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Վ.Բրյուսովի անվան ԵՊԼՀ

ՖՐԱՆՍԵՐԵՆ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԽՈՍՔՈՒՄ ՆԱԽԳԻՐՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐԸ, ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴԺՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԳՐԱՆՔ ՀԱՂԹԱՀԱՐԵԼՈՒ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Բուհերում օտար լեզվի ուսուցումը կառուցվում է առավելապես հաղորդակցման սկզբունքի հիման վրա, ուստի դասավանդման գլխավոր խնդիրը խոսքային հմտությունների և կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումն է, որը ենթադրում է նաև սովորողների խոսքամտածողական գործունեության ընդլայնում: Ինչպես հայտնի է ֆրանսերենը հոլովներ չունի, և ֆրանսերենում հոլովական իմաստներն արտահայտվում են նախդիրների միջոցով: Այստեղ զգալի է բացասական փոխներթափանցման ազդեցությունը, ուստի սխալներն էլ բավականին շատ են: Նախդիրների հնարավոր կիրառությունների իմացության շրջանակը պետք է ընդլայնել, ինչն իր հերթին նշանակում է վարժությունների մշակված համակարգի ստեղծում, որն ավելի դյուրին կդարձնի անհրաժեշտ նյութի յուրացումը:

Բանալի բառեր. փոխներթափանցում, հաղորդակցման սկզբունք, խոսքային գործընթաց ձևավորել և զարգացնել խոսքային հմտություններ և կարողություններ

Բուհերում օտար լեզվի ուսուցումը կառուցվում է առավելապես հաղորդակցման սկզբունքի հիման վրա, ուստի դասավանդման գլխավոր խնդիրը խոսքային հմտությունների և կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումն է, որը ենթադրում է նաև սովորողների խոսքամտածողական գործունեության ընդլայնում:

Ինչպես հայտնի է ֆրանսերենը հոլովներ չունի, և ֆրանսերենում հոլովական իմաստներն արտահայտվում են նախդիրների միջոցով: Բնականաբար, անհրաժեշտ է դրանք ճիշտ գործածել: Ասվում է, որ եթե որևէ մեկը ճիշտ է գործածում ֆրանսերենի նախդիրները, ապա նա տիրապետում է ֆրանսերենին: Այստեղ զգալի է բացասական փոխներթափանցման ազդեցությունը, ուստի սխալներն էլ բավականին շատ են: Այս ամենը բացատրվում է նրանով, որ ֆրանսերենի նախդիրները սովորողի հիշողության մեջ մեծամասամբ «ամրագրված» են միայն մեկ կամ երկու նշանակությամբ և կապվում են մայրենի լեզվի որևէ հոլովի կամ կապի գործածության հետ: Ակներև է, որ նախդիր սովորողի հիշողության մեջ պահպանված մեկ - երկու գործածությունները բավարար չեն անսխալ արտահայտվելու համար: Նախդիրների հնարավոր կիրառությունների իմացության շրջանակը պետք է ընդլայնել, ինչն իր հերթին նշանակում է վարժությունների մշակված համակարգի ստեղծում, որն ավելի դյուրին կդարձնի անհրաժեշտ նյութի յուրացումը:

Ֆրանսերենն ու հայերենը, միևնույն լեզվաընտանիքից լինելով, ունեն նմանություններ: Սակայն կանգ առնենք տարբերությունների վրա և քննարկենք դրանցից մեկը: Ըստ լեզուների ձևաբանական կամ տիպաբանական դասակարգման, որը հենվում է լեզուների կառուցվածքային ընդհանրությունների ու տարբերությունների վրա, արդի ֆրանսերենը դասվում է վերլուծական լեզուների

շարքին: Այն գերազանցապես վերլուծական լեզու է (langue analytique par excellence), կամ, ըստ որոշ լեզվաբանների, վերլուծականության միտում ունեցող լեզու (langue à tendances analytiques), ինչն ի հայտ է գալիս լեզվական բոլոր մակարդակներում, իսկ լեզվի զարգացման արդի փուլում ցայտուն կերպով դրսևորվում նաև բառապաշարում:

Ժամանակակից հայերենն ունի զարգացած հոլովական համակարգ: Հայերենում միայն ուղղական հոլովն է, որ ձևով հակադրվում է մյուս հոլովներին, քանի որ չունի հատուկ վերջավորություն և ելակետային ձև է թեք հոլովների համար:

Ժամանակակից ֆրանսերենը, ինչպես արդեն նշեցինք, չունի հոլովական համակարգ և հոլովական իմաստին հատուկ շարահյուսական կիրառությունները հաղորդվում են ոչ թե հոլովական վերջավորությունների, այլ նախդիրների միջոցով: Հենց նախդիրների օգնությամբ էլ արտահայտվում են միևնույն բառի քերականական տարբեր իմաստները.

Օր՝ համալսարանում՝ à l'université,
համալսարանի՝ de l'université,
համալսարանից՝ de l'université և այլն:

Եթե հոլովական վերջավորությունները ձևային են և ուսումնասիրվում են ձևաբանություն բաժնում, ապա նախդիրները՝ որպես անկախ բառեր, նախադասության մեջ կարող են հանդես գալ որպես ինքնուրույն անդամ: Հոլովական վերջավորություններն անկախ գործածություն չունեն, քանի որ որպես առանձին ձևային զուրկ են իմաստից, իսկ որոշ լեզուներում նախդիրները հոլովական վերջավորություններին հավասարազոր դերակատարում ունեն: Այդպիսին է նախդիրների գործառույթը ժամանակակից ֆրանսերենում:

Ֆրանսերեն սովորողը գիտի, որ **avec** նախդիրը համապատասխանում է հայերենի գործիական հոլովի վերջավորությանը: Իսկապես, միջոցի կամ գործիքի անուղղակի խնդիրը կամ ձևի պարագան արտահայտելիս այդ երևույթը ակներև է.

L'enfant dessine avec des crayons. - Երեխան նկարում է մատիտներով:
J'attends mon ami avec joie. - Ես սպասում եմ ընկերոջս ուրախությամբ:

Նմանությունների հիման վրա սովորողը հայերենի գործիական հոլովի տարբեր իմաստներն արտահայտելու համար անխտիր գործածում է **avec** նախդիրը և սխալվում, քանի որ գործիականի առումները բաշխվում են ֆրանսերենի տարբեր նախդիրների միջև: Օր.՝ *avec ton conseil /քո խորհրդով/ փոխ.՝ sur ton conseil: Ավելին, երբեմն գոյություն ունեցող համապատասխանություններն էլ կատարյալ չեն: Այսպես, վերը նշված միջոցի խնդրի դեպքում միշտ չէ, որ ֆրանսերենում կարելի է գործածել **avec** նախդիրը: Սովորողը պետք է իմանա, օրինակ, որ փոխադրամիջոցի դեպքում գործածվում են par կամ en նախդիրները /voyager en voiture - ճամփորդել մեքենայով, voyager par le train - ճամփորդել գնացքով/:

Փոխներթափանցումով պայմանավորված սխալների ենք հանդիպում de-ով կազմվող բառակապակցություններում: Սովորողը հիմնականում ճիշտ է յուրացնում vêtement de cuir /կաշվե հագուստ/, chaise de bois /փայտե աթոռ/, table de fer

/երկաթե սեղան/ տիպի բառակապակցությունները, հասկանալով, որ cuir, bois, fer գոյականներն առանց հողի գործածվելով կորցրել են գոյականի հատկանիշը և de նախդրի հետ համապատասխանում են հայերենի՝ *կաշվե, փայտե, երկաթե* հարաբերական ածականներին: Սակայն իմանալով, որ հայերենի՝ սեռական հոլով + գոյական կաղապարին ֆրանսերենում համապատասխանում է գոյական + du/ de la, des / + գոյական կաղապարը սովորողը գործածում է *manuel du français (ֆրանսերենի դասագիրք) ձևը փոխ. manuel de français: Միայն պատճառն այն է, որ հայերենի՝ սեռական հոլով + գոյական կաղապարով կազմված շատ բառակապակցությունների դիմաց ֆրանսերենում գոյություն ունեն ոչ թե գոյական + du/de la, des / + գոյական / օր. défense du pays/, այլ գոյական + de + գոյական կաղապարով կազմված միավորներ: Միայն կանխելու համար սովորողին անհրաժեշտ է հիշեցնել տվյալ կաղապարի de + գոյական մասի ածականական արժեքը, համաձայն որի, եթե այն կարելի է փոխարինել հայերենի հարաբերական ածականով, ապա պետք է գործածել հենց այդ ձևը, իսկ եթե ոչ՝ ուրեմն սեռական հոլովով արտահայտված է ստացականություն և պետք է գործածվի du/de la, des ձևը: Օրինակ՝ journée d'automne հայերեն կարելի է թարգմանել ոչ միայն որպես *աշնան* օր, այլև՝ *աշնանային* օր: Միայն կանխելու համար հարկ է հստակեցնել, որ եթե առկա է ստացականության իմաստ, պետք է գործածել գոյական + du/de la, des / + գոյական կաղապարը /défense du pays/, իսկ որոշային իմաստի դեպքում ճիշտ է գոյական + de +- գոյական / manuel de français / կառույցը:

Չպետք է մոռանալ նախդիրների գործածությանն առնչվող մի կարևոր առանձնահատկություն ևս: Վերլուծական բայերը գործածելիս սովորողը մտապահում է բառակապակցության հիմնական կառուցվածքային տարրերը և ուշադրություն չի դարձնում նախդիրներին: Ինչպես համադրական /ամբողջակազմ/ բայերի դեպքում, այնպես էլ վերլուծական բայերի պարագայում դասավանդողը դրանք պետք է մատուցի իրենց նախդիրներով: Օրինակ՝ être ravi de, être déçu de, être furieux de, avoir peur de, avoir envie de, avoir raison de, avoir tort de, prendre part à, avoir accès à (auprès), faire alliance avec, avoir confiance dans, և այլն:

Դասավանդման փորձը ցույց է տալիս, որ երբ այս բայերը իրենց նախդիրներով են հայտնվում սովորողի բառատեսքում, վերջինս ակամա յուրացնում է բայն իր նախդրի հետ միասին: Սակայն չպետք է մոռանալ նաև, որ որոշ բայեր փոխում են իմաստը կախված նախդրի գործածությունից.

Je pense préparer le déjeuner = j'ai l'intention de préparer le déjeuner.

Je pense à préparer le déjeuner = Je me souviens que je dois préparer le déjeuner.

Չպետք է մոռանալ նաև, որ նախդիրների օգտագործումը անմիջականորեն առնչվում է խնդրառությանը: Այսպես՝ s'approcher բայը անուղղակի խնդրից առաջ պահանջում է de նախդրի գործածությունը, որը շատ հաճախ փոխարինվում է à նախդրով.

* Il s'approche à son ami.

փոխ. Il s'approche de son ami.

Միսլ գործածության պատճառն այն է, որ հանգման անուղղակի խնդիրը ֆրանսերենում ձևավորվում է à նախորդով, և սովորողը բնագոյաբար դիմում է համարանությանը՝ չհասկանալով, որ այդ դեպքում de նախորդի գործածությունը պայմանավորված է պատմականորեն ավանդված գործածությամբ:

Վերոհիշյալ սխալները կանխելու համար առաջարկում ենք դրանց հաղթահարմանն ուղղված վարժությունների մի շարք.

ա/ տրված տեքստում գտնել նախդիրները և ճշտել, թե հայերենի հոլովական ու կապական որ իմաստներին են դրանք համապատասխանում,

բ/ թարգմանել նախդիրների գործածությանն առնչվող և փոխներթափանցունը հաղթահարելուն ուղղված տեքստը՝ հայերենից ֆրանսերեն,

գ/ կազմել հարցեր տվյալ տեքստի շուրջ, որը լի է վերլուծական բայերով և համապատասխան խնդրառություններով,

դ/ միացնել նախադասության երկու հատվածները՝ հետևելով բայերի խնդրառությանը,

ե/ գտնել նախադասության ավարտը,

զ/ հայերենից ֆրանսերեն թարգմանել խնդրառական դժվարություններ պարունակող նախադասությունների շարք կամ կապակցված տեքստ/ վարժությունները սովորողին տրվում են՝ համապատասխան մակարդակի պահանջներից ելնելով /:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բարլեզիզյան Ա. Հայերեն - ֆրանսերեն բառարան, Երևան, 2009:
2. Բարլեզիզյան Ա. Լեզվական կապեր, Երևան, 1986:
3. Ֆրանսերեն - հայերեն բառարան, 4000 բառահոդված, գլխ. խմբագիր Ա. Միրադյան, Երևան, 2010:
4. Gilbert P. Dictionnaire des mots contemporains. P., Les Usuels du Robert; 1991.
5. Goose A. La néologie française aujourd'hui. P., C.I.L.F 1975.
6. Rey A. La lexicologie. P., 1980.
7. Robert P., Rey. A., Rey-Debove J. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. P., 2010.
8. Лопатникова Н. Н. Некоторые тенденции развития лексической системы современного французского языка. М., 2002.

А. ГРИГОРЯН – Ошибки в речи изучающих французский язык при использовании предлогов, трудности обучения и пути их преодоления. – Изучение иностранного языка в вузах строится преимущественно на основе развития и формирования речевых навыков приспособления основных принципов коммуникативного метода обучения. В процессе преподавания нами отмечены частые ошибки в речи студентов, а также отклонения, обусловленные интерференцией родного и обучаемого языков. Создание специально разработанной системы ситуативных упражнений имеет целью облегчить усвоение и закрепление навыков применения предлогов французского языка на примере отдельных синтаксических конструкций с семантически значимым управлением глаголов.

Ключевые слова: интерференция, принцип общения, развитие и формирование вербальных навыков и умений

H. GRIGORYAN – *The misuse of prepositions in the speech of French learners, the difficulties of teaching and the ways of overcoming them.* – In higher educational institutions the teaching of a foreign language is mostly built upon the principles of communication. Thus the main objectives of the teaching process is to shape and improve the communication skills and abilities, which also supposes amplification of the thinking process. As it is generally known, the French language does not have the category of case, instead the case meanings are expressed with the help of prepositions. Here the effect of negative permeation is evident, therefore, the mistakes are quite frequent. The scope of possible application of prepositions must be expanded. This will lead to the creation of an improved program of exercises, which will make the acquisition of the material easy and more pertinent for use

Key words: interference, communication principle, verbal skills and abilities, to form, to develop, speech act, to amplify, to prevent, to distribute, to clarify

**ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ**

Հոդվածում ներկայացվում է անգլերեն կրոնական բառապաշարի ուսուցման մեթոդական համակարգը, հաշվի առնելով մշակման մեթոդաբանական հիմքերը, մասնագիտական դասընթացի ուղղվածությունը, ուսանողների լեզվական իմացության մակարդակը, ճանաչողական, մասնագիտական դրդապատճառները:

Կարևորվում է անգլերեն կրոնական բառապաշարի փուլային ուսուցումը, երբ հստակորեն մատնանշվում են նախապատրաստական, նախախոսքային և խոսքային վարժությունների կիրառման ընթացակարգերը: Համապատասխան վարժությունների համակարգ մշակելիս, հաշվի է առնվել բառ-հասկացույթ հարաբերակցությունը, առ այն, որ բառը լեզվական, իսկ հասկացույթը մտածելակերպի միավոր է:

***Բանալի քառեր.** բիրլեիզմներ, կրոնական բառապաշար, հասկացույթ, ճանաչողական դրդապատճառ, ինքնագնահատման թղթապանակ, իրակություն-տերմին, կրոնական-մշակութային տիրույթ, զուգահեռ-համաժամանակյա ընթերցանություն, կրոնական իրույթներ, հենքային/մասնագիտական գիտելիք, նախախոսքային-խոսքային վարժություն*

Արդի փուլում մասնագիտական կողմնորոշման անգլերենի ուսուցման դասընթացներում խնդիր է դրվում կիրառել բառապաշարի ուսուցման այնպիսի վարժություններ, որոնք չեն հակասում մի կողմից՝ հաղորդակցական մոտեցման սկզբունքներին, մյուս կողմից՝ անգլերենը հատուկ նպատակներով դասընթացի խնդիրներին: Հետևաբար նպատակ է դրվում ապահովել ուսանողների օտարալեզու հաղորդակցական կարողությունների շարունակական զարգացումը:

Լրացման, փոխատեղման, համապատասխանեցման վարժությունները արդյունավետ են թե թույլ, թե միջին և թե ուժեղ խմբերում: Կրոնական բառապաշարի հաղորդակցական-ինտերակտիվ մեթոդներով ուսուցանելու տեսանկյունից առավել արդյունավետ են փոխակերպական վարժությունները:

Որոշ մեթոդիստներ թերահավատորեն են մոտենում ինտերակտիվ բնույթի վարժությունների կիրառմանը, քանի որ ուսուցման համար նախատեսվող ժամաքանակը բավարար չէ:

ԵՊՀ-ի աստվածաբանական ֆակուլտետում իրականացված փորձարարական աշխատանքը ցույց է տալիս, որ անգլերեն եկեղեցակրոնական բառապաշարը յուրացվում է հիմնականում այսպես կոչված նախախոսքային-խոսքային, քերականական վարժություններով, որոնք ավելի շատ զարգացնում են ուսանողների ընկալողական հմտությունները:

Ընդհանուր առմամբ, նշված ֆակուլտետում անգլերենը ուսուցանվում է տարբեր դասագրքերով, ձեռնարկներով, ըստ մոդուլների ընտրված տեքստերով և վարժություններով:

Համապատասխան վարժությունների ընտրության տեսանկյունից կարելի է առանձնացնել Ս. Ռ. Թումանյանի հեղինակությամբ լույս տեսած անգլերենի դասագիրքը, նախատեսված աստվածաբանության ֆակուլտետի առաջին կուրսի ուսանողների համար: Դասագիրքը բաղկացած է երկու մասից: Առաջին մասը բաղկացած է 12 դասամիավորից, որոնք սկսվում են համապատասխան կրոնական տեքստերով: Տեքստերը վերցրած են Հին կտակարանից՝

The Fall of Man, The Waters Recede, Hagar and Ismael, Sodom and Gomorrah Destroyed, Moses and the Burning Bush, At Mount Sinai, Not Because of Israel's Righteousness, The Birth of Samson, David and Goliath, Solomon Asks for Wisdom, Queen Vashti Deposed, Job:

Սույն դասագրքում տեղ գտած եկեղեցակրոնական տեքստերին հաջորդում են բառապաշարի ծանուցումները: Բառերի բացատրությունները տրվում են անգլերեն:

Հաջորդ փուլում հեղինակն առաջարկում է ընկալումը ստուգող առաջադրանքներ, որոնք պարունակում են 8 հարց: Օրինակ՝ ուսանողները պետք է պատասխանեն հետևյալ հարցերին՝

Are the following statements true or false? Correct the false ones.

The serpent was a cunning creature.

God deceived Adam and his wife when he told them that if they at of the tree in the middle of the garden they would die.

Կարելի է ասել, որ մենք գործ ունենք նախապատրաստական վարժության հետ, երբ ուսանողները պարտաատվում են իրենց ակտիվ խոսքի մեջ կիրառել նոր բառապաշարը:

Հաղորդակցական ուղղվածություն ունի Vocabulary in Class առաջադրանքը, քանի որ ըստ այդ առաջադրանքի՝ ուսանողներն աշխատում են զույգերով:

Ըստ հաջորդ վարժության պահանջի՝ առաջարկվում է համապատասխանեցնել տրված բառերը:

Օրինակ՝	
Serpent	a. topress
To increase	b. Toput
Toil	c. Snake
Offspring	d. Tomultiply
To crash	e. Cunning
Belly	f. Hardwork
Crafty	g. bare
Naked	h. Burning

/Թումանյան, 2007: 13/:

Նույն բնույթի վարժություն է հաջորդ լրացման վարժությունը, երբ տրվում է բառացանկ և բաց թողած տեղերով տաս նախադասություն:

Հաջորդ վարժությունը բառակազմական բնույթի է, երբ առաջարկվում է նշված բառերով կազմել նոր բառեր, կիրառելով հայտնի նախածանցներ և վերջածանցներ:

Craft-----	fruit-----
Wise-----	please-----
Naked-----	voice-----
Great-----	sorrow-----
Desire-----	rule-----
Thorn-----	sweat-----

/Թումանյան, 2007: 13-15/:

Հաջորդ վարժությունը բառակազմական բնույթի լրացման վարժություն է՝ IV. Fill in the appropriate form of the word in the brackets. Refer to exercise III.

Grammar and Translation Practice բաժինը ենթադրում է քերականական և թարգմանական աշխատանք, որը բաղկացած է վեց առաջադրանքից՝

Find the Armenian equivalents of the following in the Armenian translation of the Bible (Ծննդոց 3).

Compare the following from the Armenian translation with thier equivalents in English (Genesis 3).

Գարշապարը խայթել _____

Գլուխը ջախջախել _____

Թշնամանալ _____

Փուշ ու տատասկ _____

III. Insert articles where necessary

In _____ beginning _____ God created _____ heavens and _____ earth.

IV. Fill in the missing prepositions and / or adverbs.

V. Complete the passage choosing from the words below.

VI. Render the following passage into English /Թումանյան, 2007: 13-15/:

Անգլերեն կրոնական ենթալեզուն ուսումնասիրելու համար նախանշվող վարժությունները հիմնականում ընկալողական ուղղվածություն ունեն: Խնդիրն այն է, թե ինչպես կրոնական գիտակցության բովանդակությունը ներկայացնող լեզվական միավորները ուսումնասիրել և յուրացնել խոսքային վարժությունների կիրառմամբ:

Պետք է հստակեցնել այդ պարագայում ընկալողական և խոսքային վարժությունների հարաբերակցությունը: Ակնհայտ է, որ նշված իմաստային դաշտում տարբեր դարձվածները, կադապարույթային բառերը, արտահայտությունները հիմնականում ուսումնասիրվում են ընկալողական մակարդակում:

Բառերի ներմուծման, տեքստի ընթերցման, համապատասխան բառային աշխատանքի և թարգմանության փուլերին կարող են հաջորդել խոսքային կարողությունների զարգացմանը միտված վարժություններ: Օրինակ՝

Answer the following questions:

Compare and memorize:

Ճանաչողական-կառուցողական մոտեցման տեսանկյունից կարևոր է, որ օտարալեզու խոսքի ձևավորումը տեղի ունենա խաղային տեխնոլոգիաներով, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ սովորողները նոր նյութի յուրացման ընթացքում հաղթահարում են ոչ միայն ճանաչողական, այլև հուզական բնույթի դժվարություններ: Նրանք վախենում են, տագնապ ապրում, զայրանում, ուրախանում և այլն:

Ինչպես այդ առումով նշում է Ա. Գ. Մանուկյանը, «Ասվածի համատեքստում կարևորվում են «հոգետեխնիկական» բնույթի խաղերը, որոնց հիմքում ընկած են դիմախաղերը, մնջախաղերը, «մարմնի լեզվի» տարբեր արտահայտչամիջոցները, որոնց արդյունավետ կիրառումը կարևորագույն նախապայման է արդյունավետ խոսույթաստեղծ գործունեության կազմակերպման» /Մանուկյան, 2009: 63/:

Այստեղ հարց է առաջանում, թե ինչ մեթոդով են ուսանողները համեմատում տվյալ հայերեն-անգլերեն տարբերակները:

Հաջորդ բաժիններում հստակորեն իրագործվում են նույն սկզբունքները, որոնք բավականին արդյունավետ են, երբ հաշվի ենք առնում տվյալ դասընթացի համար նախատեսված սուղ ժամաքանակը:

Փորձարարական խմբերի հետ աշխատանքը ցույց տվեց, որ տարբեր կայքերի հետ նախնական ծանոթացումը օգնում է ուսանողներին ճիշտ և ժամանակին կողմնորոշվել, գտնել համապատասխան տեղեկատվությունը, այն կիրառել իրենց կողմից ներկայացման, ակնարկի, երկխոսության ժամանակ, ներառել իրենց գնահատման և ինքնագնահատման թղթապանակի մեջ:

Օրինակ, տրվում է հոգևոր և կրոնական տերմինների ցանկը` Glossary of spiritual and religious terms ([www.religioustolerance.org](http://www.religioustolerance.org)): Կայքում կարելի է գտնել տարբեր կրոնական ուղղություններին, դավանանքներին վերաբերող տերմինաբանական կայք-էջեր: Կարելի է անգամ գտնել սատանիզմին վերաբերող տերմինաբանության բաժին` Terms related to Satanic Ritual:

Համացանցային աղբյուրների հետ աշխատելու մշակույթի ձևավորումը իր հերթին նպաստում է ուսանողների մոտ ինքնուրույն աշխատանքի կարողությունների ձևավորմանը: Ուսանողները կարողանում են ճանաչել տարբեր իրակություն-տերմիններ, որոնք առնչվում են տարբեր կրոնական-մշակութային տիրույթների:

Հաջորդ փուլում ուսանողներն ուսումնասիրում են եկեղեցակրոնական արտահայտություններ, տարբեր դարձվածային միավորներ` բիբլեիզմներ: Անհրաժեշտ է նշել, որ տերմինների և դարձվածների հետ աշխատանքը կարող է իրականացվել և՛ համաժամանակյա, և՛ ըստ մշակված փուլերի: Բնագիր կրոնական տեքստերի հետ աշխատանքը ենթադրում է տերմինների և դարձվածների հետ համաժամանակյա աշխատանք:

Աստվածաշնչյան հայերեն տարբերակի իմացությունը բիբլեիզմները ճանաչելու և թարգմանելու լավագույն միջոցներից է: Արդյունավետ է Աստվածաշնչի հայերեն և անգլերեն տարբերակների գուգահեռ-համաժամանակյա ընթերցանությունը, որը նպաստում է թե՛ հայերեն, թե՛ անգլերեն բիբլեիզմների, աստվածաշնչյան հաստատուն դարձվածային միավորների արագ յուրացմանը, քանի որ գուգահեռ-համաժամանակյա թարգմանությունը տեղի է ունենում կոնկրետ ենթատեքստերի բացահայտմամբ:

Արդյունավետ է ուսուցման նախնական շրջանում ներմուծել այն դարձվածային միավորները, որոնք ունեն իրենց համարժեքը հայերենում:

daily bread – հաց հանապազօրյա,

the salt of the earth - երկրի աղը,

by/in the sweat of one's brow – քրտինքը դեմքին,

to bind smb. hand and foot – կապել ոտքերն ու ձեռքերը,

vanity of vanities – ունայնություն ունայնության,

to cast pearls before swine- շաղ տալ մարգարիտներ խոզերի առաջ:

Հաջորդ փուլում ներմուծվում են այն բիբլեիզմները, որոնք ներկայացնում են կրոնական իրույթները կամ անհամարժեք բառապաշարը:

The fleshpots/flesh-pots of Egypt – ցով կյանք, մարմնական հաճույքներ:

Hewers of wood and drawers of water (Joshua 9:21) - ծանր աշխատանք կատարող մարդ կամ մարդիկ, սևագործ բանվոր

To hide one's light under a bushel (Matthew 5:15) – թաքցնել սեփական տաղանդը, լինել չափից ավել համեստ

To play Samson in the temple – կործանել թշնամիներին և կործանվել:

Անգլերեն և հայերեն բիբլեիզմների համեմատական ուսումնասիրությունը զարգացնում է ուսանողների քննադատական մտածողությունը, դրական վերաբեր-

մունք է ձևավորում անգլերենի ուսուցման նկատմամբ: Ուսանողները գեղագիտական բավականություն են ստանում, երբ թարգմանում կամ իրենց ակտիվ խոսքի մեջ կիրառում են անգլերեն բիբլիկոմները: Օրինակ՝

Damascene conversion -կտրուկ փոփոխություններ հայացքներում,

To suffer fools gladly (2 Corinthians 11:19) – ներողամիտ լինել տկարամիտների հանդեպ,

To cast one’s bread upon the waters (Ecclesiastes 11:1) - անշահախնդիր բարեգործություն անել, լավություն արա, ջուրը զցի:

Հատկաբանությունների, ասույթների և ասացվածքների ուսուցումը նույնպես իրականացվում է աստվածաշնչյան հայտնի ասացվածքների ցանկի ներմուծմամբ: Ընդ որում, ուսանողներին ներկայացվում են համացանցում հայտնի կայքերը: Աշխարհում հայտնի www.questia.com/FreeTrial անվճար էլեկտրոնային գրադարանը՝ *English phrases and sayings that derive from the Bible*, օրինակ, տալիս է աստվածաշնչյան դարձվածքներն ու ասացվածքները, դրանց մեկնաբանությունները, համապատասխան հղումներով, որոնք վերցրած են Աստվածաշնչից:

Ուսանողները հատկապես մեծ պատասխանատվությամբ են մոտենում համապատասխանեցման վարժություններին: Ուսուցման նախնական փուլում նրանց առաջարկվում է տարբեր դժվարության վարժություններ, որոնք հնարավոր է կատարել, եթե ուսանողները ունեն որոշակի հենքային և մասնագիտական գիտելիքներ: Ընդ որում՝ կարևոր չէ, թե ինչ լեզվով են ձեռք բերվել այդ գիտելիքները: Ստորև բերվում է վարժության/թեստի մի օրինակ, երբ հենքային/մասնագիտական գիտելիքներն անհրաժեշտ են տվյալ թեստը կատարելու համար:

World Religions Vocabulary Quiz

Directions: Match the vocabulary words on the left with the definitions on the right.

Answer	Word	Definition(s)
_____	1. faith	A. Something that represents something else
_____	2. religion	B. confidence or trust in a person or thing that is not based on proof
_____	3. Christianity	C. An Indian religion founded in the 15th century with principal beliefs of faith and justice
_____	4. Hinduism	D. the dominant religion of India consisting of the beliefs, customs and values based on the worship of many gods
_____	5. Islam	E. A religion practiced by Muslims as a faith regarded as revealed through Muhammad, the Prophet of Allah

_____	6. Buddhism	F. relating to an Asian religion that teaches that suffering is caused by desire and the suffering will cease when the desire ceases.
_____	7. Sikhism	G. Acknowledging belief in Jesus Christ or following the religion based on the life and teachings of Jesus Christ.
_____	8. Judaism	H. An ancient religion of Japan to establish a connection of present dat Japan and ancient Japan
_____	9. Bahatism	I. Chinese philosophy developed from the teachings of the Chinese philosopher Confucius
_____	10. Confucianism	J. A process in which messages that have been communicated to a prophet are communicated to others
_____	11. Jainism	K. Dedicated as holy; set apart as pertaining to deity
_____	12. Shintoism	L. Actions performed for symbolic value including traditions of a religious community
_____	13. sacred	M. An ancient Indian religion that practices non-violence toward all living things and teaches self-reliance
_____	14. prophecy	M. A collection of beliefs and cultural systems that establish that relate humanity to spirituality.
_____	15. ritual	O. relating to a religion founded in Iran in 1863 emphasizing the spiritual unity of all humankind incorporating Islamic and Christian tenets
_____	16. symbols	P. The Jewish religion based on laws revealed to Moses and recorded in the Torah

(www.teach-nology.com)

Խոսութային իրազեկության զարգացման և ստուգման համար նպատակահարմար է կիրառել գրավոր խոսույթի լրացման՝ Completion, բազմընտրության՝ Multiple-choice, խոսույթի լրացման, դերախաղային-խոսութային, ինքնագնահատման խոսութային, դերախաղային ինքնագնահատման առաջադրանքները (Մանուկյան, 2009: 93):

Նշված առաջադրանքները կարելի է արդյունավետորեն կիրառել թե՛ անգլերենի ուսուցման մասնագիտական, թե՛ անգլերենը հատուկ նպատակներով կողմնորոշման դասընթացներում:

Եզրակացություն. Կրոնական բառապաշարի ուսուցման համատեքստում

կարևոր է հստակեցնել, թե ինչ մեթոդաբանական դիրքերից են ընտրում այս կամ վարժությունը կամ առաջադրանքը, քանի որ ավանդական համարվող մոտեցումները ենթադրում են բառապաշարի ուսուցում լեզվական մակարդակում: Ճանաչողական-հաղորդակցական մոտեցումը ենթադրում է ընտրել բառապաշարի ուսուցման վարժությունները՝ մտքի մակարդակում:

Համապատասխան վարժությունների համակարգ մշակելիս, հաշվի է առնվել բառ-հասկացույթ հարաբերակցությունը, առ այն, որ բառը լեզվական, իսկ հասկացույթը մտածելակերպի միավոր է:

Համացանցային աղբյուրների հետ աշխատելու մշակույթի ձևավորումը իր հերթին նպաստում է ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքի կարողությունների ձևավորմանը: Տարբեր ուսումնական իրադրություններում շրջանառվող դասագրքերի, համացանցային ուսուցողական կայքերի համադրումը հնարավորություն է ընձեռում արագ և հեշտորեն ընտրել ոչ միայն տեքստերը, այլև վարժությունները: Թե՛ նախապատրաստական, թե՛ նախախոսքային-խոսքային վարժությունների ընտրությունը պետք է իրականացվի ըստ դասընթացի առանձնահատկությունների, ուսանողների լեզվական մակարդակի, առաջնային համարելով բնագրային տեքստերը և իրական խոսքային իրադրությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Թումանյան Ս.Ս. Read the Bible and Improve Your English (Անգլերենի դասագիրք Աստվածաբանության ֆակուլտետի առաջին կուրսի ուսանողների համար), Երևան, 2007.
2. Մանուկյան Ա.Գ. Խոսքային իրազեկության փուլային զարգացման առանձնահատկությունները մասնագիտական անգլերենի դասընթացում: /Թեկ. առ./, Երևան, 2009.
3. www.religioustolerance.org.
4. www.questia.com/FreeTrial.
5. www.teach-nology.com.
6. Religion and Society at: <http://www.hartfordinstitute.org/>
7. Scientology and Dianetics terms: <http://www.scientology.org/>
8. Metaphysical terms: <http://thecave.virtualave.net>
9. Sikh terms: <http://www.sikhs.org> and <http://www.canteach.ca/>
10. Vampire/Vampyre terms/

Ս. ГРИГОРЯН – Комплекс упражнений по обучению английской религиозной лексике. – В статье рассмотрены проблемы отбора принципов обучения английской религиозной лексике с учетом их методологических основ, особенностей данного профессионально-ориентированного курса, языкового уровня студентов, их познавательных мотивов и потребностей. Подчеркнуто значение поэтапного обучения лексике, с применением подготовительных, предречевых и речевых упражнений. Определено соотношение слова и концепта, в том плане, что первое изучается на языковом уровне, а второе на ментальном уровне.

Ключевые слова: библеизмы, религиозная лексика, концепт, когнитивная мотивация, портфолио самооценивания, реалия-термин, религиозно-культурное пространство, параллельно-синхронное чтение, религиозная лакуна, фоново-профессиональные знания, предречевые/речевые упражнения

SH. GRIGORYAN – *A Set of Exercises for Teaching English Religious Vocabulary.* – The paper deals with the problem of selecting principles of teaching religious vocabulary with special reference to their methodological foundations, the peculiarities of ESP course, the students' language level, their cognitive motives and needs. It emphasizes the importance of teaching the vocabulary stage by stage through preparation, pre-speech and speech exercises. The article determines the correlation of Word and Concept in teaching English as the first is studied at language level, and the latter is studied at mental level.

Key words: biblical expressions, religious vocabulary, concept, cognitive motivation, self-estimation portfolio, realia-term, religious-cultural domain, parallel-synchronic reading, religious lacuna, background/professional knowledge, pre-speech and speech exercises

**ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ՈՒՍՈՒՅՈՒՄԸ
ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋՈՅՈՎ**

Տվյալ հոդվածում քննարկվում է պաշտոնական-գործարար փաստաթղթերի ոճի տարատեսակ հանդիսացող գործարար նամակագրության բառապաշարի ուսուցումը բուհերի տնտեսագիտական ֆակուլտետներում որպես «Գործավարություն օտար լեզվով» առարկայի բաղկացուցիչ մաս: Ուսուցման գործընթացում կիրառվող վարժությունների տեսակներն ուղղված են տնտեսագիտական բառապաշարի ձևավորմանն ու հարստացմանը, առևտրային ոլորտի գործարար նամակներ կազմելու հմտությունների զարգացմանը և դասավանդման արդյունավետության բարձրացմանը: Գործարար լեզվի պահանջներին համապատասխան նամակի ձևակերպումը պահանջում է գործարար տերմինների, կադասյարային բառակապակցությունների, քերականական և իմաստաբովանդակային կառույցների խորը իմացություն: Առաջարկվող վարժությունների տեսակները հիմնված են գործարար բառապաշարին հատուկ իմաստային, բառակազմական և շարակարգային առանձնահատկությունների վրա և ապահովում են գործարար նամակագրության տեսական և գործնական գիտելիքների յուրացում և ստուգում:

***Բանալի քառեր.** գործարար նամակագրություն, բառապաշարի ուսուցում, վարժությունների տեսակներ, գործարար տերմիններ, իմաստաբովանդակային կառույցներ, բառակապակցություններ, բառակազմական առանձնահատկություններ*

Ազատ շուկայական հարաբերությունների պայմաններում կարևորագույն դեր է կատարում անգլերեն գործարար հաղորդակցումը, որի միջոցով հաստատվում են միջազգային առևտրային կապեր և արդյունավետ տնտեսական համագործակցություն: Գործարար հաղորդակցումն իրականացվում է նաև գրավոր խոսքի՝ գործարար նամակագրության միջոցով, որը հանդիսանում է պաշտոնական-գործարար փաստաթղթերի ոճի տարատեսակ: Ոճի բնորոշման հիմնական իմաստային բաղադրիչ է հանդիսանում բառապաշարը որպես գործարար բովանդակություն հաղորդող լեզվամիավորների ամբողջություն:

Սույն հոդվածի քննության առարկան է անգլերեն գործարար նամակների բառապաշարի ուսուցումը բուհերի տնտեսագիտական ֆակուլտետներում: Առաջարկվող վարժություններն ուղղված են առևտրային ոլորտի գործարար նամակագրությանը հատուկ բառային ենթաշերտերի, համապատասխան տնտեսագիտական բառապաշարի, կադասյարային բառակապակցությունների և յուրաքանչյուր նամակի բաղկացուցիչ մաս կազմող իմաստաբովանդակային կառույցների ուսուցմանը դասավանդման գործընթացում, որը թույլ է տալիս ուսանողներին պահպանել նամակների կազմման լեզվական և կառուցվածքային առանձնահատկությունները:

Ելնելով մեր դասավանդման փորձից և գործարար բառապաշարին հատուկ իմաստային, բառակազմական և շարակարգային առանձնահատկություններից, առաջարկում ենք վարժությունների մի շարք տեսակներ՝ ուսուցման գործընթացն արդյունավետ դարձնելու նպատակով:

Բառիմաստի ներմուծման նպատակով առաջարկում ենք **Match the words with the definitions** վարժությունը: Ուսանողից պահանջվում է գտնել սահմա-

նումներին համապատասխանող բառերը: Վարժության միջոցով ուսանողը յուրացնում է տերմինների անգլերեն բացատրությունները, որոնք վերցված են մասնագիտական բառարաններից: Նախքան վարժության կատարումը անհրաժեշտ է ներկայացնել տերմինների հայերեն համարժեքները: Քննարկենք հարցման նամակի (Letter of Enquiry) բառապաշարի հիման վրա կազմված հետևյալ վարժությունը: Հարցման նամակում սովորաբար մատնանշվում է ապրանքի և նրա արտադրության մասին ձեռք բերած տեղեկությունը կամ տեղեկատվության աղբյուրը, որը հիմք է հանդիսանում արտադրանքի նկատմամբ ցուցաբերած հետաքրքրության՝ պահանջարկի և առավել մանրակրկիտ տվյալների հարցման համար: Ուստի հարցման նամակն ամենից հաճախ ուղղված է պարզելու անհրաժեշտ տվյալներ ապրանքի տեսականու, զների, վճարման ու առաքման պայմանների վերաբերյալ, որն արտահայտող բառապաշարն էլ հենց ներառված է հետևյալ վարժության մեջ՝

1. delivery	a. the conditions that people offer, demand or accept when they make an arrangement
2. discount	b. connected with goods that are bought in large quantities from producers and sold to retailers
3. terms	c. the act of taking goods, letters, etc. to the people they have been sent to
4. price list	d. the desire or need of customers for goods or services which they want to buy or use
5. demand	e. the selling of goods to the public, usually through shops
6. advertisement	f. a series of items indicated with the amount of money that you have to pay for
7. retail	g. a public notice or announcement about a product, job or service
8. wholesale	h. reduced prices

(Key: 1.c 2.h 3.a 4.f 5.d 6.g 7.e 8.b)

Վերոնշյալ վարժության մեջ ներառված ցանկացած տերմինի գործածությունը ամրապնդելու նպատակով առաջարկում ենք այդ բառի շարակարգային, այսինքն՝ կապակցման առանձնահատկությունները վեր հանող վարժություն: Ընտրենք “discount” «զեղչ» բառը, որն ամենից հաճախ օգտագործվում է հարցման (Letter of Enquiry), առաջարկի (Letter of Offer), պատվերի (Letter of Order), պատվերի հաստատման (Letter of Order Acknowledgement) և հարցի դրական կարգավորման (Letter of Adjustment) գործարար նամակներում: “Discount” բառով կազմվող բառակապակցությունները հանդիսանում են գործարար տերմիններ, որոնց իմաստները ներկայացված են հետևյալ վարժության մեջ: Վարժության պահանջն է գտնել սահմանումներին համապատասխանող տերմինները՝ **Match the terms with the definitions**՝

1. trade discount	a. a reduction in the price of goods offered to sb who buys a large amount; bulk or volume discount

2. cash discount	b. a price reduction for a particular product in a shop
3. quantity discount	c. an amount of money taken off the usual price of goods or services when one company sells them to another company
4. loyalty discount	d. very much reduced in price; selling at a very low price
5. special discount	e. a price reduction that is offered if a buyer pays immediately or in cash
6. frequency discount	f. an amount of money taken off the usual price of goods or services when they are sold to a regular customer
7. deep-discount	g. a reduced price offered to advertisers who publish an advertisement a particular number of times during a certain period of time

(Key: 1.c 2.e 3.a 4.f 5.b 6.g 7.d)

“Discount” բառի շարակարգային գործածությունն առավել ակնառու դարձնելու նպատակով ներկայացնենք գործարար նամակներից մի քանի օրինակ՝

1. For all the handbags we allow a trade discount of 35% and a further special discount of 5%, making 40% in all, on orders received on or before 31st May.

2. On regular purchases of quantities of not less than 500 individual items, we would allow a trade discount of 33 %. For payment within 10 days from receipt of invoice, an extra discount of 5 % of net price would be allowed.

3. We will gladly replace any pen found to be unsatisfactory, and on this particular batch are prepared to allow you a special discount of 5% to compensate for your inconvenience.

Վարժությունների մեկ այլ տարատեսակ կարող է հանդիսանալ սահմանումներին համապատասխանող հապավումները գտնելը՝ **Match the abbreviations with the definitions**: Առաջարկի ու հարցման գործարար նամակներում և ընդհանրապես միջազգային պայմանագրերում գործածվում են հապավումներ, որոնք ներկայացնում են արտաքին առևտրի պարտավորագրի պայմաններ՝ կանոնակարգելու ապրանքների առաքումը և սահմանելու պատվիրատու-մատակարար փոխադարձ պարտավորությունները: Այս նպատակներին են ծառայում հետևյալ հապավումները՝ FOB (Free on Board), CIF (Cost, Insurance, Freight), DAF (Delivered at Frontier), EXW (Ex-Works), FAS (Free Alongside Ship), CFR (Cost and Freight), DDU (Delivered Duty Unpaid) և այլն: Հապավումներից յուրաքանչյուրն արտացոլում է որոշակի պայման, որով առաջնորդվում են համագործակցող կողմերը՝ ըստ նախապատվության կամ երկկողմ համաձայնության: Միջազգային առևտրում այս հապավումներն անվանում են “Incoterms”, այսինքն՝ “International Commercial Terms”, որոնք Առևտրի միջազգային պալատի կողմից պարբերաբար վերանայվում և համալրվում են պարտավորագրի նոր պայմաններով: Այս հապավումների և իրենց արտահայտած իմաստների ուսուցման համար նպատակահարմար ենք գտնում առաջարկել հետևյալ վարժությունը՝

1. FOB	a. the seller pays all delivery costs to the port
2. CIF	b. the seller pays all delivery costs, except for import duty, to the buyer's frontier
3. DAF	c. the seller pays all delivery costs, except for insurance, to a named destination
4. EXW	d. the seller pays all delivery costs to a named destination
5. FAS	e. the seller pays all delivery costs to when the goods are on board ship
6. CFR	f. the seller pays all delivery costs, except for import duty, to a named destination
7. DDU	g. the buyer pays all delivery costs once the goods have left the seller's factory or warehouse

(Key: 1.e 2.d 3.b 4.g 5.a 6.c 7.f)

Հապավումների կիրառությունն առավել ակնառու դարձնելու նպատակով՝ ներկայացնենք առաջարկի և հարցման նամակներում CIF (Cost, Insurance, Freight) ծախսը, ապահովագրում և փոխադրավարձ պարտավորագրի պայմանի գործածությունը, ըստ որի մատակարարը վճարում է ապրանքի փոխադրման, նշանակման վայր հասցնելու և ապահովագրման ծախսերը՝

1. We enclose our winter catalogue and a price list giving details of CIF London prices, discounts and delivery dates.

2. Please quote us for the supply of the items listed on the enclosed enquiry form, giving your prices CIF Odessa.

Քննարկենք վարժությունների մեկ այլ տեսակ, որի նպատակն է ուսուցանել գործարար նամակների բաղկացուցիչ մաս կազմող իմաստաբովանդակային կառույցները, որոնց համակցմամբ հաղորդվում է նամակի բովանդակությունը՝ նրա գլխավոր նպատակը: Կառույցներից շատերն անընդմեջ գործածության արդյունքում դարձել են կաղապարային բառակապակցություններ: Այդ կառույցներն են՝ ստացման մասին հաղորդող /հաստատող/, առաջարկ ներկայացնող, դիմում-խնդրանք արտահայտող, հարցի կարգավորման դիմում-խնդրանք արտահայտող, ակնկալիք և երախտիք արտահայտող, համագործակցման պատրաստակամություն արտահայտող, մերժում և ափսոսանք արտահայտող և առդիրի մասին հաղորդող: Կառույցների ուսուցման նպատակով առաջարկում ենք հետևյալ վարժությունը՝ **Match the two parts of the sentences**՝

1. We look forward	a. hesitate to contact me.
2. We are pleased to	b. the inconvenience this has caused you.
3. Please contact us	c. state your earliest delivery date.
4. We apologise for	d. to hearing from you soon.
5. You may be particularly	e. apologies for the delay in delivery.
6. We offer our	f. a list of the damaged goods.
7. We regret that	g. would be appreciated.
8. I am enclosing	h. your interest in our company.

9. Please do not	i. interested in our newest model.
10. Your prompt reply	j. enclose our summer catalogue and a price list.
11. Will you please	k. we cannot accept your order at the requested price.
12. Many thanks for	l. if you need any further information.

(Key: 1.d 2.j 3.l 4.b 5.i 6.e 7.k 8.f 9.a 10.g 11.c 12.h)

Ուսանողը ճիշտ համակցելով նախադասությունների երկու կետերը՝ բնորոշում է ստացված իմաստային կառույցների տեսակը և նրանց կատարած դերը գործարար նամակներում:

Գործարար նամակագրության մեջ գործածվող իմաստաբովանդակային կառույցների յուրացումն ամրապնդելու նպատակով՝ առաջարկում ենք ևս մեկ վարժություն, որի պահանջն է ճիշտ հերթականությամբ դասավորել բառերը՝ **The words of the sentences are in jumbled order. Put the words in the correct order. The first word of the statement is given in capital letter**

1. early / to / We / forward / your / look / reply
2. date / Please / your / delivery / state / earliest
3. be / I / help / if / contact / Please / further / me / of / can
4. pleased / latest / to / our / enclose / are / catalogue / We / illustrated
5. apologise / had / any / you / We / have / inconvenience / for
6. order / forward / from / a / receiving / you / to / We / trial / look
7. today / Many / have / the / for / received / which / thanks / samples / we

Կատարելով վարժությունը ուսանողները պետք է կարողանան մաս կարգել, թե որ տեսակի գործարար նամակներում են գործածվում ստացված իմաստային կառույցները կամ կադասարային բառակապակցությունները:

Վարժության մյուս տեսակը՝ **Fill in the blanks with the correct form of the word**, ուսանողից պահանջում է լրացնել տրված բառի ճշգրիտ ձևերը: Այն հիմնված է բառի բառակազմական առանձնահատկությունների վրա և ուսուցանում է բառից կազմվող բոլոր հնարավոր խոսքի մասերի գործածությունը: Զննարկենք գործարարության մեջ առանցքային գործածություն ունեցող “account” բառը, որը մշտապես առկա է գումարների հավաքագրման /գանձման/ նամակների (Letter of Collection) բոլոր չորս տեսակներում՝ ծանուցում (Notification), հիշեցում (Reminder), խիստ ծանուցում (Urgent notice) և վերջնագիր (Ultimatum):

(account) 1. _____ is a system for controlling, analysing and communicating financial information. 2. _____ use the information in _____ to construct financial statements. 3. He is _____ for the safety of the freight. 4. Generally accepted _____ principles (GAAP) are standard rules and methods for producing reports. 5. _____ is required from both parties.

(Key: 1. accounting 2. accountants, accounts 3. accountable 4. accounting 5. accountability)

Այսպիսով, “account” «հաշիվ, հաշվետվություն» բառից կազմվում է “accountable” «հաշվետու, պատասխանատու», “accountability” «հաշվետվու-

թյուն, պատասխանատվություն», “accountant” «հաշվապահ», “accounting” «հաշվապահական հաշվառում, հաշվապահություն, հաշվարկում, հաշվառում» բառերի շարքը:

“Account” բառի գործածությունն առավել ակնառու դարձնելու նպատակով ներկայացնենք գումարների հավաքագրման /գանձման/ վերոնշյալ չորս տեսակի նամակներից օրինակներ՝

1. According to our records the Account No. S8456 dated November 29, 2010 has not been settled.

We are looking forward to an early settlement of this account.

2. Should you however have settled the account since this letter was written, please disregard our reminder.

3. According to our records, you have not yet settled the account.

4. We have asked you repeatedly to settle your outstanding account for \$3,750.

Վարժության հաջորդ տեսակը ստուգում է ուսանողների ունեցած տեսական գիտելիքները՝ նամակներում գործածվող բառապաշարի, իմաստային ու քերականական կառույցների և ոճական առանձնահատկությունների վերաբերյալ: Վարժության պահանջն է՝ **Read the following statements and decide which are True and which are False. Correct the false statements՝**

1. A courteous tone is very important to the success of the message.

2. Negative words in business letters influence immediately, making the recipient respond promptly.

3. Always make sure your letter is 100% correct in spelling, grammar and facts.

4. The use of positive alternatives of expression for negative ideas is misleading.

5. When you write a business letter, imagine that you are in the reader’s position.

6. The use of contractions and informal expressions is inevitable in formal letters.

7. The use of the passive voice is relevant if you just emphasise the mistake or the problem.

8. The salutation *Dear Sir/Madam* matches with the complimentary close *Yours faithfully*.

9. The layout and the contents of the letter give the recipient the first impression of your company’s efficiency.

10. The signature block doesn’t tell the recipient about your position.

(Key: 1.T 2.F 3.T 4.F 5.T 6.F 7.T 8.T 9.T 10.F)

Ուսանողից պահանջվում է ոչ միայն տարբերել ճշգրիտ և սխալ տեղեկատվություն պարունակող նախադասությունները, այլև ուղղել սխալ տեղեկատվությունը՝ ներկայացնելով ընդունելի տարբերակ:

Առաջարկվող հաջորդ վարժությունը հիմնված է “order” բառի շարակարգային առանձնահատկությունների վրա և ստուգում է ճիշտ բայաձևեր կազմելու գործնական հմտությունները: “Order” բազմիմաստ բառը առանցքային դեր ունի գործարարության մեջ՝ գործարար նամակներում հանդես գալով «պատվեր, պատվիրել, պատվեր տալ» իմաստներով: Վարժության հիմքում ընկած է V+an (the) order կառույցը, որով կազմված բառակապակցություններն արտահայտում են պատվերին առնչվող բոլոր հնարավոր իմաստները, ինչպիսիք են՝ «պատվեր տալ, պատվերը ընդունել, հաստատել, կատարել, առաքել, չեղյալ համարել և

մերժել»: Վարժության պահանջն է՝ **Complete the sentences with the correct forms of the verbs. The verbs are used with the noun order:** Տրված բառերի շարքն է՝ acknowledge, ship, place, decline, confirm, cancel, process:

1. On May 14 we _____ an order for 80 copies of that coursebook.
2. We prefer _____ the order since you cannot supply the quantity required before the end of November.
3. I am writing _____ your order which we received this morning.
4. We are pleased to inform you that your order _____ yesterday.
5. Your order _____ upon receipt of your payment.
6. Please _____ your order in writing as soon as possible.
7. We are sorry _____ your order since that particular model is not currently in stock.

(Key: 1. placed 2. to cancel 3. to acknowledge 4. was shipped 5. will be processed 6. confirm 7. to decline)

Գործարար նամակների անբաժանելի մաս են կազմում քաղաքավարի դիմում-խնդրանք կամ հարցում արտահայտող կառույցները: Գործարար նամակներում քաղաքավարի ոճը հիմնականում պահպանվում է եղանակավորող will/would/could և “please” բայերի գործածության մեծ հաճախականության շնորհիվ: Առաջարկվող վարժության մեջ ուսանողը հետևելով ցուցումներին պետք է պաշտոնական ոճին համապատասխան քաղաքավարի դիմում-խնդրանք ձևակերպի: Այն կարելի է կազմել ոչ միայն հարցական, այլև հաստատական նախադասությունների միջոցով՝ գործածելով “We would appreciate it if ...”, “We would be grateful if ...”, “I would ask you to ...”, “We are interested in ...” և այլ նմանատիպ կառույցներ: Վարժության պահանջն է՝ **Change the instructions into polite requests. The beginning of each sentence is given**

1. Ask them to let us have their latest catalogue and a price list.
Would you please _____?
2. Ask them for a quantity discount as we are going to place a large order.
Could you please _____?
3. Ask them to send us some samples.
Would you please _____?
4. Say it would be a lot of help if they could replace the damaged goods.
We would appreciate it _____.
5. Say we would like to see their newest models.
We are interested _____.
6. Ask them to state their terms of payment and delivery.
Will you please _____?
7. Ask when they will process our order.
I am writing to enquire _____.

Միանգամայն արդյունավետ են նամակների թարգմանական վարժությունները, ինչպես անգլերենից հայերեն, այնպես էլ հետադարձ թարգմանությունը: Արդյունքում ստուգվում է մասնագիտական բառապաշարի, իմաստային և քերականական կառույցների իմացությունը: Նամակն անգլերենից հայերեն թարգ-

մանելուն զուգընթաց կարելի է նաև հանձնարարել նամակի տեքստը բաժանել պարբերությունների՝ առանձնացնելով նախաբանը, հիմնամասը և վերջաբանը, այսինքն՝ նամակի գլխավոր ուղերձը, փաստերը և հասցեագրողի արտահայտած ակնկալիքը: Վարժության պահանջն է՝ **Translate the letter into Armenian. Start new paragraphs where appropriate:** Հետադարձ թարգմանությունը՝ **Translate the letter into English**, հանձնարարվում է որպես անգլերեն գրավոր խոսքի հմտություններն ամրապնդող վարժություն, որն ապահովում է ուսուցման առավելագույն արդյունավետություն:

Այսպիսով, անգլերեն գործարար նամակագրության բառապաշարի ուսուցման գործընթացում հաշվի են առնվում բառերի իմաստային, բառակազմական և շարակարգային առանձնահատկությունները: Առաջարկվող վարժությունների տեսակները թույլ են տալիս արդյունավետ դարձնել առևտրային ոլորտի գործարար նամակներում գործածվող բառային շերտերի, տնտեսագիտական տերմինների, քերականական և իմաստաբովանդակային կառույցների ուսուցումը: Ներկայացվող վարժություններն ուղղված են գործարար նամակագրության տեսական և գործնական գիտելիքների յուրացմանն ու ստուգմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աղաբեկյան Ա. Անգլերեն-հայերեն բառարան: Գործարարություն, տնտեսագիտություն, Եր., Հայաստանի ամերիկյան համալսարան, 1998:
2. Աստվածատրյան Մ.Գ. Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկա, Եր., Լույս, 1985:
3. Allen V.F. Techniques in Teaching Vocabulary. USA: Oxford University Press, 1983.
4. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: Oxford University Press, 2010.
5. Mascull B. Business Vocabulary in Use. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
6. Parkinson D. Oxford Business English Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2005.
7. Vartapetian Z. Basics of Business Letter Writing in English. Yerevan: Yerevan State University Press, 2012.

3. ВАРТАПЕТЯН – *Обучение лексике деловых писем на английском языке.* –

В данной статье рассматриваются особенности преподавания лексики деловой переписки как подтипа официально-делового стиля на экономических факультетах вузов. Изучение деловой переписки является неотъемлемой частью курса делового английского. Различные типы упражнений, используемые в процессе обучения, направлены на формирование и расширение словарного запаса в области экономики и бизнеса, развитие навыков составления коммерческих писем, а также повышение эффективности преподавания. Ведение деловой корреспонденции требует глубокого знания экономических и коммерческих терминов, стереотипных выражений, определенных грамматических и семантических конструкций. Предложенные упражнения основаны на семантических, словообразовательных и синтагматических особенностях, присущих деловой лексике, и способствуют усвоению и проверке теоретических знаний и практических навыков деловой переписки.

Ключевые слова: деловая переписка, преподавание лексики, типы упражнений, экономические термины, семантические конструкции, словосочетания, особенности словообразования

Z. VARTAPETIAN – *Teaching Business Letter Vocabulary in English.* – The paper is devoted to vocabulary teaching of business correspondence as a substyle of official-business documents. Business letter writing is an important part of Business English Course in Faculty of Economics. As part of learning process a number of exercises are used to enrich business vocabulary, to develop skills of commercial letter writing and to raise teaching efficiency. Business letter writing requires profound knowledge of business terms, clichés, grammatical and semantic structures. The proposed exercises are based on semantic, word-formation and syntagmatic peculiarities of business vocabulary and promote acquisition of both theoretical and practical skills of business correspondence.

Key words: *business correspondence, vocabulary teaching, types of exercises, business terms, semantic structures, collocations, peculiarities of word-formation*

К ВОПРОСУ ОБ ОБОСНОВАННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПОЗИЦИОННЫХ ТЕСТОВ И ИХ ОЦЕНКЕ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья рассматривает проблему письменного контроля и измерения текущих знаний и прогресса студентов, изучающих курс политического английского на факультете международных отношений ЕГУ. В частности, анализируются вопросы обоснованности применения композиционных тестов и системы их оценивания, рассматриваются особенности данного вида контроля, его функции и задачи. Предложена детальная схема критериев оценки, показаны возможные пути и приемы сведения к минимуму субъективного подхода к проверке сочинений/эссе.

Ключевые слова: *измерение/оценка знаний, тестирование, «объективный тест», сочинение/эссе, критерии оценки, адекватность раскрытия тематики, связность изложения, языковые средства/ресурсы*

Профессионально-ориентированный курс политического английского на факультете международных отношений ЕГУ по специальности политология направлен на формирование общей и профессиональной коммуникативной компетенции студентов. По окончании курса студент-политолог должен уметь свободно осуществлять речевую деятельность на английском языке в социальных и профессиональных ситуациях общения. Для достижения данной цели проводится периодический контроль знаний с целью определения прогресса обучающихся. Система обучения на факультете предполагает два теста-контроля за семестр, из которых первый проводится устно, а второй – письменно. По результатам устного опроса оцениваются степень усвоения пройденного профессионального материала и навыки общения (говорения и понимания) в его пределах. Письменный тест проверяет знания лексики, грамматики, а также навыки изложения ответа на поставленные вопросы или свободного изложения мыслей в пределах пройденной тематики. Задания в письменном тесте варьируются в зависимости от среднего уровня обучаемых и по мере расширения их знаний и включают следующие типы: перекрестный выбор (matching), завершение/окончание (completion), замещение/подстановка (substitution), заполнение (inserting/gap-filling), внутриязыковое перефразирование (paraphrasing), межъязыковое перефразирование (translation), межъязыковое переложение (rendering from Armenian), ответ на вопрос по изученному тексту (answers to questions), ответ на вопрос по пройденной теме вне содержания изученного текста (commenting/independent writing/composition). На продвинутых этапах обучения студентам предлагаются более широкие дискуссионные и профессиональные темы для сочинения/эссе.

Ниже рассмотрим насколько обосновано использование письменного тестирования в форме как направляемого (guided), так и самостоятельного (self-guided) сочинения/эссе с предлагаемой системой оценивания. Как известно, система оценивания продуктивных видов речевой деятельности несовершенна,

ввиду субъективного мышления экзаменуемого и экзаменующего. Поэтому при контроле языковых знаний посредством сочинений/эссе вопрос о точном и объективном оценивании остается актуальным и по сей день.

Письменная речь по праву считается самой сложной из языковых компетенций и включает в себя целый комплекс навыков и умений относительно формы и содержания, в частности:

- ✓ практическое использование языка,
- ✓ коммуникативные навыки,
- ✓ морфология и синтаксис,
- ✓ лексический запас,
- ✓ стилистические приемы,
- ✓ логическая связность,
- ✓ критическое мышление,
- ✓ орфография/правописание,
- ✓ пунктуация.

Письменное тестирование путем сочинения/эссе (composition test) оценивает знания и навыки более масштабно и эффективно, чем «объективный тест» (objective test), направленный на проверку отдельных знаний. Сочинение/эссе проверяет языковые компетенции в целом контексте других компетенций; оно тестирует навыки изложения самостоятельного мышления на иностранном языке с учетом лексической, грамматической, стилистической, логической, прагматической, риторической, орфографической корректности языка, правильной организации письменного текста, а также содержательности и аргументированности изложения. При этом, последние два компонента являются неотъемлемыми атрибутами коммуникативной речевой деятельности. Одним из преимуществ композиционных тестов является то, что тестируемый отвечает на поставленные вопросы или излагает свое мнение при помощи собственных языковых средств. По мнению крупного специалиста по тестированию Д. П. Харриса, «композиционные тесты побуждают обучаемых развивать свои письменные навыки; без них многие студенты будут игнорировать необходимость совершенствования этих навыков» /Harris, 1969: 69/. К тому же, как справедливо отмечает тот же автор, составление композиционных тестов легче и отнимает меньше драгоценного времени.

Отдавая предпочтение композиционным тестам, мы тем не менее не склонны считать их идеальным способом проверки знаний. Несомненно, контроль знаний путем сочинения/эссе имеет определенные недостатки, как, впрочем, и «объективный тест». Мы разделяем общеизвестное мнение о том, что, оценка сочинения включает элемент субъективного мнения экзаменующего. Более того, то, как тестируемый справляется с поставленной задачей во многом определяется его кругозором и, конечно, темой сочинения, от которой непосредственно зависит его творческое вдохновение. Следует также признать, что многие обладают писательским даром даже на родном языке, что не умаляет их способности свободно и эффективно общаться, учиться и работать. Как считает Д. П. Харрис, целью композиционного теста является «определение способности студента выражаться ясно, эффективно и грамматически правильно, а не оценивание его творческих возможностей» /Harris, 1969: 78/.

Вместе с тем, мы считаем недостаточно обоснованным замечание противников композиционных тестов об их ненадежности ввиду того, что они облегчают работу тестируемого, помогая ему «избегать рискованных действий» /Harris, 1969: 70/, т.е. давая возможность использования знакомых, простых способов выражения мыслей. Действительно, написать сочинение ограниченными языковыми средствами вполне возможно. По нашему убеждению, в этом и заключается умение практического пользования иностранным языком, когда пользователь способен изъясняться и добиваться поставленных целей с помощью доступных ему языковых средств. А правильная система оценки компенсирует этот небольшой минус благодаря обязательному критерию оценки лексической и синтаксической вариативности выражения: естественно, что сочинение с характерной недостаточностью языковых ресурсов оценивается намного ниже того, которое отличается разнообразием языковых средств, позволяющих автору наиболее полно и адекватно изъясняться на иностранном языке.

С учетом вышеуказанных факторов, на факультете международных отношений ЕГУ применяется комбинированная форма тестирования текущих знаний студентов, включающая как композиционные, так и «объективные» задания. Для большей достоверности мы также считаем необходимым включение двух композиционных заданий с последующим сопоставлением «ответов» тестируемого. Так, помимо стандартных «объективных» заданий типа заполнения (*inserting/gap-filling*), каждый из четырех вариантов теста может включать два вопроса по пройденному материалу (например, *Answer the following questions in 3 or 4 sentences: a) What is the difference between the civic culture and society culture? b) What is the constitution of a country and what are its functions?*), или по одному вопросу в пределах пройденного материала и по дискуссионной теме (например, *a) How are conflicts managed in a democracy and what is the role of citizens in this process? b) Do you think globalisation is a positive trend for the international community?*), или же одно задание в форме межъязыкового переложения (*rendering from Armenian*) и другое в форме ответа на вопрос либо небольшого дискуссионного сочинения/эссе. На начальных этапах обучения предлагаются направляемые сочинения в форме ответа на вопрос по пройденному тексту. На продвинутых этапах обучения (и соответственно тестирования) предпочтение отдается дискуссионным сочинениям/эссе, так как дальнейший курс предусматривает подготовку студентов посредством самостоятельных сочинений. Здесь тестируемые вынуждены использовать сформированную языковую базу самостоятельно, выражая и обосновывая собственные позиции, а не излагая выдержки из текста слово в слово, что часто практикуется при ответе на вопросы по тексту.

С целью усовершенствования существующей системы оценивания знаний посредством письменного тестирования профессорско-преподавательским составом кафедры английского языка ЕГУ разработана система оценки композиционных тестов с учетом профессиональной (политической) ориентированности курса. Главными критериями оценки являются адекватность раскрытия тематики (*Task fulfilment*), связность изложения (*Text cohesion*) и языковые средства (*Language resource*): 1) критерий *адекватности раскрытия тематики* оценивает полноту и глубину представления основных положений, обосно-

ывающих аргументированность изложения, а также наличие собственного отношения к данной проблеме; 2) *связность изложения* предполагает структурную организацию сочинения/эссе; 3) под *языковыми средствами* подразумеваются лексическая и синтаксическая вариативность, грамматическая правильность и стилистическая выдержанность письменной речи.

По принятой девятибалльной шкале каждое из двух мини-композиций оценивается по 3 балла – выше, чем каждое из оставшихся «объективных» заданий теста. Учитывая специализацию факультета, нам представляется целесообразным распределять данные 3 балла следующим образом: Task fulfilment 1, Cohesion 1, Language resource 1. Английский язык служит студенту-политологу как средство социального взаимодействия и решения коммуникативных, познавательных и профессиональных задач. Состоявшийся политолог должен уметь писать обоснованные тексты по специальности в жанре научной прозы, составлять доклады и сообщения на профессиональные темы, что требует как правильного употребления средств логической последовательности и связности, так и грамотного и уместного использования грамматических структур и лексических единиц.

До недавнего времени оценивание навыков использования *языковых средств* в пределах одного балла в композиционном тесте проводилось аналогично оцениванию ошибок в «объективных тестах». Критерии оценки «объективных» заданий, разработанные кафедрой, в частности, оценки перевода предложений с родного на английский, выглядят следующим образом:

- 0,6** – каждое отдельное предложение, переведенное без ошибок
- 0,2** – ошибка в употреблении глагольных форм (грамматическое время, форма /инфинитив, герундий/)
- 0,1** – лексическая ошибка, неправильный выбор слова
- 0,1** – синтаксическая ошибка (порядок слов, структура предложения)
- 0,1** – 3 неправильных использования артикля
- 0,1** – 3 орфографические ошибки

При наличии двух глагольных ошибок оценка сводится к 0.

При получении ниже 0,3 баллов оценка сводится к 0.

Однако, предшествующий опыт применения этого метода оценки при проверке композиционных заданий показал, что он недостаточно адекватно определяет знания студентов. Он не учитывает разнообразия способов выражения и способности «манипулирования» языком и поэтому не может являться объективным. Для композиционных тестов мы предлагаем внедрить следующую систему интерпретации критериев оценки, которая была заимствована нами из оценочных критериев международных стандартных тестов TOEFL IBT и IELTS, а также Всеобщей оценочной схемы (General Mark Scheme), предложенной ведущим специалистом по языковому тестированию С. Вейром /Weir, 2005: 183/. Следует отметить, что эта система была адаптирована нами применительно к требованиям, утвержденным программой обучения иностранного языка на факультете международных отношений ЕГУ. Принятая схема призвана обес-

печить максимальную объективность оценки знаний, а также облегчить работу экзаменатора, наглядно представляя план действий при оценке сочинения/эссе.

Схема интерпретации оценки

Адекватность раскрытия тематики

- 0** Ответ не имеет отношения к заданию/теме.
- 0,3** Ответ имеет отдаленное отношение к заданию. Ответ не содержит анализа, а лишь перечисляет явления и факторы, косвенно относящиеся к теме. Мысли могут повторяться. Содержащееся в ответе количество слов намного ниже требуемого стандарта.
- 0,6** В ответе анализируются идеи, имеющие определенное отношение к теме, приводятся примеры, однако не обнаруживается собственного отношения к проблеме. Содержащееся в ответе количество слов чуть ниже требуемого стандарта.
- 1** Ответ имеет непосредственное отношение к обсуждаемой проблеме, которая представлена и проанализирована достаточно глубоко и полно. Приведены соответствующие примеры, иллюстрирующие основные положения. Выражено собственное мнение по теме. Ответ написан в пределах требуемого количества слов.

Связность изложения

- 0** Текст написан бессвязными отрывками. Понять его практически невозможно.
- 0,3** Структурная организация текста слабо выражена. Недостаточная связность значительно затрудняет понимание текста.
- 0,6** Большая часть текста написана довольно связно, однако некоторые мысли остаются непонятными. Имеется определенная организация текста, однако местами средства связности использованы необоснованно.
- 1** Текст изложен связно, последовательно и эффективно с правильным использованием средств связности и аргументированными выводами.

Языковые ресурсы (Grammar, Vocabulary)

- 0** Студент не в состоянии выразиться на английском, ввиду отсутствия у него базовых словарных знаний. Примитивные предложения изобилуют грамматическими ошибками. Даже простейшие синтаксические структуры использованы неправильно. В качестве альтернативы, работа копирует ответ другого студента слово в слово либо при ответе на вопрос по тексту списана из оригинала.
- 0,3** Студент демонстрирует небогатый лексикон и слабое знание грамматики. Работа содержит довольно много ошибок. Синтаксические и грамматические структуры повторяются; практически не используется политическая лексика.
- 0,6** Ответ содержит определенное разнообразие структур. Студент пы-

тается использовать небанальные слова и сложные грамматические и синтаксические формы, однако не всегда правильно. Имеются нечастые, но грубые ошибки.

- 1 Студент демонстрирует богатый словарный запас (включая политическую терминологию) и уместно использует широкий спектр синтаксических ресурсов. Работа написана грамматически правильно с незначительными ошибками (артикли, орфография).

Как известно, в процессе обучения преподаватель имеет возможность ознакомиться с несколькими сочинениями студента, написанными в разное время на разные темы, и составить четкое представление как о его языковых навыках, так и его способности анализа и критического мышления. Разрешает ли этот факт проблему субъективного отношения к студенту и его работе? В западной практике тестирования одним из эффективных способов исключения субъективности является способ анонимной проверки, например, с помощью кодирования /Harris, 1969: 79; Weir, 2005: 177/. Мы считаем рациональным применение этой распространенной практики на факультете международных отношений ЕГУ.

Кафедра продолжает работу с целью рационализации методов тестирования и оценки, а также разработки максимально четких оценочных критериев. Нерешенным пока остается вопрос о необходимости проверки письменного сочинения двумя (или более) специалистами с последующим сравнением и выводением средней оценки.

Наши наблюдения приводят нас к выводу, что понимание преимуществ и недостатков композиционного теста и обоснованности его применения, а также «принятие определенных мер» для сведения к минимуму субъективного подхода при проверке сочинений/эссе являются важным шагом в усовершенствованию оценочных критериев и необходимым условием для достижения объективных результатов тестирования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Weir C. J. Language Testing and Validation. An Evidence-Based Approach. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005
2. Harris D. P. Testing English as a Second Language. New York: McGraw-Hill Book Company, 1969
3. McNamara T. Language Testing. Oxford: Oxford University Press, 2000
4. Коньшева А. В. Контроль результатов обучения иностранному языку. Санкт-Петербург: Издательство Каро, 2005

Ե. ԵՐՁՆԿՅԱՆ, Մ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ – *Անգլերենի դասավանդման գործընթացում շարադրությունների՝ որպես թեստային առաջադրանքի կիրառման և գնահատման հարցի շուրջ*. – Հոդվածում դիտարկվում է ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի քաղաքական անգլերեն ուսումնասիրող ուսանողների լեզվական գիտելիքների գրավոր ստուգման և գնահատման խնդիրը: Աշխատանքում մանրամասն քննվում են շարադրություններ ընդգրկող թեստերի կիրառման հիմնավորվածության և դրանց գնահատման չափանիշների վերաբերյալ հարցեր: Ըստ ամենայնի, առաջարկվում են ուղիներ՝ նվազեցնելու սուբյեկտիվ գնա-

հատման հնարավորությունը, ինչպես նաև փորձարկվում ու մշակվում է գնահատման չափանիշների մի նոր համակարգ:

Բանալի բառեր. գիտելիքների չափում/գնահատում, թեստավորում, օբյեկտիվ թեստ, շարադրություն/էսսե, գնահատման չափանիշներ, թեմայի լուսաբանում, շարադրանքի կապակցվածություն, լեզվական միջոցներ

Y. YERZNKYAN, M. KARAPETYAN – *On Validity and Assessment of Composition Tests in Teaching English.* – The paper touches upon the issue of written testing and assessment of current knowledge and progress of students doing the course in Political English at the faculty of International Relations, YSU. In particular, composition tests are discussed in terms of their validity and assessment systems. The paper presents the typical features, functions and goals of this form of testing, as well as attempts to suggest ways of reducing subjectivity in assessment and devise a detailed scheme of assessment criteria.

Key words: knowledge measurement/assessment/evaluation, testing, objective test, composition/essay, assessment criteria, task fulfilment, text cohesion, text organisation, language resource

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՆԱ ԱՄԻՐՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ ԻՐՎԻՆԳԻ ՆՈՎԵԼՆԵՐՈՒՄ

Վաշինգտոն Իրվինգը եղել է Ամերիկյան հեղափոխության ժամանակակիցը: Նա իր գործերում արծարծում է Հին և Նոր (հետհեղափոխական) Ամերիկայի կյանքը՝ համեմատության մեջ դնելով այդ ժամանակների դրական և բացասական կողմերը: Հողվածում ներկայացված են երեք նովելներ՝ «Ռիպ Վան Վինկլ», «Զնկոտ հովտի մասին լեգենդը», «Գուֆ Հեյլիգեր»: Ամերիկայի անցյալը ներկայացնելիս հեղինակը խոսում է ջերմությամբ, իսկ երբեմն էլ՝ թեթև հումորով: Ներկայի մասին նա գրում սուր երգիծանքով: Այսպիսով, Նոր Աշխարհն, ըստ Իրվինգի, չափազանց գործունյա ու անհանգիստ է: Իսկ նահապետական Ամերիկայի մինչկապիտալիստական կյանքն ավելի սրտեղիկ է ու գրավիչ:

Բանալի բառեր. Ամերիկյան ռոմանտիզմ, Վաշինգտոն Իրվինգ, նովելի ժանր, ամերիկյան նովել, կախարդական քուն, լեգենդներ, ամերիկյան հեղափոխություն, երգիծանք, սնահավատություն

Ամերիկյան ռոմանտիզմի հիմնադիր Վաշինգտոն Իրվինգը /1783-1859թթ./ Ամերիկայում տեղի ունեցող բուռն իրադարձությունների ժամանակակիցն է եղել: Անկախության համար մղվող պատերազմից հետո /1775-1783թթ./, որն ավարտվում է գաղութաբնակների հաղթանակով և նոր պետության՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ձևավորմամբ, երկրում կազմավորվում և հաստատվում են բուրժուադեմոկրատական կարգեր: Սակայն արդեն իսկ հաղթանակած տարիներից լուրջ հակասություններ և կոնֆլիկտներ են առաջանում նորաստեղծ ժողովրդավարական երկրում: Հետպատերազմյա տարիներին Միացյալ Նահանգներում պահպանվում և նույնիսկ ավելի են ընդգծվում նյութական և սոցիալական շերտավորումները: Երկրի հոգևոր կյանքն իր տեղը զիջում է նյութականին:

Ամերիկայում հետհեղափոխական տեխնիկական և արդյունաբերական զարգացումները հետզհետե հիասթափության մեծ ալիք են բարձրացնում: Սա հիմք է դառնում Ամերիկայում ռոմանտիկ հայացքների ստեղծման: Այսպիսով, ամերիկյան գրականության մեջ կազմավորվում է ռոմանտիզմը, որում առանձնանում են երկու հիմնական փուլեր: Առաջին փուլը ռոմանտիզմի վաղ շրջանն է, որն ընդգրկում է 1820-1830-ական թվականները: Հենց այս փուլի հետ է կապված Վաշինգտոն Իրվինգի գրական գործունեությունը: Իրվինգն այն ամերիկյան գրողներից էր, ում ստեղծագործությունների շնորհիվ Միացյալ Նահանգների գրականությունը համաշխարհային ճանաչում ստացավ: Հենց Իրվինգի ստեղծագործություններով Ամերիկայում սկիզբ է առնում նովելի ժանրը, որն ազգային գրականության մեջ նույնչափ կարևոր դեր է կատարում, որքան որ վեպը:

Իրվինգի նովելներն ու պատմվածքներն, անկասկած, ունեն հեղինակին հատուկ գրական առանձնահատկություններ: Անիրականի համադրությունն իրականին ու առօրեականից սահուն անցումը հեքիաթայինին համարվում են Իրվինգի գրական առանձնահատկություններից թերևս ամենանշանակալիներից: Բացի այդ՝ Իրվինգն առաջին ամերիկյան գրողն էր, որն իր ստեղծագոր-

ծություններում ներառեց եվրոպական ռոմանտիզմին հատուկ ատրիբուտներ և միևնույն ժամանակ դրանք ենթարկեց ծաղրերգության:

Օրինակ՝ կախարդական քնի թեման, որն Իրվինգն օգտագործում է իր «Ռիպ Վան Վինկլը» /1819թ./ նովելում, իրականում շատ հին է: Այն հայտնի է դեռ հին հունական գրականությունից: Սյուժեն հետևյալն է. կեսօրվա տապից փրկվելու նպատակով հովիվ Էպիմենիդեսը քարանձավում քուն է մտնում և քնած մնում 57 տարի /Hansen, 2002: 397-399/: Նաև այս նույն հնարը հանդիպում ենք շատ հայտնի գերմանական ժողովրդական պատումներում, որտեղ կենդանի մնացած Ֆրիդրիխ Բարբարոսը քուն է մտնում քարանձավում մինչ այն պահը, երբ Գերմանիան կմիավորվի /James, 2001: 31/: Այս գեղարվեստական հնարը մինչ Իրվինգը գրեթե միշտ ունեցել է ողբերգական երանգավորում. հերոսն արթնանալով ընկնում է իր հեռավոր նախնիների մոտ կամ մահանում է միայնակ ու չհասկացված: Իրվինգի ստեղծագործության մեջ չկա դրամատիզմ: Ահա ևս մեկ ստեղծագործական առանձնահատկություն: Ըստ նովելի Ռիպը քնից արթնանալուց հետո վերադառնում է տուն՝ արդեն իսկ ազատված իր դժգոհող կնոջից և զբաղվում է այն ամենով, ինչն իրեն դուր է գալիս. «Ազատված տան պարտականություններից և հասած այն երջանիկ տարիքին, երբ մարդն անպատիժ տրվում է անգործությանը՝ Ռիպն իր հին տեղն է զբաղեցնում պանդոկի շեմին: Նրան մեծարում էին որպես գյուղի նահապետ և «մինչպատերազմյա ժամանակաշրջանի» կենդանի տարեգրություն» /Irving, 1848: 61/:

Տվյալ աշխատանքի նպատակն է ներկայացնել Վաշինգտոն Իրվինգի երեք նովելներ, որոնցում արտացոլվում է Հին /մինչ հեղափոխությունը/ և Նոր Ամերիկան: Ինչպես նաև համեմատության մեջ դնել հին և նոր ժամանակներին բնորոշ առանձնահատկությունները, բացահայտել, թե ի՞նչ ընդհանրություններ ունեն այս երեք նովելները: Եվ վերջապես, պարզել, թե հեղինակը ո՞ր Ամերիկային է տալիս իր նախապատվությունը և ինչպես է դա մեկնաբանում:

Վաշինգտոն Իրվինգի գրած այն նովելները, որոնք հիմնված են ամերիկյան նյութի վրա, իրենց ուրույն ու թարմ դիտարկումներով, հիանալի գրական լեզվով, սրամտությամբ և հումորով հիացրել են և՛ ամերիկացի, և՛ եվրոպացի ընթերցողներին: Առավել ուշագրավ են Ամերիկայի անցյալն ու ներկան միմյանց հակադրող «Ռիպ Վան Վինկլը», «Քնկոտ հովտի մասին լեգենդը» և «Դուլֆ Հեյլիգեր» պատմվածքները:

Առհասարակ, Իրվինգի «Ռիպ Վան Վինկլը» /1820թ./ համարվել է «առաջին և ամենահայտնի ամերիկյան նովելը»: Հեղինակը ծնվել է Ամերիկայի համար բեկումնային ժամանակահատվածում՝ 1783 թվին, երբ Փարիզում ստորագրվում է պայմանագիր, որը երկրում վերջ է դնում գաղութային կարգերին և ստեղծում անկախ պետություն: Լինելով այս իրադարձությունների ժամանակակիցը՝ գրողը կերտում է մի հերոսի, ով միացնում է այս ժամանակների բաժանումը կամ թռիչք կատարում մի ժամանակից մյուսը: Փաստորեն՝ Ռիպ Վան Վինկլը ժամանակի ճամփորդ է: Նա ճամփորդում է դեպի ապագա ոչ թե որևիցե բարդ սարքի միջոցով, ինչպես օրինակ՝ Հ.Ջ. Ուելսը կպատկերացներ ժամանակի մեքենան, այլ պարզազույն հնարքով՝ քուն մտնելով /Pollard-Gott, 2010: 50/:

Իրվինգի «Ռիպ Վան Վինկլը» անկասկած 19-րդ դարի ամենահայտնի և ամենախորհրդավոր պատմվածքներից է: Խորհրդավոր լինելու պատճառներից մեկը նախընտրելի անցյալի որոնումն է պատմվածքում, ինչպես և ամբողջ «Էս-

քիզների գրքում»։ Թվում է, թե ավանդական, միջնադարյան անգլիական մշակույթի փառաբանումը Էդմոնդ Բրուքի ոգով, Նյու Յորքում խաղաղ հոլանդական անցյալի իդեալականացումը և Հարազատ Ամերիկայի առասպելների կախարհանքը ոգեշնչել են ռոմանտիկ գրողի միտքը։ Գաղտնագերծելով բազում մշակութային միջտեքստուալ կապեր /intertexts/՝ քննադատների մեծ մասը հավանաբար ուշադրություն չի դարձրել հետգրությանը, որ Իրվինգը թողել էր 1848 թվականին։ Անդրադառնալով պատմվածքին հետգաղութային ժամանակների տեսանկյունից՝ հետգրությունն ամբողջ պատմությունը ներկայացվում է հոլանդական և գերմանական լեզվաբան նյութերի վերափոխմամբ՝ այսպիսով նույնիսկ ներկայացնելով առասպելական և հեքիաթային հարթության վրա /Säckel & others, 2009: 103/:

Իրվինգը միշտ հիացել է Ամերիկայի փառահեղ բնությամբ։ Դրա վառ օրինակները շատ են, օրինակ՝ «Ռիպ Վան Վինկլը» նովելում հին Ամերիկայի բնանկարների նկարագրությունը. «...ինչ-որ տեղ՝ ներքևում, այնտեղ հեռու-հեռու վսեմ և լուռ իր ջրերն էր գլորում հզոր Հուդզոնը (միայն երբեմն դրա հայելանման գրկում կարելի էր նկատել ալ կարմիր ամպի կամ դանդաղող առագաստի, ասես տեղում քարացած առագաստանավի արտացոլանքը) բայց և հենց Հուդզոնն ինքն էլ կորում էր հեռավոր երկնագույն ստորոտում» /Irving, 1848: 49/։ Եվ ապա ինչ ենք մենք տեսնում հերոսի արթնանալուց հետո՝ ի հակադրություն հին Ամերիկայի հանգիստ ու հանդարտ բնանկարներին. «Ի գարմանս իրեն, սարերի վերևից թեթև շերտով գանգրահեր փրփուր բերող ջրերը ներքև էին հոսում՝ խփվելով մի ժայռից մյուսին և լցնելով հովիտը կարկաչյունով» /Irving, 1848: 54/։ Արդեն իսկ փոփոխված բնանկարը հանդիսանում է փոփոխությունների վկայություն, այն է՝ պարզությունից իրարանցումայինի։

Ռիպ վան Վինկլը Նոր Ամստերդամից ոչ հեռու գտնվող հոլանդացի նորաբնակների գյուղի բնակիչ է։ Ռիպի գլխավոր հատկանիշը «անհատափառելի ատելությունն էր արտադրողական աշխատանքի հանդեպ» /Irving, 1848: 45/։ Ալարկոտ Ռիպի դժկամ կինը նրան հուսահատության է հասցնում, և միակ բանը, որ նրան մնում էր ազատվելու ֆերմայի աշխատանքից և կնոջ դիտողություններից «ձեռքը վերցնել հրացանը և գնալ անտառներով դեզերելու» /Irving, 1848: 48/։ Հենց սրանով էլ զբաղվում էր Ռիպը իր օրվա մեծ մասը։ Եվ այդպես էլ մեկ օր Ռիպը գնում է անտառ և այնտեղ հանդիպում է «տարօրինակ արտաքինով մի անծանոթի», ով ուսին մի տակառ էր տանում։ Այդ անծանոթը մի ծերունի էր, ով ուներ խիտ մազեր ու սպիտակ մորուք և հագնված էր հին հոլանդական ոճով։ Ծերունին խնդրում է նրան իրեն օգնել, և Ռիպն անմիջապես արձագանքում է։ Տակառում կախարդական ըմպելիք է լինում, որը խմելով՝ Ռիպը քսան տարով քուն է մտնում, իսկ երբ արթնանում է, տեղյակ չի լինում, թե ինչ է իր հետ կատարվել։

Իրվինգն այստեղ հեզմանքով է վերաբերվում իր հերոսին՝ ներկայացնելով նրա ալարկոտությունը. «Ռիպը պատրաստակամ ձեռնամուխ էր լինում զբաղվել ուրիշների գործերով, բայց երբեք ոչ իր սեփականով։ Ընտանիքի հոր պարտականությունները ստանձնել և զբաղվել ֆերմայի գործերով նրա համար աներևակայելի և անհնարին էր թվում» /Irving, 1848: 45/։ Քնից արթնանալով՝ Ռիպը նախ և առաջ նկատում է, թե ինչպես է փոխվել բնությունը. փոքրիկ առվակը վերածվել էր աղմկոտ հոսքի, անտառն այլևս անանցանելի էր դարձել։ Գյուղի կերպարն էր անգամ փոխվել. «Գյուղը նույնպես փոփոխվել էր։ Այն

ընդարձակվել էր և դարձել ավելի մարդաշատ: Ռ-իայի առջև հայտնվում էին տներ, որոնք նա երբևէ չէր տեսել, մինչդեռ անհետ կորել էին նրան լավ ծանոթ հին տնակները: Օտար անուններ դռների վրա, օտար դեմքեր, ամեն բան օտար էր: Երբեմնի հանդարտության և հանգստության փոխարեն ամեն ինչում նկատվում էր զբաղվածություն, համառություն և սնափառություն» /Irving, 1848: 44-45./:

Ստեղծագործության սյուժեում Իրվինգը հակադրում է երկու ժամանակներ: Ընթերցողի առջև հայտնվում է անցյալի պատկերը, երբ դեռ Ռ-իայը քուն չէր մտել: Ապա ներկան՝ Ռ-իայի արթնանալուց հետո: Այսպիսով, բնապատկերների և մարդկանց միջոցով Իրվինգն ավելի տեսանելի է դարձնում Ամերիկայում տեղի ունեցած փոփոխությունները: Ժամանակին համընթաց փոփոխվում են թե՛ մարդիկ և թե՛ բնությունը՝ համապատասխանելով տվյալ շրջանի ավելի ռիթմիկ կյանքին: Այսպիսով՝ ըստ Իրվինգի պարզ է դառնում, որ այս փոփոխություններն ամենևին էլ դրական չէին:

Ռ-իայը շփոթվում է՝ հանգիստ գաղութային անցյալից հայտնվելով արդյունաբերական առաջընթաց ապրող ժամանակներում: Այստեղ ամեն բան փոխված է լինում. այլ են թե՛ մարդկանց ներանձնային հարաբերությունները և թե՛ նրանց հոգեբանությունը. «Թվում էր, թե՛ նույնիսկ մարդկանց բնավորությունն է փոխվել: Երբեմնի հանգստության և հանդարտության փոխարեն ամեն ինչում ի հայտ էր եկել ինքնավստահություն, զբաղվածություն, անհանգստություն» /Irving, 1848:56/: Այլ կերպ ասած՝ պակաս էական և օրիգինալ էին դարձել մարդկանց կերպարները: Դրանք կորցրել էր նահապետական հատկանիշները՝ հեռանալով վեհապանձ հանդարտությունից և շրջապատող գեղատեսիլ բնությունից:

Իհարկե գյուղի բնակիչները զարմանք են ապրում՝ տեսնելով ծեր նորեկին: Իսկ «ճարտասանը» ոչ թե հենց նորեկով էր հետաքրքրված, այլ իր ընտրության ձայնով: Նա, տեսնելով Ռ-իային, «անմիջապես նրան մի կողմ է տանում, որպեսզի ճշտի, թե ում օգտին է քվեարկելու» /Irving, 1848: 57/: Փաստորեն նրան առանձնապես չի հետաքրքրում, թե ինչու՞ էր այդ տարօրինակ մարդը հայտնվել և ո՞վ է, փոխարենը նա ցանկանում է ճշտել, թե նորեկը «ֆեդերալիստ էր, թե դեմոկրատ»: Ինչպե՞ս կարող էր նման ներկան դրական համարվել: Համեմատելով «նոր ամերիկացիների» կյանքը՝ լի ունայնությամբ, մանր ինտրիգներով ու իրարանցումներով, Ռ-իայի վերաբերմունքը հանդարտ ու խաղաղ կյանքի նկատմամբ շատ ավելի նախընտրելի է թվում: Այսպիսով, գործունյա և ունայն Նոր աշխարհն Իրվինգի աչքերում զուրկ էր պոետական հին կարգերից ու գրավչությունից:

«Աստիճանաբար Ռ-իայի կերպարը սկսեց ընդունվել որպես բանահյուսական կերպար, որը մարմնավորում էր նահապետական Ամերիկայի մինչկապիտալիստական շրջանը» /Irving, 1848: 61/: «Ռ-իա վան Վիկլ» նովելում, ինչպես և իր մյուս նովելներում, Իրվինգը հեզմանքով է խոսում սնահավատության մասին, Ռ-իայի քուն մտնելու մասին՝ ենթադրելով, որ նա խելագարվել է. «Երբեմն նույնիսկ կասկած է առաջանում Ռ-իայի պատմության վավերականության վերաբերյալ...» /Irving, 1848: 62/:

Իրվինգն իր նովելներում հակադրում է Ամերիկայում հողանրացի նորաբնակների հետնորդների նահապետական բարքերը անհետաքրքիր ու իրարանցող ժամանակակից կյանքին: Սրան որպես ապացույց կարող է նաև ծառայել Իրվինգի «Զնկոտ հովտի մասին լեգենդը» նովելի հետևյալ հատվածը, որտեղ

գրողը չի թաքցնում իր հիացմունքը «Զնկոտ հովտի» բարբերի ու սովորույթների հանդեպ և անչափ տպավորված է այն փաստով, որ գյուղի բնակիչները ապրում են նույն կյանքով, ինչպես որ ապրել են նրանց հայրերն ու պապերը: «Ես հիշատակում եմ այդ հանգիստ ու խաղաղ անկյունի մասին՝ ամեն կերպ գովաբանելով. այդ փոքրիկ մոռացված հողանդական դաշտավայրերում, որ տարածված է Նյու Յորք նահանգով մեկ: Ո՛չ բնակչությունը, ո՛չ բարբերը, ո՛չ էլ սովորույթները ոչ մի փոփոխության չեն ենթարկվում: Եվ եթե ես երբևիցե կարոտեմ մի այնպիսի ապաստան, որտեղ կկարողանամ թաքնվել առօրեական ունայնությունից և լռության մեջ անցկացնել մնացած օրերս, ապա ես դժվար թե գտնեմ մի վայր, որը կլինի ավելի օրինված քան այդ փոքրիկ դաշտավայրը» /Irving, 1848: 424/:

Ընդհանրապես, Վաշինգտոն Իրվինգի «Զնկոտ հովտի մասին լեզենդը» ենթարկվել է մի շարք տարբեր քննադատությունների: Չնայած, որ այդ բոլոր ուսումնասիրությունները բավարար տեղեկացված են տարբեր մակարդակներով, դրանք կարող են լինել ոչ ճշգրիտ այն առումով, թե իրականում ինչ է այն հաղորդում: Լոյդ Մ. Դայգրփոնթն իր «Իքսբորո Բրեյն. անփառունակ մարդն ամերիկյան գրականության մեջ» աշխատանքում բացատրում է, որ անցած քառորդ դարում այս պատմությունը Իրվինգագետների կողմից ընկալվել է որպես նկարագրություն քաղաքակրթության /կամ առաջընթացի/ և ամերիկյան բնակարաններում նոր Եդեմի հովվերգական երազանքի միջև առաջացած ընդհարում /Kaplan, 2000: 219/:

Ուշագրավ են «Զնկոտ հովտի» բնակիչների բնութագրական պատկերները, որոնց մասին Իրվինգը խոսում է թեթև հեզմանքով. «Շնորհիվ այստեղ տիրող խաղաղության ու հանգստության, ինչպես նաև բնակիչների բնավորության որոշ առանձնահատկությունների, ի դեպ հողանդացի նորաբնակների առաջին հետնորդների, այս մեկուսացած հովիտը վաղուց անվանվել է «Զնկոտ հովտ», իսկ տեղի երիտասարդներին շրջապատում կոչում են «Զնկոտ հովտի տղաներ»: Սի քնաբեր ու երազկոտ ազդեցություն ունի այս հովիտը տեղի մարդկանց վրա, որով պարուրվում է ողջ տարածքը» /Irving, 1848: 424/։ Այսպիսով, Զնկոտ հովտի բնակիչները ինքներն էլ քնկոտ են:

Օրինակելի տանտեր Բալթ վան Թասսելին Իրվինգը հետևյալ կերպ է բնութագրում. «Ծեր Բալթ վան Թասսելը կարող էր ծառայել որպես հաջողակ, ինքնագոհ, անվրդով ազարակատիրոջ օրինակելի կերպար: Նա, հազվադեպ, դա իրոք այդպես է, հանգիստ ու հանդարտ նայում էր իր ունեցվածքին... նա ոչ թե պարծենում էր, այլ իրեն բավարարված էր զգում իր հարստության շնորհիվ» /Irving, 1848: 433/։ Այսուհանդերձ Բալթ վան Թասսելին հեղինակը հեզմանքով է ներկայացնում: «Նրա հայացքներն ու մտքերը ոչ շատ հաճախ էին թնում անցնում իր կավածքներից դուրս, սակայն այդ սահմաններում ամեն ինչ հանդարտ էր ու հարմարավետ» /Irving, 1848: 433/։ Իրվինգը նույնիսկ հումորով է ներկայացնում վան Թասսելի սերն իր դստեր հանդեպ. «Բալթ վան Թասսելը ներողամիտ էր իր դստեր հանդեպ. նա սիրում էր դստերն ավելի, քան իր ծխամորճը, և ինչպես, որ վայել էր ողջամիտ մարդուն և հոյակապ հորը, ազատություն է ընձեռում նրան... » /Irving, 1848: 439/։

Բարեկեցությունը հովտի բնակիչներին չի դարձնում փառամոլ կամ նոր ժամանակների երկրպագու. իրենց նախնիների նման նրանք բարեհոգի են, հյուրընկալ, հյուրասեր ու ողջամիտ: «Զնկոտ հովտի» բնակիչների հետա-

քրքրությունները դուրս չեն գալիս այդ մեկուսացած գյուղից, որը թաքնված էր մի հեքիասային վայրում, այն է՝ Հուդգոնի ավերին:

Բնականաբար Իքաբոդ Քրեյնը՝ գյուղի ուսուցիչը, թվում է օտարական նման հանգիստ, չշտապող, ծանրակշիռ ազարակատերերի՝ հոլանդացիների հետնորդների շարքերում: Նա իր կերպարով մարմնավորում է մի պիոների, ով ցանկանում է կալվածքների տիրանալ, ասես այն մարդկանցից է, ովքեր գնում են դեպի Արևմուտք: Ի տարբերություն Ռիպի՝ ուսուցիչ Իքաբոդ Քրեյնը, բնակվելով այստեղ, ոչ թե անցյալից հայտնված նորեկ էր, այլ անհրապույր ապագայի արտացոլանքն ու մարմնացումը: Իրվինգի կերտած Իքաբոդի կերպարն ազահ էր: Նրա ազահությունն արտահայտվում էր ոչ միայն շատ գումար կուտակելու մոլուցքով, եսասիրությամբ ու համառությամբ, այլ նաև գյուղի բոլոր նյութական բարիքներին և լայնարձակ տարածքներին տեր դառնալու մեծ ցանկությամբ: «Մինչ Իքաբոդը դանդաղ վազում էր, նրա աչքերը միշտ լայն բացված էին այն ամեն վրա, ինչն անմիջական առնչություն ուներ համեղ ուտելիքի հետ, հիացմունքով կանգ էին առնում գեղատեսիլ աշնանն ի ցույց դրված զանձերի առջև: Ամեն կողմից երևում էին շատ մեծ քանակությամբ խնձորներ. դրանց մի մասը դեռ հաստարուն ծառերից բեռի նման կախված էին, մյուսները դասավորված էին զամբյուղների մեջ՝ շուկա տանելու համար: Այս երևում էին եգիպտացորենի լայնարձակ դաշտերը: Այս տեսարանը նրա աչքերում ծնում էր թիվածքների ու պուդինգների տեսիլքներ... » /Irving, 1848: 444/:

Այս ամենը Քրեյնի համար քայլ էր դեպի հարստացման: Նա գիտակցում է, թե որքան հեշտ կարելի է տիրանալ այդ ողջ հարստությանը՝ ամուսնանալով Վան Թեսսելի ժառանգի հետ: Իքաբոդի բնավորության ու էության մակերեսային լինելը բացահայտվում է նաև իր սնահավատության մեջ. «Կանայք նրա մեջ հարգում էին արտասովոր կարդացած մարդու, քանզի նա մանրամասն ընթերցել էր մի քանի գիրք, միայն թե հայտնի չէր, թե որ գրքերը և անգիր գիտեր Քոթթոն Մեթերի /Cotton Mather/ «Կախարդության պատմությունը Նոր Անգլիայում» գիրքը, որի անսխալական լինելուն նա հավատում էր իր ամբողջ հոգով» /Irving, 1848: 430/:

Քոթթոն Մեթերը /1663-1728թթ./ Մասաչուսեթս նահանգի պուրիտանիստ աստվածաբան է: Նա տասներկու տարեկանում ընդունվել է Հարվարդի համալսարան և եղել այնտեղի պատմության ամենաերիտասարդ ուսանողը: Համալսարանն ավարտելուց հետո զբաղվել է կրոնական գործունեությամբ: Չբավել է նաև քաղաքականությամբ, հնդկացիների և սևամորթ ստրուկների մասին լուսաբանմամբ, նաև շատ է աշխատել երեխաների հետ: Համարվել է Մեյլմեի կախարդների գործընթացի նախածեռնող /1692-1963թթ./: Մեթերն ունի բազմաթիվ աստվածաբանական, պատմական, փիլիսոփայական, բնագիտական աշխատանքներ: Նա մեծ դեր է խաղացել մասսայական պսիխոզի ուժգնացման ու տարածման գործում: Աշխատանքներ է տարել օբյեկտիվ իրականության մեջ կախարդների գոյության վերաբերյալ հետաքրքրությունն արթուն պահելու գործում /Silverman, 2001/:

Իրվինգը ծաղրում է Իքաբոդի և Քնկոտ հովտի բնակիչների սնահավատությունը: «Մեկ ուրիշ սարսափելի երևույթ, որից Իքաբոդը հատկապես հաճույք էր ստանում, հանդիսանում էին երկար ու ձիգ ձմեռային գիշերները, որոնք նա շատ էր սիրում անցկացնել հոլանդացի ծեր կանանց հետ: Նրանք նստում էին կրակի մոտ, մանում էին, վառարանում տաքանում էին խնձորները, իսկ նա լսում

էր ծեր կանանց պատմությունները հոգիների, ուրվականների, անմաքուր դաշտերի, անմաքուր կամուրջների, անմաքուր առվակների, և հատկապես Անգլուխ ձիավորի, կամ, ինչպես իրենք էին նրան մեծարում՝ Քնկոտ հովտի ցատկող հեսպիանի մասին: Իքաբողն իր հերթին հաճույք էր ստանում կախարդության, չարագուշակ նախանշանների և խորհրդավոր ձայների մասին պատմություններ լսելիս» /Irving, 1848: 431/: Ահա թերևս սա էր այն միակ դրվագը ամբողջ նովելում, որտեղ Իքաբողն ու Քնկոտ հովտի բնակիչները ներաշնակ էին գոյակցում: Այստեղ նույնպես հեղինակը ծաղրում է Իքաբողին և հոլանդացի ծեր կանանց:

Իքաբողի աշխարհընկալումը տգետ և վախկոտ մարդու աշխարհընկալում էր, ով ամեն ինչում տեսնում էր անպարտելի գերբնական ուժերի իշխանության առկայությունը, և ոչ բնության երևույթների ներդաշնակություն և օրինաչափություն: Մեթերի սարսափելի պատմություններն ուսումնասիրելիս Իքաբողն անչափ տպավորվում է. «Քանի անգամ էր նա կանգ առնում վախից կիսամեռ ձնածածկ թփի մոտ, որը նման էր ծածկված ուրվականի, որը փակում էր նրա ճանապարհը» /Irving, 1848: 432/:

Իրվինգն իր գլխավոր հերոսին՝ Իքաբող Քրեյնին, ներկայացնում է երգիծանքով: Նույնիսկ անունն է հատուկ երգիծանքով ընտրված. Իքաբող անունը հազվադեպ հանդիպող տղամարդու անուն է, որն ունի բիբլիական ծագում, և որը հին եբրայերենից թարգմանաբար նշանակում է «ձախորդ», «ղժբախտ»: Իսկ «Քրեյն» անգլերենով նշանակում է կռունկ, որին անչափ նման է հերոսի արտաքին տեսքը. «Իքաբող Քրեյն անունը ճիշտ էր ընտրված հերոսի համար, քանի որ նա բարձրահասակ ու նիհար էր, ինչպես կռունկը: Նրա ուներ նեղ ուտերը, որոնք միացնում էին նրա երկու երկար ձեռքերը: Նրա գլուխը փոքր էր, իսկ վերևի մասը տափակ էր: Նա ուներ մեծ ականջներ, մեծ հայելանման կանաչ աչքեր և երկար քիթ» /Irving, 1848: 427/: Իքաբողի վտարումը ուրվական ձիավորի կողմից նույնպես երգիծանքով է ներկայացված: Սրա մասին տարիներ անց պատմում է Նյու Յորք գնացող մի ծեր ագարակատեր, այն նույն մարդն, ով հեղինակին պատմել էր ուրվականների մասին պատմությունը՝ տարածելով այն լուրը, թե Իքաբող Քրեյնը ողջ ու առողջ է, որ նա լքել էր այդ վայրերը, մասամբ ուրվականի և Հանս վան Ռեպիլի հանդեպ ունեցած վախից և մասամբ էլ իրեն բաժին հասած վիրավորանքից: Չէ՞ որ նրան անսպասելիորեն լքել էր հարուստ ժառանգորդուհին: Իքաբողը տեղափոխել էր երկրի հակառակ կողմը, այնտեղ դասավանդում էր, միաժամանակ իրավաբանություն էր ուսումնասիրում, դարձել էր քաղաքական գործիչ, ընտրվել էր որպես պատգամավոր, գրում էր թերթերում և, ի վերջո, դարձել հանրահայտ դատավոր /Irving, 1835/: Իրվինգը երգիծանքով է ներկայացնում Իքաբողին, սակայն այդ երգիծանքը ստանում է ողբերգական երանգավորում: Իրվինգը ծիծաղելի է համարում այն փաստը, որ Իքաբողի նման մարդիկ, այնուամենայնիվ, կարող են կյանքում մեծ հաջողությունների հասնել:

Այսպիսով, Իրվինգի կերտած ծաղրանկարի նմանվող Իքաբող Քրեյնի արտաքին տեսքը, իրեն բնութագրող անունն ու ազգանունը և նրա կատարյալ վարքագիծ ունենալու անմիտ պահանջներն ամբողջականացնում են նոր ստեղծված Ամերիկայի անհոգի, դրա գիշատիչ, այլանդակ ու վանող լայն պատկերը: Այս պատկերն ամբողջությամբ հակադրվում է հանգիստ ու հանդարտ, բայց և հենց իր հանգստությամբ հիասքանչ հին Ամերիկային: Եվ բոլորովին պատահական չի Իրվինգը Իքաբողին վտարում այսպես կոչված «դրախտային և

հեքիաթային վայրից», ինչպիսին որ հանդիսանում էր Քնկոտ հովիտը: Քրեյնը ընչաքաղց ու ազահ պորտաբույժ էր, ով ոչ մի կերպ չէր համապատասխանում Քնկոտ հովտի հանգիստ ու հանդարտ կյանքին: Այս ստեղծագործության մեջ Իրվինգն իրականացնում է իր երազանքը, այն է՝ փրկել գեղեցիկի մասունքները, որով, ըստ իրեն, պարուրված էր Ամերիկայի անցյալը: Քնկոտ հովիտը շարունակում է իր կյանքն, իսկ Իքաբոդ Քրեյնի մասին միայն մի նոր լեգենդ է մնում, ըստ որի նրան տանում է անգլուխ ձիավորը, իսկ հոգին շարունակում է ապրել դպրոցի շենքում:

Իրվինգին հատուկ է ահարկու սյուժեով նովելները ներկայացնել հումորով և երգիծանքով: Նույնպես էլ նա վարվում է «Քնկոտ հովտի մասին լեգենդը» գրելիս: Չէ՞ որ իրականում Իքաբոդին գերբնական ուժերը չէին տարել քնկոտ հովտից: Հեղինակը նովելի վերջում եզրակացություն է անում, որի մասին, նա իր հերթին իմացել էր ծեր ազարակատիրոջից: Հենց նա էլ պատմել էր «ուրվականների» մասին պատմությունը, նաև, որ Իքաբոդ Քրեյնը կենդանի էր և անհետացել էր ծեր Հանս վան Ռիպպելի հանդեպ տաժած վախի պատճառով, ումից ձի և ձիու թամբ էր պարտքով վերցրել: Ինչպես որ նովելի վերջում պարզ է դառնում, Իքաբոդն իրականում հանդիպել էր ոչ թե ուրվականի, այլ իր հակառակորդ Բրոմ Բոնսին, ով էլ նրան վտարել էր հովտից: Եվ ոչ թե ուրվական ձիավորն էր նրա վրա նետել իր գլուխը, այլ Բրոմն էր դրոմով նրան հարվածել: Եվ, ի վերջո, այն, ինչ գտել էին միջադեպից հետո, վկայում էր իրական իրադարձությունների հետևանքների և ոչ գերբնական ուժերի առկայության մասին. «Ճանապարհին, որը տանում էր դեպի եկեղեցին, հայտնաբերվել էր Հանս վան Ռիպպելի կտորված և ցեխի մեջ թաթախված թամբը, կային ձիու սմբակների հետքեր. ձիերը հավանաբար սլացել էին խելագար արագությամբ: Հետքերը տանում էին դեպի այն վայրը, որ առվի հոսքն ավելի էր ընդլայնվում, իսկ ջուրն ավելի սև ու խորն էր դառնում: Այստեղ հայտնաբերվում է թշվառ Իքաբոդի գլխարկը, իսկ դրա կողքին կտոր-կտոր եղած դրոմը» /Irving, 1848: 458/:

Իրվինգը նովելին տալիս է յուրօրինակ կառույց: Նովելը սկսվում է նկարագրություններով, որ Քնկոտ հովիտը ցանկացած մարդու անուրջների գիրկն է գցում, և ավարտվում է երգիծական լեգենդ-ժաղերգությամբ:

Եվրոպական սարսափի մեխանիզմը պահպանված է Իրվինգի գործերում. հին տներում ուրվականներ, ուղիղ կեսգիշերին հայտնվող հոգիներ, որոնք խուլ հառաչում են, կենդանացող դիմանկարներ և այլն: Սակայն այս ամենում կա ծաղրերգություն, իսկ երբեմն նույնիսկ սուր երգիծանք:

Վաշինգտոն Իրվինգի «Դուլֆ Հեյլիգեր» (1822) ստեղծագործությունը նույնպես արժարժում է Ամերիկայի անցյալի և ներկայի խնդիրներն ու այդ ժամանակների հակադրումը միմյանց: Այստեղ պատմվում է այն մասին, թե ինչպես ուրվականը՝ Դուլֆ Հեյլիգերի նախնին, ցույց է տալիս գլխավոր հերոսին, թե որտեղ են թաքնված գանձերը: Այս նովելում Իրվինգը պատկերում է հնարամիտ և գործունյա մարդկանց, ի դեմս Դուլֆ Հեյլիգերի մոր, ով «ապրելով առևտրական քաղաքում՝ ինչ-որ չափով ներթափանցվել է այդ քաղաքում տիրող մթնոլորտ» /Irving, 1835: 449/: Տանտիրուհի Հեյլիգերը սկսում է վաճառել տարբեր տեսակի խմորեղեններ, հողանդական տիկնիկներ, մանվածքներ, մոմեր հենց իրենց տան պատուհանից՝ ի զարմանս ամբողջ փողոցի:

Այս նովելում Իրվինգը ծաղրում է տարբեր խավերի միջև եղած հարաբերությունները: «Չնայած, որ հարգարժան կնոջը վիճակվեց զգալ, թե ինչ է

կարիքը, այնուամենայնիվ նա պահպանել էր իր մեջ ընտանիքի հպարտության զգացումը. Չէ՞ որ նա սերվում էր Ամստերդամի վան դեր Շայդելներից: Նա խնամքով պահում էր տոհմական զինանշանը, որը շրջանակի մեջ էր և կախված էր բուխարու վերևում: Եվ, ճիշտն ասած, նա խորը հարգանքի էր արժանանում քաղաքի աղքատ բնակիչների կողմից» /Irving, 1835: 449/: Փաստորեն ոչինչ չէր մնացել Ամստերդամի վան դեր Շայդելների ցեղից բացի տոհմական զինանշանից և հետնորդների չքավոր ապրուստից: Այնուամենայնիվ, քաղաքի աղքատ բնակիչները հարգում էին տիկին Հեյլիգերին:

Կապիտալիզմի զարգացման տարիներին մարդը մարդու համար ոչ մի նշանակություն էլ չունեց: Որպես սրա ապացույց է հանդիսանում նովելի այն դրվագը, որտեղ Փիթեր դե Գրոուդթի մոտ միտք է ծագում Դոլֆին դարձնել գերմանացի բժիշկին աշակերտ՝ պալարախտից մահացած աշակերտի փոխարեն: Արդեն իսկ անհեթեթություն է. բժիշկի աշակերտը մահացել է պալարախտից: Փիթեր դե Գրոուդթը բացարձակ չի տխրում մահացածի համար, հակառակը՝ այժմ նա ուրախ է, որ կարող է օգտակար լինել տիկին Հեյլիգերին: Փիթերը ցանկանում է լինել օգտակար ոչ թե ընկերական օգնություն ցուցաբերելու համար, այլ որ միայն ազատվի Դոլֆից: «Փիտքըր տիկին Հեյլիգերից ոչ պակաս էր մտահոգված այն հարցով, թե որտեղ տեղավորել Դոլֆին, քանզի նա տղայի մասին բավական տհաճ կերպով էր արտահայտվում և չէր կարծում, որ տղայից մի խելքին մոտ բան դուրս կգա» /Irving, 1835: 450/: Դե Գրոուդթը գիտեր, որ բժիշկն իր աշակերտների վրա տարբեր խառնուրդներով փորձարկումներ էր անում: Այդուհանդերձ նա գերադասում է նման խոսակցությունները համարել բանբասանքներ և այդ մասին չի հիշատակում տիկին Հեյլիգերի մոտ: Փիթերին չի հետաքրքրում Դոլֆը. այսպիսին է նրա բնավորությունը ու տեսակը:

Փիթեր դե Գրոուդթը գերեզմանափոր էր. որոշակի ազդեցություն ուներ բժիշկի վրա, քանի որ նրանք հաճախ էին միմյանց հետ գործով առնչվում: Իսկ բժիշկին հետևյալ կերպ է ներկայացնում Իրվինգը. «Թե կոնկրետ ո՞րտեղ էր սովորել բժիշկը, ի՞նչ ճանապարհով էր սովորել բժշկություն, որտեղ և երբ էր ստացել բժշկի դիպլոմ, այս հարցերին պատասխանելն այս պահին բավականին բարդ էր, քանզի նույնիսկ այն ժամանակ ոչ մի կենդանի էակ դրա ականատեսը չէր եղել...» /Irving, 1835: 450-451/: Բժիշկն օր օրի հարստանում էր, որովհետև բուժում էր այնպիսի անհայտ հիվանդություններ, ինչպիսիք գրքերում հնարավոր չէր գտնել: Նա մի քանի ծեր կանանց ու երիտասարդ աղջիկների բուժել է սարսափելի հիվանդությունից՝ կախարդանքից: Նման մտացածին ու անբացատրելի հիվանդություններից էր բժիշկը փրկում իր հիվանդներին: Այսպիսով, նա օգտագործում էր բոլոր հնարավորությունները ցանկացած գնով գումար աշխատելու:

Նովելի մյուս կերպարները նույնպես կոչված են ծաղրելու Ամերիկայի այն ժամանակները, երբ մարդիկ շահի ու գումարի համար պատրաստ էին զբաղվելու ցանկացած գործով: Ահա, թե ինչպիսին էր Նոր Ամերիկայի «գործունյա» մարդկանց գերնպատակն ըստ Իրվինգի:

Լինելով բանականության կողմնակից՝ Իրվինգն իր ստեղծագործություններում ծաղրում է սնահավատներին, ուրվականներին: Նա չի հավատում գերբնական ուժերին, ինչն էլ արտահայտվում է իր գործերում. գերբնականը ներկայացվում է առօրեականի ու սովորականի միջոցով, նույնիսկ ի միջի այլոց, ասես պատահաբար: Իրվինգը ծաղրում է Ամերիկայի թե՛ անցյալը և թե՛ ներկան:

Սակայն ծաղրելիս անցյալը նա ավելի մեղմ ու բարի է՝ սահմանափակվելով թեթև հումորով, իսկ ներկան ներկայացնում է սուր երջիծանքով:

Իրվինգի «Ամերիկյան» նովելները բազմազան թեմաներ են արծարծում: Օրինակ՝ «Ռիպ Վան Վինկլ» նովելում շեշտը դրվում է կործանարար ժամանակի վրա: Ռիպը հենց այդ սարսափելի արագընթաց կյանքի և մարդկային փխրունության ապացույցն է: Հեղինակը մեկ օրում է գրել ստեղծագործությունը՝ ներդնելով այն ամենն, ինչ գիտեր մարդկային արարածի մշտական թշնամու՝ ժամանակի մասին: Նա հակադրել է անցյալն ու ներկան: Ծաղրել է գաղութային Ամերիկան, սակայն միևնույն ժամանակ գերադասել նման անցյալը և ոչ թե ժամանակակից ու առաջադեմ Միացյալ Նահանգները:

Իրվինգն իր այս նովելներում համեմատում է անցյալն ու ներկան մեկ բաց հակադրությամբ, մեկ էլ թափանցիկ ակնարկներով ու կամ ոչ բացահայտ համեմատություններով:

Այսպիսով՝ Իրվինգի վերը նշված ստեղծագործություններն ընթերցելիս պարզ է դառնում հենց գրողի կարծիքն ու տեսակետը: Նոր աշխարհն, ըստ նրա, չափազանց գործունյա ու անհանգիստ է, վազում է հեշտ տրվող ապրուստի հետևից: Մարդկային հարաբերություններում հոգևոր արժեքներն իրենց տեղը զիջում են հաշվենկատությանն ու ունայնությանը: Այն ամենն ինչ էլ չի գրավում Իրվինգին: Իսկ նահապետական Ամերիկայի մինչկապիտալիստական կյանքը հանդիսանում է որպես երևակայական աշխարհ, որն ավելի պոետիկ է ու գրավիչ և որի կողմնակիցն է Վաշինգտոն Իրվինգը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Hansen W.F. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. USA: Cornell University Press, 2002.
2. Irving W. The Complete Works of Washington Irving in One Volume with a Memoir of the Author / Schmerler M. S. (ed.), Germany: Frankfort on the Main, 1835.
3. Irving W. The Works of Washington Irving. New Edition. Revised. The Sketch Book. New York: George Putman, 1848.
4. James P. The Murderous Paradise: German Nationalism and the Holocaust. USA: Greenwood Publishing Group, 2001.
5. Kaplan C. Critical Synoptics: Menippean Satire and the Analysis of Intellectual Mythology. USA: Fairleigh Dickinson Univ. Press, 2000.
6. Polla d-Gott L. The Fictional 100: Ranking the Most Influential Characters in World Literature and Legend. USA: iUniverse, 2010.
7. Säckel S., Göbel W., Hamdy N. Semiotic Encounters: Text, Image and Transnation. New York, Amsterdam: New York Publishing, 2009.
8. Silverman K. The Life and Times of Cotton Mather. New York: Welcome Rain Publishers, 2001.

А. АМИРЯН – *Старая и Новая Америка в новеллах Вашингтона Ирвинга.* – Вашингтон Ирвинг был современником Американской революции. В своих произведениях Ирвинг затрагивает жизнь Старой и Новой Америки, сравнивая положительные и отрицательные стороны этих времен. В статье представлены три новеллы: “Рип Ван Винкль”, “Легенда о сонной лощине” и “Дольф Хейлигер”. Представляя прошлое, автор выражается с теплотой, а иногда и с легкой иронией, а

о настоящем пишет с острым сарказмом. Следовательно, Новый Свет, по Ирвингу, чрезвычайно деловитый и беспокойный, а дореволюционная жизнь патриархальной Америки более привлекательна и поэтична.

Ключевые слова: Американский романтизм, Вашингтон Ирвинг, жанр новеллы, волшебный сон, легенды, Американская революция, сатира, суеверие

A. AMIRYAN – *Old and New America in Washington Irving’s short stories.* – Washington Irving was a contemporary of the American Revolution. In his works he touches upon Old and New (post-revolutionary) America, comparing the positive and negative sides of these periods. In the paper three short stories are presented: “Rip Van Winkle”, “The Legend of Sleepy Hollow” and “Dolph Heyliger”. Here the author depicts America’s Past warmly, and sometimes with slight irony. But he uses sharp satire writing about the contemporary America. Thus, the New World, according to Irving, is too active and restless. And the patriarchal Post-Capitalist America is more poetic and attractive.

Key words: American Romanticism, Washington Irving, the genre of the novel-la/short story, American short story, magic sleep, American Revolution, satire, superstition

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ
INFORMATION ON THE CONTRIBUTORS

1. ԱԼՈՅԱՆ ԱՆԻ – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի հայցորդ
АЛОЯН АНИ – соискатель кафедры английской филологии ЕГУ
ALOYAN ANI – YSU, Chair of English Philology, PhD student
2. ԱՆԱՆՅԱՆ ՄԱՆԵ – ԵՊՀ գերմանական բանասիրության ամբիոնի ավագ լաբորանտ
АНАНЯН МАНЕ – старший лаборант кафедры немецкой филологии ЕГУ
ANANYAN MANE – YSU, Chair of German Philology, senior assistant
3. ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ ԶԱՐՈՒՀԻ – ԵՊՀ ռոմանական բանասիրության ամբիոնի դասախոս, հայցորդ
АЗИЗБЕКЯН ЗАРУИ – преподаватель кафедры романской филологии ЕГУ, соискатель
AZIZBEKYAN ZARUHI – YSU, Chair of Romance Philology, lecturer, PhD student
4. ԴՈԽՈԼՅԱՆ ԳՈՆՉԱՐ – ՎՊՄԻ օտար լեզուների ամբիոնի դասախոս
ДОХОЛЯН ГОАР – преподаватель кафедры иностранных языков ВПИИ
DOKHOLYAN GONAR – VSPI, Chair of Foreign Languages, lecturer
5. ՂԱԶԱՐՅԱՆ ԳՐԻԳՈՐ – բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ ռոմանական բանասիրության ամբիոնի դոցենտ
КАЗАРЯН ГРИГОР – кандидат филологических наук, доцент кафедры романской филологии ЕГУ
GHAZARYAN GRIGOR – YSU, Chair of Romance Philology, PhD, Associate Professor
6. ՀԱՐԱՆԻԹՅՈՒՆՅԱՆ ԱՄԱԼՅԱ – ԵՊՀ ֆրանսիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս
АРУТЮНЯН АМАЛИЯ – преподаватель кафедры французской филологии ЕГУ
HARUTYUNYAN AMALYA – YSU, Chair of French Philology, lecturer
7. ՄԱԴՈՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ – ԵՊՀ լեզվաբանություն և միջմշակութային հաղորդակցության ամբիոնի դասախոս, ասպիրանտ
МАДОЯН ЛУСИНЕ – преподаватель кафедры языкознания и межкультурной коммуникации ЕГУ, аспирант
MADOYAN LUSINE – YSU, Chair of English for Cross-Cultural Communication, lecturer, PhD student
8. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ԴԻԱՆԱ – Ստեփանակերտի «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարանի դասախոս, ասպիրանտ
МОВСИСЯН ДИАНА – преподаватель университета «Месроп Маштоц» г. Степанакерта, аспирант
MOVSISYAN DIANA – “Mesrop Mashtots” University of Stepanakert, lecturer, PhD student
9. ՍԱՀԱԿՅԱՆ ԱՆՆԱ – ՀՀ Չափազիտության ազգային մարմին, խմբագիր-թարգմանիչ
СААКЯН АННА – Национальный орган по метрологии РА, редактор-переводчик
SAHAKYAN ANNA – RA National Body of Metrology, editor-translator

10. ՍԱՀԱԿՅԱՆ ԼԻԼԻԹ – բանասիրական գիտությունների թեկնածու, Երևանի «Գլաձոր» համալսարանի օտար լեզուների ամբիոնի վարիչ
 СААКЯН ЛИЛИТ – кандидат филологических наук, зав. кафедрой иностранных языков Ереванского университета «Гладзор»
 SAHAKYAN LILIT – YGU, Head of Foreign Languages Department, PhD
11. ՏՈՆՈՅԱՆ ԳՈՆՁԱՐ – ԵՊՀ ռոմանական բանասիրության ամբիոնի դասախոս, հայցորդ
 ТОНОЯН ГОАР – преподаватель кафедры романской филологии ЕГУ, соискатель
 TONOYAN GONAR – YSU, Chair of Romance Philology, lecturer, PhD student
12. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ԵՐՎԱՆԴ – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս, ասիստենտ
 ВАРДАНЯН ЕРВАНД – преподаватель, ассистент кафедры английской филологии, ЕГУ
 VARDANYAN ERVAND – YSU, Chair of English Philology, Assistant Professor, lecturer
13. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՀԱՍՄԻԿ – բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ ֆրանսերենի ամբիոնի ավագ դասախոս
 ГРИГОРЯН АСМИК – кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры французского языка ЕГЛУ им. В. Брюсова
 GRIGORYAN HASMIK – YSLU, Chair of the French Language, PhD, senior lecturer
14. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՇՈՒՇԻԿ – ԵՊՀ անգլերեն լեզվի թիվ 1 ամբիոնի դասախոս
 ГРИГОРЯН ШУШИК – преподаватель кафедры английского языка № 1 ЕГУ
 GRIGORYAN SHUSHIK – YSU, Chair of English Language № 1, lecturer
15. ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ ԶԱՐՈՒՀԻ – բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ անգլերեն լեզվի թիվ 2 ամբիոնի դոցենտ
 ВАРТАПЕТЯН ЗАРУИ – кандидат филологических наук, доцент кафедры английского языка № 2 ЕГУ
 VARTAPETIAN ZAROUHI – YSU, Chair of English Language № 2, PhD, Associate Professor
16. ԵՐԶՆԿՅԱՆ ԵԼԵՆԱ – բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ Անգլերեն լեզվի թիվ 2 ամբիոնի վարիչ
 ЕРЗИНКЯН ЕЛЕНА – доктор филологических наук, профессор, зав. кафедрой английского языка № 2, ЕГУ
 YERZNKYAN YELENA – YSU, Head of the Chair of English Language № 2, Doctor in Philology, Professor
17. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ ՄԱՐԻՆԱ – ԵՊՀ անգլերեն լեզվի թիվ 2 ամբիոնի դասախոս
 КАРАПЕТЯН МАРИНА – преподаватель кафедры английского языка № 2, ЕГУ
 KARAPETYAN MARINA – YSU, Chair of English Language № 2, lecturer
18. ԱՄԻՐՅԱՆ ԱՆՆԱ – ԵՊՀ անգլերեն լեզվի թիվ 2 ամբիոնի դասախոս, հայցորդ
 АМИРЯН АННА – преподаватель, соискатель кафедры английского языка № 2, ЕГУ
 AMIRYAN ANNA – YSU, Chair of English Language № 2, lecturer, PhD student

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ALOYAN A. Preferred and dispreferred second parts of question-answer adjacency pairs.....	3
ԱԼՈՅԱՆ Ա. Հարց-պատասխան հարակից զույգեր՝ նախընտրելի և ոչ նախընտրելի պատասխանով	
АЛОЯН А. Вопросно-ответные речевые единства с предпочтительным и непредпочтительным ответным элементом	
GHАЗARYAN G. The opposition between the “Own” and the “Other” at the metalinguistic level of cross-cultural communicative acts.....	14
ՂԱԶԱՐՅԱՆ Գ. «Յուրայինի» և «օտարի» հակադրությունը միջմշակութային հաղորդակցական ակտերի վերլուծական մակարդակում	
КАЗАРЯН Г. Оппозиция "свой-чужой" в металингвистическом плане межкультурного коммуникативного акта	
MADOYAN L. Indirect speech acts in the English and Armenian languages.....	19
ՄԱԴՅՈՅԱՆ Լ. Անուղղակի խոսքային ակտերն անգլերենում և հայերենում	
МАДОЯН Л. Косвенные речевые акты в армянском и английском	
SAHAKYAN A. Vocabulary issues and lexical-grammatical transformations in technical translation.....	24
ՄԱՀԱԿՅԱՆ Ա. Բառապաշարը և բառային ու քերականական փոխակերպումները տեխնիկական թարգմանության մեջ	
СААКЯН А. Словарный запас и лексико-грамматические трансформации при техническом переводе	
SAHAKYAN L. Sports terms in American judicial appellate opinions.....	35
ՄԱՀԱԿՅԱՆ Լ. Մպորտային տերմինների կիրառությունն ամերիկյան վերաքննիչ դատարանների կարծիքներում	
СААКЯН Л. Спортивные термины в мнениях американских апелляционных судов	
ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ Զ. Չափազանցության գործածության մի քանի առանձնահատկություններ իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում.....	41
AZIZBEKYAN Z. Some peculiarities of hyperbole use in Spanish fairy tales	
АЗИЗБЕКЯН З. Некоторые особенности употребления гиперболы в испанских волшебных сказках	
ԱՆԱՆՅԱՆ Մ. Ժամանակակից գերմաներենի էրգատիվ բայերը.....	51
ANANYAN M. The ergative verbs of German	
АНАНЯН М. Эргативные глаголы современного немецкого языка	
ԴՈԽՈԼՅԱՆ Գ. Կերպային իրացումը գերմաներենի պատմական ներկա ժամանակաձևում	56
DOKHOLYAN G. Realization of aspect in historical present tense in German	
ДОХОЛЯН Г. Реализация вида в настоящем историческом времени в немецком	

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ա. Գունանունների իմաստային կառուցվածքը և պատճառաբանվածությունը	65
HARUTYUNYAN A. Semantic structure and motivation of the names of colours	
АРУТЮНЯН А. Смысловая структура и мотивация цветowych наименований	
ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ Դ. Interpret բառի իմաստային բնութագիրը	72
MOVSISYAN D. The semantic structure of the verb <i>Interpret</i>	
МОВСИСЯН Д. Семантическая структура глагола 'interpret'	
ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ Ե. Ջ.Գ.Բայրոնի «Դոն Ժուան» պոեմի լեզվաոճական առանձնահատկությունները՝ հայերեն թարգմանությամբ.....	88
VARDANYAN Y. Linguostylistic peculiarities of the poem "Don Juan" by G.G.Byron in Armenian translation	
ВАРДАНЯН Е. Лингвостилистические особенности поэмы Дж. Г. Байрона "Дон-Жуан" в переводе на армянский язык	
ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ Ե. «Խառը» լեզվաշերտերը Ջ.Գ.Բայրոնի պոեզիայում և դրանց հայերեն թարգմանությունը.....	99
VARDANYAN Y. "Mixed" language layers in the poetry of G.G.Byron and their Armenian translation	
ВАРДАНЯН Е. "Смешанные" языковые пласты в поэзии Дж. Г. Байрона и их армянский перевод	
ՏՈՆՈՅԱՆ Գ. «Զայրույթ» / «rabbia» հուզական հասկացության անվանման հոմանիշային շարքը իտալերենում.....	108
TONOYAN G. The synonymic group of words which express the concept of "anger" (rabbia) in the Italian language	
ТОНОЯН Г. Синонимический ряд номинантов эмоционального концепта "гнев" / "rabbia" в итальянском языке	
ՄԵԹՈԴԻԿԱ	
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Հ. Ֆրանսերեն սովորողների խոսքում նախադրների գործածության սխալները, ուսուցման դժվարություններն ու դրանք հաղթահարելու ուղիները.....	115
GRIGORYAN H. the misuse of prepositions in the speech of French learners, the difficulties of teaching and the ways of overcoming them	
ГРИГОРЯН А. Ошибки в речи изучающих французский язык при использовании предлогов, трудности обучения и пути их преодоления	
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Շ. Անգլերեն կրոնական բառապաշարի ուսուցման վարժությունների համակարգը.....	120
GRIGORYAN SH. A set of exercises for teaching English religious vocabulary	
ГРИГОРЯН Ш. Комплекс упражнений по обучению английской религиозной лексике	
ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ Ջ. Անգլերեն գործարար նամակների բառապաշարի ուսուցումը վարժությունների միջոցով.....	128
VARTAPETIAN Z. Teaching business letter vocabulary in English	

ВАРТАПЕТЯН З. Обучение лексике деловых писем на английском языке

ЕРЗИНКЯН Е., КАРАПЕТЯН М. К вопросу об обоснованности использования композиционных тестов и их оценке в практике преподавания английского языка 137

YERZINKYAN Y., KARAPETYAN M. On validity and assessment of composition tests in teaching English

ԵՐԶՆԿՅԱՆ Ե., ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Մ. Անգլերենի դասավանդման գործընթացում շարադրությունների՝ որպես թեստային առաջադրանքի կիրառման և գնահատման հարցի շուրջ

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՄԻՐՅԱՆ Ա. Հին և Նոր Ամերիկյան Վաշինգտոն Իրվինգի նովելներում..... 144

AMIRYAN A. Old and New America in Washington Irving's short stories

АМИРЯН А. Старая и Новая Америка в новеллах Вашингтона Ирвинга

Տեղեկություններ հեղինակների մասին 155

Сведения об авторах

Information on the contributors

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսը լույս է տեսնում տարին երկու անգամ: Հանդեսում տպագրվելու համար կարող են ներկայացվել հոդվածներ ինչպես հայերեն, այնպես էլ օտար լեզուներով, մեկ տպագիր օրինակով համակարգչային շարվածքով (Microsoft Word ծրագրով, Times Armenian, Times New Roman տառատեսակներով): Հոդվածի հետ անհրաժեշտ է ներկայացնել հոդվածի էլեկտրոնային տարբերակը մագնիսական կրիչով:

Հոդվածը պետք է ունենա հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն ամփոփագրեր՝ 50-60 բառի սահմաններում, բանալի-բառեր, հեղինակի մասին համառոտ տեղեկություն:

Հոդվածի առաջին էջի վերին տողի աջ անկյունում 12 pt տառաչափով, թավ (Bold) գրվում է հեղինակ(ներ)ի անունը և ազգանունը (ազգանունը՝ գլխատառերով, օրինակ՝ **Արմինե ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ**), շեղատառ (Italic) բուհի կամ գիտահետազոտական կենտրոնի անվանումը, գլխատառերով, թավ (Bold) հոդվածի վերնագիրը:

Հոդվածում օգտագործված գրականության հղումները տրվում են փակագծերում. նշվում են հեղինակի ազգանունը, տպագրման տարեթիվը և համապատասխան էջերը, օրինակ՝ /Payne, 2000: 168-170/: Գրականության ցանկը տրվում է հոդվածի վերջում՝ այբենական կարգով:

Հեղինակը պատասխանատվություն է կրում իր ներկայացրած տեղեկությունների համար: Հրատարակվող նյութերը պետք է գրախոսվեն և երաշխավորված լինեն տպագրության համապատասխան ամբիոնների կողմից. բոլոր կարծիքները, երաշխավորագրերը պահպանվում են խմբագրությունում: Հրատարակվող նյութերի բնագրերը չեն վերադարձվում:

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսի նյութերն օգտագործելիս հոդվածագիրը պարտավոր է տալ համապատասխան հղում:

Գրականության ցանկում ընդգրկված աղբյուրների նմուշ

1. Արահամյան Ս. Գ. Հայերենի կետադրություն, Երևան, 1999:
2. Austin J. L. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962.
3. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar // *Theoretical prerequisites*, v. 1. Stanford: Stanford University Press, 1987.
4. Гинзбург Р. С. О взаимосвязи лингвистического и экстралингвистического в лексике // *Иностр. языки в школе*, 1972, № 5.
5. Иванов В.И. Язык, текст, речь // Электронный ресурс: <http://www.textum.ru/article/ivan/html>

Խմբագրության հասցեն. Երևան 0025, Ալ. Մանուկյան 1

Адрес редакции: Ереван, ул. Ал. Манукяна 1

Էլ. փոստ՝ englishdep2@ysu.am

Հանձնվել է տպագրության 20.06.2014թ.

Թուղթը՝ օֆսետը՝ Չափսը՝ 84x100¹/₁₆

Տպագրական 10 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 200: